

Η ΕΝ ΑΓΓΛΙΑ, ΒΟΥΛΗ ΤΩΝ ΑΝΤΙΠΡΟΣΩΠΩΝ

ΚΑΙ Η ΚΟΙΝΟΒΟΥΛΕΥΤΙΚΗ ΚΥΒΕΡΝΗΣΙΣ

Α'.

Σεμνοτέρα συνέλευσις τοῦ ἀγγλικοῦ κοινοβουλίου δὲν ὑφίσταται. Τὸ ὄνομά της ἐφάμιλλόν ἐστὶ τῷ τῆς συγκλήτου τῆς Ῥώμης. Ὑπῆρξεν ἡ κοιτίς τῆς νεωτέρας ἐλευθερίας· οἱ κανόνες, οἱ νόμοι, οἱ τύποι τῆς «κοινοβουλευτικῆς» κυβερνήσεως υἱοθετήθησαν ὑφ' ὄλων τῶν πεπολιτευμένων ἐπικρατειῶν. Ἀπαξάπαντες γινώσκομεν τὴν σημασίαν τῶν λέξεων, πρότασις, ἀπόφασις, τροπολογία, προϋπολογισμὸς, ἡμερησίαι διάταξις. Ἡ μὲν Ῥώμη ἐφιλοτέχνησε τὴν γραμματικὴν τοῦ ἀστυκοῦ δικαίου, ἡ δὲ Ἀγγλία τὴν τοῦ πολιτικοῦ. Ἐδίδαξεν εἰς τὴν Εὐρώπην, εἰς τὴν Ἀμερικὴν, εἰς τὴν Αὐστραλίαν, καθ' ἅπασαν τὴν γῆν, τὸ γινώσκειν, τὸ ἐπιθυμεῖν ὠρισμένον τι ἰδεῶδες κυβερνήσεως τασσοῦσης τὴν ἰσχὺν ὡς λειτουργίαν τοῦ λογι-κοῦ, χορηγούσης τὴν ἐξουσίαν εἰς τὴν διάνοιαν, συμβιβαζούσης τὰς ἀνάγκας τοῦ ἐνεστῶτος πρὸς τὰ δίκαια τοῦ παρελθόντος, παρκαλωούσης τὰς ἐπαναστάσεις διὰ τῶν μεταρρυθμίσεων, ἐπιβκλλούσης κανόνας εἰς τοὺς ἀνυπομόνους, χαλινούς εἰς τοὺς φιλοδόξους.

Ἡ ἱστορία τῶν κοινοβουλίων τῆς Ἀγγλίας ἀφανίζεται ἐντὸς τῆς νυκτὸς τῶν φεουδικῶν χρόνων· τὰ πρῶτα κοινοβούλια ὁμοιάζουσι τὰς συνελεύσεις ἐκείνας, ἃς ὁ Τάκτιος εἰκονίζει, περιγράφων τὰ ἦθη, τῶν Γερμανῶν.¹ Ὁ μέγας χάρτης τοῦ βασιλέως Ἰωάννου δὲν ἐδημιούργησεν ἀληθῆ ἐθνικὴν ἀντιπροσωπείαν, διότι ἐκάλεε εἰς τὸ βασιλικὸν συμβούλιον, μετὰ τοῦ ἀνωτέρου κλήρου καὶ τῶν δημοτίμων, μόνον τοὺς κληρούχους τοῦ στέμματος· δὲν ποιεῖται δὲ λόγον μήτε περὶ ἐκλογῆς, μήτε περὶ ἀντιπροσωπείας, μήτε περὶ πόλεων, μήτε περὶ κωμοπόλεων. Ἐπὶ βασιλείας Ἐρρίκου τοῦ Γ', διαδόχου τοῦ Ἰωάννου, ὑφίσταται ἤδη ἀληθὲς ἀντιπροσωπευτικὸν κοινοβούλιον. Γεννᾶται τοῦτο ἐν τῷ σκότει· οἱ δὲ ἀρχαῖοι ἱστορικοὶ ἀκροθιγῶς μνημονεύουσι τῶν συνελεύσεων τούτων. Τὴν 22 Ἰανουαρίου 1265 τὸ κοι-

¹ *Mox rex vel princeps, prout aetas cuique, prout nobilitas, prout decus bellorum, prout facundia est, audiuntur, auctoritate suadendi magis, quam jubendi potestate.* — Εἶδ' ὁ βασιλεὺς. ἡ τῶν ἀρχόντων τις, ὡς ἔτυχεν ἕκαστος ἡλικία προφέρων, ἡ εὐγενεία, ἡ τῆ ἀπὸ τῶν ὀπλων δόξη, ἡ τῆ τοῦ λέγειν δεινότητι, ἀγορευοῦσι, πεῖται μᾶλλον ἐξουσίαν ἔχοντες, ἡ τοῦ κλεῦειν κύριοι ὄντες».

νοβούλιον συνέρχεται εἰς Λονδίνον. Τὰ κλήτηρια γράμματα διατάττουσι τοὺς Sherifs¹ νὰ ἐκλέξωσι καὶ ἀποστείλωσι δύο ἱππότας ἐξ ἐκάστης κομητείας, δύο ἀστούς ἐξ ἐκάστης πόλεως, καὶ δύο χωρικούς ἐξ ἐκάστης κομωπόλεως τῆς κομητείας. Ἐπὶ βασιλείας Ἐδουάρδου τοῦ Β. (1272-1307), ἐγένοντο δώδεκα κοινοβούλια, ἐν οἷς παρεκάθησαν ἱππῶται, γαιοκτήμονες, χωρικοί. Ὁ βασιλεὺς οὗτος ἔχρατο τούτοις εἰς ὅλους τοὺς σκοπούς του, μάλιστα δὲ ὅπως ἐπιδοκιμασθῇ ὁ φόρος Δαβὶδ τοῦ ἐξ Οὐαλίας καὶ ὑποτάξῃ τὴν Σκωτίαν. Τὸ κοινοβούλιον τοῦ 1327 ἦν ἀρκούντως ἰσχυρὸν ὅπως ἐκθρονίσῃ τὸν βασιλέα Ἐδουάρδον τὸν Β. Τούτου βασιλεύοντος ἐγένετο ὁ δριστικὸς χωρισμὸς τοῦ κοινοβουλίου εἰς ἄνω καὶ κάτω βουλὴν ὀργανώθη τὸ μέγα τιμωριτικὸν συμβούλιον καὶ τὰ ἔργα διηρέθησαν. Ἐπὶ βασιλείας Ριχάρδου τοῦ Β. τὸ κοινοβούλιον δὲν στέργει πλέον νὰ ψηφίσῃ ἐν συνόλῳ τὸν φόρον· ψηφίζει λοιπὸν χρηματικὰ κεφάλαια δι' εἰδικὰς ὑπηρεσίας. Τούτου βασιλεύοντος καὶ τοῦ διαδόχου αὐτοῦ (Ἐρρίκου τοῦ Δ.), τὸ κοινοβούλιον συνέρχεται σχεδὸν κατ' ἔτος. Ἀπὸ τῆς λήξεως τῆς δεκάτης τρίτης ἑκατονταετηρίδος, ἡ βουλὴ τῶν ἀντιπροσώπων καθίσταται ὄργανον ὁμολογημένον τοῦ ἀγγλικοῦ συντάγματος. Ἡ πραγματικὴ κυριαρχία εὐρηται ἤδη ἐν τῷ κοινοβουλίῳ· ἀλλ' ἀπὸ τοῦδε ἡ ἀπέναντι τῆς βασιλείας θέσις του ἐστὶ μᾶλλον ἀμυντικὴ ἢ ἐπιθετικὴ. Ὅπότεν τὸ κοινοβούλιον ἐν ἔτει 1399 τὴν 30 Σεπτεμβρίου προὐκήρυξε τὴν ἐκθρόνισιν Ῥιχάρδου τοῦ Β., ὁ δούξ τοῦ Lancaster προσέβη πρὸς τὸν χηρεύοντα θρόνον καὶ ἀπήγγειλε τὸν ἐξῆς τύπον: «ἐν ὀνόματι τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, ἐγὼ, Ἐρρίκος τοῦ Lancaster ἀπαιτῶ τὸδε τὸ βασίλειον τῆς Ἑγγλίας, ὡς κατ' εὐθεῖαν ἀπόγονος τοῦ ἀγαθοῦ λόρδου βασιλέως Ἐρρίκου τοῦ Γ., ὕπερ βασιλείου ἦν ἐν δικλῦσει σχεδὸν ἐλλείψει κυβερνήσεως καὶ παραβιάσει τῶν δικαίων νόμων.» Ταῦτα δ' εἰπὼν κατέλαβεν ὁ Ἐρρίκος τὸν θρόνον. Ἡ βασιλεία ἀνεγνώριζεν ὡς δικαστὴν αὐτῆς τὸ κοινοβούλιον· ἐτιμωρεῖτο μὲν ὁ βασιλεὺς, δὲν ἐτιμωρεῖτο δὲ ἡ βασιλεία. Οἱ πόλεμοι τῶν δύο ρόδων ἰσχυροποίησαν τὴν βασιλικὴν ἰσχύν, καταστρέψαντες τὰς ἐπιφανεῖς οικογενεῖς. Ἐπὶ τῆς βασιλείας τῶν Τυδοριδῶν, ἡ βουλὴ τῶν ἀντιπροσώπων καθίσταται ταπεινὴ καὶ δουλόφρων. Ἐρρίκος ὁ Η' ἔγραψε τῷ πάπῃ: «Αἱ τοῦ κοινοβουλίου συζητήσεις εἰσὶν ἐλεύθεραι καὶ ἄνευ »περιορισμῶν» τὸ γέμμα δὲ δὲν κέκτῃται τὸ δικαίωμα μῆτε νὰ περιορίσῃ ἡτὰς συζητήσεις, μῆτε νὰ ἐξελέγξῃ τὰς ψήφους τῶν μελῶν.»

Περὶ τὰ τέλη τῆς πεντεκαιδεκάτης ἑκατονταετηρίδος, οἱ βασιλεῖς ἐν ἀπάσαις ταῖς χώραις εἶχον ἀγωνισθῆ ἐπιτυχῶς κατὰ τῆς ἀριστοκρατίας, Φερδινάνδος ὁ τῆς Ἀραγωνίας, Φερδινάνδος ὁ τῆς Νεαπόλεως, Λουδοβίκος ὁ ἐνδέκατος, Ἐρρίκος ὁ ἕβδομος. Ἐνομιζέτο ὅτι αἱ αὐταὶ αἰτίαι ἔμελλον

¹ Sherif εἶναι ὁ Νορμανδὸς ἀντικόμης ἐκάστης ἐπαρχίας ἢ σαξωνικῆς Shire, εἰς ὃν οἱ Σάξωνες ἀτήρουν τὸ ἀρχαῖον ὄνομα τοῦ Shire-reve.

νὰ παραγέγωνιν ἀπανταχοῦ τὰ αὐτὰ ἀποτελέσματα: ἀλλ' ἡ μοναρχία, καθισταμένη μᾶλλον ἀπόλυτος, δὲν περιεβλήθη πανταχοῦ τὸν αὐτὸν χαρακτήρα. Ἡ βουλὴ τῶν κοινοτήτων ὑπῆρξε συνεργὸς μᾶλλον ἢ δοῦλη τοῦ αἰμοχαροῦς δεσποτισμοῦ Ἐρρίκου τοῦ ὀγδόου. Ὑπὸ τὸ κράτος τῶν Τυδοριδῶν ὡς καὶ τὸ τῶν Πλανταγενετῶν,¹ τὸ κοινοβούλιον διετήρησε τὰ οὐσιώδη προνόμιά του, ἐξηκολούθει δὲ νὰ δρίζῃ τὸ δλικὸν ποσὸν καὶ τὴν φύσιν τοῦ φόρου. Ὁ βασιλεὺς καὶ τὸ ἔθνος εἶχον τὰς αὐτὰς ἐπιθυμίας καὶ τὰ αὐτὰ πάθη. Ἐρρίκος ὁ Η', ὁ μᾶλλον ἀπόλυτος βασιλεὺς τῆς Ἀγγλίας, παρέσχεν ἀκουσίως εἰς τὸ κοινοβούλιον τὴν παντοδυναμίαν. Ἦν ἐδύνατο ν' ἀπαγορευθῆ ἢ τί ἦν ἀδύνατον εἰς σῶμα ὕπερ εἶχεν ἐκθρονίσει καὶ δυσφημίσει βασιλίσσας, δημεύσει τὸ τέταρτον τῶν ἐν τῷ βασίλειῳ γαιῶν, μεταβάλλει τὴν ἐπικρατοῦσαν θρησκείαν, καταδικάσει ἀθῶους, τροποποιήσει πλειστάκις τὴν τάξιν τῆς εἰς τὸν θρόνον διαδοχῆς; Τὰ πάντα ἀπ' αὐτοῦ ἐξητήθησαν, ἄρα τὰ πάντα ἐδύνατο νὰ πράξῃ.

Ὑπὸ τὸ κράτος τῆς Ἐλισάβετ, ἡ ἐθνικὴ ὁρμὴ καὶ ὁ θρησκευτικὸς ἐνθουσιασμὸς εἰδῶλον κατέστησαν τὴν βασιλίσσαν. Ἠνέχθησαν τὰς αὐθάδεις ἰδιοτροπίας τῆς καὶ τὴν περιφρόνησίν τῆς πρὸς τοὺς συνταγματικούς τύπους, τοὺς εἰσέτι οὐκ ὀρθῶς ὀρισμένους. Μόνον ὑπὸ τὸν ἀτυχῆ ταύτης διάδοχον ἤρξατο ἡ ἀξιωμανημόνευτος πάλῃ, ἀπ' ἧς τὸ κοινοβούλιον ἔμελλε νὰ ἐξέλθῃ νικητὴς καὶ δριστικὸς κύριος τῶν τῆς Ἀγγλίας τυχῶν. Ἡ ἱστορία τῶν ἀγῶνων αὐτῶν θὰ διαμείνῃ πάντοτε ἡ μεγάλη ἐποχὴ τῆς Ἀγγλίας· οὐδὲν θέλει ἐπισκιάσει τὴν τραγικὴν ταύτης δόξαν, μῆτε ἡ ἐπανάστασις τοῦ 1688, μῆτε ἡ πάλῃ κατὰ τῆς γαλλικῆς ἐπαναστάσεως καὶ κατὰ τοῦ Βοναπάρτου.

Αἱ κοινοβουλευτικαὶ ἐλευθερίαι εἰσὶν ὡς ἰσχυραὶ βίβλιαι βίβοβόλησσαι ἐντὸς τοῦ ἐδάφους· τὸ δένδρον συχνάκις περιῦδρίσθη, οἱ κλάδοι του, αὐτὸς ὁ κορμὸς του κατεθραύσθησαν, τὸ ἀρχαῖον ὅμως πρέμνον ἀείποτε διέμεινε. Τρεῖς μεγάλαι ἀρχαὶ διήκουσι διὰ πάντων τῶν συμβεβηκότων, ἀρχαὶ κακῶς κατ' ἀρχὰς ὀρισθεῖσαι, πολλάκις ἀμφισβητηθεῖσαι, ἀλλ' ἀείποτε ἐπικρατήσασαι· α'. ὁ βασιλεὺς δὲν νομοθετεῖ ἄνευ τοῦ κοινοβουλίου· β'. δὲν ἐπιβάλλει φόρους ἄνευ τοῦ κοινοβουλίου· γ'. ἐὰν δὲν ἐκτελεσθῇ ὁ νόμος, οἱ βασιλικοὶ ἐπίτροποι εἰσὶν ὑπεύθυνοι ἀπέναντι τῶν δικαστηρίων. Ἐρρίκος ὁ Η', ὑπεχρεώθη νὰ ἐνδώσῃ ὅπότεν ἠθέλησε νὰ εἰσαγάγῃ τὸν φόρον τοῦ ἔκτου τῆς προσόδου· ἡ Ἐλισάβετ ἐνέδωκεν ὅτε οἱ ἔμποροι ἐξάνεστησαν κατὰ τῶν μονοπωλίων, ἄτινα ἠθέλησε νὰ δημιουργήσῃ. Ὁ Κομίνος ἐγκωμιάζει ἤδη τὸ ἀγγλικὸν σύνταγμα, τὴν περιορισμένην, τὴν συγκεκριμένην βασιλείαν.

¹ Ὁλόκληρος ἡ τῶν Πλανταγενετῶν βασιλεία ἀπὸ τῆς ἐλεύσεως Ἐδουάρδου τοῦ Α', μέχρι τῆς τοῦ Ῥιχάρδου Γ', διήρκασεν ἐπὶ ἔτη διακόσια πέντε, ἐντὸς δὲ τῆς περιόδου ταύτης συνεκλήθησαν ἑκατὸν ἐννεήκοντα καὶ τρία κοινοβούλια. Οἱ Τυδοριταί, βασιλεύσαντες ἐπὶ ἑκατὸν δεκαοκτὼ ἔτη συνεκάλεσαν πενήτηκοντα ἕξ κοινοβούλια. Σ. Μ.

Κάρολος δ' Α', ταμὰ νὰ δνειρευθῆ τὴν λατινικὴν βασιλείαν, τὴν ῥωμαϊκὴν, τὴν τοῦ θεοῦ δικαίου· οἱ θεολόγοι του ἤρναοντο τὴ συνάλλαγμα, τὴν συνθήκην μεταξὺ τῆς βασιλείας καὶ τοῦ ἔθνους. Ἀπὸ τοῦ ἔτους 1629 μέχρι τοῦ 1640, καίτοι παραδεχθεὶς τὴν λεγομένην ἀπαιτησὶν τῶν δικαιωμάτων (petition des droits) ὅπερ ἦν ἡ ἀμολόγησις τῶν ὑποχρεώσεων τοῦ ἡγεμόνος, ὁ Κάρολος Α', ἐκυβέρνησεν ἄνευ κοινοβουλίων. Τὸ κοινοβούλιον, ὅπερ συνεκάλεσεν ἐν ἔτει 1640, ὑπῆρξε τὸ μακρὸν κοινοβούλιον. Προσέβλεπε τὸ πρῶτον τὸν Laud, καὶ τὸν Strafford, εἶτα δὲ, ὅτε ἠβουλήθη ὁ βασιλεὺς νὰ συλλάβῃ ὑπὸ τῶ ἄμματι τοῦ κοινοβουλίου πέντε τῶν μελῶν αὐτοῦ, ἐν οἷς τὸν Pym καὶ τὸν Hampden, ἐξεδικήθη κατὰ τοῦ προσώπου τοῦ βασιλέως. Ἡ ἐπανάστασις ἐν πρώτοις μὲν ἀμυντικὴ καὶ ἐν ὀνόματι τοῦ συντάγματος γενομένη, μετ' οὐ πολὺ ἀνέτρεψε αὐτὸ τοῦτο τὸ κοινοβούλιον. Ὁ Κρόμβελ, προστάτης γενόμενος, ἐποίησεν ἐκλογικὴν μεταρρυθμίσειν, κοινοβούλιον νέον, νέαν ἄνω βουλὴν· ἀλλ' αἱ βουλαὶ αὗται μήτε ὑπῆρξαν, μήτε πκρέστησαν ποτε ἀρκούντως ἐλευθερίαι. Κατὰ τὴν στιγμὴν τῆς ἐγκαθιδρύσεως τῆς ἀρχαίας δυναστείας, καθολικὴ κραυγὴ ἠκούετο· «τὸ κοινοβούλιον ἐλεύθερον». Ἡ ἐκλογικὴ μεταρρυθμίσις τοῦ Κρόμβελ ἦν μὲν συνετὴ, ἀλλ' ἦτο ἔργον τῆς βίαι· μετ' αὐτὸν, ἐπκνήθηον εἰς τὸ παλαιὸν κοινοβούλιον.

Ἡ σκέψις περὶ μεταρρυθμίσεως τοῦ κοινοβουλευτικοῦ συστήματος δὲν ἦτο ποσῶς δημοτικὴ, ἐμελλε δὲ νὰ γένηται τοιαύτη ἐν τῇ ἐνεστώσῃ ἐκατονταετηρίδι. Ἡ Ἀγγλίαι ἦν εὐχαριστημένη ἐκ τῆς βουλής τῶν ἀντιπροσώπων, οἰαδήποτε καὶ ἦν ἡ καταγωγὴ τῆς. Δὲν κατεῖχεν ἄρα γε ἐν ἀμνηχανίᾳ τὴν βασιλείαν; Δὲν διενήργει ἐν ἔτει 1688 ἐπκνάστασιν ἀμυντικὴν, ἰκαγοποιήσασαν δριστικῶς πάσα, τὰς ὀρέξεις, πάντα τὰ συμφέροντα τοῦ τόπου; Ἐφ' ὅσον τὰ συμφέροντα καὶ αἱ ἐπικρατοῦσαι ὀρέξεις ἀντιπροσωπεύονται ἐν τῇ κυβερνήσει, δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν ὅτι ἡ κυβερνήσις ἐστὶν ἀντιπροσωπευτικὴ. Καθ' ἣν ἔννοιαν λαμβάνομεν τὴν λέξιν ταύτην ἐν τοῖς νεωτέροις χρόνοις, ἡ ἀγγλικὴ κυβερνήσις δὲν ἦτο βεβαίως τοιαύτη κατὰ τὰς τελευταίας ἐκατονταετηρίδας, καὶ μόλις ἦδη ἀρχεταὶ καθισταμένη τοιαύτη. Ἐν τῷ ἀγγλικῷ συντάγματι εὔρηται ἡ θεμελιώδης αὕτη ἀρχή. Οἱ ἄνθρωποι ποσῶς δὲν ἀντιπροσωπεύονται, ἀντιπροσωπεύονται τὰ σωματεία, τὰ ἠθικὰ πρόσωπα, πόλεις ἢ κομητεαί. Εἰς βουλευτὴς δύναται ἓνα βουλευτὴν, εἰς ἐκλογεὺς δὲν δύναται ἓνα ἐκλογέα. Ἐν τοῖς γράμμασιν Ἐρρίκου τοῦ Γ', οὐδέποτε λόγος γίνεται περὶ οἰουδήποτε ἀριθμοῦ κατοίκων. Καὶ σήμερον ἔτι οὐδεμίαν ἀναλογία ὑφίσταται μεταξὺ τοῦ ἀριθμοῦ τῶν ἐκλογέων καὶ τοῦ τῶν ἐκλεγομένων.

Τὰ πρῶτα ἀγγλικὰ κοινοβούλια πράγματι ὑπῆρξαν αἱ σύνοδοι τῶν μεγάλων μεγιστάνων ἢ τῶν ἐπιτρόπων των. Αἱ πόλεις ἀντιπροσωπεύοντο ἐντὸς τούτων ὑπὸ τὴν ιδιότητά πόλεων ἐλευθέρων. Ἐλευθερά κωμόπολις ἐκέκτητο ψυχίον τι κυριαρχίας· ἦν κέντρον ἐμπορίου ἐλευθέρου, ἄνευ τελο-

νείων, ἀπὴν λαγμένη διοδίων, πορθμείων, βασιλικῶν δικιωμάτων, διοικουμένη ὑπὸ ὁμάδος ἐμπόρων. Ἐν ἔγγραφον τῇ ἐχορήγει τὸ δικαίωμα τοῦ τελεῖν πανηγύρεις, ἀγορὰς, τοῦ ἐπιβάλλειν φόρους. Τὸ δικαίωμα τοῦ ἀποστέλλειν μέλη εἰς τὸ κοινοβούλιον ἐθεωρεῖτο ὀκληρὸν, ἦν τὰ λῦτρα τῶν δημοτικῶν ἐλευθεριῶν. Ἡ ἀντιπροσώπευσις ἦν προνόμιον πολλάκις ἡμιστὰ ἐπίφθονον. Τὸ γέμμα ἐδύναντο ν' ἀπονείμῃ καὶ ν' ἀφέλῃ τὴν ἀπὸ τῶν ἐκλογῶν ἀπκλλαγὴν. Ἐρρίκος δ' Η', καὶ Κάρολος δ' Β', κατέστησαν μέγαν ἀριθμὸν τοιούτων πόλεων λαβουσιῶν ὄνομα κωμοπόλεων ἐκλογικῶν (of nomination). Πολλάκις ὁ ἀπλοῦς Sheriff ἐξέλεγε τὰς ἐκλογικὰς περιφερείας. Ἡ ὑπέρμετρος αὕτη βασιλικὴ προνομία λήγει ἐπὶ βασιλείας Καρόλου τοῦ Β'. Οὐδεὶς σταθερὸς κωνὸν ὑφίστατο πρὸς τὴν ἀπονομὴν τοῦ ἐκλογικοῦ δικιωματος εἰς τὰ ἐκλογικὰ κέντρα. Ποῦ μὲν πάντες οἱ ἐλευθεροὶ ἄνδρες, freemen, ἦσαν ἐκκλογεῖς, ποῦ δὲ μόνον τὰ μέλη τῶν σωματείων, οἱ δήμαρχοι καὶ οἱ δημοτικοὶ σύμβουλοι.

Τὸ τόσφ ἀγροῖκον καὶ αὐθαίρετον σύστημα τοῦτο, ἦν ἡ τελευταία ἐκφρασις τοῦ τιμαριωτισμοῦ· κατελίμπανε τὴν ἐξουσίαν εἰς τοὺς γαιοκτῆμονας, εἰς τὰς μεγάλας οἰκογενείας. Τὸ πλεῖστον τῶν βουλευτῶν, ἀμέσως ἢ ἐμμέσως, ἀντεπροσώπευον τὴν δορυκτῆτορα ἀριστοκρατίαν. Ἐν τέλει τῆς παρελθούσης ἐκκτονταετηρίδος, αἱ πόλεις Leeds, Birmingham, Manchester, δὲν ἀντεπροσωπεύοντο· ἀλλ' ὁ δούξ τοῦ Norfolk διώριζε πράγματι 11 βουλευτὰς, ὁ λόρδος Lonsdale 9, ὁ λόρδος Darlington 7, οἱ δούκες τοῦ Rutland καὶ τοῦ Buckingham ἀνὰ 6 ἕκαστος. Ὑπῆρχον εἰς τὸ Galton 7 ἐκλογεῖς, 10 εἰς τὸ Tavistock, 7 εἰς ἅγιον Μιχαήλ, 70 βουλευταὶ οὐδένα σχεδὸν ἀντεπροσώπευον, 90 βουλευταὶ ἀντεπροσώπευον κατὰ μέσον ὄρον ἕκαστος 50 ἐκλογεῖς, 37 κατὰ μέσον ὄρον 100 ἐκλογεῖς. Ὑπῆρχον 200 βουλευταὶ ἐκλεγόμενοι ὑπὸ 7,000 ἐκλογέων. Μέχρι τῆς μεταρρυθμίσεως τοῦ ἔτους 1832, 300 βουλευταὶ ἐξέλεγοντο ὑπὸ τῶν δημοτίμων, 170 μόνον ἐδύναντο νὰ θεωρηθῶσιν ὡς πκντελῶς ἀνεξάρτητοι. Ἀπατάται ὁ Macaulay γράφων περὶ ταύτης τῆς μεταρρυθμίσεως. «Πόλεις μετεβλήθησαν εἰς ἀπλὰ χωρία, καὶ χωρία ἐμεγεθύνθησαν εἰς πόλεις», καὶ φρονῶν ὅτι τὰ ἐκλογικὰ χωρία, αἱ διεφθαρμένοι κωμοπόλεις, (rotten boroughs) εἰσι πᾶν ὅ, τι διέμεινεν ἐκ τόπων ποτὲ ἐπιστήμων. Ἐνῶ, τοῦναντίον, αἰεποτε ὑπῆρξαν χωρία, χωρίδια, ἔρημοι χῶραι, ἀντιπροσωπεύμενοι ὡς χωρία, χωρίδια καὶ ἔρημοι χῶραι. Ἡ διάσημος κωμόπολις τοῦ Old Sarum, ἡ ἀπωλέσασα ἐν ἔτει 1832 τὸ ἐκλογικὸν αὕτης προνόμιον, ἐξέλεγε δύο βουλευτὰς, ἔχουσα 12 μόνον ἐκλογεῖς. Ὅ, τι ἐν ἔτει 1832 ἐθεωρεῖτο κατάχρησις, κατὰ τοὺς παρελθόντας αἰῶνας δὲν ἐθεωρεῖτο τοιαύτη. Τὰ κοινοβούλια ἀντεπροσώπευον ἰκανῶς τὴν Ἀγγλίαν οὐχὶ τὸ δεῖνα ἢ δεῖνα χωρίον, τὸν δεῖνα λόφον μετὰ τῶν ποιμνίων του, τῶν ποιμένων του, τῶν ἀρότρων του, ἀλλὰ τὴν Ἀγγλίαν. Τὸ πολιτικὸν δι-

καιον τῆς ἐποχῆς ταύτης ἦν τὸ δίκαιον τῆς ιδιοκτησίας. Ἐνῶ σύμπασα ἡ Εὐρώπη ὑπέκυπτεν εἰς τὴν δεσποτεῖαν τῶν ἀπολύτων βασιλέων, ἡ ἀγγλικὴ ἀριστοκρατικὴ διετήρει τὴν ἰσχύν της. Οὕσα προσκεκολλημένη εἰς τὸ ἔδαφος, ἤντλει ἐξ αὐτοῦ τὸν χυμὸν τῆς πολιτικῆς. Διατὶ νὰ βλάπτωσιν αἱ ἀνωμαλίαι, αἱ παραλογισμοὶ τοῦ ἐκλογικοῦ συστήματος, ἀφοῦ τὸ σύστημα τοῦτο κατελίμπανε τὴν ἐξουσίαν εἰς τοὺς ἀσκούοντας ἐπὶ τοῦ τόπου ἐποπτεῖαν ἀνκμιφισθήτητον, εἰς τοὺς προστάτας τῆς τιμῆς, τῆς θρησκείας, τῆς ἀγγλικῆς ἐλευθερίας; Αἱ ἐπιφανεῖς οἰκογένειαὶ κατεῖχον ἔδρας ἐν τῷ κοινοβουλίῳ διὰ τοῦ αὐτοῦ τίτλου καὶ κληρονομικὰ ἐδάφη. Ὁ ὑποψήφιος ἐξήρχετο τῆς οἰκίας του μετὰ μουσικῆς καὶ σημασιῶν, καὶ ἐχαίρετίζετο δι' ἀλλαλαγμῶν τῶν χωρικῶν. Πῆθος ζύθου ἠνοίγετο καὶ ξύλινοι τράπεζαι ἐκαλύπτοντο δι' ἀφθόνων κρεάτων. Ὁ βουλευτὴς ἐξεφώνει λόγον εἰς τοὺς ἐκλογεῖς του, προσπαθῶν νὰ τοὺς τέρψη ἢ ἐκλογῇ ἦν πανήγυρις.

Αἱ διεφθαρμέναι κωμοπόλεις,¹ ἦσαν ἔρμια πολιτικά. Ὁ ποιητὴς Waller ἐξελέγη βουλευτὴς τοῦ Ayesham ἐκκαίδεκάτης γεγωνῶς. Ὁ Φῶξ εἰσῆλθεν ἐν ἔτει 1768 εἰς τὸ κοινοβούλιον ἐννεακαίδεκα ἐτῶν ὡς βουλευτὴς τοῦ Midhurst, ὅπερ ὁ πατήρ του, ὁ λόρδος Holland, εἶχεν ἀγοράσει χάριν αὐτοῦ. ἄγων τὸ εἰκοστὸν πρῶτον τῆς ἡλικίας αὐτοῦ ἔτος, ἀπετέλει μέρος τοῦ ὑπουργείου τοῦ λόρδου North. Ἡ ἐξουσία δὲν εἶχεν εἰσέτι τεθῆ εἰς συναγωνισμόν· δὲν ἐθεωρεῖτο ἡ ἐθνικὴ κυριαρχία ὡς θησαυρὸς, ὃν δέον νὰ διακρίσωμεν ἀκριβῶς μεταξὺ πάντων τῶν ἀρρέων κατοίκων· δύο φατρία, καὶ αἱ δύο ἀριστοκρατικαί, ἀμφοτέρω περιβεβλημέναι τὴν κοινωνικὴν ἰσχύν, ἤριζον μόνον περὶ τῆς ἀρχῆς καὶ ἐκ περιτροπῆς ἐξήσκουν αὐτήν. Εἰς ἀμφοτέρω ἤρσκε τὸ αὐτὸ ἐκλογικὸν σύστημα. Εἰσῆρχοντο εἰς τὴν πολιτικὴν, ὃν τρόπον εἰσερχόμεθα εἰς τὴν κοινωνίαν, ὅπου εὐρίσκομεν ὠρισμένην θέσιν. Οἱ μεγάλοι γαιοκτῆμονες εἰς τὰς κωμοπόλεις τῶν ἠδύνητων νὰ ἐκλέγωσι τοὺς συγγενεῖς των τοὺς πελάτας των. Ἡ συνδρομὴ αὕτη ἀνεδείκνυε πολλάκις παρασίτους· πλὴν ἐγνώριζε ν' ἀνευρίσκη καὶ Pitt, Fox, Burke, Tierney, Sheridan, Sanning, Brougham, Macaulay.

B'.

Τὸ παλαιὸν τῆς Ἀγγλίας, ἐκλογικὸν σύστημα ἔσχε τὰς ἀκολούθους συνειπεῖας· εἰσῆγγε μυστικὴν κοινότητα μεταξὺ τῶν πολιτικῶν μεριδῶν· ἢ μὲν ἤθελε νὰ χορηγήσῃ εἰς τὸ στέμμα πλειονα, ἢ δὲ ἐλάσσονα, οὐδεμία δ' ἐπεθύμει ν' ἀπολέσῃ τὸ προνόμιόν της. Συνεδύαζε τὴν ἰδέαν τῆς πολιτικῆς ἰσχύος πρὸς τὴν ἰδέαν τοῦ πλοῦτου, τῆς ιδιοκτησίας· ἐσωμα-

¹ Διεφθαρμέναι κωμοπόλεις (rotten boroughs) ὀνομάζοντο μικραὶ κῶμαι ἔχουσαι τὸ δικαίωμα ν' ἀποστέλλωσιν ἀντιπροσώπους εἰς τὸ κοινοβούλιον, ἐν αἷς ἐτελεῖτο αἰσχρὸν ἐμπόριον τοῦ ἐκλογικοῦ δικαίουματος. Σ. Μ.

τοποίου τὴν ἰδέαν ταύτην, τὴν καθίστα ἀπαρχαίαστον, εἴθιζε δὲ τὸ ἀγγλικὸν ἔθνος εἰς τὸ πιστεῦειν ὅτι οἱ Ἄγγλοι γαιοκτῆμονες, ὄφειλον νὰ ὦσι πάντων κύριοι. Ἀντέτασεν εἰς τὴν ἀκρὰν ἐπιτηδευσίν καὶ εἰς τὴν διαφθορὰν τῶν αὐλῶν δραστηρίαν τινα, ζηλότυπον, καὶ ἀγέρωχον ἀγροικίαν.—Ἐνωρίτατα ἀφωμοίωσε τὸν λαὸν πρὸς τοὺς εὐγενεῖς,¹ καθόσον οἱ δευτερότοκοι υἱοὶ τῶν ἐπιφανῶν οἰκογενειῶν εἰσῆλθον εἰς τὴν κάτω βουλήν, οἱ δὲ πρωτότοκοι ἀνεμίχθησαν εἰς τὰ δημόσια ζῶντος τοῦ πατρὸς· αἱ δύο κοινωνικαὶ τάξεις ἐδιδάχθησαν νὰ ζῶσι, νὰ σκέπτωνται, νὰ συζητῶσι καὶ ν' ἀποφασίζωσιν ἀπὸ κοινοῦ.

Ὁ λαὸς καὶ οἱ εὐγενεῖς δὲν εὐρέθησαν διὰ μιᾶς, ὡς ἐν Γαλλίᾳ κατὰ τὸ ἔτος 1789, κατέναντι ἀλλήλων ὡς δύο τυφλαὶ καὶ ἀδικχώρητοι δμάδες, ὧν ἑκατέρω ἔδει νὰ κατασυντρίψη, ν' ἀνατρέψη τὴν ἐτέραν. Ὁ λαὸς καὶ οἱ ἀριστοκράται ἦσαν συνδεδεμένοι διὰ δεσμῶν πολυχρονίων· τὸ κοινοβούλιον ἦν ὡς δένδρον, οὗ τινος οἱ κλάδοι καὶ αἱ ρίζαι ζῶσιν ἐκ τοῦ αὐτοῦ ἀέρος καὶ ὕδατος. Ἡ πρόληψις, τὸ μῖσος, ἡ ἀμάθεια, δὲν ἤγειρον ἀδιάβατον τεῖχος μεταξὺ τῶν ἐπιφανῶν καὶ τοῦ λαοῦ· τὸ κυβερνῶν γένος δὲν κατέστη νέον εἶδος. Ἡ ἀπόλυτος ἐξουσία δὲν ἔσχε καιρὸν καὶ εὐκαιρίαν ὅπως δημιουργήσῃ τεχνικὴν κοινωνίαν καὶ ἰσοπεδώσῃ τὴν ἀριστοκρατίαν καὶ τὸν λαόν· ἡ πολιτικὴ ὀργάνωσις δὲν ἦτο ἔργον μῆτε τῆς ἰδιοτροπίας, μῆτε μιᾶς μόνης βουλήσεως, μὴδὲ μιᾶς θεωρίας, μὴδὲ ἐνὸς συστήματος· ἦν τὸ ἀσυνείδητον ἔργον πασῶν τῶν φυσικῶν δυνάμεων, τοῦ χρόνου, τοῦ κληρονομικοῦ δικαίουματος, τῆς ἀνθρωπίνου ἐνεργείας, τοῦ χαρακτῆρος, τῶν ἐκ γεννήσεως ἀνισοτήτων, τῶν συμβεβηκότων. Ἡ δύναμις τοιαύτης τινὸς κοινωνίας προήρχετο ἐκ τοῦ λόγου ὅτι δὲν ἀμφέβαλλε περὶ ἑαυτῆς, καὶ δὲν ἀμφέβαλλε περὶ ἑαυτῆς, διότι ἡ θρησκευτικὴ τῆς πίστις μετεβίβασθη εἰς τὴν πολιτικὴν πίστιν. «Ἀείποτε θὰ ὑπάρχωσι πένητες μεταξὺ ὑμῶν». Ὁ λαὸς ἐπίστευεν ἐπ' ἰσῆς ἀκραδάντως εἰς τὴν ἐτέραν ταύτην ἀρχήν· «Θὰ ὑπάρχωσιν αἰείποτε λόρδοι μεταξὺ ὑμῶν». Ὁ εἰς ἐθεωρεῖτο ὡς φόρτος, ὡς πόνος καὶ μόχθος· πάντες οἱ ἐργάται δὲν ἐδύναντο νὰ ἐργάζωνται εἰς τὰς αὐτὰς τάξεις. Τί παραβλάπτουσιν αἱ ἀνισότητες καὶ αὐταὶ αἱ ἀδικίαι, μιᾶς ἡμέρας, εἰς ὃν τινα διορᾷ μέλλον ἀτελεῦτητον; Ὑπεράνω τῶν ἀπείρων τούτων ὑπάρξεων, τῶν μὲν φαιδρῶν, ἠδέως βίουσῶν, τῶν δὲ σκυθρωπῶν, ἀμαυρῶν, ἀπηλπισμένων, πασῶν δ' ἐφημέρων, ὑφίστατο ἐπὶ γῆς ὑπαρξίς τις παρατεταμένη καὶ διαρκῆς, ἡ τῆς Ἀγγλίας. Πᾶν ὅ,τι ἐδόξαζεν αὐτήν, πᾶν ὅ,τι τὴν ὠραίζεν. ἦν καλὸν, πᾶν δ' ὅ,τι τὴν ἰσχυροποιοίη ἦν ὠφέλιμον. Ἡ χριστιανικὴ τῆς θυσίας ἰδέα εἶναι τὸ νῆμα τὸ συνδέον τὸ ἔθνος ὡς τὴν οἰκογένειαν. Τί δὲν εἶναι πρόθυμός τις νὰ θυσιάσῃ εἰς τὸ εἶδωλον τοῦτο τὸ καλούμενον πατρίς! Οἱ νεώ-

¹ Ὁ υἱὸς δουκὸς τινος τοῦ Bedford, διαρκούντων τῶν πολέμων τῶν δύο βῆδων, ὑπῆρξεν ὁ πρῶτος εὐγενὴς ὅστις παρέστη εἰς τὸ κοινοβούλιον.

τροι πολιτικοὶ δὲν ἀντιλαμβάνονται ἀκριβῶς ὅτι ὁ λαὸς, τέκνον τῆς καρδίας καὶ τοῦ πνεύματος, διάγει βίον ὅλως φαντασιώδη· οἱ μικροὶ καὶ οἱ ταπεινοὶ ἀρέσκονται μᾶλλον εἰς τὰ ἄνερα τοῦ μεγαλείου. Διὰ τὸ Βρετανὸς, ὅστις οὐδέποτε εἶδεν, αὐδ' ἄφεται ποτε τὸ κωδωνοστάσιον τοῦ καθεδρικοῦ ναοῦ τοῦ Στρασβούργου, συναισθάνεται τὴν σήμερον τόσον ζωνῶς τὴν ἀπώλειαν τῆς Ἀλσατίας; Ὑπάρχουσιν ἀναμφιβόλως πλείστοι χωρικοὶ ἐν Γαλλίᾳ, οἵτινες ἤθελον ἐξαγοράσει εὐχαρίστως τὴν ἰσχυρὰν αὐτῆν ἐπαρχίαν ἀντὶ τοῦ ἀπειροστοῦ τμήματος τῆς ἀσθενοῦς αὐτῶν κυριαρχίας. Ἐφ' ὅσον ἡ Ἀγγλία ἐμεγαλύνετο κατέστρεψε τοὺς ἀντιπάλους τῆς, κατεφρόνει τῆς Ῥώμης καὶ τῶν καθολικῶν δυνάμεων, τὸ ὄραμα καὶ ἡ φήμη τῶν ἀγῶνων τῆς ἐπλήρου τὰ πνεύματα· δὲν ὑφίσταται εἰσέτι θέσις διὰ τοὺς ἐγωϊστικοὺς ὑπολογισμούς. Ἡ πολιτικὴ ἱεραρχία τῆς Ἀγγλίας δὲν θὰ ἠδύνατο νὰ ἦ σεβαστὴ ἐπὶ τρσαῦτα ἔτη, ἐὰν ἡ Ἀγγλία δὲν ἠπειλεῖτο ὑπὸ ποσοῦτων πολεμίων, ἐὰν εἶχε μόνον ἐργασίας καὶ μερίμνας οἰκιακὰς· ἀλλ' ὁ βίος τῆς ὑπῆρξε μακρὰ ἀμυντικὴ κατὰκτησις εἰς τὴν Εὐρώπῃν, εἰς τὰς Ἰνδίας, εἰς τὰς Ἀντίλλας, εἰς τὸν Καναδά. Ἐὰν δὲν ἦτα μεγίστη δύναμις, θὰ ἦτο μηδέν. Ἐὰν δὲν ἐδύνατο νὰ γένηται σεβαστὴ εἰς ὅλας τὰς θαλάσσας, δὲν θὰ ἠδύνατο πλεονεξία διαφυλάξῃ μῆτε τὰ ἴδια παράλια. Οὕτω δ' ἐθίξετο θεωροῦσα τὸν κόσμον σύμπαντα ὡς παλῆμιόν τῆς. Ἐντεῦθεν τάσις ἔκτακτος, συνήθειαι αὐτοκρατορικαί, καὶ, ὑπὸ πόσον φαινομενικὸν φλέγμα, δικρικῆς κατάστασις κρίσεως, σπουδῆς, ἀνησυχίας, διάθεσις πρὸς χρῆσιν τῶν ἐγγυμάτων καὶ οἰκειοτάτων ὀργάνων. Ἡ Ἀγγλία ἀείποτε, ὁμοιάζει στρατηγῶ μᾶλλον σπεύδοντι πρὸς νικῆν ἢ πρὸς ἀλλαγὴν τῆς στολῆς τῶν στρατιωτῶν του.

Τὰ ἀγγλικὰ καινοβούλια, οἰκιδήποτε καὶν ὑπῆρξαν αἱ ἀτέλειαί των, ἔσχον τὸ ἐξῆς μέγα πλεονέκτημα· ἐγίνωσκον τὸ κυβερνᾶν, ὅτε μὲν μετὰ τοῦ βασιλέως, ὅτε δὲ ἐναντίον αὐτοῦ, ἐν τῷ συμφέροντι τοῦ τόπου. Ἡ ἀκολασία τῶν συλλόγων ποσῶς δὲν προσέβαλλε ταὺς ἐκλεγμένους. Ὁ Paley τὸ εἶχεν εἰπεῖ· «ἐπὶ τέλος πρόκειται περὶ τοῦ ἐκλογίμου, καὶ οὐχὶ περὶ τοῦ ἐκλογέως». Εἰς τὰς ἐκλογὰς τυχῆς, αὔσας ὄργια, γελωτοποιαί ἢ συναλλάγῃ, ἢ τοῦ βασιλέως χεῖρ πρὸ καιροῦ ἤδη δὲν παρίσταται. Νόμος τις, ψηφισθεὶς ἐπὶ Γεωργίου τοῦ Β', ἀπαγορεύει τοῖς στρατιώταις νὰ ἴστανται εἰς ἀπόστασιν ἐλάχιστον τῶν δύο μιλίων ἀπὸ τοῦ τόπου τῆς ἐκλογῆς· ἐπιτρέπεται δὲ νὰ ἐπανέλθωσι μόνον δύο ἡμέρας μετὰ τὸ πέρας τῆς ἐκλογῆς. Πάντες οἱ παρὰ τοῦ στέμματος μισθοδοτούμενοι ὑπάλληλοι ἀποκλείονται τοῦ κοινοβουλίου· οἱ sheriffs δὲν δύνανται νὰ ἐκλεχθῶσιν ἐν τῇ κομητείᾳ των· οἱ δικασταὶ ἀποκλείονται τοῦ κοινοβουλίου, διότι διαρίζονται παρὰ τοῦ βασιλέως. Οἱ ἐκλογικοὶ κατάλογοι καταρτίζονται ὑπὸ τῶν ἐπαρχιακῶν ὑπαλλήλων, τῶν ἐφόρων τῶν πενήτων· οἱ τῆς περιφερείας δικασταὶ ἐκλέγουσι «δικηγόρους ἀναθεωρητὰς» ἀποφαρίζοντας ἐπὶ

τῶν ἐνοστάσεων. Οὐδαμοῦ ἐν ταῖς ἐνεργείαις ταύταις παρίσταται τὸ κράτος· οὐδαμοῦ δ' ἐπίσης παρίσταται ἐν τῇ ἡμέρᾳ τῆς ἐκλογῆς. Οἱ ἐφόροντες ἐπὶ τῶν ἐκλογῶν εἰσὶν ὁ Sheriff ἐν τῇ κομητείᾳ, ὁ δήμαρχος ἐν ταῖς πόλεσι, ἐν δὲ ταῖς κωμοπόλεσι ταῖς μὴ ἐχούσαις δήμαρχον εἰς πρόκριτος ἐκλεγόμενος ὑπὸ τοῦ Sheriff. Αἱ ἐκλογαὶ εἰσὶν ἀπολύτως ἐλεύθεραι· μόνον τὰ κόμματα παρίστανται κατ' αὐτάς. Οἱ ἐκλογικοὶ σύλλογοι εἰσὶν ἐπίσης ἐλεύθεροι ὡς καὶ αἱ ἐκλογαί. Ποῖον σύστημα ἐστὶ τὸ βέλτιον τὸ περιορίζον τὴν ἐλευθερίαν ἢ τὸ περιορίζον τὸν ἀριθμὸν τῶν ἐκλογέων; Ἡ ἐκλογὴ ἐστὶ μονομαχίᾳ μετὰζυ τῶν μερίδων καθιερωμένους ἔχουσα τοὺς κανόνας τῆς· ὡς μάρτυς παρίσταται ἐν αὐτῇ τὸ κράτος.

Τὸ τόσῳ ἀπλοῦν καὶ τόσῳ ἐντιμὸν τοῦτο σύστημα ἐφαρμόζεται μόνον ὅταν αἱ μερίδες εἰσὶ πρὸ αἰῶνων ὀργανωμέναι. Πολλοὶ χῶροι ὑφίστανται, αἵτινες κέκτηνται ἄνω καὶ κάτω βουλήν, ἀλλ' ὀλίγοι τὴν ἀληθῆ κοινοβουλευτικὴν κυβέρνησιν. Τῆς τοιαύτης κυβερνήσεως ὁ ἰδιάζων χαρακτήρ ἐστὶ τὸ διατηρεῖν παρούσας δύο μερίδας, τὴν μὲν κατέχουσαν τὴν ἀρχὴν, τὴν δὲ καθ' ὅλα ἐτοίμην πρὸς ἀντικατάστασιν τῆς πρώτης, ἐὰν αὕτη διαπράξῃ σφάλμα τι καὶ παύσῃται εὐαρεστοῦσα ταῖς ἐπιθυμίαις καὶ τοῖς ἐπικρατοῦσι συμφέρουσιν. Ἐν τοιαύτῃ κυβερνήσει, τὸ κράτος δὲν εἶναι ὑπέροχόν τι πᾶν, ἐκτὸς ὄλων τῶν μερίδων, ἐπωφελοῦμενον τῶν διαιρέσεων των, οὐδ' ἡ δύναμις παρέρχεται ἐκ τῆς ἀδυναμίας των, ἢ μονιμότης ἐκ τῆς ἀσταθείας των. Αἱ ἐθνικαὶ ἰδέαι εἰσδύουσιν ἐν τῷ ἐκλογικῷ σώματι, ἐκ τούτου μεταβαίνουσιν εἰς κοινοβουλευτικὴν πλειονοψηφίαν, καὶ ἐπὶ τέλει ἐνσαρκοῦνται εἰς ὁμάδα τινὰ ἀνθρώπων καλουμένην κυβέρνησιν. Τούτων ὑπεράνω ἴσταται τὸ στέμμα, ἀδιάφορον, τοῦλάχιστον κατ' ἐπίφασιν, καὶ ἀμερόληπτον, ὅπερ εἶναι ἡ εἰκὼν τῆς ἐθνικῆς ἐνότητος. Ἀδίκως ἐθεωρήθη ἡ Ἀγγλία ὡς ἡ κατ' ἐξοχὴν χώρα, καθ' ἣν αἱ τρεῖς ἐξουσίαι, ἡ ἐκτελεστικὴ, ἡ νομοθετικὴ, καὶ ἡ δικαστικὴ εἰσὶ κεχωρισμέναι ἀπ' ἀλλήλων καὶ ἀνεξάρτητοι. Τοῦναντίον, ἡ ἐκτελεστικὴ καὶ ἡ νομοθετικὴ ἐξουσία εἰσὶ καθ' ὁλοκληρίαν συμμεμιγμέναι. Τοιοῦτόν τι σύστημα ἤθελε παραγάγει τὴν τυραννίαν ἢ τὴν ἀναρχίαν, ἐὰν αἱ ἀτομικαὶ βουλήσεις ἦσαν ἀκανόνιστοι, διακαεῖς καὶ φιλοδοξίαι καὶ ἀμέριμνοι περὶ τοῦ ἐθνικοῦ συμφέροντος· ἀλλ' εἰς ἀριστοκρατικὸν καινοβούλιον, ἡ τάσις τῆς παντοδυναμίας, φυσικῆς εἰς τὸν ἄνθρωπον, ἀπόλλυσι μέρος τῆς τραχύτητός τῆς. Εἰς ἄλλας χώρας οἱ βουλευταὶ ἐκλέγουσι μετὰζυ τῆς ἐξουσίας καὶ τῆς οὐδενείας· αὐτῶν ἡ πολιτικὴ καθίσταται προσωπικὴ, ἀκολουθοῦσα πρόσωπα, οὐχὶ δὲ παραδόσεις καὶ ἀρχάς. Ἐν Ἀγγλίᾳ οἱ πολιτικοὶ ὑποβάλλονται εἰς ἐκούσιον πειθαρχίαν, ἡ δικαστεία δὲ φιλοδοξία κανονίζεται ὑπὸ ὑπακοῆς κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἦσαν εἰλικρινεῖς εἰς μερίδας προαιωνίου. Ἀναβιβάζονται ἐν τῇ ἐξουσίᾳ μετὰ τῆς μερίδος των, φυσικώτατον δ' ὑπολαμβάνουσι νὰ ἐκπέσωσι τυχῆς μετ' αὐτῆς. Περιμένουσι μεθ' ὑπομονῆς ἐπὶ ὀλοκληρᾷ ἔτη τὰ

σφάλματα τῆς ἀντιπάλου μερίδος ὅπως ἀφέλωσιν ἀπὸ ταύτης τὴν ἐμπιστοσύνην τοῦ τόπου καὶ τῆ ἄρῳσι τῆ πλειονοψηφίαν τοῦ κοινοβουλίου. Ἀρέσκονται πολλάκις ἐφ' ὄλον τὸν βίον εἰς τὸ ἄχαρι ἔργον τοῦ κήσορος. Ἐμμένουσιν ἐν τῇ ἀπραξίᾳ καὶ ἐν ταῖς τάξεσι τῆς ἠττηθείσης μερίδος, ὠθούμενοι ἐξ αἰσθημάτων τιμῆς. Δὲν ἐπεινοήθη ἐν Ἀγγλίᾳ τὸ ἀνετον ἀξίωμα, ὅτι πάντοτε θεμιτόν ἐστι τὸ δουλεύειν τῷ κράτει· τὸ κράτος πάντοτέ ἐστιν ἢ ἐν τῇ ἐξουσίᾳ μερίς· ἐὰν αὕτη ἔχῃ ἀνάγκην ὑπηρετῶν, ἔχει οὐχ ἦττον ἀνάγκην καὶ διαδόχων.

Ἐπὶ τῆς ἡπείρου Εὐρώπης, ἀπαρέσκονται εἰς τὴν λέξιν συστηματικῆ ἀντιπολίτευσις· ἢ ἐν Ἀγγλίᾳ ἀντιπολίτευσις ἐστι πάντοτε συστηματικῆ, ὑπὸ τὸν τύπον ὅτι αἰείποτε ὑφίσταται ὠρισμένος τις ἀριθμὸς προσώπων καταχνηομένων νὰ ἐπικρίνωσι τὴν ἐξουσίαν, ν' ἀποκαλύπτωσι πάσας τὰς πλάκας τῆς, νὰ ποιῶσι καταφανεῖς πάσας τὰς παρεκτροπὰς τῆς. Ὑφίσταται κυβέρνησις δυνάμει παρὰ τῇ ἐνεργείᾳ κυβερνήσει· ἢ ἀντιπολίτευσις κέκτηται σχέδια, ἀρχηγούς, πειθαρχίαν. Βέβαιόν ἐστιν ὅτι ἡ μακρὰ διατήρησις τῆς ἐξουσίας καθίστησι ἄγονον τὴν μερίδα, ἀφαίρει ἀπ' αὐτῆς τὸ ἐπινοητικόν, τὴν ἐνεργητικότητα, τὴν ἀποκαθιστᾷ γῆν, ἥτις δέον νὰ τεθῆ εἰς νεκτόν. Τὸν ἀντίον ἢ κανονικῆ ἀντιπολίτευσις δέξινει, ἐκκαθαίρει τὰς διανοητικὰς δυνάμεις· ἐν αὐτῇ πρέπει νὰ δεικνύηται τις ἀξίος τῆς ἐξουσίας, νὰ μηχανᾶται, νὰ ὑπόσχηται τι εἰς τὴν χώραν, μὴ ὑποσχόμενος οὐδὲν τῶν ἀδυνάτων. Μεγάλως ὠφελεῖ, εἰς τόπον ἐκ φύσεως ἀποκλίνοντα εἰς σεβασμὸν τῆς ἐπιτυχίας νὰ ἀναγκάζῃ τις τοὺς τὰ δημόσια χειριζομένους νὰ ἐγκρατεῦνται τῶν ἐπιτυχιῶν· δὲν βλέπει τις αὐτόθι μῆτε τοὺς ἡγέτας, μῆτε τοὺς ὀπαδοὺς αὐτῶν, ν' αὐτομολῶσιν ἀπὸ τοῦ ἐνὸς εἰς τὸ ἕτερον στρατόπεδον, νὰ συνδυάζωσι τὴν τύχην τοῦ κράτους πρὸς τὴν ἑαυτῶν, ν' ἀποπτύωσι τὰς ἀρχὰς, ἅς δημοσίᾳ καὶ ἐπὶ χρόνον μακρὸν ἐνεστερνίσθησαν καὶ ὑπὲρ τῶν ὁποίων ἠγωνίσθησαν. Ἀναμφιβόλως ἡ ἀνθρωπινὴ διάνοια δὲν δύναται νὰ διαμένη αἰωνίως δεδεσμευμένη ἐντὸς τῶν αὐτῶν τύπων· ἢ κοινὴ γνώμη δὲν καταναγκάζει τοὺς τὰ δημόσια χειριζομένους νὰ μένωσιν ἐντὸς αὐστηρότητος ἀμετακινήτου, ἀλλὰ πάνυ σπάνιον ἐστιν οἱ ἔχοντες ἀνωτέρην διάνοιαν νὰ μὴ συμπαρασύρωσι τοὺς φίλους των εἰς τὸν κύκλον, εἰς δὲν τοὺς ἄγει ἢ ἰδίᾳ των κρίσις. Ἐν τῇ βουλῇ τῶν λόρδων, ἥτις ἐλάχιστα εἰς τὰ τῆς νομοθεσίας ἐπεμβαίνει, αἱ γνώμαι εἰσὶ σχεδὸν κληρονομικαί· τὸ πνεῦμα τῶν οἰκογενειῶν τῶν πατρικίων μεταγγίζεται σὺν τῷ αἵματι. Τὰ προνόμια τοῦ δικαιώματος τῆς πρωτοτοκίας συνδέουσιν ἠθικὴν ἄλυσον μεταξὺ τῶν διαδοχικῶν ἀντιπροσώπων τοῦ αὐτοῦ ὀνόματος. Καταλείπων δὲ νεαρός καὶ ἀγένειος λόρδος τὰ ἐδώλια τοῦ Πανεπιστημίου, μεταβαίνει καὶ καταλαμβάνει εἰς τὸ Οὐέστμινστερ τὴν αὐτὴν καὶ οἱ προπάτορές του θέσιν. Κατὰ τί ἄρα γὰρ οὗτος διαφέρει τῶν φίλων του τῶν παρκαθημένων εἰς τὴν ἑτέραν πλευ-

ράν; Τὰς αὐτὰς κέκτηνται ἔξεις, τὰς αὐτὰς προλήψεις, τὸ αὐτὸ πολιτικόν, θρησκευτικόν, ἠθικόν ἰδεῶδες, καὶ ὅμως, ἐφ' ὄρου ζωῆς, ὁπότεν ὁ εἰς θὰ ψηφίση καὶ ὁ ἕτερος θὰ ψηφίση ὄχι. Αἰσθάνονται ὅτι ἐνεργοῦσι τὴν αὐτὴν ὑπηρεσίαν· εἰσὶν ὡς βάρη ἐκ τοῦ αὐτοῦ μετάλλου, προσκολλημένα εἰς τὰ δύο ἄκρα μοχλοῦ· ὁπότεν τὸ ἐν ὑφούται, τὸ ἕτερον καταβάλλει.

Αἱ δοξασίαι αὐταὶ εἰσχωροῦσι, καίτοι μετὰ χαρακτῆρος ἦττον ἀπολύτου, ἐν τῇ βουλῇ τῶν ἀντιπροσώπων. Τοιοῦτοτρόπως ἐντὸς αὐτῆς εὐρίσκονται αἰείποτε δύο μερίδες ἀντιμέτωποι· τὸ ὄνομά των ἀλλάσσει εἰς αἰῶνα, τὰ δὲ προβλήματα τῆς ἐνεστάσης ἑκατονταετηρίδος δὲν εἶναι τὰ αὐτὰ τῶν παρεληλυθυῶν. Τὸ βασιλικὸν προνόμιον, ὅπερ ἐπὶ τοσοῦτον χρόνον ἠμφισβητήθη, παρίσταται τὴν σήμερον ἐντελῶς καθωρισμένον. Τὰ κοινωνικὰ ζητήματα ὑπερηκόντισαν τὰ τῆς συνταγματικῆς τάξεως. Οἱ Οὐίγγοι ἐγένοντο οἱ φιλελεύθεροι, οἱ Τόριοι οἱ συντηρητικοί· ἀλλὰ τῶν Τορίων τὸ ἰδίον ἄζον πνεῦμα, αἱ κλίσεις, αἱ ἐπιθυμίαι ἀνευρίσκονται τροποποιημέναι διὰ τοῦ χρόνου καὶ τῶν περιστάσεων εἰς τοὺς συντηρητικούς. Οἱ νεώτεροι συντηρητικοὶ νοοῦσι τὸ κυβερνᾶν κατὰ τρόπον τοιοῦτον, ὅστις εἰς πλείστας χώρας ἤθελεν ἐκφοβίσει τοὺς κολακευομένους ὅτι ἀντιπροσωπεύουσι τὴν πρόδον. Τόριοι καὶ Οὐίγγοι τὸν αὐτὸν ἀπονέμουσι σεβασμὸν πρὸς τὸ σύνταγμα καὶ τὰ δικαιώματα τοῦ λαοῦ, κέκτηνται δὲ τὰ αὐτὰ πολιτικὰ ἤθη· μῆτε ἐκεῖνοι μῆτε οὗτοι διανοοῦνται νὰ κρατήσωσι βίᾳ τῆς ἀρχῆς, νὰ διαμείνωσιν ἐν αὐτῇ ἄνευ τῶν νομίμων μέσων, ἄνευ τῆς πειθοῦς, ἄνευ τοῦ συναγωνισμοῦ τῶν πλειονοψηφῶν. Ἐπὶ πολὺ δύναται τις νὰ λαλῇ μετὰ πολιτικοῦ Ἀγγλοῦ πρὶν ἢ διαγνώσῃ εἰς τίνα μερίδα ἀνήκει. Εἰς τοὺς ὀρεγομένους τῆς ἀρχῆς ποσῶς δὲν παρατηρεῖται ἡ πικρία ἐκείνη, ἢ ἀνυπομονησία, ἢ ἔλλειψις πίστεως ἢ ἡ ἀπηλιπισμένη ζέσις, αἱ ἀποκαλυπτόμεναι εἰς τὴν Γαλλίαν, εἰς τὴν Ἰσπανίαν, εἰς τὴν Ἰταλίαν. Ἡ λέξις ἠττημένος κατὰ κῶς ἀρμόζεται εἰς ἀνθρώπους τόσον εὐχερῶς ἀπὸ τῶν δημοσίων ἐξερχόμενους.

*Ἄξιον θαυμασμοῦ ἐστίν, ὅτι τὰ πολιτικὰ σχέδια τόσον σταθερὰ εἰσὶ καὶ τόσον βραδέως μετασχηματίζονται, ὅσον μᾶλλον αἱ δονήσεις αἱ ἀναβιβάζουσαι καὶ καταβιβάζουσαι μίαν μερίδα ὑπῆρξαν πολλάκις ὑπερμέτρου βραδύτητος. Ἡ ἐπανάστασις τοῦ 1688 ἀνεβίβασεν ἐπὶ τὴν ἀρχὴν τὰς ἐπιφανεῖς οἰκογενεῖς τῶν Οὐίγγων. Ἡ νέα τῶν πραγμάτων κατὰστασις εἶχε νὰ παλαίσῃ ἐναντίον τῶν μᾶλλον ἰσχυρογενωμένων παθῶν· διετήρησεν ἐπὶ πολὺ, ὡς πρὸς τὸ ἡμισυ τοῦ ἔθνους, τὸν χαρακτῆρα τοῦ σφετερισμοῦ καὶ σχεδὸν τὸν τῆς κατακτῆσεως. Οὐίλλιελμος δ' Γ', ἀφῆκετο ὡς κατακτῆτῆς μετὰ τῶν συνταγμάτων του ὑπῆρξε πάντοτε ὑπουργὸς ἑαυτοῦ τῶν ἐξωτερικῶν. Ἡ Ἀγγλία δὲν ἦτο τὸ κύριον μέλημά του, ἀλλ' αἰείποτε τῷ ἐχρησίμευεν ὡς ἐν τῶν ὀργάνων του κατὰ τῆς ἰσχύος Λουδοβίκου τοῦ ΙΑ'. Ἐντὸς τοῦ κράτους, οὐδὲν ἠρενεῖτο εἰς τοὺς παραχωρησάντας αὐτῷ τὸ ζέμμα· οὗτοι κατε-

σρέφοντο, ἐὰν δὲν διετήρουν τὴν πικροδυναμίαν τῶν. Ἡ ὀλιγαρχία τῶν Οὐγγῶν κατεχράσθη τῆς νίκης της, ὡς δὲ συμβαίνει εἰς πάντας τοὺς νικητάς, διέφθερε τὸ κοινοβούλιον. Ἐπὶ τῆς ἐποχῆς τῆς ἐπαναστάσεως, αἱ συζητήσεις τῶν βουλῶν δὲν ἐδημοσιεύοντο εἰσέτι· πράγματι ἡ ψηφοφορία ἦν μυστική. Ἡ τῶν ψήφων ἐμπορία ἐφθασεν εἰς μέγιστον βαθμὸν ἀνικιδείας ἐπὶ τῆς βασιλείας τῶν Γεωργίων. Ἡ ἀνοθεύσιμη δυναστεία, ἐκ τῆς Γερμανικῆς μετακρυπτευθεῖσα, μόλις διετηρεῖτο εἰς τὸ ἀγγλικὸν ἔδαφος· ἄφινεν ἐλευθέρους τοὺς Οὐγγούς. Ἡ βασίλισσα Καρόλινα, ἀνδρωδεστέρα τοῦ συζύγου της, εἶχε στιγμὰς ἐπαναστάσεως. «Ταμῶντε, μυλόρδε, εἶπεν αὐτῇ ἡμέραν τινὰ πρὸς τὸν Σταίρ, θέλοντα ν' ἀντιταχθῆ κατὰ τινος φόρου, νὰ μοι λαλήσητε περὶ τῆς γνώμης τῶν ἐκλογέων καὶ πῶς ταύτην θέλουσιν ἐκτιμῆσαι οἱ ἐκλόγμοι; Τίνη τρόπῳ ἀσφαλῶς δύνασθε νὰ μοι βεβαιώσητε, ὅτι πιστεύετε ὅτι ἡ γνώμη τῶν πληρεξουσίων, τὰ συμφέροντά των, αἱ ὁδηγίαι των χρησιμεύουσιν ὡς μέτρον καὶ κανὼν εἰς τὴν ἐν τῷ κοινοβουλίῳ διαγωγὴν τῶν ἀντιπροσώπων των!» Ἡ Καρόλινα, ἀνατραφεῖσα ἐν ταῖς δεσποτικαῖς τῆς ἡπείρου ιδέαις, ἐπέβητο τῶν ἀγγλικῶν ἐλευθεριῶν μόνον τὴν γοητείαν, τὴν ἀκτινοβολίαν, ἣν ἐπὶ τῆς Ἀγγλίας ἔρριπτον. Τῇ συνδρομῇ ταύτης ὁ sir Robert Walpole διέμεινεν ἐπὶ εἴκοσιν ἔτη ὑπουργὸς καὶ εἰς σύστημα ἀνίδρυσεν τὴν διαφθοράν.

Τὸ κύμα τὸ ἀνυψώσαν τοὺς Οὐγγούς ἐν ἔτει 1688 ἤρχισε νὰ ἐλαττώται μόνον ἐπὶ βασιλείας Γεωργίου τοῦ Γ', αἱ ἀκολασίαι τῶν Οὐγγῶν τοὺς εἶχον καταστρέφει. Μετὰ τὴν ἤτταν τοῦ μνηστῆρος τοῦ θρόνου, ἡ μερὶς τῶν ὀπαδῶν τοῦ Ἰακώβου μετεβλήθη· ἐγένετο ἀπλῶς ἡ μοναρχικὴ μερὶς, συνήψε μετὰ τῆς νέας δυναστείας γάμον ἐκ συμφέροντος. Εἶχε πάντοτε ρίζας εἰς τὸν ἀγροτικὸν πληθυσμὸν, ἦν ἔκτοτε μερὶς ἐθνικῆ, καὶ δὲν ἀπέβλεπε τοῦ λοιποῦ εἰς τὰ ἐκτός. Ὑπεστήριζεν εἰσέτι τὸ βασιλικὸν πρᾶγμα, ἐν τούτοις αἱ πολιτικαὶ θεωρίαι της δὲν ἐκέκνητο πλέον τὸν χαρακτῆρα πίστεως θρησκευτικῆς. Ἡ μερὶς αὕτη εἶχε τρόπον τινὰ ὀριμάσει πρὸς τὸ κυβερνᾶν. Τὸ κράτος τῶν Οὐγγῶν διήρκεσεν ἐπὶ ἐβδομήκοντα σχεδὸν ἔτη ἀνευ διακοπῆς, ἀπὸ τοῦ θανάτου τῆς βασιλείας τῆς Ἀννης· ἔπαυσε δὲ ὅτε ὁ λόρδος North συνεμάχησε μετὰ τοῦ Fox. Ἐξετάζοντες τὴν ἱστορίαν μόνον κατ' ἐπιφάνειαν δυνάμεθα νὰ εἰπώμεν ὅτι οἱ Τόριοι διετήρησαν τὴν ἐξουσίαν ἕως τοῦ 1832. Ἀπὸ ταύτης τῆς ἐποχῆς οἱ φιλελεύθεροι ἀνέλαβον τὴν ὑπεροχὴν. Οἱ μεγάλοι οὗτοι κυματισμοὶ ὑφίστανται διαλείμματα ἀκινήσιας ἢ στροφῆς στιγμιαίας ἀλλ' εἰσὶν ὡς μεγάλα ὠθήσεις αἰσθηταὶ καθιστάμεναι ἐπὶ πολλὰς ἀνθρώπων γενεάς. Γεώργιος ὁ Γ' ἐξήγαγε τοὺς Τόριους ἐκ τῆς μακρῆς δυσμενείας εἰς ἣν εὕρισκοντο· ὁ νεαρὸς ἡγεμὼν, μᾶλλον τῶν προκατόχων τοῦ Ἀγγλοῦ, ἤσθάνετο ἑαυτὸν μᾶλλον βασιλέα. Αἱ προλαβοῦσαι βασιλεῖαι εἶχον ἐργασθῆ ὅπως χωρήσωσι πρὸς τὴν κοινα-

1 Ἀπομνημονεύματα τοῦ λόρδου Hervey, φίλου τε καὶ μύστου τῆς βασιλείας.

βουλευτικὴν κυβέρνησιν· οἱ κανόνες των ἦσαν τῶσφ καλῶς ἐρρυθμισμένοι, ὥστε αἱ μάχαι αἱ συναφθεῖσαι περὶ τοῦ βασιλικοῦ προνομίου ἐπὶ βασιλείας Γεωργίου τοῦ Γ', συμπαραβαλλόμεναι πρὸς τὰς ὑπὸ τὸ κράτος τῶν Στουαρτῶν συναφθείσας, ἦσαν ἀπλᾶ ἀψιμαχίαι. Οἱ Τόριοι ἔκτοτε ἦσαν οἱ φίλοι τοῦ βασιλέως. Ἐδεικνυον εἰς τὰ ἐξωτερικὰ ζητήματα μείζονα σκληρότητα καὶ ὑψηλοφροσύνην, εἰς δὲ τὰ ἐσωτερικὰ πνεῦμα συντηρητικόν. Ἀφ' ἐνδὲ μὲν ἡ γαλλικὴ ἐπανάστασις ἐκφοβίσασα σύμπαντα τὸν κόσμον διὰ τῶν ἐγκλημάτων της, ἀφ' ἑτέρου δὲ ἡ αὐτοκρατορία συνταράξασα αὐτὸν διὰ τῆς φιλοδοξίας της, παρέτειναν ὡς εἰπεῖν τὴν διαμονὴν τῶν Τορίων εἰς τὴν κυβέρνησιν. Τὸ ἐνστικτὸν τῆς συντηρήσεως ἐπιδρᾶ ἐπὶ τῶν λαῶν ὡς καὶ ἐπὶ τῶν ἀτόμων· ἐν τοῖς μεγάλοις κινδύνοις, τὰ ἔθνη προσκολλῶνται, ἐὰν αἱ κλίσεις των μὴ ὦσι διεφθαρμέναι, εἰς ὅ,τι θεωροῦσι σταθερὸν καὶ βέβαιον. Ὅτε τὸ πᾶν ἐν Εὐρώπῃ ἠττήθη, ὅτε αἱ ἐπιφοβώτεραι δυνάμεις ὑπέκυψαν εἰς τὸν ζυγὸν τυχοδιώκτου ἐστεμμένου, ἡ Ἀγγλία πρὸς στιγμὴν ἐγένετο τὸ μόνον ἄστυλον τῆς ἐλευθερίας, καὶ διέμεινεν ἡ μόνη γῆ ἀπηλλαγμένη κατακτήσεως καὶ τυραννίας. Τί ἤξιζον αἱ γενναῖαι καὶ εἰρηνικαὶ ἐλπίδες τῶν Οὐγγῶν ὅτε ὁ κόσμος εἶχε παραδοθῆ εἰς τὴν βίαν, ὅτε ὁ πόλεμος ἔμεινε τὸ τελευταῖον τῆς τιμῆς καταφύγιον; Ὡς φρούριον, τὸ παλαιὸν ἀγγλικὸν σύνταγμα, ἤγειρε τὰς περιαιρετάς γεφύρας του.

Ἡ μεγάλη συντηρητικὴ παλιόροια ἡ καταποντίσασα τὴν αὐτοκρατορικὴν Γαλλίαν κατῆλθε βραδέως τὸ κράτος τῶν Οὐγγῶν ἤρξατο ἀληθῶς ἐν ἔτει 1830· ἐπέτυχον ἐκλογικῆς μεταρρυθμίσεως, ἀλλ' ἔκτοτε παρίστανται μᾶλλον εὐδιάθετοι νὰ μετριάσωσι τὴν πρόοδον τῶν δημοκρατικῶν ιδεῶν ἢ νὰ παλαιώσωσι κατὰ τῶν παλαιῶν πολεμίων των. Πρὸ καιροῦ ἤδη συντηρητικοὶ τε καὶ φιλελεύθεροὶ ἀφορῶσιν εἰς κοινὸν σκοπὸν· προσπαθοῦσι νὰ διατηρήσωσιν εἰς τὰς μεσαιᾶς τάξεις τὴν διεύθυνσιν τῆς ἀγγλικῆς πολιτικῆς. Ἐὰν δίστανται, τοῦτο πράττουσιν ἐκ φόβου οὐχ ἵνα μὴ βλαφθῶσιν, ἀλλὰ μᾶλλον ὅπως μὴ διακινδυνεύσωσι ν' ἀπολέσωσι τὸ πᾶν ἐν συνόλῳ. Μόλις δυνάμεθα νὰ εἰπώμεν ὅτι οἱ μὲν εἰσὶν ὑπὲρ, οἱ δὲ κατὰ τῶν μεταρρυθμίσεων. Τὸ ἀναμορφωτικὸν πνεῦμα εἰσχωρεῖ εἰς ἀμφοτέρας τὰς μερίδας.

Ἀείποτε ὑπῆρξαν ἐκτὸς τῶν παλαιῶν πολιτικῶν τάξεων ομάδες ἀκανόνιστοι, αἵτινες μὴ ἀξιοῦσαι νὰ σχηματίσωσι κυβέρνησιν, οὐχ ἤττον ἐξήσκησαν σπουδαίαν ἐπιρροὴν ἐπὶ τῆς προόδου τῶν κοινῶν, φερόμεναι ἀπὸ τῆς μιᾶς εἰς τὴν ἑτέραν μερίδα, κομίζουσαι νέας ιδέας ἐν τῷ κοινοβουλίῳ. Οἱ ἐλεύθεροὶ ἀνταλλάσσονται, οὐς ἐκάλεσαν *peelites*, καὶ οἵτινες τὴν σήμερον ὀνομάζονται ριζοσπάσται, οὐδέποτε ἵδρυσαν ἀληθεῖς μερίδας, ἀλλ' εἰσήγαγον νέα δόγματα, συζητήσεις, διδασκαλίαις. Κέκνηται μείζονα εἰλικρινεῖαν ἢ φιλοδοξίαν· ἡ ἐπικράτησις τῶν ιδεῶν των ἐνδιαφέρει εἰς αὐτοὺς μᾶλλον ἢ τὴν τῶν προσώπων των. Τοιοῦτοτρόπως ἵστανται ὡς τις σιω-

πρὸς συνδιαλλαγὴν καὶ μεταξὺ ἐκείνων εἰσέτι, οἵτινες καθ' ἑκάστην ἀντιμάχονται. Ἐν οἷς τόποις αἱ μερίδες λαλοῦσιν ἀπαύστως περὶ ὁμοιοῦς, δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν ὅτι δὲν ὑφίσταται πλέον ὁμοιοῦς. «Κραυγάζουσιν· εἰρήνη! καὶ δὲν ὑφίσταται τοιαύτη». Ἐν Ἀγγλίᾳ οὐδέποτε αἱ μερίδες προσφέρουσι τὸν κλάδον τῆς ἐλαίας· καταδιώκονται, ἐρίζουσιν, ὑβρίζονται ἀπαύστως, ἀλλ' ἢ ἐχθρότης των οὐδέποτε ἐστὶ θανάσιμος.

Αἱ ἐκλογικαὶ μεταρρυθμίσεις εἰσέτι δὲν ἠλλοίωσαν τὴν φύσιν τοῦ κοινοβουλίου. Ἡ μεταρρύθμισις τοῦ 1867 ὑπῆρξε σφόδρα ριζικὴ· σπουδαίως ἠύξησε τὸ ἐκλογικὸν σῶμα, ἀλλ' οὐδὲν μετεβλήθη εἰς τὸ συνταγματικὸν ἰδεῶδες. Ὡς καὶ ἄλλοτε καὶ σήμερον ὁ βουλευτὴς εἶναι ἀντιπρόσωπος, μὴ ὢν ἀπλὸς ἐπίτροπος, δηλαδὴ ἀντιπροσωπεύει μᾶλλον συμφέροντα ἢ πρόσωπα· ποσῶς δὲν ὑπόκειται εἰς τὴν ἐπιτακτικὴν ἐντολήν. Τὸ ἐκλογικὸν σῶμα πανίσχυρον κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς ἐκλογῆς ἐξαλείφεται τὴν ἐπιούσαν. Ἐν ἑκάστον συμφέρον ἐπιζητεῖ τοὺς ἐκλογικοὺς του συλλόγους καὶ τοὺς ἐξαγοράζει ἐν ἀνάγκῃ. Ὁ ἐκλογεὺς μεταδιβάλλει ὡς εἰπεῖν μᾶλλον ἢ παράγει δύναμιν, ὁμοιάζει τὸν ἱμάντα τῶν βιομηχανικῶν καταστημάτων. Ἡ ἀληθὴς ἰσχὺς ὑφίσταται εἰς τὰ διαρκῆ πράγματα, εἰς τὸν φυσικὸν ἢ τὸν ἐπίκτητον πλοῦτον εἰς τὴν γῆν, εἰς τὴν βιομηχανίαν, εἰς τὸ κεφάλαιον· οἱ ἐκλογεῖς τρόπον τινὰ τὴν ἐκφράζουσι καὶ οὐδὲν ἄλλο πράττουσιν. Ἐπὶ παραδείγματι, αἱ ἀσφαλιστικαὶ ἐταιρίαι συμφέρον ἔχουσι ν' ἀντιπροσωπεύωνται ἐν τῷ κοινοβουλίῳ· εὐρίσκουσι λοιπὸν εὐπειθεῖς ἐκλογεῖς καὶ διαθέτουσι πεντηκοντάδα ψήφων (1867). Ἡ γῆ, ὅτε ἐτελεῖτο ἡ μεταρρύθμισις τοῦ 1867, εἶχε 396 ἀντιπροσώπους ἐν ταῖς κομητεαῖς, ἀφαιρουμένων τῶν 200, οὓς ὠνόμασαν ἐν ταῖς κωμοπόλεσιν, ἀλλ' ἀνήκοντας εἰς τὴν τάξιν τῶν γαιοκτημόνων.

Ἡ γῆ καὶ τὸ ἀκίνητον κεφάλαιον νέμονται τὸ κοινοβούλιον. Ἡ γῆ κερκίζεται εἰσέτι ἐντὸς αὐτοῦ τὴν μερίδα τοῦ λέοντος, διότι ὑπολογίζονται 500 ψῆφοι ὑπὲρ αὐτῆς· αἱ ὑπόλοιποι ἀνήκουσιν εἰς τὸ ἐμπόριον, εἰς τὰ μεταλλεῖα, εἰς τὰ βιομηχανικὰ καταστήματα, εἰς τὰς τραπέζας εἰς τοὺς ἀργυρολόγους. Ὅπως ἐν τῇ πολιτικῇ κοινωνίᾳ κινήτῃ περιουσία θεωρεῖται ἦττον εὐγενὴς τῆς κτηματικῆς, τὸ κεφάλαιον ἀβέβαιον, σφαλερὸν, εὐμετάβλητον, καταλείπει εἰσέτι τὸ πολιτικὸν πρωτεῖον εἰς τὸ αἰώνιον, διαρκὲς καὶ ἀκίνητον κεφάλαιον. Κατὰ τὰ λοιπὰ δὲν ὑφίσταται μεταξὺ αὐτῶν ἀνταγωνισμὸς, ὡς ἐν τῇ ἐποχῇ τῆς καταργήσεως του νόμου περὶ Δημητριακῶν καρπῶν. Γνωστὸν ἐστὶ τοῖς πᾶσιν, ὅτι ὅσα πλουσιώτερον τὸ ἀγγλικὸν ἐμπόριον, τόσα πλουσιώτερα ἢ ἀγγλικὴ γῆ. Τὰ κέρδη τὰ εἰς τὰς τέσσαρας γωνίας τῆς σφαίρας συναγόμενα, συνέρχονται εἰς τοὺς μᾶλλον καλλιεργημένους ἀγρούς, εἰς τοὺς λειμῶνας, καὶ στερεοποιοῦνται εἰς τὰ τεῖχη τῶν μεγάρων. Ἀπειροὶ βραχίονες ἐκτείνονται ὡς πλόκαμοι πρὸς πλουτισμὸν ἐφ' ἅπασαν τὴν γῆν, ἐπαναφέροντες αὐτὸν πάντοτε εἰς τὴν

γῆραϊκὸν Ἀγγλίαν. Ὑφίστανται ἐν τῷ πνεύματι τῶν κοινοβουλίων πρακτικές συμφυεῖς, ἐπιζῶσαι πασῶν τῶν μεταρρυθμίσεων. Τὸ ἐκλογικὸν σῶμα ὑποκύπτει εἰς αὐτάς· οἱ ἐκλογεῖς κατ' ἀνάγκην ἐκλέγουσι μεταξὺ ἀνθρώπων, οἵτινες, ὑπὸ διάφορα προσωπεῖα, κέρτνται τὸ αὐτὸ πρόσωπον. Ἡ μεταρρύθμισις τοῦ 1832 ὠφέλησεν ἰδίως τὴν τάξιν τῶν μικρεμπόρων χορηγήσασα εἰς αὐτοὺς τὴν ἀριθμητικὴν πλειονοψηφίαν· τίς ὁ τολμήσων νὰ ἰσχυρισθῇ, ὅτι ἡ τῶν μικρεμπόρων τάξις ἐκυβέρνησε τὴν Ἀγγλίαν ἀπὸ τοῦ 1832 μέχρι τοῦ 1867; Ἡ τάξις αὕτη ἠρέσθη νὰ πωλήσῃ τὰς ἑαυτῆς ψήφους εἰς τὰς ἐν Ἀγγλίᾳ καλουμένας τάξεις κυβερνώσας (governing classes) ἢ τάξις αὕτη δὲν ἔσχεν ἰδίους ἐκλεκτοὺς ἀνδρας, ἴδια πολιτικὰ φρονήματα, οὐχ ἦττον ἔσχε πάθη καὶ προλήψεις εὐχερῶς ἱκανοποιουμένας. Οὐχ ἦττον δὲν ὑφίσταται ἑτέρα τάξις μᾶλλον ἀφωσιωμένη εἰς τοὺς λόρδους, εἰς τὴν ἀριστοκρατίαν, ἀπλοικώτερον ἔρωσα τοῦ γένους, τοῦ πλοῦτου, ἢ ἡ τάξις τῶν μικρεμπόρων. Ἡ τάξις αὕτη ἐστὶν ἡ ἥμισυ εὐγενὴς τῶν τοῦ ἔθνους· οἱ μικρέμποροι (λιανοπωληταὶ) εἰσὶν οἱ μᾶλλον ἀνήθικοι ἐκλογεῖς, οἱ προθυμότεροι πράκτορες τῆς ἐκλογικῆς διαφθορᾶς. Ἡ διαφθορὰ αὕτη ὑπῆρξεν ἐπ' ἴσης θρασείᾳ μετὰ τὸ 1832 ὡς καὶ τὸ πρὶν. Ἀπὸ καιροῦ εἰς καιρὸν ἀνακριτικαὶ ἐπιτροπεῖαι τὴν καταζητοῦσι, τὴν καταδιώκουσιν· ἀλλ' ἡ δημοσίευσις τῶν πρακτικῶν τῶν, ἀντὶ νὰ ἐπανορθώσῃ τὸ κακὸν, ἀπλῶς ἐξοικεῖ τὰ πνεύματα πρὸς τὰς ἐξεις τῆς ἐκλογικῆς δωροδοκίας. Ἐν ταῖς κομητεαῖς, ἐν ταῖς κωμοπόλεσι, πωλεῖται ἡ ψῆφος εἰς τὸν τὰ πλεῖω δίδοντα, οὐίγγον ἢ τόριον. Οἱ φιλελεύθεροι δὲν εἶναι περιδεέστεροι τῶν συντηρητικῶν. Ὅπως ἀποδύθη τις εἰς τὸν ἐκλογικὸν ἀγῶνα ἀνάγκη νὰ προσεταιρισθῇ τοὺς νομομαθεῖς καὶ τοὺς ζυθοπώλας. Οἱ κοινοβουλευτικοὶ μεσίται διασπείρουσι τὸ ἀργύριον, οἱ ζυθοπῶλαί χέουσι τὸν ζυθον· οἱ μεγάλοι ζυθοπῶλαί οἱ κερκημένοι πάντα σχεδὸν τὰ καπηλεῖα εἰσὶν ἰσχὺς ἐν τῷ κράτει. Ὁ κάπηλος δὲν θεωρεῖ ἑαυτὸν προσβεβλημένον ἐὰν ὠφελῆθῃ δεκάδα ἢ εἰκοσάδα λιτρῶν στερινῶν ἐξ ἐκλογῆς τινος· ὁ δ' ὑποψήφιος δὲν θεωρεῖ ἐπ' ἴσης προσβλητικὸν ἐὰν ἐξαγοράσῃ ἀντὶ χιλιάδων τινῶν λιτρῶν στερινῶν τὴν τιμὴν τοῦ νομοθετεῖν.

Ἡ μεταρρύθμισις τοῦ 1832 οὐδαμῶς μετέβαλε τὸ κοινοβούλιον· ἡ τοῦ 1867 ἐχορήγησε τὴν ἀτέλειαν ἐν ταῖς κωμοπόλεσιν εἰς πάντα ἄνθρωπον κατοικοῦντα ἀπὸ ἐνὸς ἔτους καὶ πληρόνοντα τὸν φόρον τῶν πενήτων, οἷον δῆποτε ἂν ἦ τὸ ἐροικὸν του. Εἰς τὰς κομητεαῖς πρέπει νὰ πληρώνηται μισθῶσις 12 λιτρῶν. Περιοριζόμεθα εἰς τὰ συμπεράσματα, ὅπως ἐκτιμῶμεν τὰς συνεπείας τῆς νέας ταύτης μεταρρυθμίσεως. Αἱ Κασσάνδρα· ἐξήγαγον τὰς ὀλεθριωτέρας προφητείας. Φοβοῦνται ὅτι ἐχορήγησαν πολλὰ δικαιώματα εἰς τὸ πλῆθος, εἰς τοὺς ἀμαθεῖς· ἀνάγκη εἶπεν ὁ κ. Lowe, ν' ἀποφασίσωμεν νὰ διδάξωμεν τὸ ἀλφάβητον εἰς τοὺς κυρίους μας». Δύναται ἐν τούτοις ν' ἀναλάβωσι θάρρος. Ἐν πρώτοις, ἡ μεταρρύθμισις

δὲν ἀπεσπάρθη βιαίως παρὰ τοῦ λαοῦ ἐκ τῶν κυβερνωσῶν τάξεων. Πρὸ πολλῶν ἐτῶν, ἡ λέξις κοινοβουλευτικὴ μεταρρυθμίσις ἦν δέλεαρ δημοτικότητος· τὴν ὑπέσχοντο, ἀλλὰ δὲν τὴν ἐπεθύμουν. Ἰφισταμένου τοῦ ὑπουργείου Πάλμερστον, γνωστὸν ἦν ὅτι ἠδύναντο νὰ λαλῶσιν ἀκινδύνως περὶ αὐτῆς. Ἀλλὰ μετὰ τὸν θάνατόν του, ἡ φιλελεύθερος μερίς, ἥτις πλεόν δὲν ὑπεστηρίζετο ὑπὸ τῆς δημοτικότητός του, ἐθεώρησεν ἑαυτὴν ὑπόχρεω νὰ παρυσιάσῃ νομοσχέδιον μεταρρυθμίσεως· ἀλλὰ μετ' οὐ πολὺ ἐν τοῖς κόλποις αὐτῆς ἠγέρθη σῶμα ἀντιπολιτεύσεως, στρατολογηθὲν κυρίως ἐκ τῶν ἐπιφανῶν οἰκογενειῶν. Αἱ οἰκογένειαι αὗται ὀλιγώτερον ἐφοβούντο ἐλάττωσιν τοῦ τιμῆματος ἢ ἐπιδιόρθωσιν τῶν ἐκλογικῶν περιφερειῶν καὶ τὴν κατάργησιν τῶν τελευταίων διεσθαρμένων κωμοπόλεων των. Ὁ λόρδος Russell καὶ ὁ κ. Gladstone εἶδον μέρος τοῦ ἰδίου ἑαυτῶν στρατοῦ στραφέν ἐναντίον των. Ἐν τῇ τελευταίᾳ στιγμῇ ἐφοβήθησαν ἐκ τῆς δημαγωγίας, ἐκ τοῦ ἀγνώστου. Ἡ Ἀγγλία, πλουσία καὶ εὐδαίμων, εἶχεν ἀνάγκην μεταβολῆς τινος, διὰ τί λοιπὸν νὰ μὴ τὴν ἀφήσωσι νὰ εἰσέλθῃ ἡσύχως εἰς τὸ μέλλον, ὡς πλοῖον ἐντὸς γνωστοῦ πορθμοῦ;

Ἡττηθέντες οἱ μεταρρυθμισταὶ διωργάνωσαν δημαγωγικὰς διαδηλώσεις· αἱ κιγκλίδες τοῦ Hyde Park ἀνεσπάρθησαν ὅτε ἐπεχείρησαν νὰ τοὺς ἐμποδίσωσι νὰ συναθροισθῶσιν αὐτόθι. Ἡ νέα αὕτη δύναμις, τὸ πλῆθος, ὕπερ ἤθελε νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὸ κοινοβούλιον, ἐπεδεικνύετο ἐν ταῖς ὁδοῖς. Ἡ συντηρητικὴ μερίς, ἐκπεπληγμένη ὡς εὐρεθεῖσα ἐν τῇ ἐξουσίᾳ, ἔκρινεν ἀναγκάστον, ὅπως διατηρηθῇ ἐν αὐτῇ, νὰ προβῇ ἀφ' ἑαυτῆς εἰς μεταρρυθμίσειν, ἣν ἀπέκρουε τὴν προτερουμένην. Ἐν Ἀγγλίᾳ σχεδὸν δὲν ὑπάρχουσι δογματισταὶ· ἡ κυβέρνησις προσπαθεῖ νὰ εὐαρεστήσῃ τῷ τόπῳ· δὲν δικτείνεται ὅτι εἶναι σωφρονεστέρη αὐτοῦ. Οἱ Τόριοι λοιπὸν προσέβησαν εἰς τὴν μεταρρυθμίσειν ὡς ἄλλοτε εἶχον ἀφορπάσει ἐκ τῶν χειρῶν τῶν ἀντιπάλων των τὸν ἔπικινον τῆς χειραφεσίας τῶν καθολικῶν καὶ τῆς καταργήσεως τῶν νόμων ἐπὶ τῶν δημητριακῶν. Ἡ σύνοδος τοῦ 1867 ὑπῆρξεν οὐχὶ ἐνθουσιώδης, ἀλλ' ὑπομονητικὴ· πάντες προσεπάθουν τίς πλειότερον ν' ἀνοίξῃ τὰς θύρας εἰς τὴν μεταρρυθμίσειν. Ὁ Disraeli δὲν ἔστη εἰμῆ εἰς τὰ ὄρια τῆς καθολικῆς ψηφοφορίας.

Μάρτυς ὢν τῶν εἰρηνικῶν τούτων μεταβολῶν, κέκτημαι τὴν πεποιθήσειν ὅτι ἡ τοῦ λαοῦ πίεσις δὲν ἦτο ἀρκούντως ἰσχυρὰ ὅπως καταστήσῃ κινδυνώδη τὴν ἀναβολὴν αὐτῶν. Δυνατὸν ἦτο ν' ἀναμείνῃ εἰσέτι ὁ λαός, ἢ ν' ἀρκεσθῇ τοῦλάχιστον εἰς ἥττονας παραχωρήσεις· ἀλλ' ἠθέλησαν καὶ ἀπὸ τῆς διανοίας των ν' ἀποβάλωσι τὸν φόβον ἀναστατώσεως. Ἐνόμισαν ὅτι ἐλάχιστα ἤθελεν ἀπειληθῆ τὸ παλαιὸν κοινωνικὸν οἰκοδόμημα, ἐὰν ἐχορηγοῦντο αἱ παραχωρήσεις ὑπὸ τῆς μάλλον εἰς τὸ παρελθὸν ἀφωσιωμένης μερίδος· οἱ συντηρητικοὶ ἐθυσίασαν τὰς ἀρχὰς των ὀλιγώτερον εἰς τὴν φιλοδοξίαν ἢ εἰς εἶδος πατριωτισμοῦ καθέος, ζηλοτύπου, ἐπιθυμοῦν-

τος ν' ἀπαλλάξῃ τὴν Ἀγγλίαν δοκιμασιῶν καὶ δνειδῶν ἐπαναστατικῶν. Τὸ πρόσωπὸν, ὅπερ κατὰ ταῦτα τὰ συμβάντα ὑπεκρίθη ἢ κατ' ἐξόχην ἀριστοκρατικὴ μερίς, συνδέει εἶδος τι μυστικῆς συμμαχίας μεταξὺ τῶν τὰ μάλιστα ἀγαπῶντων τὰς μεταβολὰς καὶ τῶν τὰ μάλιστα φοβουμένων αὐτάς. Καὶ ὑπ' αὐτὸν τὸν ρίζοσπᾶστην ὑποκρύπτεται συντηρητικός. Ὁ ἀγγλικὸς λαὸς δὲν θεωρεῖ τοὺς εὐγενεῖς του ὡς ἐχθροὺς, ὡς ξένους. Ὅπόταν νεαρός τις λόρδος γένηται ρίζοσπᾶστης, ὅπερ σὺνηθες, λαμβάνει εὐκολώτερον τῶν ἀνηκόντων εἰς τὸν λαὸν τὰς ψήφους τῶν ἐργατῶν. Ἐὰν πρόκηται περὶ ἀνατροφῆς, περὶ ὑγιεινῆς τῶν μεγάλων πόλεω, περὶ ἀντιμισθιῶν, περὶ ὠρῶν ἐργασίας, περὶ εὐθηνῶν οἰκημάτων, περὶ δημοσίας συνόδου, περὶ οἰκισθήποτε κοινωνικῆς μεταρρυθμίσεως ὁ λαὸς βλέπει πάντοτε πατρικίους ἐν ταῖς πρώταις τάξεσι τῶν μεταρρυθμιστῶν. Ἀγαπᾷ εἰσέτι τὴν ἀριστοκρατίαν του, τὴν βλέπει εὐαρέστως, ὡς πατῆρ ὅστις, ἀπολεσθεὶς ἐντὸς πλήθους καὶ τοὺς πόδας ἔχων ἐν τῷ βορβόρῳ, ἤθελεν ἰδεῖ τὴν θυγατέρα του κεκοσμημένην μεταβαίνουσαν πρὸς τὸν χορὸν.

Ἡ νέα μεταρρυθμίσις δὲν μετέβλεν εἰσέτι τὸ προσωπικὸν τοῦ κοινοβουλίου.¹ Ὁ πλοῦτος καὶ ἡ ἀριστοκρατικὴ διέμειναν ἐντὸς αὐτοῦ κυρίαρχοι. Τὸ κέντρον τῆς πολιτικῆς βαρύτητος μόλις μετετοπίσθη. Ὡς ἄλλοτε δυναμέσθαι νὰ δρίσωμεν τὸ κοινοβούλιον «ἀέσχην πλουσιῶν ἀνδρῶν» Ὁ θέλων νὰ εἰσέλθῃ ἐντὸς αὐτῆς δέον νὰ πληρώσῃ εἴσοδον δισχιλίων μέχρι πεντακισχιλίων λιτρῶν στερλινῶν, (ἢ καὶ ποσὸν ἀνώτερον ἐνίοτε) ἐκάστη δὲ νέα ἐκλογὴ ἴσου ποσοῦ τιμᾶται. Δὲν ὑφίσταται κεφάλαιον ἐν τῷ προϋπολογισμῷ καὶ ἐπὶ πολὺ εἰσέτι δὲν θὰ ἴδωμεν ποσῶς τοιοῦτον ἐν αὐτῷ ἐπιγραφόμενον «βουλευτικαὶ ἀποζημιώσεις». Ἡ κοινὴ γνώμη ἀποκρούει τὴν ἰδέαν τοῦ μισθοδοτουμένου βουλευτοῦ. Οἱ ὑποψήφιοι λοιπὸν εἰσὶν ἀποκλειστικῶς γαιοκτημόνες ἢ υἱοὶ γαιοκτημόνων, ἄνθρωποι πλουτίσαντες ἐκ τῆς βιομηχανίας, ἐκ τῶν τραπεζικῶν ἐργασιῶν, ἐκ τοῦ ἐμπορίου, νομόμαθεις, ὧν τὸ κοινοβουλευτικὸν στάδιον αὐξάνει τὴν πελατείαν. Τὸ βουλευτικὸν ἀξίωμα ἀγοράζουσιν ἀντὶ πολλῶν χρημάτων οἱ πολιτευόμενοι· ἤδη ὅμως πρὸς ἀπόκτησίν του ἀπαιτεῖται πολὺ χρῆμα. Οἱ λόγιοι, οἱ δημοσιογράφοι, δὲν ὀρέγονται αὐτοῦ· δι' αὐτοὺς τοῦτο ἤθελεν εἶσθαι πολυτέλεια λίαν δαπνηρὰ. Πῶς ἄρα γε εἶναι δυνατὸν νὰ ἐλαττωθῶσιν αἱ δαπάναι τῆς ἐκλογῆς; Ἐφ' ὅσον τὸ δικαίωμα τῆς ψηφοφορίας ἐκτείνεται, ἐπὶ τοσοῦτον τὰ ὑποχρεωτικὰ ἔξοδα αὐξάνουσι. Τὸ ἔθιμον κατισχύει τοῦ νόμου. Δέον ὁ ὑποψήφιος νὰ ῥίψῃ βροχὴν δανείης εἰς τὴν ἐκλογικὴν του περιφέρειαν. Ἀμυδρῶς γινώσκει ποῦ αὕτη πίπτει, διότι δὲν μεταβαίνει αὐτοπροσώπως πρὸς διαφθορὰν τῶν ἐκλογέων· τὸ ἔργον τοῦτο ἀνήκει εἰς τοὺς πράκτορας, κάλλιστα γινώσκοντας, ὅταν τοῖς ζητηθῇ λόγος, νὰ καταστρώσωσιν εἰκονικούς λογαρασμούς, κατ' ἐπιφάνειαν κωνονικούς. Ὁ βου-

1. Σ. Μ. Ἡ μελέτη αὕτη ἐγράφη μὲν Μαΐου τοῦ ἔτους 1872.

λευτής δὲν κέκτηται τὸ μέσον νὰ ὑποσχεθῆ εὐεργεσίας, καὶ χάριτας, ὡς ἐν ταῖς χώραις τῆς μεγάλης συγκεντρώσεως. Πρέπει νὰ δαπανᾷ τὸν ἰδίον του πλοῦτον, νὰ βοηθῆ τὰ σχολεῖα, τὰς ἐκκλησίας, τὰ ἄσυλα, τὰ νοσοκομεῖα, τὰς ἐπιφανεῖς οἰκοδομὰς, τὰ παίγνια, τὴν θήρην. Ἡ φιλοδοξία καταβάλλει τὴν δεκάτην τῆς. Πλεῖστοι ὅσοι καταναθεματίζουσι τοὺς ὑπερόγκους τούτους φόρους, ἀλλ' οὐδεὶς ἐπιθυμεῖ οἱ λοιποὶ νὰ ὦσιν ἀπηλλαγμένοι τούτων, λίαν δ' ἀκριβῶς ἐξαγοράζεται ἡ ἥττα τῶν ἀντιπάλων. Οἱ νόμοι κατὰ τῆς ἐκλογικῆς διαφθορᾶς περιορίζουσι τὸν ἀριθμὸν τῶν ὑποψηφίων, διότι, ἐπὶ ἑκατὸν προσώπων δυναμένων νὰ ἐξαγοράσωσι μίαν βουλευτικὴν ἔδραν, δὲν ὑπάρχουσι πολλοὶ ἐπιθυμοῦντες νὰ διακινδυνεύσωσι νὰ ἰδῶσιν ἀπ' αὐτῶν ἀφαρπαζομένην τὴν ἔδραν ταύτην, ἧς χάριν ὑπεβλήθησαν εἰς τηλικαύτας δαπάνας. Ἐναντίον πάντων τῶν νόμων, ἡ βουλή τῶν ἀντιπροσώπων θὰ διαμείνῃ βουλή πλουσία. Οὐδεὶς θέλει ν' ἀναλάβῃ τὴν προστασίαν ὑποψηφίου πέντητος ἢ φειδωλοῦ. Ἐὰν πρόκηται περὶ ἑνὸς Mill, περὶ ἑνὸς Gladstone, οἱ ἐκλογεῖς συγκατανεύουσι νὰ προσφερθῶσιν ὡς ἐκλογικοὶ πράκτορες· ἀλλ' αὐταὶ εἰσι σπάνιοι ἐξαιρέσεις. Ὁ κ. Mill εἶχε δηλώσει ὅτι ἐπεθύμει νὰ ἐκλεχθῆ ἔκ τοῦ Westminster χωρὶς οὐδ' ὄβολον νὰ δαπανήσῃ καὶ ἐξελέγη μὲν, ἀλλὰ πρὸς τοῦτο πεντήκοντα χιλιάδας φράγκων ἐδαπάνησαν οἱ φίλοι του.

Ἡ ἀριστοκρατία δὲν κέκτηται πλέον ὡς ἄλλοτε τὴν ἐπιθυμίαν τοῦ κυβερνᾶν μόνον ὑπ' ὅψει ἔχουσα τὰ ἴδια ἑαυτῆς συμφέροντα ἐγκαταλείπει δὲ ὅ,τι νομίζει ἀναγκαῖον νὰ ἀπολέσῃ· δὲν δύναται καὶ νὰ καταστραφῆ ἰδίαις χερσὶ, δὲν δύναται νὰ ἐκριζώσῃ τὰς ἰδίας αὐτῆς ὁμάδας. Οἱ ἐργάται, οἵτινες διὰ τῆς τελευταίας μεταρρυθμίσεως ἐγενοντο ἐκλογεῖς, δὲν ἐπιζητοῦσιν εἰσέτι ν' ἀντιπροσωπευθῶσιν ὑπὸ ἐργατῶν καὶ μέχρι τοῦδε φαίνεται ὅτι δὲν ἐσκέφθησαν σπουδαίως περὶ τούτου. Ὁ Ἄγγλος ἐργάτης δὲν εἶναι ἐπαναστάτης· μόνον μεταρρυθμίσεις θέλει, τούτω δ' ἐπιτυγχάνει διὰ τῶν πολιτικῶν μερίδων. Οἱ θωπεύοντες αὐτὸν ταρξίζουσι τυγχάνουσι τῶν ἐπιδοκιμασιῶν του, ἀλλὰ δὲν ἤθελον τολμήσει νὰ ζητήσωσι τὸ αἶμά του, καθόσον δὲν θὰ ἠδύναντο νὰ τὸν ὀδηγήσωσιν ἐναντίον τῆς βασιλείας, ἐναντίον τοῦ συντάγματος· ἡ δόξα των, ἡ ἐκλάμπουσα ἐν ταῖς τριόδοις, ἀμαυροῦται ἐν τῷ Whitehall. Ὁ λαὸς ὀργίζεται, θορυβεῖ, ἐξεγείρεται, διατηρεῖ ὅμως εἰσέτι τὸν σεβασμὸν τοῦ συντάγματος, ἢ μᾶλλον ἑνὸς, οὐκ οἶδ' αὖτις, ὅπερ δὲν ἔχει ὄνομα ἐν τῇ πολιτικῇ γλώσσῃ, καὶ ὅπερ παριστᾷ αὐτῷ καὶ τὸ μεγαλεῖον τῶν ἀναμνήσεων καὶ τὴν μεγαλειότητα τοῦ ἐνεστώτος καὶ τὴν ἀόρατον ἐκείνην δύναμιν τὴν πῆξασαν τὴν Ἀγγλίαν, ἀσφαλίσασαν τὴν μονιμότητά της, τὴν ἠθικὴν αὐθεντίαν της, τὸν μοναδικὸν της πλοῦτον. Ἡ χριστιανικὴ ἰδέα τοῦ καθήκοντος τῆς αὐταπαρνήσεως, κέκτηται ἐπ' ἴσης θέσιν ἐν ταῖς ἀπλοῖαις ψυχαῖς, αἵτινες παρηγοροῦνται ἐπὶ τῇ σμικρότητί των ἐκ τῆς θέας τῆς ἐ-

θικῆς εὐδαιμονίας. Ὁ ψυχρὸς ἐγωισμὸς δὲν ἐμόλυνεν αὐτὰς ἐξ ὀλοκλήρου. Ὁ ἀγγλικὸς λαὸς δὲν εἶναι μόνον κόνις ἀνθρώπινος. Πᾶσαι αὐταὶ αἱ βουλήσεις κέκτηνται ἐνότητά τινα· ἐν τῷ μεγάλῳ αὐτῶν καὶ ἐπικινδύνῳ καμάρῳ, δὲν ζητοῦσιν ἀπὸ τοῦ κράτους, ἀπὸ τῶν κυβερνώντων ἢ ὅ,τι μόνον θεωροῦσιν ὡς τὸ ἀκριβῶς ἀναγκαῖον τῆς ἀνθρωπίνου ζωῆς, τὴν ἐλευθερίαν, προστασίαν τινὰ διὰ τοὺς ἀσθενεῖς, τοὺς ἀνικάνους, τοὺς δυστυχεῖς. Καὶ αὐτὸς ὁ κοινωνισμὸς μένει χριστιανικὸς· δὲν ἔχει τὰς ἀρχὰς αὐτοῦ μήτε ἀπὸ τοῦ Ἐπικουροῦ μήτε ἀπὸ τοῦ Babeuf,¹ κέκτηται συμμάχους ἐν τοῖς ἀνακτόροις καὶ μεταξὺ τῶν προνομιούχων. Ὁ Ἄγγλος ἐργάτης οὐδόλως ἀδιάφορος τυγχάνει πρὸς τὴν πολιτικὴν, καθόσον αἱ ἐφημερίδες εὐκολώτατα τὴν ὑποτρέφουσι· σφάλλει μόνον ἐπὶ τῆς δυνάμεως καὶ τῆς ἀρμοδιότητος τοῦ κράτους· ἀλλ' ἡ δίκαιότης του δὲν εἶναι διεφθαρμένη. Ἀποθυμᾷ φυσικῶς μᾶλλον ἢ μισεῖ τὸν κεκτημένον ὑπερτέρων τὴν δίκαιον ἐπιθυμεῖ δὲ ν' ἀνυψώσῃ μᾶλλον ἢ νὰ καταβιβάσῃ τοὺς ἄλλους.

Ἐφ' ὅσον τὰ πράγματα θὰ βελτίωσι τὴν πορείαν ταύτην τὸ κοινοβούλιον θέλει μείνῃ κεκλεισμένον εἰς τοὺς δημηγωγοὺς, εἰς τοὺς τυχοδιώκτας, εἰς τοὺς ῥιψοκινδύνους πολιτικοὺς. Ἐνυπάρχει τι ἐν τῇ ἀγγλοσαξωνικῇ τυχύτητι ἀπωθοῦν τὴν κολακείαν. Ὁ λαὸς θεωρεῖ ὡς φίλους αὐτοῦ τοὺς προσπαθοῦντας νὰ τῷ χορηγῶσι τὸν ἄρτον, τὸ κρέας, τὰ ἐνδύματα εἰς εὐθνήν τιμὴν, τοὺς προστατεύοντας τὰ τέκνα του κατὰ τῆς βιομηχανικῆς ἀρπυκτικότητος, τοὺς ὑπισχνουμένους αὐτῷ ὅτι κάλλιον θὰ τὰ διδάξωσι· ἀπιστεῖ δὲ πρὸς τοὺς λέγοντας αὐτῷ ὅτι ἡ ἀμάθεια καὶ ἡ πενία εἰσὶν οἱ μόνοι κύριοι, οἱ μόνοι νόμιμοι κριταὶ, ὅτι αὐταὶ μόναι ὀφείλουσι νὰ νομοθετῶσι καὶ νὰ ἐφαρμόζωσι τοὺς νόμους. Τὸ ἐπαναστατικὸν πνεῦμα δὲν ὑπερπερήδησεν εἰσέτι τὸ κατώριον τῆς βουλῆς τῶν ἀντιπροσώπων. Τὸ μεταρρυθμιστικὸν πνεῦμα εὐρίσκει ἐντὸς αὐτῆς τὰ ὄργανά του εἰς μερίδας ἐντελῶς ὀργανωμένας, ἀντικαθισταμένας εἰς τὴν ἀρχὴν ὡς ἐργάται, οἵτινες ὁ εἰς κατόπιν τοῦ ἑτέρου καταβαίνουσιν ἐντὸς μεταλλείου. Ἡ βουλή αὕτη ἔτι σήμερον διατελεῖ ὁ ὑπογραμμὸς τῶν πολιτικῶν συνελεύσεων· ὁ πρόεδρος αὐτῆς ἔχει τὴν βεράτητα καὶ τὴν ἀκεραϊότητα δικαστοῦ. Ἡ βουλή αὕτη δὲν ἔχει γραπτὸν κανονισμὸν· προαιώνια προηγουμένα ἐπιβάλλονται αὐτῇ ὡς νόμος. Γινώσκει τὴν ἀξίαν τοῦ χρόνου. Τὸ ἔργον της εἶναι μέγιστον, καθόσον κυβερνᾷ τὸ εὐρύτατον τοῦ κόσμου κράτος. Συγκρίνατε αὐτὴν πρὸς τόσας ἄλλας συνελεύσεις, ἐν αἷς ἐλάχιστα πράττουσι καὶ πλεῖστα λαλοῦσιν, ἐν αἷς ὀλοκλήροι ἡμέραι ἀναλίσκονται εἰς ματαίους διαλόγους, εἰς συζητήσεις θεωρητικὰς, εἰς ἔριδας. Εἰς νεαρὰς χώρας, αἱ συνελεύσεις, ἰδίως εἰς τὰς ἀρχὰς των, ἀγνοοῦσι πῶς νὰ μεταχειρισθῶσι τὴν ἰσχύν των· ὀμιλοῦσι καὶ περιπλέκονται εἰς τὴν ῥητορικὴν·

¹ Ἡγέτης συνωμοσίας ἐν ἔτει 1796 ἐν Γαλλίᾳ σκευωρηθείσης καὶ ὅστις ἐπεζήτησε τὴν ἴδρυσιν τῆς ἀπολύτου ἰσότητος. Ἐπωνομάσθη δὲ ὁ Nivoleur. Σ. Μ.

δμοιάζουσι δὲ πρὸς στρατιάν μὴ γινώσκουσιν τὴν τακτικὴν, καὶ κινουμένην χωρὶς νὰ δύναται νὰ τεθῆ εἰς γραμμὴν. Κανονισμοὶ περίπλοκοι, αἱ συζητήσεις καὶ αἱ ῥαδιοιουργίαι τῶν γραφείων, αἱ ἐκθέσεις, ἀπορροφῶσι τὸν καιρὸν τῶν. Ἄλλ' ἐν Ἀγγλίᾳ ἡ κοινοβουλευτικὴ ἐνέργεια εἶναι ἀνδρικοτέρα· πᾶσα πρότασις φέρεται κατ' εὐθεΐαν πρὸς τὴν βουλὴν, πάντοτε ὑποστηρίζεται καὶ εἰς πᾶσαν ἀνάγνωσιν ὑπὸ τοῦ εἰσηγητοῦ τῆς, δὲν διέρχεται ποσῶς διὰ τοῦ τῶν γραφείων σκότους, ὅπως μετασχηματισθῆ εἰς θεατρικὴν ἐκθεσιν· ἀπευθύνεται πρὸς κυβέρνησιν, πρὸς βουλὴν, προπαρσκευασμένης εἰς πᾶσας τὰς συζητήσεις, εἰς μερίδας γινωσκούσας νὰ λάβωσι μίαν ἀπόφασιν καὶ μὴ περιοριζόμενας νὰ συζητῶσι περὶ τοῦ πρακτέου. Ἡ κοινοβουλευτικὴ λειτουργία ἡμιστὰ δμοιάζει προσώπῳ θεατρικῷ. Ἐν πάσῃ συζητήσει οὐδὲν ὑπάρχει μυστικὸν καὶ δημόσιον μέρος. Οἱ σύλλογοι χρησιμεύουσιν ὡς προθάλαμος τῆς βουλῆς· ἐντὸς αὐτῶν συζητοῦσι προπαρσκευάζονται πρὸς τὰς συζητήσεις, συσκέπονται περὶ τοῦ πρακτέου. Εἰς ἐξαιρετικὰς δὲ μόνον περιπτώσεις οἱ ἡγέται τῶν μερίδων καλοῦσι τοὺς ὀπαδοὺς τῶν εἰς τὰς ἰδίαις τῶν κατοικίας· ἀλλὰ τοῦτο οὐδὲν ἀφαιρεῖ ἀπ' οὐδεμιᾶς σπουδαίας συζητήσεως ἐκτυλισσομένης ἐνώπιον τῆς βουλῆς τῶν ἀντιπροσώπων, ἀμεσόν τι καὶ αὐτόματον χαρακτηρίζον αὐτήν. Αἱ μερίδες δὲν ἔχουσιν ἀνάγκην νὰ διδαχθῶσι τὸ μάθημά τῶν.

Ἡ βουλὴ, συγκεκροτημένη κατὰ μέγα μέρος ἐκ τῆς τάξεως τῶν ἀριστοκρατῶν, κέκτηται ἐν τούτοις ἕξεις δημοκρατικὰς. Ἡ ὑπόληψις τοῦ βουλευτοῦ δὲν ἐξαρτᾶται μῆτε ἐκ τοῦ ὀνόματός του, μῆτε ἐκ τοῦ πλοῦτος· ὀφείλεται εἰς τὴν διανοητικὴν του ἀνάπτυξιν, ἢ μᾶλλον εἰς τὸν χαρακτήρα του. Οὐδεμία δουλοπρέπεια παρκατηρεῖται παρ' αὐτοῖς· αἰσθάνονται εἰδὸς τι πολιτικῆς ἰσότητος παρεμπεροῦς τῇ κοινωνικῇ ἰσότητι συνενούσης πάντας τοὺς εὐπατρίδας (*gentlemen*). Ἡ βουλὴ δὲν παρέχει «τὸ οὖς» προθύμως· ἀλλὰ καὶ δὲν ἀρνεῖται τοῦτο εἰς ὑπέρησιν τοῦ κράτους ἐπιδοκιμασθέντα παρὰ τοῦ ἔθνους, ἢ καὶ εἰς νεήλυδα. Μετὰ τὸν λόρδον, ὁ βουλευτὴς ἐστὶν ὅ,τι ὑψηλότερον ἐν τῇ χώρᾳ. Ποῖον ἀξίωμα ἐστὶν ἀνώτερον τοῦ τοῦ νομοθέτου; Ποσῶς δὲν πρέπει νὰ ἐκπλαγῶμεν ἐὰν οἱ ὀψίπλουτοι ἀνοίγωσι διὰ χρυσῆς κλειδὸς τὰς θύρας τοῦ Westminster. Ὁ νεόπλουτος μέλος ἂν τοῦ κοινοβουλίου, ἐστὶν ἴσος πρὸς πάντας καὶ καθίσταται «ὁ ἐντιμὸς φίλος» παντὸς ἐπιφανεστάτου. Ἡ ἐθνικὴ ἰσχὺς ἐνσαρκουῖται ἐν αὐτῷ· εἰσέρχεται ἐντὸς ρεύματος μεγαλείου, ἐντὸς σέλακος φωτός· εἶναι ἡγεμῶν. Ὁ λαὸς δυσηρεστήθη ὅταν ὁ ἀμέγας αὐτοῦ κοινοβουλευτικὸς ἀνὴρ ὁ Pitt ἐν ἔτει 1776 ὠνομάσθη λόρδος Chatham. Τὸ κράτος τῆς βουλῆς τῶν ἀντιπροσώπων ἐστὶ ζωηρότερον ἐνεργητικώτερον, τὸ ἀκραιότερον· οἱ ἐπιφανεῖς ῥήτορες τότε μόνον ἐξορίζονται εἰς τὴν ἄνω βουλὴν, ὅταν ἡ ῥητορικὴ τῶν δεινότης ἀρχεται σβεννυμένη, ὅταν ἡ ἰδία τῶν φλόξ τοὺς κατακλύσῃ. Τότε θεῶνται μα-

κρόθεν, ἐνίοτε δὲ μετὰ πόθου, τὰς μάχας ἐκείνας, εἰς ἃς δὲν δύναται πλέον ν' ἀναμιχθῶσι.

Γ'.

«Τὸ κοινοβούλιον, εἶπεν ὁ Blackstone, κέκτηται τὴν ἀπόλυτον ἐξουσίαν καὶ εἶναι παντοδύναμον». Ἐρρέθη οἰκειότερον περὶ τῆς βουλῆς τῶν ἀντιπροσώπων «ὅτι τὰ πάντα δύναται νὰ κατορθώσῃ, πλην τοῦ νὰ μεταβάλλῃ ἄνδρα εἰς γυναῖκα καὶ γυναῖκα εἰς ἄνδρα». Βέβαιόν ἐστὶν, ὅτι ἡ κοινοβουλευτικὴ ἐξουσία δὲν ἔχει ποσῶς ὅρια καλῶς διαγεγραμμένα. Τὰ ἔργα τοῦ ἡγεμόνος οὐδέποτε καθωρίσθησαν, καὶ, τοῦ κοινοβουλίου ὄντος κληρονόμου τῆς ἀρχαίας βασιλικῆς ἐξουσίας, ἄπασαι αἱ ἐξουσίαι εἰσὶν ἀδιακρίτως ἐντὸς αὐτοῦ συμμεμιγμένα. Τὸ κοινοβούλιον ἐστὶν ἡγεμῶν ἐν τρισὶ προσώποις, τῷ τοῦ βασιλέως, τῷ τῶν λόρδων, τῷ τῆς βουλῆς τῶν ἀντιπροσώπων· ἐκ τῶν τριῶν τούτων προσώπων, τὰ δύο πρῶτά εἰσι τήσήμερον τὰ ἥττον ἐνεργά. Εἰς πάντα νόμον ἀπαιτεῖται ἡ βασιλικὴ καὶ ἡ τῶν λόρδων ἐπικύρωσις· ἀλλ' ἡ βασιλεία δὲν ἀρνεῖται τὴν ἐαυτῆς, ὁπόταν αἱ δύο βουλαὶ εἰσι σύμφωνοι, καὶ οἱ λόρδοι πάντοτε ἐγκαίρως ὑποκύπτουσιν εἰς τὴν ἐθνικὴν θέλησιν, ἐκφρασθεῖσαν ἐν τῇ βουλῇ τῶν ἀντιπροσώπων.

Τὸ στέμμα οὐδέποτε ἀπεγυμνώθη ὑπὸ τῶν νόμων τῶν ἀρχαίων τοῦ προνομίων· θεωρητικῶς ἡ ἐξουσία του ἐστὶν ἀπεριόριστος, δὲν ὑφίσταται σύνταγμα γραπτὸν ἐπιβάλλον εἰς αὐτὸ τὴν ὑποχρέωσιν νὰ λαμβάνῃ τοὺς ὑπουργοὺς του ἐκ τοῦ κοινοβουλίου, ν' ἀποπέμπῃ ὑπουργεῖον ἀπολέσαν τὴν ἐμπιστοσύνην τῶν βουλῶν. Οἱ ὑπουργοὶ εἰσὶν οἱ ὑπουργοὶ τοῦ στέμματος· τὸ ὑπουργεῖον ἐστὶ βασιλικὸν συμβούλιον. Οἱ δικασταὶ ἀσκοῦσι τὴν ἐξουσίαν τῶν δυνάμει βασιλικῶ διπλώματος πάντοτε ἀνακλητοῦ. Ὁ βασιλεὺς διορίζει τὸν ἀρχηγὸν τοῦ στρατοῦ καὶ αὐτὸς ὁ στρατὸς εἶναι στρατός του. Οὐδεὶς δύναται νὰ ἐπιχειρήσῃ τι κατὰ τοῦ βασιλέως. Διοικεῖ τὴν καθεστῶσαν ἐκκλησίαν· ἡ σύνοδος εἶναι ἀπλῶς συμβούλιόν του. Ἡ ἐκκλησιαστικὴ ἱεραρχία, ἐπὶ Ἐδρίκου τοῦ Η', τῆς Ἐλισάβετ, τοῦ Ἰακώβου Α', τοῦ Καρόλου Α', παρεῖχε τῷ βασιλεῖ ἐξουσίαν ἀπόλυτον ἐπὶ τῆς ἐκκλησίας· ἠσκέτο δὲ αὕτη ὑπὸ ἀνωτάτου ἐκκλησιαστικοῦ δικαστηρίου, τιμωροῦντος πάντα τὰ ἐκκλησιαστικὰ ἐγκλήματα, καὶ ἦτις ἐπὶ Laud ἐγένετο ἀντικείμενον τρόμου εἰς τὸ ἔθνος. Τίς τὴν σήμερον ἤθελεν ἀναγκασεῖ εἰς τὰ ἐκκλησιαστικὰ δικαστήρια (τὸ δικαστήριον τῶν θόλων) τὸ δικαστήριον ἐκτάκτου δικαιοδοσίας;

Οὐδὲν μετεβλήθη εἰς τὰς λέξεις, τὸ πᾶν μετεβλήθη εἰς τὰ πράγματα. Ἡ βασιλεία ἐστὶν ὡς ἀρχαία πρόσοψις κρύπτουσα νέα οἰκοδομήματα. Τὸ δικαίωμα τῆς ἀκρωσίας πάντοτε ὑφίσταται, ἀλλ' ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τῆς ΙΗ', ἑκατονταετηρίδος τὸ κοινοβούλιον δὲν ἤκουσε τὸν τύπον τῆς ἀ-

πορρίψεως· «ὁ βασιλεὺς θὰ σκεφθῆ». Ἡ βασιλεία, περιστοιχιζομένη ὑπὸ τῶν κύκλων τῆς ἀριστοκρατίας, ὡς ὁ ἥλιος ὑπὸ τῶν πλανητῶν του, διαμένει πάντοτε διὰ τὸν λαὸν ὡς ἡ δρατὴ εἰκὼν τοῦ ἔθνους. Ὁ τῶν ἀνθρώπων σεβασμὸς εὐχερέστερον καθοδεύεται ἐπὶ τῶν ἀνθρώπων ἢ ἐπὶ τῶν ἰδεῶν· ἀλλ' ὅταν οἱ ἄνθρωποι αὐτοὶ ἀντιπροσωπεύωσιν ἰδέας, ὁ σεβασμὸς καθίσταται εἰδὸς τι λατρείας. Ἡ ἀπλή αὕτη λέξις βασιλεὺς, βασίλισσα, ἀνακαλεῖ ἐν τῇ ψυχῇ τοῦ Ἀγγλοῦ ὅλα τὰ πάθη, ἅτινα εἰσὶν ἡ ὑπερηφάνειά του, ἡ μέριμνά του, καὶ ἅτινα εἰσηλθόν εἰς τὴν ἐθνικὴν εὐαισθησίαν, καθόσον εἰς τὴν ἰδέαν τῆς βασιλείας δὲν ἀποδίδεται μόνον ἡ ἰδέα ἀρχαίας κατοχῆς ἐνδόξων ἀναμνήσεων, εὐτυχιῶν καὶ ἀτυχιῶν ἀμοιβαίως συμμεριζομένων, ἀλλ' ἀποδίδεται καὶ ἡ ἰδέα συνθήκης, συναλλαγμάτων, προστατεύοντος τὴν θρησκευτικὴν καὶ πολιτικὴν ἐλευθερίαν.

Ἡ συνθήκη αὕτη πάντοτε ὑφίσταται· συνήθη δὲ μετὰ τοῦ Γουλιέλμου τοῦ ἐξ Ἀρκουσιάνου (Guillaume d'Orange). Ἡ δὴλωσις τῶν δικαιωμάτων ἀνακαλεῖ τὰ κοινωργήματα καὶ τὰς πλάνους, ἅτινα κατέστησαν ἀναγκαστικὰ μίαν ἐπανόστασιν. Τοῦ λοιποῦ ὁ βασιλεὺς δὲν θὰ ἔχη δικαίωμα, ποιούμενος χρῆσιν ὑποτιθεμένου τινὸς δικαιώματος ἀπαλλαγῆς ἢ ἀναστέλλῃ τὸ ἀποτέλεσμα τῶν ποινικῶν νόμων· δὲν θὰ δικαιούται νὰ εἰσπράττῃ φόρους ἀνευ τῆς ψήφου τοῦ κοινοβουλίου, μήτε νὰ διατηρῆ ἐν καιρῷ εἰρήνης στρατὸν διαρκῆ. Ἡ δὴλωσις ἀσφαλίζει τὸ δικαίωμα τοῦ ἀναφέρεσθαι, τὴν ἐκλογικὴν ἐλευθερίαν, βεβαιῶν ὅτι αἱ κοινοβουλευτικαὶ συζητήσεις εἰσὶν ἐλεύθεραι, ὅτι τὸ ἔθνος ἔχει δικαίωμα εἰς διεύθυνσιν τῆς ἀνθρωπίνου καὶ συμφώνου ταῖς νόμοις δικαιοσύνης. Πάντα ταῦτα τὰ δικαιώματα, πάντα ταῦτα τὰ ἀγαθὰ εἰσὶν ἡ ἀπαραβίβαστος κληρονομία τοῦ ἀγγλικῆς ἔθνους, καὶ ἡ ἐκτελεστικὴ ἐξουσία ἐστὶν ἐμπεισιστευμένη εἰς τὴν νέαν δυναστείαν, ὑπὸ τὸν ὄρον ὅτι ἡ κληρονομία αὕτη θέλει διατηρηθῆ ἀθικτος. Πρέπει νὰ κατέλωμεν ἱστορικῶς μέχρι τοῦ ἔτους 1830, ὅπως εὐρωμέν τι παρεμφερές, φανερὰν διαπραγματεύσιν μεταξὺ ἔθνους καὶ βασιλέως. Ἐν Ἀγγλίᾳ δὲν λαλοῦσιν περὶ θείου δικαίου· ἡ ἐκτελεστικὴ ἐξουσία ἐστὶν μᾶλλον λειτουργία ἢ ἰδιοκτησία. Τὸ ἔθνος ἐστὶ πιστὸν τῷ βασιλεῖ καὶ ὁ βασιλεὺς πιστὸς τῷ ἔθνει.

Ἡ νέα βασιλεία, συνεργούσα μετὰ τοῦ ἔθνους κατὰ τῆς ἀρχαίας, παρρηγεῖτα τῆς παντοδυναμίας· παρέστη ὅτε μὲν πλέον, ὅτε δὲ ἔλαττον ἀπαιτητικῆ, ἐφέρετο κατ' ἀνάγκην εἰς τὸ διατηρεῖν ἐκ τῆς βασιλικῆς ἐξουσίας πᾶν ὅ,τι ἦν κώλυμα εἰς τοὺς μνηστῆρας τοῦ θρόνου καὶ εἰς τοὺς φιλοδόξους. Ἀκόμη αἰσθητὸς ἐστὶ μετὰ παρέλευσιν πολλῶν γενεῶν, ὁ ἐξικριστικός ἐκεῖνος χαρακτήρ τῆς ἀγγλικῆς μοναρχίας· δὲν κέκτηται αὕτη μήτε τὴν πορείαν μήτε τὸ ἦθος τῶν ἡπειρωτικῶν μοναρχιῶν. Δὲν λαλεῖ εἰς τὴν Ἀγγλίαν ὡς οἱ Ἀψβοῦργοι λαλοῦσιν εἰς τὴν Αὐστρίαν, οἱ βασιλεῖς τῆς Πρωσίας εἰς τὴν Πρωσίαν, ὡς οἱ Βουρβῶνοι ἐλάλουν εἰς τὴν

Γαλλίαν. Αἰσθάνεται ἑαυτὴν μᾶλλον ἀλληλέγγυον μετὰ τοῦ ἔθνους καὶ μᾶλλον ξένην, δυνάμεθα σχεδὸν νὰ εἴπωμεν, πρὸς τὸ ἔθνος. Κέκτηται τὰς αὐτὰς ἀρχὰς μὴ ἔχουσα τὸ αὐτὸ αἷμα, οὐσα συνηνωμένη μετ' αὐτοῦ, μᾶλλον διὰ τῶν συμφερόντων ἢ διὰ τῶν ἔξεων. Ἐπικρέμαται ὡς διαιτητῆς ταῖς μερίσιν. Ὀλιγώτερόν ἐστι γένος ἢ ἀρχή. Τὸ ἀληθές αὐτῆς ἀξιωμακία ἐστὶν ἡ ὠφέλεια. *We love* λέγει ὁ *Comper, the king who loves the law* (ἀγαπῶμεν τὸν βασιλέα, ὅστις ἀγαπᾷ τὸν νόμον).

Μετὰ τὴν πτώσιν τῶν Στυαρτῶν, αἱ συζητήσεις περὶ τοῦ βασιλικῆς προνομίου ὑπῆρξαν οἰκιακαὶ ἐριδες· δὲν ἐπρόκειτο πλέον περὶ τοῦ εἶναι ἢ μὴ εἶναι τῆς μοναρχίας· ἐπρότεινεν ἐπιχειρήματα, διεπραγματεύετο. Οἱ τελευταῖοι ἀφωσιωμένοι εἰς τὴν βασιλείαν ὑπῆρξαν οἱ κληθέντες ἐπὶ Γεωργίου τοῦ Γ', αἱ φίλοι τοῦ βασιλέως· οἱ ποσῶς μὴ ἐπισκεπτόμενοι τὴν αὐλήν, ἀλλὰ προσβάλλοντες τὴν διοίκησιν ἐν ὀνόματι τοῦ ἡγεμόνος, οὗ ἰσχυρίζοντο ὅτι ἐγίνωσκον τὴν κρύβιον διάνοικν. Κατὰ βάθος δὲ ὑπεστήριζον τὴν ἰδίαν ἑαυτῶν διάνοικν. Ὁ λόρδος Bute ὑπῆρξεν ὁ τελευταῖος εὐνοούμενος· Γεώργιος ὁ Γ', ὅστις τὸν ἡγάπα, τὸν ἐχειροτόνησε παρκαρῆμα γραμματέα τῆς ἐπικρατείας. Ὁ Bute ἡγόρευσε τὴν πρώτην αὐτοῦ ἀγόρευσιν ὡς πρωθυπουργός· μετὰ παρέλευσιν δύο ἐτῶν, βχρυνθεὶς τὴν ἐξουσίαν, ἀπεσύρθη ἀνευ φαυνομένης αἰτίας. Ἐπὶ βασιλείας τῶν δύο πρώτων Γεωργίων, ἡ βασιλεία εὐρίσκετο ὑπὸ κηδεμονίαν· Γεώργιος ὁ Α', ἔζη μετὰ γυναικῶν ἀρπακτικῶν καὶ μετ' αὐλοκολάκων, προτιμώντων τὰ χρῆμα τῆς ἐξουσίας. Γεώργιος ὁ Β', φλεγμκτικός καὶ δυσκίνητος, ἀφῆκε νὰ βασιλεύῃ ὁ Chatham. Μόνον Γεώργιος ὁ Γ', μᾶλλον Ἀγγλος ἢ Γερμανός, μᾶλλον τῶν προκατόχων του βασιλεὺς, ἐτόλμησε νὰ παλαίσῃ ὑπὲρ τοῦ προνομίου του. Οὐδὲν δεσποτικὸν ἐκέκτητο, ἀλλ' ἀντελαμβάνετο τῆς ἐξουσίας του σπουδκίως καὶ ἐπεθύμει νὰ κλοίσῃ τὸν ζυγὸν τῶν ἐπιφανῶν οἰκογενειῶν. Τὸ πνεῦμά του κακῶς ἀντελαμβάνετο τῶν συνταγματικῶν πλασμάτων· ἤθελε τὴν ἐξωτερικὴν ἀρχὴν ὡς καὶ αὐτὴν τὴν κατ' οὐσίαν ἀρχὴν· οὐδέποτε ἐπέτρεψεν εἰς τοὺς ὑπουργούς του νὰ καθήσωσιν ἐνώπιόν του. Ἐθυσίασε τὸν Pitt εἰς θρησκευτικὴν τινα λεπτολαγίαν· ἢ πρὸς τὰ σχέδια τοῦ δημοσίου τούτου λειτουργοῦ ἀντίστασις του παρεκώλυσε τὴν συνδιαλλαγὴν τῆς Ἰρλανδίας πρὸς τὴν Ἀγγλίαν. Ὁ τῆς Ἀμερικῆς πόλεμος ὑπῆρξεν ἴδιος αὐτοῦ πόλεμος· ἐφ' ὅλην τὴν διάρκειαν αὐτοῦ, ὑπῆρξε πρωθυπουργός μετὰ τοῦ North. Ἐν ταῖς πρὸς αὐτὰν ἐπιστολαῖς του ἀπαύστως λαλεῖ περὶ τῆς τιμῆς του, περὶ τῶν δικαιωμάτων του, περὶ τῆς ἀξιοπρεπειῆς του· ἀπειλεῖ δ' ἐνίοτε ὅτι θὰ ἐπιστρέψῃ εἰς Ἀννόβερον καὶ θὰ ἐτοιμάσῃ τὸ θαλαμηγόν του παλῶν. Καίτοι ἡ προσωπικὴ πολιτικὴ τοῦ βασιλέως ἐπήνεγκε μόνον δεινὰς συμφορὰς, διατελεῖ ἐν τούτοις ἀρκούντως ἰσχυρὰ ὥστε ἐν ἐπιστόλιον τούτου διασπαρὲν ὑπὸ τοῦ λόρδου Temple,¹ νὰ κατορθώσῃ τὴν

¹ Ἡ αὐτοῦ Μεγαλειότης ἀπέτρεψεν εἰς τὸν λόρδον Temple νὰ δηλώσῃ ὅ,τι ὅστιςδὴποτε

ἀπόβρῖψιν τοῦ Ἰνδικοῦ νομοσχεδίου καὶ νὰ ρίψῃ τὸ συμμαχικὸν ὑπουργεῖον τοῦ North καὶ τοῦ Fox. Ὁ σύμμαχος τοῦ βασιλέως Pitt κληθεὶς ὑπουργὸς εἰκοσαετῆς τὴν ἡλικίαν, ἐπάλασεν ὑπὲρ βασιλέως, ὅστις ποσῶς δὲν τὸν ἠγάπα, καὶ κατενίκησε τὰς ἐπιφανεῖς οἰκογενείας· διατηρηθεὶς ὅμως ἐν τῇ ἐξουσίᾳ διὰ τῆς δημοτικότητός του, διὰ τῶν κακοηθειῶν τοῦ Fox, διὰ τοῦ κατὰ τῆς Γαλλίας πολέμου, περιώρισε τὸ βασιλικὸν προνόμιον, ὃ δὲ βασιλεὺς τὸν ὑπεστήριξε χωρὶς ν' ἀνέχηται τὴν ὑψηλοφροσύνην του καὶ τὸ πνεῦμά του. Τέλος ἡ μανία τοῦ βασιλέως παρέδωκε τὰ πάντα εἰς τὸ κοινοβούλιον· κατέστησε τὴν βασιλείαν πλάσμα. Ἐὰν οὐδεμίαν μερὶς δὲν ἐπρότεινε νὰ κηρύξωσιν ἀπχγορευτέον τὸν βασιλέα, αὐτὸς ἴσα ἴσα ὁ σεβασμὸς ἔφερε τὴν ἀπχγορευσιν ἐπὶ τῆς βασιλικῆς λειτουργίας· τὸ ἔθνος ἠγάπα τὸν ἀτυχῆ του γηραιὸν βασιλέα, ἀλλ' ἠσθάνετο ὅτι ἐκυβερνᾶτο μόνον παρὰ τοῦ κοινοβουλίου.

Ὅτε ὁ πρίγκηψ τῆς Οὐαλλίας ἀνηγορεύθη βασιλεὺς Γεώργιος ὁ Δ', ἐκ τοῦ προτέρου εἶχε καταστρέψει ἑαυτὸν ὡς βασιλέα· ἡ μετὰ τῆς ἀντιπολιτεύσεως μισαρχὴ αὐτοῦ συμμαχία, αἱ δίκαιαι του, τὰ ἐλαττώματά του, ὁ κρύφιος γάμος του,¹ πάντα ταῦτα τὸν παρέδωκαν ἄοπλον εἰς τὰ κόμματα. Τὸ προνόμιον τέλος περιήλθεν εἰς τὰς ἀπαλὰς γυναικὰς χεῖρας· ἀπεξεδύθη παντὸς καταθλιπτικοῦ χαρακτῆρος· ἐγένετο μᾶλλον ἀπρόσωπον. Ἡ βασίλισσα, βοηθουμένη ὑπὸ τοῦ γένους της, ὑπὸ βίου ἀμέμπτου, ὑπὸ τῆς εἰλικρινείας τοῦ χαρακτῆρός της, ἀκόπως ἤσκησε τὸ ὕψιστον ἐκεῖνο τοῦ δικαίτητοῦ πρόσωπον μεταξὺ τῶν κομμάτων, πρόσωπον ὅπερ αἱ συνταγματικαὶ θεωρίαι τῇ ἀπονέμουσι. Τὸ ἔθνος τὴν θεωρεῖ ὑπερτέρων τῶν κομμάτων, ἀρκουμένην μᾶλλον εἰς τὸ μεγαλεῖον ἢ ζηλότυπον νὰ περιβληθῇ τοῦτο, πιστὴν εἰς συμβούλους χωρὶς νὰ ἔχῃ εὐνοουμένους φιλόανθρωπον, πολεμίαν τοῦ πολέμου· οὐδέποτε συνεμάχησε μετὰ τινος μερίδος ἐναντίον ἐτέρως, οὐδέποτε συνώμοσε κατὰ τῆς βουλῆς τῶν ἀντιπροσώπων. Ἐβασίλευσε δημοσίᾳ· δὲν ἔσχε μήτε μυστικὴν διπλωματίαν, μήτε ἀπάκρυφον πολιτικὴν, μήτε αὐτὴν πολεμίαν τοῦ κοινοβουλίου. Ἡ βασίλισσα, ἐν ἔτει 1852, λίαν σαφῶς ἐχάραξε τὸ πρόγραμμα τῶν δικαιωμάτων τῶν παρ' αὐτῆς θεωρουμένων ὡς ἀνηκόντων εἰς τὸ στέμμα, ἐν ὑπομνήματι ὑπὸ τοῦ λόρδου Russell εἰς τὸ κοινοβούλιον ἀναγνωσθέντι. Ἡ ἔννοια τοῦ μνη-

θελεῖ νὰ ψηφίσῃ τὸ Ἰνδικὸν νομοσχέδιον οὐ μόνον φίλος του δὲν εἶναι, ἀλλὰ καὶ ἐχθρὸς του θὰ θεωρηθῇ, καὶ ἐὰν οἱ λόγοι οὗτοι δὲν ὦσιν ἀρκούντως ἰσχυροὶ, ὁ κόμης Temple δύναται νὰ μεταχειρισθῇ λέξεις μᾶλλον ἰσχυρὰς καὶ μᾶλλον ἀποτελεσματικὰς. Τὸ Ἰνδικὸν νομοσχέδιον ἀφήσει τὴν κυβέρνησιν τῆς Ἰνδίας ἐκ τῆς ἐταιρίας, καὶ παρέδιδεν αὐτὴν εἰς ἐπιτροπείαν παρὰ τοῦ κοινοβουλίου διοριζομένην.

1 Γεώργιος ὁ Δ', ὑπῆρξεν ὁ σύζυγος τῆς ἀτυχῆς βασιλίσσης τῆς Ἀγγλίας Καρολίνης ἐκ Brunswick. Ἡ ἀτυχὴς αὕτη βασίλισσα κατηγορηθεῖσα ἐπὶ μοιχείᾳ καὶ δικασθεῖσα ἐν Ἀγγλίᾳ ἠθωώθη τῇ εὐγλώττῳ δαιμόνι τῷ συνηγόρῳ τῆς λόρδου Brougham, ὅστις ἐν τῇ ἐπισημῇ ταύτῃ δίκῃ ἀπέκτησε φήμην δεινοῦ δικηγόρου. Σ. Μ.

εθέντος ὑπομνήματος ἦν τοιαύτη· «Ἡ βασίλισσα ἀξιοῖ ἐν πρώτοις ὅπως ὁ λόρδος Πάλμερστον (οὗτος ἦν τότε ὁ πρωθυπουργός) εἴτῃ σαφῶς εἰς δοθεῖσαν περίστασιν ὅ,τι προτείνῃ, ὅπως ἡ βασίλισσα γνωρίζῃ σαφῶς περὶ παντὸς πράγματος περὶ οὗ παρέχει τὴν βασιλικὴν ἐπικύρωσιν. Εἴτα ὅταν αὕτη παράσχῃ εἰς τι μέτρον τὴν ἐπικύρωσίν της, ἀξιοῖ ὥστε τὸ μέτρον νὰ μὴ μεταβληθῇ ποσῶς αὐθαίρετως ἢ τροποποιηθῇ παρὰ τοῦ ὑπουργοῦ. Ὑπόχρεός ἐστι νὰ θεωρήσῃ τοιαύτην τινὰ πρᾶξιν ὡς ἔλλειψιν εἰλικρινείας πρὸς τὸ στέμμα, ἣτις ἐστὶν ἀξία ποινῆς, διὰ τῆς χρήσεως τοῦ συνταγματικοῦ δικαιώματος τῆς ἀπομποπῆς τοῦ ὑπουργείου. Προσδοκᾷ νὰ εἰδοποιηθῇ περὶ τῶν συμβαινόντων μεταξὺ τούτου καὶ τῶν ξένων ὑπουργῶν, πρὶν ἢ σπουδαῖαι ἀποφάσεις ληφθῶσιν ἐπὶ τῶν ἐκθέσεων των, νὰ λαμβάνῃ ἐγκαίρως τὰς ἀνακοινώσεις καὶ τὰ ἔγγραφα, ἐφ' ὧν ἀπαιτεῖται ἡ ἐπιδοκιμασία της, ὅπως δύναται νὰ γνωρίζῃ καλῶς τὸ περιεχόμενον αὐτῶν πρὸ τῆς ἀποστολῆς. Δὲν δύναμεθα νὰ εὐρωμεν ὑπερβολικὰς τὰς ἀξιώσεις ταύτας· ὁ πρωθυπουργός ὑποβάλλει εἰς τὴν βασίλισσαν πάσας τὰς σπουδαίας τοῦ ὑπουργείου ἀποφάσεις, τῇ καθιστᾷ γνωστὰς τὰς κυριωτέρας ψηφοφορίας τοῦ κοινοβουλίου· ἀλλ' αὕτη ποσῶς δὲν ἀναμιγνύεται εἰς τὰς συζητήσεις τοῦ ὑπουργείου. Οἱ αἰτιολόγοι πολιτικοὶ ἀνεζήτησαν ἐν Ἀγγλίᾳ τὸ παράδειγμα τοῦ χωρισμοῦ τῶν τριῶν ἐξουσιῶν, ἀλλὰ τὸναντίον τὸ μυστήριον τοῦ ἀγγλικοῦ συντάγματος εὐρηται ἐν τῇ συνενώσει τῆς νομοθετικῆς μετὰ τῆς ἐκτελεστικῆς ἐξουσίας. Τί λοιπὸν ἐστὶ τὸ ὑπουργεῖον; Ἐστὶν ἐπιτροπεία νομοθετικῶν συνελεύσεων περιβεβλημένη πάσας τὰς ἐκτελεστικὰς λειτουργίας. Ὁ πρωθυπουργός ἐστὶν ἄρχων ἐκλεκτός καὶ ἀνακλητός, κυβερνῶν ἐν ὀνόματι τοῦ διαδοχικοῦ ἄρχοντος. Οἱ ὑπουργοὶ εἰσὶν ὀνόματι μὲν οἱ θεράποντες τῆς βασιλίσσης, πράγματι δὲ οἱ τοῦ κοινοβουλίου. Θεωρητικῶς ὁ βασιλεὺς ἐκλέγει τὰ μέλη τῆς ἐκτελεστικῆς ἐπιτροπείας· πρακτικῶς ὅμως ἡ πλειοψηφία τῆς βουλῆς τῶν ἀντιπροσώπων ἐκλέγει αὐτά. Πεσόντος τοῦ ὑπουργείου, ὁ βασιλεὺς καλεῖ τὸν ἡγέτην τῆς νικησάτης μερίδος, ὅστις ἄγει τοὺς φίλους του, τοὺς ὀπαδούς του, πάντας τοὺς παρσκευάσαντας τὴν νίκην ἢ τοὺς δυνάμενους νὰ παγιώσωσιν αὐτήν.

Τὸ ὑπουργεῖον ἤρξατο διὰ τῆς σκευωρίας. Τὸ σύνταγμα ὅπερ τὴν σήμερον θεωρεῖται ὡς τὸ οὐσιώδες ὄργανον τῆς κοινοβουλευτικῆς κυβερνήσεως, κατ' ἀρχὰς ἐθεωρήθη μετὰ δυσπιστίας. Οἱ ὑπουργοὶ ἦσαν οἱ ἄνθρωποι τοῦ βασιλέως· εἰσέτι ὀνομάζονταν ὑπουργοὶ τῆς αὐτοῦ μεγαλειότητος, καθόσον ἐν Ἀγγλίᾳ αἱ λέξεις μεταβάλλονται πολὺ μετὰ τὰ πράγματα, ἐνῶ ἐν Γαλλίᾳ τὰ πράγματα μεταβάλλονται πολὺ μετὰ τὰς λέξεις. Ἐν ἀρχῇ δὲν ὑπῆρχεν οὐδεμίαν ἀλληλεγγύην ὑποχρεώσεως ἐν τῷ ὑπουργείῳ· τὴν σήμερον δὲ ὑφίσταται τοσοῦτον στενὴ ἀλληλεγγύη, ὥστε εἰς ὑπουργὸς εἶναι ὑπεύθυνος καὶ περὶ μέτρου ὅπερ ἐπολέμησεν ἐν τῷ συμβουλίῳ.

Ἐάν διχογνωμῇ πρὸς τοὺς συναδέλφους του ἐπὶ τινος σπουδαίου ἀντικειμένου, ἀφείλει νὰ παραιτηθῇ. Αἱ διασκέψεις τοῦ συμβουλίου εἰσι περιβεβλημένοι δι' ἀπολύτου μυστικότητος· οὐδὲν πρακτικὸν τῶν συνεδριάσεων τηρεῖται. Οἱ ὑπουργοὶ ποσῶς δὲν γράφουσι, δὲν διηγοῦνται δὲ αὐδέποτε ὅ,τι διαπράττεται ἐντὸς τῶν συνεδριάσεων. Ἐν τῷ ἐπομένῳ θεωρήματι ὑφίσταται χροικὰ σχεδὸν ἐπαναστατικὴ· τὸ ὑπουργεῖον ἐστὶν ἐπιτροπεία τῶν βουλῶν· πρέπει νὰ διορθώσωμεν τὸ θεωρήμα τοῦτο, προσθέτοντες ὅτι ἡ ἐντολὴ τῆς ἐπιτροπείας ταύτης δὲν εἶναι ἐπιτακτικωτέρη τῆς ἐντολῆς τῶν βουλευτῶν. Τὸ μυστήριον δι' οὗ καλύπτεται τὸ ὑπουργεῖον, ἡ ἀλληλεγγύη τῶν ὑποχρεώσεων τῶν ἑαυτοῦ μελῶν, τῷ σχηματίζουσι συνείδησιν διαμένουσαν ἐλευθέρην. Τὸ μεγαλεῖον τοῦ στέμματος προφυλάσσεται ἐπίσης διὰ τούτων τῶν ἐγγυήσεων. Ἀδύνατόν ἐστὶν εἰς Ἀγγλον νὰ διατελέσῃ ἐπὶ πολὺ ὑπουργός, ἐάν δὲν ᾔνοι ἐχέμευθος.

Δὲν εἶναι καλὸν ὅτι ἡ ἰσχὺς τοῦ πρωθυπουργοῦ, τοῦ κινδυνεύοντος νὰ μεγαλαυχῆσῃ ἐκ τῶν θριάμβων τῆς εὐγλωττίας καὶ τῶν τοῦ λαοῦ χειροκροτημάτων, ἐπαναπαύεται ὡς εἶπεῖν καὶ ἀποψυχραίνεται ἐντὸς διασκέψεων ἄνευ ἡχοῦς. Ἡ θορυβώδης ἰσχὺς ἡ ἐν ταῖς συνελεύσεσιν ἀναλάμπουσα καὶ τέρπουσα τοὺς ἀνθρώπους διὰ τοῦ λόγου δὲν ἀρκεῖ εἰς τοὺς τὰ κοινὰ διέποντας· χρῆζουσιν ἔτι δυνάμεως λαυθανούσης, ἀπορροεούσης ἐκ τοῦ ἀντιπροσωπεύοντος τὸ συμφέρον καὶ τὸ ἔθνικόν μεγαλεῖον, ὑπὸ τὴν μάλλον σεβασμίαν καὶ μάλλον ἀμετάβλητον μορφήν. Ἡ ἐξουσία τοῦ ὑπουργοῦ ἐστὶ κατὰκτησις, ἣν ἀπαύστως ὀφείλει νὰ προστατεύῃ, ἀγωνιζόμενος ἐναντίον τῶν μερίδων· οὐ μόνον τὰς πολιτικούς του ἀντιπάλους ὀφείλῃ νὰ νικήσῃ ἀλλ' ὀφείλει ἐπ' ἴσης νὰ κατκινήσῃ τῶν φίλων του, τῶν ὑποκόφων διαίρεσέων των, τῶν ζηλοτυπιῶν των. Ἡ βασιλεία τῷ χρησιμεύει ὡς ἀόρατος τις τρόπον τινὰ πανοπλία, ἣτις τὸν ἀνυψοῖ εἰς ὕψη ἡσυχώτερα. Ἡ βασιλεία ἄνευ ἐπαφθλαμιάσεων δύναται νὰ εἰρηνεύῃ τὰς ἐποφθλαμιάσεις ἄνευ μίσους, νὰ θεραπεύῃ τὰ μίσση. Πρέπει νὰ φαντασθῶμεν τὴν βασιλείαν οἷα τὴν σήμερον ἐστὶν, ἔντιμος, εἰλικρινής, πιστὴ τῷ ἔθνει· μόνη ταύτης ἡ παρουσίαι κέκτηται τὴν ιδιότητα οὐ μόνον νὰ κολάζῃ τὴν φιλοδοξίαν, ἀλλὰ νὰ τὴν ἀνυψοῖ καὶ τὴν ἐξευγενίσῃ.

Ἐάν ἡ ἀγγλικὴ βασιλεία περιέλθῃ ἐπὶ τινὰ χρόνον εἰς ἀνικάνους χεῖρας δὲν δύναται πλέον ν' ἀντιτάξῃ ἀνυπέβλητα κωλύματα εἰς τὴν κοινοβουλευτικὴν ὑπεροχὴν. Τὰ θετικὰ δικαιώματα, δι' ὧν εἰσέτι περιβέβληται, τὸ δικαίωμα τῆς διαλύσεως, τὸ τοῦ σχηματισμοῦ νέας γερουσίας, ἀσκοῦνται μόνον τῇ συνδρομῇ τοῦ ὑπουργείου, καὶ τὰ ὑπουργεῖα ἐξέρχονται τῶν βουλῶν καὶ δὲν δύναται νὰ μὴ ζητήσωσι τὴν συνδρομὴν αὐτῶν. Ἐν ὑφίστη κρίσει, ὁ πρωθυπουργός δύναται νὰ ποιήσῃ ἐκκλησίαν εἰς τὴν χώραν ἀποπέμπτων βουλὴν ἐχθρικήν· ἀλλ' ἡ ἐκλογικὴ ἐλευθερία ἐστὶν ἀκεραία, μὴ ὑφισταμένης διοικήσεως δυνάμενης νὰ δικηθῆσῃ, ἐκφοβιζούσης ἢ ἐξα-

πατώσης τοὺς ἐκλογεῖς· ἡ χώρα φέρει πάντοτε τὴν δριστηκὴν ἀπόφασιν. Πάντες ἀπέναντι ταύτης καθέως ὑποκλίνουσι, καὶ ὑπουργοὶ, καὶ γερουσιασταί, καὶ μοναρχία.

Αἱ μερίδες δὲν δύναται νὰ ὀργανωθῶσιν ἰσχυρῶς εἰμὴ εἰς χώρας ἐν αἷς τὸ κράτος δὲν εἶναι ὀργανωμένον αὐτὸ τοῦτο ὡς μία μερίς, καὶ ἡ κοινοβουλευτικὴ κυβέρνησις δὲν λειτουργεῖ ἄνευ τῆς ὀργανώσεως τῶν μερίδων· ναὶ δὲ διὰ τῆς ὀργανώσεως τὴν ἰκανότητα τῶν ἀνθρώπων τῶν δικωκόντων τὸν αὐτὸν πολιτικὸν σκοπὸν, τοῦ συνασπίζεσθαι, τοῦ ἐνοῦσθαι, τοῦ ἰδρῦσιν ἐφημερίδας, τοῦ διαδίδειν τὰς ἀρχὰς των ἐν δημοσίαις συναθροίσεσιν, τοῦ δικτηρεῖν ἀδιάκοπον εἰρηνικὴν κίνησιν. Μία μερίς ἐστὶν ὡς στρατιὰ, κερτημένη τὸ ἐπιτελεῖόν της, τὰ σχέδιά της, τὸ θησαυροφυλάκιόν της· τὸ κράτος δὲν παρεμβάνει εἰς τὸν ἀγῶνα· δὲν μεταποιεῖ τοὺς ὑπαλλήλους του εἰς ἐκλογικὰς πράκτορας. Ὅταν ὑποβάλλῃ ζητήματα εἰς τὸν τόπον, δὲν προσπαθεῖ νὰ λύσῃ ταῦτα ἐκ προκαταβολῆς. Ματαίως ζητοῦμεν τὸ κράτος ἐκτὸς τοῦ Λονδίνου· ὁ λόρδος τοποτηρητής, ὁ Shérif ἐστὶ μάλλον πρόκριτος ἢ ὑπάλληλος.

Χίλια τοπικὰ κυβερνήσεις, ἐνορίαι, σωματεῖα, ἐταιρίαι, καλύπτουσιν ἅπασαν τὴν ἐπιφάνειαν τοῦ βασιλείου· ἡ ἀριστοκρατία, ὁ πλοῦτος, ἡ γῆ· ὁ κλῆρος, εἰσὶν αἱ μόναι ὀρκαὶ δυνάμεις ἐν ταῖς κομηταίαις. Πᾶν ὅ,τι ἐν Γαλλίᾳ καλεῖται διοικήσις ἀνήκει εἰς αὐτάς. Ἐάν συναφθῇ ἐκλογικὴ τις πάλῃ, αἱ δύο μερίδες, πάντοτε ἑτοιμοὶ, παρατάττουσι πάσας τὰς δυνάμεις των· ὑπὸ διαφόρους τύπους καὶ εἰς διαφόρους τόπους, προσπαθοῦσι νὰ διεγείρωσι, νὰ συγκινήσωσι τοὺς ἐκλογεῖς. Ἐνεργουμένων τῶν μεγάλων τούτων μονομαχιῶν, τὸ κράτος κέκτηται μίαν ἐντολήν, τὴν διατήρησιν τῆς τάξεως. Ἡ δυσφημία κατὰ τῶν δημοσίων ἀνδρῶν, τῶν ὑπουργῶν, κέκτηται χαλινὸν μόνον τὸ κοινὸν δίκαιον· ἡ ὀργή, ὁ φθόνος, ἡ ἀδικία καὶ τὸ μῖσος δύναται ἐλευθέρως νὰ μίνωνται. Αἱ θύελλαι αὗται οὐδένα ἐκφοβίζουσι, θεωροῦνται δὲ ἀναπόφευκτοι ὡς καὶ οἱ ἀνεμοὶ τῆς ἰσημερίας. Ἐν τῇ ἐξουσίᾳ καὶ ἐκτὸς αὐτῆς αἱ μερίδες προσηλυτίζουσι, διεγείρουσι τὴν κοινὴν γνώμην. Ἡ πολιτικὴ κέκτηται εἶδος τι θρησκευτικοῦ πυρετοῦ· ἡ λέξις αὕτη δὲν προξενεῖ φρίκην ὡς εἰς τὰς λατινικὰς χώρας. Ἡ πολιτικὴ τὰ πάντα κυριεύει, κάθηται εἰς τὴν οἰκογενειακὴν ἐστίαν, εἰς ἀπάσας τὰς τοκαπέζας, διολισθαίνει ἐντὸς ὄλων τῶν βιβλίων πανταχοῦ εὐρίσκει πνοήν· ἀπ' αὐτῆς δὲν χωρίζεται ἡ πολιτικὴ οἰκονομία, ἡ διοίκησις, ἡ οἰκονομαλογικὴ ἐπιστήμη, ὡς ταπεινοῦ τινος καὶ διεφθαρμένου πράγματος. Αἱ γυναῖκες δὲν ἐκπίπτουσι τοῦ γένους των, διότι φέρουσι γνώμην. Τὰ τοῦ κράτους δὲν διαχειρίζεται ὡς μονοπώλιον τὰς πωλητῶν λόγων καὶ καπνῶν εὐγλωττίας. Ἐν τῇ χώρᾳ δὲν ὑφίστανται δύο χῶραι, ἡ μίαι ζῶσα ἐκ τῆς πολιτικῆς καὶ ἡ ἑτέρα ὑποκύπτουσα εἰς αὐτήν, ἀμυνομένη ἀποχωροῦσα ταύτης μετὰ περιφρονήσεως ἢ μετὰ κόρου. Ἀπαιτεῖται παρὰ

παντός ανθρώπου να λαμβάνη την φροντίδα, να παθαίνεται περί των δημοσίων πραγμάτων και του δημοσίου καλού· το κομματικόν πνεῦμα δὲν θεωρεῖται ὡς κίνδυνος διὰ τὸ κράτος, ἐν τούτῳ ἀναγνωρίζεται ὁ ἀναγκαιὸς ὅρος τῆς ἐλευθέρως κυβερνήσεως. Δὲν εἶναι ἐπαρκὲς τὸ λέγειν· θέλω νὰ ὑπηρετήσω τὴν πατρίδα· μετὰ τίνος θέλεις νὰ τὴν ὑπηρετήσης;

Τὰ ἤθη ταῦτα δὲν ἀσφαλιζοῦσι μόνον τὴν πληρῆστεραν ἐκλογικὴν ἐλευθερίαν· τὸ ἔθνος ἐστὶ τόσῳ μεστὸν καὶ κεκορεσμένον πολιτικῆς, ὥστε ἡ ἐκλογή ἐκφράζει διὰ τρόπον σχεδὸν τελείου τὴν ἐθνικὴν θέλησιν. Δὲν εἶναι αὕτη εἰδὸς τι ὀρυκτοῦ ἀπροόπτου, ἀλλ' ἐξέρχεται ἐκ τοῦ ἐκλογικοῦ σώματος ὡς ὁ καρπὸς ἐκ τοῦ δένδρου. Πρέπει ἀείποτε νὰ ἔχωμεν πρὸ ὀφθαλμῶν τὴν ἀλήθειαν ταύτην, ὅπως μὴ ἐκπλαγῶμεν ὑπὸ τῆς κοινοβουλευτικῆς παντοκρατορίας· ἡ ὑπεροχὴ τῆς βουλῆς δὲν εἶναι ὑπερέτερα τῆς τοῦ ἔθνους, διότι αὕτη ἐν ἐκείνῃ ἐκφράζεται. Οὐδὲν ἐπομένως τὴν παρενοχλεῖ, οἱ πολιτικοὶ ἄνδρες ζῶσιν ἐν τῇ κοινῇ γνώμῃ ὡς σαλαμάνδρα ἐντὸς τοῦ πυρός. Ἀπὸ τῆς μιᾶς μέχρι τῆς ἐτέρας ἐσχάτως τῆς χώρας δὲν ὑφίσταται νομοθετικόν τι μέτρον, ὅπερ δὲν συζητεῖται, σχολιάζεται, τροπολογεῖται. Τὰ κοινοβουλικά εἰσιν οἱ γραφεῖς τῆς ἐθνικῆς βουλήσεως, ἢ μάλλον ὑφίσταται διηγετικὴ τις κυκλοφορία βουλήσεων μεταξὺ τῶν ἐντολοδόχων καὶ τῶν ἐντολέων, μετὰ τοῦ λαοῦ καὶ τῶν ἀντιπροσώπων του. Τὸ κοινοβούλιον ἐπιδρᾷ ἐπὶ τὸ ἔθνος καὶ τὸ ἔθνος ἐπὶ τὸ κοινοβούλιον. Εἶναι ἐντελῶς μάταιον τὸ ἀποφασίζειν ὅτι ἡ ἐντολὴ εἰς προστακτικὴν, ὅταν τὸ ἔθνος ἐστὶν ἀμέριμον, ἀνάκλητον, ἀμαθέες· εἶναι περιττὸν τὸ τοιοῦτον ὅταν τὰ πνεύματα εἰσὶ διχακῶς τεταμένα, ὅταν ἡ περὶ τῶν δημοσίων μέριμνα ἐστὶν ἀδιόκοπος καὶ καθολικὴ, ὅταν ἡ πολιτικὴ καθίσταται ὡς εἶπεῖν μέρος τῆς ὑγιεινῆς τοῦ ἔθνους.

Δ'.

Δὲν ὑφίσταται κανονισμὸς μήτε ἔγγραφος χάρτης ὀρίζων τὰς ἐξουσίας τοῦ κοινοβουλίου. Αἱ ἐξουσίαι αὗται δὲν κέκτληται ὀρισμένον ὄριον· εἰσὶ πάσης φύσεως, θρησκευτικαί, νομοθετικαί, δικαστικαί, διοικητικαί.

Ὁ νῦν κανονισμὸς τῆς ἐκκλησίας τῆς Ἀγγλίας χρονολογεῖται ἀπὸ τῶν πρώτων χρόνων τῆς βασιλείας τῆς Ἐλισάβετ· ὀλόκληρος σύνοδος ἀφιερῶθη χάριν αὐτοῦ. Ἐψηφίσθησαν νόμοι κανονικοὶ καὶ λειτουργικοὶ ὡς ἤθελον ψηφισθῆ ἕτεροι νόμοι· παρεπέμφθησαν δ' οὗτοι, ὡς ἔθος, ἀπὸ τῆς βουλῆς τῶν ἀντιπροσώπων εἰς τὴν τῶν λόρδων. Εὐρέθησαν δύο δμοῖμοι λαϊκοὶ καὶ ἐννέα ἱεράρχαι, οἵτινες ἐψηφίσαν κατὰ τῆς πνευματικῆς ὑπεροχῆς τῆς βασιλείσεως καὶ τοῦ ἀπολύτου ἀποκλεισμοῦ ἀπὸ τῆς πνευματικῆς ἐξουσίας «παντὸς ἡγεμόνος ἢ ἱεράρχου ἀλλοδαποῦ». Διὰ τῆς πλειοψηφίας μόνον ἔθεσαν πάλιν ἐν ἰσχύϊ μετὰ τινῶν μεταβολῶν, τὸ «προσευχητάριον τοῦ Ἐδου-

άρδου Γ',» καὶ ἐψηφίσαν βρεῖας ποινὰς κατ' ἐκείνων, οἵτινες ἤθελον προσβάλλει τὴν νέαν λειτουργίαν. Τὸ κοινοβούλιον δὲν εἶναι σύνοδος ἐκκλησιαστικὴ, καὶ ἐν τούτοις ἡ μετουσίωσις ὑπῆρξεν ἡ διδασκαλία τῆς ἐκκλησίας, μέχρι οὗ τὸ κοινοβούλιον τὴν κατήργησε. Τίς κατήργησε τὴν ἀγάμιαν τῶν ἱερέων; Τὸ κοινοβούλιον. Ἡ ἐκκλησία οὕσα ἐθνικὴ, διαμένει κατ' ἀνάγκην ὑποτεταγμένη εἰς νομοθετικὴν ἐξουσίαν. Ἡ ἐκκλησία ἀρέσκειται νὰ θεωρῆ τὴν διδασκαλίαν της ὡς ἀμείσον ἀπὸ τῶν ἀποστόλων κληρονομίαν, ὡς παρακαταθήκην παραδοθεῖσαν παρὰ τῶν γενεῶν· ἀλλὰ τὴν ἐκκλησίαν δὲν δυνάμεθα νὰ τὴν θεωρήσωμεν ὡς ἀπλήν ἀποστολικὴν οἰκογένειαν, καθόσον πολλὰ ἔχει κοινὰ μέσα τοῦ κράτους, καὶ τῆς πολιτικῆς κοινωνίας. Κέκτληται προνόμια· ἀμέσως συμπράττει ἐν τῇ νομοθετικῇ ἐξουσίᾳ καθόσον οἱ ἐπίσκοποι της συνεδρῶσιν ἐν τῇ βουλῇ τῶν λόρδων· τηρεῖ σπουδαῖον πρόσωπον ἐν τῇ διοικήσει τῶν ἐνοριῶν, καὶ οἱ θεσμοὶ τῶν ἐνοριῶν ἐκλονίσθησαν διὰ τῆς μεταρρυθμίσεως τοῦ νόμου τῶν πενήτων· κατ' ἀρχὴν καὶ πράγματι αἱ ἐκκλησιαὶ διαμένουσιν ἀείποτε αἱ εἰσὶ τὰ κέντρα τῆς ἐπαρχιακῆς διοικήσεως.

Ὅποια ἡ θέσις τῆς νομοθεσίας ὡς πρὸς τὰ ἀφορῶντα εἰς τὴν ἀγγλικὴν ἐκκλησίαν; α'. Ὁ νόμος ἐπέτρεψεν ὅπως μέγας ἀριθμὸς προικοδοτήσεων χορηγηθῶσι πρὸς θρησκευτικὰς χρεῖας, β', ὅπως ὁ ἀγγλικὸς κληρὸς τηρήσῃ τὰς προικοδοτήσεις ταύτας ὑπὸ τὸν ὄρον ἐκπληρώσεως ὀρισμένων καθηκόντων καὶ ὑποχρεώσεων· γ', καθίστησιν ὑποχρεῖον τὸν κληρὸν αὐτὸν εἰς ἰδιάζοντα τύπον λατρείας, εἰς τὴν διδασκίαν τοῦ *Prayer Book* (προσευχηταρίου) καὶ τῶν 39 ἀρθρῶν· δ', ἐπιτρέπει εἰς τοὺς ἐπισκόπους νὰ παρακάθηνται ἐν τῇ βουλῇ τῶν λόρδων· ε', τοῖς ἐπιτρέπει νὰ ἔχωσι δικαστήρια ἐκκλησιαστικά, ἀλλὰ δύνανται νὰ ἐκκληθῶσιν αἱ ἀποφάσεις τῶν δικαστηρίων τούτων ἐνώπιον τοῦ ἰδιαιτέρου συμβουλίου· ς', ἐπιτρέπει τὴν ἴδρυσιν συνελεύσεως ἐκκλησιαστικῆς καλουμένης συνόδου (convocation) δυναμένης νὰ συζητῆ ὀρισμένα θέματα, καὶ, τῇ ἀδείᾳ καὶ συμπράξει τοῦ κοινοβουλίου, νὰ λαμβάνη μέρος δευτερεύον εἰς τὴν νομοθεσίαν. Τὸ κοινοβούλιον, ὅπερ ἐχορήγησε τῇ ἐκκλησίᾳ τὰ ἄρθρα τῆς πίστεώς της, τὸν κανονισμὸν της, τὰ προνόμια της, τὸν πλοῦτόν της, δύναται νὰ τροποποιήσῃ τὸ ἔργον του. Διέλυσε ἤδη τὴν σύστασιν τῆς ἀγγλικῆς ἐκκλησίας τῆς Ἰρλανδίας, καὶ ὑπήγαγε τὴν ἐκκλησίαν ταύτην εἰς τὸ κοινὸν δίκαιον. Οὐδεμία δ' ὑφίσταται ἀμφιβολία ὅτι δύναται νὰ λύσῃ ἐν Ἀγγλίᾳ ἕνα πρὸς ἕνα καὶ αὐτοὺς τοὺς δεσμοὺς τοὺς ἐνοῦντας τὴν ἐκκλησίαν πρὸς τὸ κράτος.

Εἰς ὅ,τι ἀφορᾷ εἰς τὴν διοίκησιν, δὲν δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν ὅτι ὀλόκληρος αὕτη εὐρίσκεται ἐν τῷ κοινοβουλίῳ, καθόσον αἱ κομητεῖαι, αἱ πόλεις, αἱ ἐνορίαι, κέκτληται διοικητικὰς ἐξουσίας λίαν ἐκτεταμένας· ἀλλ' οὐδὲν ἀνεξάρτητον καὶ ἄνευ συναφείας, ὡς εἶπεῖν, ὑφίσταται μετὰ τοῦ

κοινοβουλίου και τοῦ πλήθους αὐτοῦ τῶν μεμονωμένων σωμάτων. Δὲν ὑπάρχουσι μεγάλα διοικητικὰ σώματα πανίσχυρα, σχηματίζοντα εἶδος τι κράτους ἐν τῷ κράτει. Ἡ διοίκησις δὲν χωρίζεται καθαρῶς ἀπὸ τῆς πολιτικῆς. Ἐὰν περιορίσωμεν τὸ ὑπουργεῖον εἰς τὰ καθαρῶς πολιτικὰ ὑπουργεῖα, δὲν θ' ἀφήσωμεν ἀρκούσαν θέσιν εἰς τὴν φιλοδοξίαν τῶν μερίδων δὲν θὰ γνωρίζωμεν τίνι τρόπῳ νὰ ικανοποιήσωμεν τὰς παρὰ τῆς ἀντιπολιτεύσεως προσενεχθείσας ὑπηρεσίας· τὰ λοιπὰ ὑπουργεῖα εἰσὶν αἱ πρῶται βαθμίδες ἐφ' ὧν ἀνυψοῦνται οἱ νεαροὶ πολιτικοί, αἱ νέαι φῆμαι. Ἀπέναντι ὑπουργείων περιορισμένων εἰς ἐλάχιστον ἀριθμὸν προσώπων ἀναποφεύκτων ὑψοῦνται σοφῆ διοίκησις ὑπερτέρα τῶν πολιτικῶν θελλῶν, πολὺ μᾶλλον προσπαθοῦσα νὰ διεκφύγῃ τὴν ἐξέλεγχῆν τῆς βουλῆς τῶν ἀντιπροσώπων, καθ' ἣν ἡμέραν οἱ ἡγέται αὐτῆς δὲν θ' ἀνήκωσι πλέον εἰς τὸ κοινοβούλιον· κατὰ τὴν στιγμὴν ἐκείνην, οὗτοι χρησιμεύουσιν ὡς ζῶν δεσμὸς μεταξὺ τῶν μεταβλλομένων θελήσεων τοῦ ἔθνους καὶ τῆς συμπεφυκυίας ἐκείνης καὶ κατὰ παράδοσιν θελήσεως, ἥτις ἀείποτε ριζοῦται εἰς τὰς γραφειοκρατίας.

Τὸ πνεῦμα τοῦ ἀγγλικοῦ κοινοβουλίου δὲν ἀνέχεται παρὰ τοῖς ὑπουργοῖς διευθυντὰς τῶν μεγάλων τμημάτων τῆς διοικήσεως. Τὰ πρόσωπα ταῦτα, εἰθισμένα εἰς τὸν σεβασμὸν, εἰς τὴν σιωπὴν τῶν γραφείων, ἤθελον ἀναπετασθῆ ὡς φύλλα ξηρὰ ἐντὸς τῶν θελλῶν τῆς βουλῆς τῶν ἀντιπροσώπων. Ἡ ἔντεχνος αὐτῶν εὐγλωττία ἤθελεν ὀπισθοχωρήσει ἀπέναντι τῆς ὀξεῖας διαλεκτικῆς, ἀπέναντι τῶν σαρκασμῶν τῶν πλαισιῶν τῆς ῥητορικῆς. Ἡθελον μισήσει τὴν βουλήν, ἥτις ἤθελε τοὺς περιφρονήσει. Οἱ ὑπουργοί, ὧν ἡ τύχη πάντοτε ἐστὶν ἀσταθῆς, ἤθελον τοὺς θυσιάσει ἀνευ οἴκτου. Οἱ μικροὶ ὑπουργοὶ χρησιμεύουσι πρὸ πάντων ὅπως ἀποτρέπωσιν ἐγκαίρως τὰς ὀργὰς τοῦ κοινοβουλίου. Ἀληθεῖς ἀμνοὶ, αἴροντες τὰς ἀμαρτίας τῶν ἄλλων προφυλάττουσιν ἐνταῦθα τὸ τε ὑπουργεῖον καὶ τὰς διοικήσεις. Ὅτε ἐγένετο ἡ μεγάλη μεταρρυθμίσις τοῦ νόμου ἐπὶ τῶν πενήτων, προσεπάθησαν νὰ ἐμπιστευθῶσι τὴν διεύθυνσιν τῆς κοινῆς βοήθειας εἰς ἐπιτροπεῖαν καθαρῶς διοικητικῆν. Τῶν «τριῶν βασιλέων τοῦ Somerset-house» ἡ βασιλεία ὑπῆρξε βραχεῖα· εἶχον ἐν τῷ κοινοβουλίῳ πολλοὺς ἀντιπάλους καὶ οὐδὲ ἓνα ἐπίσημον ὑπερασπιστήν. Ἡ ἐπιτροπεῖα διελύθη καὶ τὴν ὑπηρεσίαν ταύτην διευθύνει τὴν σήμερον εἰς ὑπουργός.

Ποσῶς ἐν Ἀγγλίᾳ δὲν λαλοῦσι περὶ «διοικήσεως» ὡς περὶ σώματος ἐντελῶς διακεκριμένου ἀπὸ τοῦ πολιτικοῦ σώματος. Ἡ λέξις αὕτη ἐφαρμόζεται εἰς ὅλως ἑτέραν ἔνοιαν· λέγουσιν «ἡ διοίκησις τοῦ λόρδου Πάλλμερστον» ἀντὶ «τὸ ὑπουργεῖον τοῦ λόρδου Πάλλμερστον»· καθάσον τῶντι τὸ ὑπουργεῖον καὶ ἡ βουλή, ἣν τὸ ὑπουργεῖον ἀντιπροσωπεύει, εἰσὶν ἡ ἀληθῆς διοίκησις. Τίποτε δὲν δυνάμεθα νὰ φοβηθῶμεν ἐκ τοῦ γραφειοκρατικοῦ πνεύματος, ἐφ' ὅσον τὸ κοινοβούλιον θὰ τὸ ἐπισκιάζῃ διὰ τοῦ

πολιτικοῦ πνεύματος. Δυνάμεθα νὰ συγκεντρώσωμεν περιπλέον πᾶν ὅ,τι ἀποβλέπει εἰς τὴν δημοσίαν ἀνατροφὴν, εἰς τὴν ἀντίληψιν, εἰς τὴν εἰσπραξίν τῶν φόρων· ἀλλ' ἐφ' ὅσον ἡ νομοθετικὴ ἐξουσία θὰ διαμένῃ ἡ κυρία κινήτικὴ δύναμις τοῦ κράτους, ἡ ψυχὴ τῆς κυβερνήσεως, ἡ συγκεντρωσις, οὔσα συνηνωμένη τῷ νόμῳ, θὰ σεβασθῆ τοῦτου τοὺς τύπους τὰς ἀσφαλείας καὶ δὲν θὰ κατασταθῆ ὄργανον πίεσεως. Τὸ κοινοβούλιον, τὰ πάντα δύναται νὰ μεταβάλλῃ, δύναται νὰ ἐξαλείψῃ τὰ τιμαριωτικὰ σύνορα τῶν ἐνοριῶν, νὰ καταλύσῃ τὸ σωματεῖον τοῦ Λονδίνου, ν' ἀντικαταστήσῃ διὰ νομαρχῶν τοὺς λόρδους τοποτηρητὰς νὰ μεταρρυθμίσῃ τὸ Ὄξωνιον, τὴν Κανταβριγίαν, τὰς μεγάλας σχολὰς· οἱ τοπικοὶ φραγμοὶ, τὰ ἀρχαῖα ἰδρύματα, ὑφίσταται τῇ ἀνοχῇ αὐτοῦ· ἀλλὰ τὸ ἐνστικτὸν τῆς συντηρήσεως εἰδοποιεῖ αὐτὸ ὅτι δὲν πρέπει νὰ μεταβιβάσῃ εἰς ἄλλους τὸ καθολικὸν τῆς μεταρρυθμίσεως δικαίωμά του. Καὶ αὐτοὶ οἱ λόρδοι συναισθάνονται τοῦτο, χορηγοῦντες μίαν μεταρρυθμίσιν, ὅπως διατηρήσωσι τὸ δικαίωμα τῆς παρακωλύσεως ἑτέρας.

Δὲν ὑφίσταται ἑτέρα χώρα μᾶλλον συγκεντρωτικὴ τῆς Ἀγγλίας, ὑπὸ τὴν ἔνοιαν, ὅτι ὑπάρχει κεντρικὴ τις θέλησις, δυναμένη τὰ πάντα νὰ πράξῃ καὶ νὰ καταστρέψῃ, τὰ πάντα νὰ περιβάλλῃ, μὴ γινώσκουσα χαλινόν, τροποποιουμένη ἐλευθέρως, ἀπὸ ἐποχῆς εἰς ἐποχὴν, ἀπὸ γενεᾶς εἰς γενεάν, ἀπὸ ἐνικυτοῦ εἰς ἐνικυτὸν, διαμένουσα ἀείποτε ὑπέροχος. Ἡ δύναμις αὕτη φεῖδεται ἀγώνων, ὡς δεξιὸς ἐργάτης ὅστις δαπανᾷ μόνον τὴν ἀναγκαίαν δύναμιν πρὸς ἀπόκτησιν ὠρισμένου ἀποτελέσματος. Μόνον τὸ ἀναγκαῖον πράττει, ποσῶς δὲν παρενοχλεῖ τὰ μικρὰ κέντρα ἐν οἷς ἐνεργεῖται κατὰ τὸ δυνατὸν ἀνάγκη κοινωνικῆ, πολιτικῆ, θρησκευτικῆ. Ἀφήσει νὰ ζῆ πᾶν ὅ,τι κέκτηται ζώην, νὰ διαρκῆ πᾶν ὅ,τι δύναται νὰ διαρκῆ. Ὁ Ἀγγλος δὲν γεύεται, δὲν γνωρίζει τὴν ἡδονὴν τῆς καταστροφῆς. Ὁ λόρδος καγκελάριος εἶναι πάντοτε ὁ ἀρχιγραμματεὺς, ὁ φύλαξ τῆς συνειδήσεως τοῦ βασιλέως· εἶναι ὁ ἀνώτατος ἀντιπρόσωπος τῆς δικαιοδοσίας ἐκείνης τῆς ἐπιεικειᾶς, λειψάνου τῶν βαρβάρων χρόνων, ὅτε αὐτὸς οὗτος ὁ βασιλεὺς ἐμετρίαζεν ἢ ἀνέτρεπε τὴν ἀπόφασιν· παρέχει προνόμια καὶ συγκαλεῖ τὸ κοινοβούλιον, εἶναι ὁ φυσικὸς κηδεμὼν τῶν ἀνηλίκων, τῶν τὰς φρένας διφορούμενας ἐχόντων· συμμιγνύει ἐν τῷ σώματι αὐτοῦ τὰς τρεῖς ἐξουσίας, τὴν δικαστικὴν ὡς δικαστὴς, τὴν ἐκτελεστικὴν ὡς μέλος τοῦ ὑπουργείου καὶ ὡς εἰδικὸς ἀντιπρόσωπος τοῦ βασιλέως, τὴν νομοθετικὴν ὡς πρόεδρος τῆς βουλῆς τῶν λόρδων. Ὅτε ἐπρόκειτο περὶ τῶν προνομίων τῆς, ἡ βουλή τῶν ἀντιπροσώπων ἐπὶ πολὺ ἐπέμεινε νὰ δικάσῃ μόνη, καὶ νὰ μὴ ἐπιτρέψῃ τὴν παρέμβασιν τῶν κοινῶν δικαστηρίων. Ἐφυλάκισεν ὑποδίκους ἐφ' ἀπλῶ ἐντάλαματι καὶ ἀνευ ἐνδείξεως τῶν αἰτίων τῆς φυλακίσεως. Ἐν ἔτει 1810 ὁ sir Francis Burdett συνελήφθη καὶ ἐφυλακίσθη εἰς τὸν Πύργον τῆς δικταγῆ τοῦ κοινοβουλίου. Ἡ βουλή τῶν ἀντιπροσώ-

πων δύναται νὰ κατηγορήσῃ καὶ νὰ δικάσῃ διὰ τῆς βουλῆς τῶν λόρδων, περιβεβλημένης τὴν ἐξουσίαν τοῦ ἀνωτάτου δικαστηρίου, οὐ μόνον τοὺς ὑπουργούς, ἀλλὰ καὶ πάντας τοὺς ἀξιωματικούς τοῦ στέμματος· δὲν ἐλησμονήθη ἡ δίκη τοῦ Warren Hastings. Εἰς τὰς σπουδαίας ταύτας δίκας, ἡ βουλή τῶν ἀντιπροσώπων ἀντιπροσωπεύεται ὑπὸ τριῶν κατηγορῶν· τοιοῦτοι ὑπῆρξαν διὰ τὴν δίκην τοῦ Warren Hastings, ὁ Burke, ὁ Forse καὶ ὁ Sheridan. Τελευταία τοιοῦτου εἶδους δίκη, ἐν τῇ ἐνεστώσῃ ἑκατονταετηρίδι, ὑπῆρξεν ἡ τοῦ λόρδου Melville, κατηγορηθέντος ἐπὶ καταχρήσει τῆς ὑπηρεσίας.

Τὸ δικαστικὸν προνόμιον τῆς συνελεύσεώς ἐστὶν ὄπλον ἀρκούντως ἀπημβλυμένον· μόλις τὴν σήμερον δυνάμεθα νὰ λαλήσωμεν περὶ τῶν προνομίων τοῦ κοινοβουλίου, διότι καὶ ὁ ἔσχατος Ἕλληνας ἀπολαύει τῆς τε τοῦ λόγου καὶ τῆς προσωπικῆς ἐλευθερίας. Πρὸ καιροῦ ἔπαυσαν αἱ προφυλάξεις αἱ λαμβανόμεναι πρὸς ἐξασφάλισιν τῶν βουλευτῶν κατὰ τῆς βασιλικῆς ἐξουσίας. Ἐπ' ἴσης δευτέρου ἡ βουλή τῶν ἀντιπροσώπων ἐπεκαλέσθη μέγιστα προνόμια, τὸ ἔθνος καὶ τὰ τοπικὰ δικαστήρια ἀπέκρουσαν τὰς ἀξιώσεις ταύτας. Κατίσχυσαν δὲ τῆς βουλῆς τῶν ἀντιπροσώπων, ὁπότεν αὕτη ἠθέλησε νὰ παρκαλώσῃ τοὺς τυπογράφους νὰ δημοσιεύσωσι τὰς συζητήσεις της, ἢ νὰ στερήσῃ πολίτας τῶν εὐεργετημάτων τῆς δι' ἐγγυήσεως ἀποφυλακίσεως (habeas corpus) καὶ ὑποβάλλῃ αὐτοὺς εἰς τὰ κοινὰ δικαστήρια. Τυπογράφος τις, ὁ Wheeble, ἐν ἔτει 1771, ἐκλήθη ἐνώπιον τῆς βουλῆς ὅπως ἀπολογηθῇ περὶ τῆς δημοσιεύσεως τῶν κοινοβουλευτικῶν συζητήσεων· ἠρνήθη δὲ νὰ παρουσιασθῇ. Ἡ βουλή προσήνεγκεν ἀμοιβὴν 50 λιτρῶν στερλινῶν εἰς ὃν τινα ἤθελε τὸν συλλάβει. Ὁ Wilkes, alderman ὢν τότε καὶ ἐνεργῶν καθήκοντα δικαστοῦ εἰς Guildhall, ἠθώωσε τὸν τυπογράφον. Ἐτερος τυπογράφος κατεδίωξε τὸν ἀντιπρόσωπον τῆς βουλῆς τὸν ἐντεταλμένον τὴν σύλληψίν του. Ὁ Wilkes καὶ ὁ Oliver κατεδικάσαν τὸν ἀντιπρόσωπον τοῦτον νὰ παράσχη ἐγγύησιν. Οἱ ὑπουργοὶ καθῆρξαν τὸν Oliver εἰς τὸν Πύργον, καὶ μικρὸν κατόπιν τὸν λόρδον δήμαρχον Erosly. Οἱ δικασταὶ ἠρνήθησαν νὰ παρεμβῶσι μεταξὺ τῆς βουλῆς καὶ τῶν δικαστῶν τοῦ Ἄστερος, καὶ οὗτοι διετέλεσαν πεφυλακισμένοι ἄχρι τέλους τῆς βουλευτικῆς συνόδου. Ἐκ τότε αἱ ἐφημερίδες ἐδημοσιεύσαν ἀνενόχληται τὰς συζητήσεις τῆς βουλῆς. Πᾶσαι αὗται αἱ δίκαι εἰσὶν ἀπλῶς ἀναμνήσεις. Ἡ βουλή τῶν ἀντιπροσώπων πολὺ τὴν σήμερον θέλει διστάσει πρὶν ἢ προβῇ εἰς καταδίωξιν λιβελλογράφου ἢ ῥήτορος ἐπὶ «περιφρονήσει τοῦ προνομίου της.» Ἡ κατὰ τῆς βουλῆς ἢ κατὰ τινας τῶν μελῶν αὐτῆς ἐξῆυδρις δύναται νὰ τιμωρηθῇ ὑπὸ «τοῦ δικαστηρίου τῆς βασιλικῆς ἑδρας», ὡς καὶ πᾶς ἕτερος συκοφαντικὸς λιβελλος.

Εἶναι ἄξιον παρατηρήσεως, ὅτι ἐκαστοτε ὅταν ἡ βουλή τῶν ἀντιπροσώπων ἐγκαταλείπη ἀρχαῖόν τι δικαίωμα της, ἐκ τούτου οὐχ ἦττον ὠφελεῖ-

καὶ ἡ ἐκτελεστικὴ ἐξουσία ἢ ἡ δικαστικὴ· ἡ ἐκτελεστικὴ ἐξουσία ἐστὶν ἐπίσης τὸ κοινοβούλιον καθόσον αὕτη εἶναι ἐπιτροπεία τοῦ κοινοβουλίου, ἐστὶν ἐξουσία οὐσιωδῶς πολιτικῆ· ἀλλὰ συχνάκις ἡ βουλή τῶν ἀντιπροσώπων ἐποιήσατο ἐκουσίας θυσίας εἰς τὴν δικαστικὴν ἐξουσίαν, τὴν ζῶσαν ἐκτὸς καὶ ὑπεράνω τῶν μερίδων. Τοιοῦτοτρόπως τὸ κοινοβούλιον ἴδρυσεν εἰδικὸν δικαστήριον πρὸς ἐκδίκασιν τῶν περὶ διαζυγίου αἰτήσεων. Ἐσχάτως ἀπεφάσισεν ὅτι τοῦ λοιποῦ δὲν θέλει ἐξετάζει τὰς αἰτήσεις περὶ τῶν ἐκλογῶν τῶν μεμολυσμένων διὰ διαφθορᾶς ἢ βίας· ἀνκτίθησιν εἰς δικαστὰς τὴν ἐπικλήθεισιν τῶν πληρεξουσίων τῶν ἀμφισβητουμένων παρὰ τῶν ἰδίων αὐτῆς μελῶν, καταλείπουσα οὕτω πολὺτιμον προνόμιον, τοῦ ὁποῦ φθονοῦσι πᾶσαι αἱ πολιτικαὶ συνελεύσεις. Τὴν σήμερον σπουδαίως δικαιοῖται νὰ τροποποιήσῃ ὀλόκληρον τὸ σύστημα τῆς νομοθεσίας, τῆς καλουμένης ἰδιωτικῆς. Ἐν ἀρχῇ ἐκάστης βουλευτικῆς συνόδου, ἔριζεται μέγας ἀριθμὸς ἐπιτροπειῶν κυρίαν ἀποστολὴν ἔχουσῶν τὸ καθονίξειν πάσας τὰς αἰτήσεις παραχωρήσεων. Αἱ ἐπιτροπεῖαι αὗται λειτουργοῦσι πραγματικῶς ὡς δικαστήρια· αἱ ἐταιρίαι τῶν σιδηροδρόμων, οἱ κατασκευασταὶ τῶν νεωρείων, τῶν λιμένων, αἱ ἀντίπαλοι ἐταιρίαι αἱ ἐνασχολούμεναι εἰς φωτισμὸν τῶν πόλεων, εἰς χορήγησιν τοῦ ὕδατος, εἰς καθαρισμὸν αὐτῶν, παρίστανται ἐνώπιον τῶν δικαστηρίων τούτων μετὰ τῶν μαρτύρων των, τῶν εἰδικῶν δικηγόρων των, καλουμένων κοινοβουλευτικῶν δικηγόρων. Αἱ ἐξετάσεις, ἀντὶ νὰ ἐνεργῶνται ἐπὶ τῇ βάσει ἐκθέσεων μηχανικῶν, ὡς ἐνώπιον τῶν σοφῶν γαλλικῶν συμβουλιῶν τῶν μεταλλείων καὶ τῶν δημοσίων ἔργων, διεξάγονται ἐπὶ τῇ βάσει συζητήσεων προφορικῶν καὶ κατ' ἀντιμωλίαν.

Τὸ κοινοβούλιον ἐξεπλάγη ἐκ τῶν ἐλάττωμάτων τοῦ τοιοῦτου συστήματος. Ἐν πρώτοις ἐστὶ λίαν δαπανηρὸν· οὐχὶ σπανίως ἐταιρία σιδηροδρόμων δαπανᾷ ποσὸν 40,000, 50,000, 60,000 λιτρῶν στερλινῶν εἰς τὴν κοινοβουλευτικὴν ἐξέτασιν· ὑπάρχει ἀγγλικὴ ἐταιρία σιδηροδρόμου, δαπανήσασα εἰς ταύτην οὐχὶ ὀλιγωτέρας τῶν 300,000 λιτρῶν. Προκειμένου νὰ ἐκτελεσθῶσιν ἐργασίαι ἐν τῷ λιμένι τῆς Cork ἐν Ἰρλανδίᾳ, ἡ δίκη, ἀντὶ νὰ γίνηται ἐπιτοπίως, ἐδικαζέται ἐν Λονδίῳ· πρέπει λοιπὸν νὰ κλητευθῶσιν αὐτόθι οἱ μάρτυρες δι' ἀδράς δαπάνης. Ἡ τιμὴ τῶν κοινοβουλευτικῶν νομοσχεδίων ἐβάρυνε λίαν ἐπαχθῶς τὴν κατασκευὴν τοῦ συμπλέγματος τῶν ἀγγλικῶν σιδηροδρόμων. Τὸ σύμπλεγμα τοῦτο ἀντιπροσωπεύει κεφάλαιον 300 ἑκατομμυρίων λιτρῶν στερλινῶν. Ἐντεῦθεν δυνάμεθα νὰ κρίνωμεν ἡλίκα συμφέροντα συζητοῦνται ἐντὸς τῶν ἐπιτροπειῶν τῆς βουλῆς. Οἱ δικασταὶ τῶν κοινοβουλευτικῶν τούτων δικαστηρίων εἰσὶ πολλὰκις ἄμοιροι πείρας, ἀμαθεῖς· οἱ μηχανικοὶ παρασύρουσιν αὐτοὺς διὰ τῆς ἐπιστήμης, οἱ δικηγόροι διὰ τῶν ἐπιχειρημάτων. Ἐκαστον ζήτημα δέον νὰ συζητηθῆται ἀπ' ἀρχῆς (ab ovo), καθόσον ἡ νομολογία τῶν πολυαριθμῶν καὶ μεταβλητῶν τούτων ἐπιτροπειῶν ἐστὶ κατ' ἀνάγκην ἀβεβία

και μεταβλητή· αὕτη πολλάκις διαφωτίζεται ὑπὸ τῆς διακροῦς ἐπιτροπείας τῆς βουλῆς τῶν λόρδων, χρησιμεύουσης ὡς ἐφετεῖον. Αἱ ἐπιτροπεῖαι ὑπὸ τὸσαύτης ἐργασίας βρύνονται και τὸσφ βραδέως ἐργάζονται, ὥστε ἐπάναγκες ἐθεωρήθη νὰ δοθῆ τὸ δικαίωμα εἰς τὸ ὑπουργεῖον τὸ καλούμενον *board of trade* (συμβούλιον τοῦ ἐμπορίου) νὰ ἐκδίδῃ προσωρινὰς διαταγὰς διὰ τὰ μεγάλα δημόσια ἔργα. Ἐννοεῖται ὅτι τὸ κοινοβούλιον δύναται νὰ ἐπικυρώσῃ ἢ ν' ἀκυρώσῃ ταύτας τὰς διαταγὰς, και οἱ ἐνδιαφερόμενοι δύνανται νὰ πέμψωσιν αἰτήσεις εἰς τὸ κοινοβούλιον πρὸς ἀναστολήν τῆς ἐκτελέσεως αὐτῶν. Τῆν σήμερον συζητεῖται νὰ παραπέμψωσιν ἅπασαν τὴν ἰδιωτικὴν νομοθεσίαν εἰς ἀληθὲς δικαστήριον ἐκτὸς τοῦ κοινοβουλίου, ἀλλ' εἰσέτι δὲν ἀπεφασίσθη ἡ ἴδρυσις και ἡ ἀρμοδιότης τοῦ τοιοῦτου δικαστηρίου. Τὸ δικαστήριον τοῦτο θὰ περιέχῃ μόνον δικαστὰς νομομαθεῖς; ἢ κ' παράσχωσιν εἰς αὐτοὺς βοηθοὺς μηχανικοὺς, οἰκονομολόγους; Ὅπως δὴ ποτε, τὸ κοινοβούλιον φαίνεται πρόθυμον νὰ ἐγκαταλίπη τὴν ἀρχαίαν του ἐξουσίαν ἐπὶ τῶν παραχωρήσεων· ἀλλ' ἐπιθυμεῖ νὰ παραδώσῃ αὐτὴν εἰς δικαιοκρατορίας ἀνεξαρτήτους ἀπὸ τοῦ στέμματος και τῆς κατὰ καιροὺς κυβερνήσεως.

Ε΄.

Γενικὴ ἐστὶ πλάνη τὸ πιστεύειν ὅτι ἡ κοινοβουλευτικὴ κυβερνήσις ἐστὶ κατ' ἀνάγκην κυβερνήσις ἐλευθέρη. Ἡ ἱστορία τῆς βουλῆς δὲν παρέχει ἀρὰ γε παραδείγματα ὅτι μία συνέλευσις δύναται νὰ κατασταθῆ ὡς ἀπεχθέστερος, ὡς ἀπηνέστερος τύραννος, διότι ἐντὸς αὐτῆς ἡ εὐθύνη μερίζεται και ὡς εἰπεῖν ἀπόλλυται και διαλύεται; Ὑπάρχει ἀρὰ γέ τι μᾶλλον ἀξιοθρήνητον τὸσων ἀποπειρῶν κοινοβουλευτικῆς κυβερνήσεως, αἰετοτε ἀποληξασῶν εἰς δικτατορίας μᾶλλον ἢ ἤττον ὑποκριτικὰς; Μία βουλή δύναται, ὡς και εἰς ἡγεμῶν, νὰ γένηται αὐθαίρετος, βιαία, νὰ ἐνθουσιᾷ, νὰ ἐπαίρηται, νὰ κατέχηται ὑπὸ ἰδιοτροπιῶν, ὑπὸ μανιῶν. Τίς ἐστὶν ἐν Ἀγγλίᾳ ὁ ἰσχυρότερος χαλινὸς τῆς κοινοβουλευτικῆς παντοκρατορίας; Δὲν εἶναι θεοβίως πλέον τὸ βασιλικὸν προνόμιον, μήτε ἡ βουλή τῶν λόρδων, ἀλλ' εἶναι μᾶλλον ἡ δικαστικὴ ἐξουσία. Ἀπέδειξα ἤδη τίνι τρόπῳ τὸ κοινοβούλιον ἀπεκδύεται τῶν ἐξουσιῶν του πρὸς ὄφελος μᾶλλον τῆς δικαστικῆς ἢ τῆς ἐκτελεστικῆς ἐξουσίας. Ἄλλ' ἐτι πλέον ἡ δικαστικὴ ἐξουσία ὀρίζει τὴν θέσιν πάντων τῶν πολιτικῶν ὀργανισμῶν και ἀναστέλλει πάσας τὰς παρεκτροπὰς αὐτῶν· χρησιμεύει ὡς ἀνυπερέβλητον ὄριον (*non plus ultra*) παντὶ τῷ ἐνασκούντι δημόσιόν τινα λειτουργίαν. Τὸ δικαστήριον τῆς ἐδρας τῆς βασιλείας ἐστὶ τετάρτη δύναμις ἐν τῷ κράτει· κέκτηται τὸ δικαίωμα τῆς ἐξελέξεως, παρακωλύει πάντας τοὺς σφετερισμοὺς, τοὺς τοῦ στέμματος, τοὺς τῶν ὑπουργῶν, τοὺς τῶν ὑπαλλήλων τοὺς

τοῦ κράτους, τοὺς τῶν δημοτικῶν ὑπαλλήλων. Ἐνώπιον τούτου ἐδικάσθη ἡ διαφορὰ μεταξὺ τοῦ Ἰακώβου και τῶν ἑπτὰ ἐπισκόπων, και ἡ ἱστορία δεικνύει ν' ἀναγράφῃ εἰς τὰς δέλτους αὐτῆς τὴν τιμὴν ταύτην τῷ βασιλεῖ, ὅτι οὐδὲ κ' νὰ διενόηθη νὰ διαφθεῖρη τὴν δικαιοσύνην ἐν τῇ μεγάλῃ ταύτῃ συζητήσει, καθ' ἣν διεκυβεύθη τὸ στέμμα του. Οἱ ἔνορκοι ἐξελέχθησαν κατὰ τὸ σύνηθες. Τί σημασίαν κέκτηται ὁ θεσμὸς οὗτος τοῦ δικαστηρίου τῶν ἐνόρκων ὁ τὸσφ ἱερὸς ὄσφ και ὁ κοινοβουλευτικὸς θεσμὸς; Κέκτηται ταύτην τὴν σημασίαν ὅτι τὸ ἔθνος ὅπερ χορηγεῖ πάσας τὰς ἐξουσίας, διεφύλαξεν εἰς ἑαυτὸ τὸ δικαίωμα τοῦ τιμωρεῖν. Οἱ ἔνορκοι οἱ ἐκφερόντες τὴν ἑαυτῶν ἐτυμηγορίαν (*vere dictum*) εἰσὶν οἱ ἀπόγονοι τῶν βαρβάρων ἐκείνων πολεμιστῶν, οἵτινες μόνον ἐδίκαζον και οἵτινες ἐξεθρόνιζον βασιλεῖς.

Ἡ εὐθύτης και ἡ ἀκεραιότης, λέγει ὁ Junius (ἐπιστολὴ τῆς 21 Ἰανουαρίου 1769), ἐν τῇ ἀπονομῇ τῆς δικαιοσύνης ἐστὶν ὁ ἀσφαλέστερος θεσμὸς δι' οὗ ἐγγυώμεθα περὶ τῆς προθύμου ὑπακοῆς τοῦ λαοῦ και συσφιγόμεν τοὺς πρὸς τὴν κυβέρνησιν φιλίους αὐτοῦ δεσμούς. Δὲν ἀρκεῖ μόνον τὰ ζητήματα τοῦ ἰδιωτικοῦ δικαίου ν' ἀποφασίζονται μετὰ δικαιοσύνης μήτε οἱ δικασταὶ νὰ ὦσιν ἀνώτεροι τῆς δυσφημίας τῆς χρηματικῆς διαφθορᾶς. Καὶ αὐτὸς ὁ Jeffries, ὅτε δὲν ἐπρόκειτο περὶ τῆς αὐλῆς ἢ δικαστῆς ἀκέραιος. Δικαστῆς διατελῶν ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τῆς κυβερνήσεως δύναται νὰ ἦ ἐντιμος περὶ τὴν ἐπίλυσιν τῶν ἰδιωτικῶν διαφορῶν και ὅμως προδότης ἀπέναντι τοῦ ἔθνους». Τίνι τρόπῳ λοιπὸν οἱ Ἀγγλοὶ δικασταὶ ἀπαλλάσσονται τῆς ἐπίδράσεως τῆς κυβερνήσεως; Τίνι τρόπῳ ἡ δικαιοσύνη ἀπέβῃ ἢ ὑπερτάτη ἐξουσία, ὁ μέγας κανὼν τοῦ κράτους; Σχεδὸν ἀπανταχοῦ οἱ τοὺς νόμους νομοθετοῦντες θεωροῦσιν ἑαυτοὺς ἀνωτέρους τῶν νόμων· ἐν Ἀγγλίᾳ, ὁ νομοθέτης μᾶλλον καυχᾶται ἐκ τοῦ σεβασμοῦ τοῦ εἰς τὸν νόμον ἀπονεμομένου ἢ ἐκ τῆς δυνάμεως, ἣν κέκτηται, ὅπως μετὰβάλλῃ αὐτόν. Ἐν Γαλλίᾳ τίς συνηθέστερον παρεβίασε τὴν νομιμότητα οἱ βασιλεῖς ἢ αἱ συνέλευσεις; Ἡ γαλλικὴ ἱστορία μεστὴ ἐστὶν ὕβρεων ἀς ἡ ἀπόλυτος μοναρχία, εἴτα δὲ αἱ ἐπικρασιατικαὶ κυβερνήσεις, ἀπηύθυναν πρὸς τὸ δίκαιον. Ἐν Γαλλίᾳ ἐββέθη ὁ λόγος οὗτος· «ἡ νομιμότης μᾶς κταστροφεί».

Ἄριθμοῦμεν, λέγει ὁ δούξ τοῦ Broglie ἐν τῇ βίβλῳ αὐτοῦ περὶ τῆς Κυβερνήσεως τῆς Γαλλίας, δικαστὰς οὐκ κατ' ἑκατοντάδας, ἀλλὰ κατὰ χιλιάδας. Ἐκ τούτου ἐπαίεται ὅτι δὲν δυνάμεθα νὰ ἔχωμεν, ὡς οἱ γείτονες ἡμῶν, σῶμα ἀποτελούμενον ἐξ ἀνδρῶν πρώτης τάξεως και ἐκ δεινῶν νομομαθῶν. Ἐὰν ἡ δικαστικὴ ἐξουσία ἦναι τὸσφ ἰσχυρὰ ἐν Ἀγγλίᾳ, τούτου αἰτία διότι ὑπάρχουσιν ὀλίγιστοι δικασταί. Τρία μόνον δικαστήρια ἀντιπροσωπεύουσι τὸ παλαιὸν δικαστήριον τοῦ βασιλέως, τὴν *aula regia*, τὸ τῆς ἐδρας τοῦ βασιλέως, εἰδικώτερον ἐξετάζον τὴν γένεσιν τῶν ποινι-

κῶν δικῶν, τὸ ἀνέκκλητον δικαστήριον τῶν ὑποθέσεων τοῦ δημοσίου ταμείου, καὶ τὸ τῆς κοινῆς δικαιοδοσίας, τῶν συνήθων πολιτικῶν δικῶν. Ἐκαστον τούτων ἔχει μόνον πέντε δικαστάς· δεκαπέντε δὲ δικασταὶ εἰς τὰ κακουργιοδικεῖα καὶ εἰς τὰ πολιτικὰ δικαστήρια, ἀπονέμουσι δικαιοσύνην καθ' ἅπασαν σχεδὸν τὴν Μεγάλην Βρετανίαν. Προσθετέον εἰς τὰ δικαστήρια ταῦτα τοῦ ἀκριβοδικαίου τὰ δικαστήρια τῆς ἐπιεικείας, δυνάμενα νὰ συμπληρῶσι τὸν νόμον, νὰ διορθῶσι τὰ χάσματα, δημιουργοῦντα εἰδὸς τι διηγεκοῦς δικαίου, ὀργανικοῦ, αἰείποτε ἀυξάνοντος καὶ ἀπορρέοντος ἐκ τῆς ἀπροσώπου συνειδήσεως τοῦ δικαστοῦ. Ὑπάρχουσι λοιπὸν ὀλίγοι δικασταί. Τὰ ἔξοχα ταῦτα πρόσωπα δὲν ἔχουσι ἐφαμίλλους, κέκτηνται μεγαλεῖον ἦσον τῷ βασιλικῷ, ἀξίωμα μόνιμον ὡς τὸ τῶν κληρονομικῶν νομοθετῶν. Ἀμα κατέλαβε τὸν θρόνον Γεώργιος ὁ Γ', ἀπεφάσισεν ὥστε αἱ βασιλικαὶ ἐντολαὶ αἱ τοῖς δικασταῖς χορηγούμεναι νὰ μὴ πκύωνται διὰ τοῦ θανάτου τοῦ ἡγεμόνος. Οἱ μισθοὶ τῶν δικαστῶν πληροῦνται ἐκ τῆς τοῦ στέμματος ἐπιχορηγήσεως, καὶ, κατ' ἀκολουθίαν, δὲν συζητοῦνται κατ' ἔτος ἐν τῷ κοινοβουλίῳ, καθόσον τὸ ποσὸν τῆς τοῦ στέμματος ἐπιχορηγήσεως κανονίζεται ἐφ' ὅλην τὴν διάρκειαν μιᾶς βασιλείας. Ὁ λόρδος καγκελάριος, ὡν ὑπουργὸς τῆς δικαιοσύνης καὶ πρόεδρος τῆς βουλῆς τῶν λόρδων μετὰ τοῦ ἀξιωματοῦ τοῦ δικαστοῦ, λαμβάνει κατ' ἔτος 500,000 φράγκων, ὁ *chief justice* (ἀρχιδικαστής) τῆς ἑδρας τῆς βασιλείας 200,000 φράγκων, ὁ τῶν κοινῶν δικαιοδοσιῶν καὶ ὁ *Lord chief baron* 175,000 φράγκων· οἱ λοιποὶ δικασταὶ 125,000 φράγκων.¹ Ὅταν ἀναδιβασθῶσιν ἐπὶ τὴν δικαστικὴν ἑδραν, εἰσὶν ἤδη πλούσιοι, καθ' ὅσον ἐκλέγονται οἱ ἐπιφανέστεροι, οἱ εὐτυχέστεροι τῶν δικηγόρων. Ὁ δικαστὴς οὐδὲν ζητεῖ παρὰ τοῦ στέμματος, μήτε παρὰ τῶν ὑπουργῶν δὲν φοβεῖται μήτε νὰ καταδικασθῆ ἀπὸ τῆς ἑδρας του, μήτε νὰ μὴ προαχθῆ. Ἐὰν ὀρέγηται φήμης, ταύτην δύναται ν' ἀποκτήσῃ διὰ τῆς ἀκεραιότητός του· ἀπολαμβάνει τῆς ὑστεροφημίας ἐὰν ἐγένετο τύπος τῆς δικαιοσύνης, ἐὰν δὲ βαθὺς καὶ κριτικὸς νοῦς αὐτοῦ παρέσχε τὴν μᾶλλον ἀκριβῆ καὶ μᾶλλον ἐπιτυχῆ ἐρμηνείαν ἐπὶ τοῦ πλήθους τῶν ἐγγράφων καὶ κανόνων, οὓς καλοῦσι Νόμον. Πρέπει ν' ἀντιπροσωπεύῃ τι ἀπρόσωπον τὴν συνέχειαν ἐν τῇ μὴ συνεχεῖ κινήσει τῶν ἀνθρωπίνων ὑποθέσεων, τὸ παρελθὸν μεταξὺ τῶν ἀστάτων παθῶν τοῦ παρόντος.

Φυσικώτατόν ἐστιν, ὅτι ἡ δικαστικὴ ἐξουσία, γεννηθεῖσα ὑπὸ τὴν σκέπην τοῦ στέμματος καὶ τὰ δικαιώματα τῆς κοινωνίας ἐναντίον τῶν ἀτομικῶν παθῶν ἀντιπροσωπεύουσα, διετέλεσε, καὶ ἐν χώρᾳ ἀριστοκρατικῇ, ἐπὶ πολὺ ὁ ζηλότυπος συνήγορος τῶν βασιλικῶν δικαιωμάτων. Ὁ λόρδος Mansfield, ὁ λόρδος Thurlow, ὁ λόρδος Loughborough, ὁ λόρδος Eldon, ὁ

¹ Οἱ Ἴρλανδοὶ δικασταὶ (δώδεκα τὸν ἀριθμὸν) λαμβάνουσιν 92,000 φράγκων, οἱ Σκῶτοι 75,000, οἱ δικασταὶ τῶν δικαστηρίων τῶν κομητιῶν 27,000 φράγκων.

λόρδος Ellenborough, ὑπῆρξεν σύμμαχος τῆς αὐτῆς· ὁ λόρδος Mansfield καὶ ὁ λόρδος Ellenborough εἰσῆλθον καὶ ἐντὸς ὑπουργείων καὶ ἐγένοντο πράκτορες τῆς ἐκτελεστικῆς ἐξουσίας. Ὁ λόρδος Mansfield ἐπεχείρησε νὰ περιορίσῃ τὰ δικαιώματα τοῦ δικαστηρίου τῶν ἐνόρκων ὡς πρὸς τὸν τύπον καὶ νὰ περικλείσῃ ἐν τῇ ἀπλῇ τῶν γεγονότων κρίσει. Ἀλλὰ προσειλκυσάτο τὴν ὀργὴν οὐχὶ μόνου τοῦ Junius. Ἐτερος δικαστὴς κατεπολέμησε τὴν ἀρχὴν ταύτην, ὁ λόρδος Camden. Ἀπέδειξεν ὅτι δὲν εἶναι δυνατόν νὰ χωρισθῆ ἀπολύτως τὸ πραγματικὸν ἀπὸ τοῦ νομικοῦ, ὅτι τὸ δικαστήριον τῶν ἐνόρκων, ὅπερ εἰς τὸν φόνον ἀναζητεῖ τὸν βαθμὸν τῆς κακίας, εἰς τὴν κλοπῆν τὸν βαθμὸν τῆς ἀσπλαγγχίας, δύναται ἐπ' ἴσης καὶ εἰς τὸν λίβελλον νὰ ζητήσῃ τὴν πρόθεσιν τοῦ ἐνόρκου. Ὁ λόρδος Camden ὑπερίσχυσε τοῦ λόρδου Mansfield, καὶ ἐν ἔτει 1791 τὸ νομοσχέδιον τοῦ Fox ὑπῆρξεν ὁ φρουρὸς τῆς τοῦ τύπου ἐλευθερίας.

Τὸ κοινοβούλιον ἐστὶν εἰς τῶν ἐργατῶν τῶν ἐργαζομένων εἰς τὸ οἰκοδόμημα τοῦ νόμου· παρὰ τῷ γραπτῷ νόμῳ γενομένῳ ὑπὸ τὴν στιγμιαίαν πίεσιν, ὑφίσταται ἕτερός τις νόμος, γέννημα τῶν αἰώνων καὶ τῶν ἐθίμων βαθμικῶς ἐξεληθὲν ἐκ τῆς συνειδήσεως καὶ τῆς διανοίας τῶν δικαστῶν. Πάντοτε σχεδὸν δικαί ὤρισαν διὰ τοῦ ἀσφαλεστεροῦ τρόπου καὶ μᾶλλον ἐμφανῶς τὰς σταθερὰς τῆς ἐλευθερίας κατακτήσεις, καθότι αἱ πολιτικαὶ θεωρίαι δὲν συγκινοῦσι τὴν ψυχὴν ἐνὸς ἔθνους τόσον εὐχερῶς ὅσον τὰ δράματα ἐκεῖνα, ὡν τοὺς ἠθοποιούς βλέπει, ἀγαπᾷ, ἢ βιδελεύσεται. Ἄλλως τε ἐνυπάρχει ἐν τῷ ἀγγλικῷ πνεύματι κλίσις τις πρὸς σεβασμὸν παντὸς ὅ,τι ἰσχυρόν· ὁ δὲ νομοθέτης ὅστις ἀπονέμει δύναμιν ἐπὶ τῶν ἀνθρώπων καὶ ἐπὶ τῶν πραγμάτων, δὲν θίγει ὅμως διὰ τῆς ἰδίας αὐτοῦ χειρὸς τὴν περιουσίαν καὶ τὴν ζωὴν τῶν πολιτῶν, περὶσταται ἥττον φοβερός καὶ ἥττον μέγας τοῦ δικαστοῦ.

Τίς πρῶτος ἀπεφάσισεν, ὅτι πᾶς δούλος ἐστὶν ἐλεύθερος. ἅμα πατήσῃ τὸ ἀγγλικὸν ἔδαφος; Ὁ λόρδος Mansfield προκειμένου περὶ στυγαρᾶς συλλήψεως ἐνεγερθείσης ἐπὶ πλοίου τοῦ Ταμέσιος. Τίς ἐδίδαξε τὴν ἀνεξικακίαν εἰς τοὺς Οὐγγούς; Οἱ δικασταὶ, ἐλαττώσαντες τὰ ἀποτελέσματα τῶν ἀδίκων νόμων κατὰ τῶν ἑτεροδόξων καὶ τῶν καθολικῶν. Οἱ νομομαθεῖς, ὄντες εἰθισμένοι νὰ συμβουλευώνται τὴν λογικὴν, δὲν ἀποκλίνουσιν εἰς τὸν φανατισμὸν. Ὁ λόρδος Mansfield, λίαν αὐστηρὸς συντηρητικὸς, φύλαξ λίαν ζηλότυπος τῶν δικαίων πάσης ἀρχαίας ἐξουσίας, ὑπῆρξε προστάτης τῶν ἑτεροδόξων. Κατεδίκασε τὸ σωματεῖον τοῦ Ἄστεος τοῦ Λονδίνου, ὅπερ ἔταπτε πρόστιμα εἰς τοὺς Sheriffs οὓς εἶχε διορίσει καὶ οἵτινες δὲν ἠδύναντο νὰ ἐκτελέσωσι τὰ ἔργα των, ἂν δὲν συνεμορφούντο πρὸς τὰ δόγματα τῆς ἀγγλικανικῆς ἐκκλησίας. Ἄδεν εἶναι κακούργημα, ἔλεγεν ἐν τῇ βουλῇ τῶν λόρδων, συνεδριαζούσῃ ὡς ἐφετεῖον, δι' ἀνθρώπου τινα τὸ λέγειν ὅτι εἶναι ἑτεροδόξος, δὲν εἶναι κακούργημα δι' αὐτὸν τὸ μὴ προσέρχεσθαι

εις τὰ ἔγγραφα Μυστήρια κατὰ τοὺς θεσμοὺς τῆς ἀγγλικανικῆς ἐκκλησίας κακούργημα ἤθελεν εἶσθαι ἐὰν ἐπραττε τοῦτο ἐναντίον τῶν ὑπαγορεύσεων τῆς ἰδίᾳς αὐτοῦ συνειδήσεως (1767). Τὸ δικαστήριον τῆς ἀρχιγραμματείας ἐξήσφαλισε πάντα, τὰ τε παρεκλήσια καὶ τὰς γαίας τῶν ἐπεραδῶν αἰρέσεων (1844). Πρέπει ἄρα γε ν' ἀναπολήσωμεν εἰς τὴν μνήμην πᾶν ὅ,τι ἐνήργησαν οἱ δικασταὶ χάριν τῆς τάσῃ πολυτίμου ἐλευθερίας τῆς συνειδήσεως, χάριν τῆς προσωπικῆς ἐλευθερίας; Μέχρι τῆς βασιλείας Γεωργίου τοῦ Γ', ἐπετρέπετο ἡ ἀλληλεγγύη δυνάμει ἐνταλμάτων γενικῶν (*general warrants*), μὴ σημειούτων κατ' ὄνομα τοὺς ὑπόπτους. Ὅτε ἐδημοσιεύθη ὁ 45ος ἀριθμὸς τῆς ἐφημερίδος τοῦ Wilkes ὁ *North Briton*, ὁ Halifax συνέλαβε 45 πρόσωπα. Ἐν ἔτει 1762, ὁ *chief justice* τῆς ἑδρᾶς τοῦ βασιλέως ἐκήρυξεν ὅτι τὰ γενικὰ ταῦτα ἐντάλματα ἦσαν παράνομα τὰ ὄργανα τῆς ἐξουσίας κατεδικάστησαν εἰς βλάβην πρῶτον. Ὁ Wilkes ἔνεκεν στιγματικῆς συλλήψεως, ἔτυχεν ἀποζημιώσεως 100,000 φράγκων. Τὰ δικαστήρια ἀπηγόρευσαν καὶ αὐτὴν τὴν γενικὴν κατὰσχέσιν τῶν ἐγγράφων ὑπηκόου τοῦ βασιλέως ἢ πρὸς κατὰσχέσιν ἐντολὴ δέον νὰ μνημονεύη εἰδικῶς καὶ ἀκριβῶς τὰ καταζητούμενα ἔγγραφα, ταῦτα δὲ μόνον δύνανται ν' ἀφαιρεθῶσι, καθ' ὅσον οὐκ ἔστι θεμιτὸν τὸ θέτειν εἰς διαρπαγὴν τὴν κατοικίαν τοῦ πολίτου. Ὁ λόρδος Camden ἀνέπτυξε τὴν ἀρχὴν ταύτην ἐν ἔτει 1765 ἐνώπιον τοῦ δικαστηρίου τῆς συνήθους δικαιοδοσίας.

Ἡ βουλὴ τῶν ἀντιπροσώπων δὲν παρενέβη νομοθετικῶς εἰς τὰς πολυθρυσλήτους ταύτας ἔριδας. Διαρκουσῶν ἔτι τῶν δικῶν ὡς πρὸς τὰ γενικὰ ἐντάλματα, ὁ γενικὸς εἰσαγγελεὺς (*attorney general*) ἐδύνατο νὰ εἴπῃ μετὰ θάρρους «ὅτι τόσον ἐμερίμην περὶ τῶν ἀποφάσεων τῆς βουλῆς τῶν ἀντιπροσώπων ὅσον καὶ περὶ τῶν βλασφημιῶν ἀχθοφόρων μεθύσεων». Αἱ ἀποφάσεις τῆς βουλῆς τῶν ἀντιπροσώπων εἰσὶ πράγματι γνώμης ἐκφράσεις, δὲν κέκτηνται νομικὸν κύρος. Ἡ βουλὴ τῶν ἀντιπροσώπων φρονεῖ ὅτι δὲν κέκτηται τὸ δικαίωμα τοῦ μεταβάλλειν νόμον ἐφ' ὅσον οὗτος ἐρμηνεύεται καὶ ἐκτελεῖται δὲν δύναται δὲ νὰ πράσῃ εἰς νεαρόν νόμον δυνάμει ἀναδρομικῆν. Τὸ ἔθνος τὸ ἀντιπροσωπευόμενον ἐν τῷ κοινοβουλίῳ παρῶς δὲν περιφρονεῖ τὸ ἔθνος τὸ ἀντιπροσωπευόμενον ἐν τῷ δικαστηρίῳ τῶν ἐνόρκων. Οὕτω λοιπὸν ὁ δικαστὴς εὐρίσκειται ἐπὶ μῆνας καὶ συχνάκις ἐφ' ὀλόκληρα ἔτη, ἐπὶ τινος ὄρου Σινᾶ, ὑψηλότεραν τῶν νομοθετῶν, ἐλκύνει πρὸς ἑαυτὸν τὰ ὄμματα ὀλοκλήρου τοῦ ἔθνους.

Ἡ τῶν δικαστῶν γοητεία δὲν γεννᾶται μόνον ἐκ τοῦ σοβάρου τούτων ἔργου δὲν θεωρεῖται ἐπαρκές ὅτι ἡ φρόνησις αὐτῶν διευθύνει τὰς ἀμαθεῖς συνειδήσεις τοῦ δικαστηρίου τῶν ἐνόρκων, ὅτι ἡ χεὶρ αὐτῶν τοὺς ἀγεῖ εἰς τὸ ἀληθές, ὅτι αἱ ἀποφάσεις αὐτῶν ἀποβάνουσιν ἀξιόματα διὰ τοῦ χρόνου γενικευόμενα. Ὁ δικαστὴς καθίσταται νομοθέτης μὴ πύων νὰ ἦ δι-

καστῆς. Οἱ ἐπὶ χρόνον πολὺν ἐπισκοπήσαντες εἰς τὴν ἐφαρμογὴν τῶν νόμων εἰσὶν οἱ ἀριστοὶ διορθωταὶ τῆς νομοθεσίας. Ἡ ἠθικὴ ἄρα τῶν δικαστῶν ἐξουσία ἐστὶ σχεδὸν ἀπεριόριστος. Ἡ ἐλευθερία τῆς συνειδήσεως, ἡ προσωπικὴ ἐλευθερία, ἡ ἐλευθερία τοῦ τύπου, χάρις εἰς τοὺς δικαστὰς, δὲν διέμεναν λέξεις χίμαιραι· τὰ ἱερὰ ταῦτα ἀγαθὰ ἐγένοντο ἐπίσης ἀπαρβίασα ὡς καὶ ἡ ἰδιοκτησία, ὡς τὰ καθαρῶς ψηλαφητὰ καὶ ὕλικα ἀγαθὰ.

Ἡ βουλὴ τῶν ἀντιπροσώπων ἐστὶν ἡ ζῶσα ἐκφρασις τῆς ἐθνικῆς κυριαρχίας· ἀλλ' ἡ κυριαρχία αὕτη οὐκ ἔστι δυνάμει τυφλῆ, παιδαριώδης, ἰδιότροπος, μεταβλητῆ, ἐτοίμη μᾶλλον νὰ κρημνίσῃ ἢ μηδὲν νὰ πράττῃ. Τὸ κοινοβούλιον τὰ πάντα δύναται νὰ πράξῃ, ἀλλ' ἀρέσκειται νὰ διορθῶν τὸ ἔργον τοῦ παρελθόντος, δὲν ἀξιοῖ δὲ νὰ τὸ ἀνανεῶν ὀλοκλήρον. Ἡ Ἀγγλία δὲν γινώσκει τὴν ὀλεθρίαν ἀρχὴν, δυνάμει τῆς ὁποίας οὐδεμία γενεὰ δικαιοῦται νὰ ὑποχρεῶν ἑτέρας γενεάς. Ἐὰν ταύτην ἐγίνωσκεν, οὐ μόνον τὸ πολιτικὸν σύνταγμα, ἀλλὰ καὶ πάντας τοὺς νόμους ὄφειλεν αἰωνίως νὰ μεταβάλλῃ. Ποῦ ἄλλως τε ἀρχοῦνται καὶ τοῦ τελευτῶσιν αἱ γενεαί; Ἡ βουλὴ τῶν ἀντιπροσώπων ἐστὶν ἡ κινητικὴ τῆς Ἀγγλικῆς δυνάμει, καὶ ἀρκεῖται νὰ κατακινῇ διὰ τῶν ἡπίων αὐτῆς προσπαθειῶν τὰς ἀνθισταμένας δυνάμεις τῆς παραδόσεως, τοῦ ἐθίμου, τοῦ στέμματος, τῆς ἀριστοκρατίας. Μεταξὺ πασῶν τούτων τῶν δυνάμεων ἵδρυται ἀπαύστως εἰδὸς τι κινητῆς ἰσορροπίας. Ἡ ἀγγλικὴ βουλὴ τῶν ἀντιπροσώπων πάντοτε ἐθεωρήθη ὡς ὄργανον τοῦ μεγάλειου, τῆς εὐδαιμονίας καὶ τῆς ἀσφαλείας τῆς Ἀγγλίας. Ἡ κυριαρχία αὐτῆς πάντοτε αὐτομάτως ἀντιμετωπίζει πάντα ἀπειλοῦντα τὴν πατρίδα.

(Ἐκ τοῦ γαλλικοῦ).

Κωνστ. I. Δραγούμης.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

(*) Δὲν ἐτηρήθη ἀκριβῶς ἡ οὐδετερότης αὕτη τῆς βασιλείας ὅτε τὸ ὑπουργεῖον Melbourne ἠναγκάσθη ἐν ἔτει 1839, ν' ἀποχωρήσῃ τὸ πρῶτον, οὐχὶ ὑπὸ τὴν πίεσιν τῆς βασιλικῆς θελήσεως, ἀλλ' ἀπέναντι κοινοβουλευτικῶν δυσχερειῶν καὶ ὅτε ἀνεφύη τὸ ζήτημα τῶν αὐλικῶν τῆς βασιλείας (*Bedchamber question*). Ἐπρόκειτο νὰ γνωσθῇ ἐὰν αἱ κυραὶ τῆς αὐλῆς, ὧν ὁ διορισμὸς εἶχε χροιάν πολιτικὴν, ἤθελον παρατηθῆ ἢ ὄχι τῶν καθηκόντων των. Ἡ βασίλισσα, ἣτις τότε δὲν εἶχε συμπεπληρωμένον τὸ εἰκοστὸν ἔτος τῆς ἡλικίας της, ἀντέστη εἰς τοιαύτην ἀπαίτησιν, οὐδόλως διατάζω νὰ εἴπω, ὅτι ἐὰν τότε ὁ sir Robert Peel κατώρθου νὰ ἐκπεραιώσῃ τὸ ἔργον του, τὸ ὑπουργεῖον ὅπερ ἤθελε σχηματίσει θὰ εἶχεν ἐλλόγουσ αἰτίας μονιμότητος. Ἀλλ' ἡ ἐξουσία τῆς νεαρᾶς βασιλείας, ἐπιδειξίως ἀσκηθεῖσα ἤρκεσε νὰ παρεκτείνῃ τὴν διάρκειαν τῆς φιλελευθέρας κυβερνήσεως μέχρι θέρους τοῦ ἔτους 1841, δηλονότι ἐπὶ περιόδον δύο περὶπου καὶ ἡμίσεως ἐτῶν. Ταύτην τὴν ἐποχὴν ἡ ἐνάσκησις αὕτη τῆς βασιλικῆς ἰσχύος δὲν προσέβαλε τὸ ἐθνικὸν αἶσθημα. Ἡ ὀριστικὴ κρίσις ἣτις ἐξηνέχθη ἐπὶ τῆς πολιτείας τῶν μερῶν τῶν συγκροτουσῶν ἐπὶ τῆς τοιαύτης κρίσεως ἦν ἐννοστέρα τῶν ὑπουργείων ἢ τῆς βασιλείας. Τοιαύτην γνώμην ἐκφράζει καὶ ὁ βαρὼνος Stockmar. Ἀλλὰ τὸ ζήτημα ἦν ἡ διεκδίκησις δικαιώμα-

τος ὑπὸ γυναικὸς εἰκοσαετοῦς. Ἡ δικαιοσύνη λοιπὸν ἀπῆται τὴν παραδοχὴν τῆς τοιαύτης ἀξιώσεως περιωρισμένης ἐν τὸς ὁρισμένω ὁρίων. Ἡ ἐπικρατήσασα γνώμη φαίνεται ἅτι παρῆσχε τὴν δικαίαν λύσιν. Ἡ κυρία τοῦ ἱματιοφυλακίου, ἥτις περιοδικῶς δὲν διαμένει εἰς τὰ ἀνάκτορα, ἀλλ' ἦτις εἰς ἐκτάκτους περιστάσεις παρευρίσκειται, ἀλλάσσει μετὰ τοῦ ὑπουργείου· αἱ κυραὶ τῆς τιμῆς αἰτινας ὡς ἐκ τῆς φύσεως τῶν ἔργων των, εὐρίσκονται εἰς προσωπικὴν στενοτέραν ἐπαφὴν μετὰ τῆς βασιλίσσης, διορίζονται καὶ διατηροῦνται εἰς τὰ ὑπουργήματά των, ἀνεξαρτήτως πρὸς τὰς πολιτικὰς θεξάσεις τῶν συζύγων των.

(6) Ἐν ἔτει 1850, ὁ δούξ Οὐέλλιγκτων ἐπέμεινε σπουδαίως ὅπως ὁ πρίγκιψ σύζυγος τῆς βασιλίσσης Βικτωρίας ἀναλάβῃ τὰ καθήκοντα τοῦ ἀνωτάτου ἀρχηγοῦ τοῦ στρατοῦ. Εἰς τὴν πρόσκλησιν εἶτε πρότασιν ταύτην ἀνευρίσκομεν μίαν τῶν πολυαριθμῶν ἀνδείξεων ἐθουσιώδους ἀφοσιώσεως καὶ λατρείας τοῦ δουκὸς πρὸς τὴν βασιλίσσαν, ἀλλ' οὐχ ἤττον πειθόμεθα ἐκ ταύτης ἀσφαλῶς περὶ τῆς χαλαρώσεως τῆς διανοίας τοῦ δουκὸς σὺν τῇ ἡλικίᾳ προβαιούσῃ. Καὶ ἀληθῶς μὲν ἦτε βασιλίσσα καὶ ὁ πρίγκιψ εἰς τοιαύτην περιωπὴν ἀπέναντι τῆς κοινῆς γνώμης εὐρίσκοντο, ὥστε ἡ ἀγγελία τῆς ἀναλήψεως τῶν ὑψηλῶν τούτων καθηκόντων ἤθελε γέιναι ἀποδεκτὴ μετ' εὐαρέσκείας· ἀλλὰ πᾶς ὅστις γινώσκει καλῶς τὸ πνεῦμα τῆς ἀντιπροσωπευτικῆς κυβερνήσεως εὐχερέστατα κατανοεῖ ὅτι ἡ σκέψις αὕτη ἐστὶν ἀσυνήγορητος καὶ ὅτι δημιουργεῖ μεγίστας περιπλοκάς. Ἐπιθυμητὴ βεβαίως εἶναι ἡ ἀδιέλπιτος τήρησις στενῆς αἰσθημάτων συναφείας μεταξὺ τοῦ ἀνωτάτου ἀρχοντος καὶ τοῦ στρατοῦ. Ἄλλ' ἡ ἀρχηγία τοῦ στρατοῦ ἐστὶ μίαν τῶν μεγάλων λειτουργιῶν τοῦ κράτους καὶ ἐν Ἀγγλίᾳ τὰς μεγάλας λειτουργίας τοῦ κράτους ἀνάγκη νὰ διαχειρίζονται πρόσωπα ὑπεύθυνα ἀπέναντι τοῦ κοινοβουλίου. Εἰς τὰ καθήκοντα τοῦ στρατάρχου ὑφίστανται χαρακτηριστὲς τινεὶ ἀπαιτοῦντες ὥστε ἡ ἐπαφὴ τοῦ φέροντος τὸν τίτλον νὰ ἦ ἕμμεσος καὶ οὐχὶ ἄμεσος. Ἡ στρατιωτικὴ πειθαρχία ἐστὶν ἀντικείμενον τόσῳ σπουδαίον καὶ τόσῳ λεπτόν, θίγον διὰ τόσων συμφερόντων καὶ αἰσθημάτων τὴν κυβερνώσαν τάξιν, ὥστε δεῖν νὰ ὑφίσταται ἡκιστα τὴν ἐπίδρασιν κοινοβουλευτικῆς πίεσεως ἐξασκουμένης τὴν σήμερον πολὺ ὀλιγώτερον ἐν τῷ συμφέροντι ἀπάντων ἢ ἐν τῷ συμφέροντι μιᾶς τάξεως· ἡ εὐθύνη τοῦ στρατάρχου καλύπτεται ὑπὸ τῆς τοῦ γραμματέως τῆς ἐπικρατείας. Ἄλλ' ἡ προστασία αὕτη δὲν εἶναι ἀπαλλαγὴ καὶ ἡ ἐξουσία τοῦ κοινοβουλίου ὑφίσταται ἀκεραία ὡς πρὸς τε τὸν στρατιωτικὸν ἀρχηγὸν καὶ ὡς πρὸς τὸν ἐπίσημον ἀρχηγόν. Ἡ εὐθύνη τῶν δημοσίων ὑπαλλήλων ἀσφαλίζεται ἐπαρκῶς, ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ, ὑπὸ τῆς λίαν ἐνεργητικῆς κοινῆς γνώμης καὶ ὑπὸ τῆς ἔτι μείζονος εὐπειθείας μεθ' ἧς ὑποκύπτουσιν εἰς αὐτήν. Τὸ τελευταῖον μέτρον δὲν εἶναι ἀπειλὴ κατὰ τῆς ζωῆς, τῆς ἐλευθερίας ἢ τῶν ἀγαθῶν τοῦ ὑπαλλήλου· ἡ ποιητὴ εἶναι ἀπλῆ παῖσις. Ὅθεν φανερόν ἐστιν ὅτι δὲν ἠδύναντο μῆτε νὰ διανοηθῶσι μῆτε νὰ ἐνασκήσωσιν αὐτὴν ὡς πρὸς τὸν σύζυγον τῆς βασιλίσσης ἄνευ προσβολῆς τοῦ θρόνου· μεταξὺ τῶν δύο τούτων προσώπων ὁ δεσμὸς ἦν τόσῳ σφιγκτὸς ὥστε ἡ πρόσβολὴ ἢ ἐπὶ τὸν ἕνα ἐπενεχθεῖσα βεβαίως ἤθελε θίξει καὶ τὸν ἕτερον. Τοῦτου ἕνεκεν, οἰαδῆποτε κἂν ἦσαν τὰ ἐχέγγυα τῆς σὺν φρονος καὶ ἀπροσβλήτου πολιτείας τὰ ἀπορρέοντα ἀπὸ τοῦ χαρακτηρισμοῦ τοῦ πρίγκιπος ἢ πρότασις τοῦ δουκὸς ἦν ῥιζικῶς ἐλαττωματικὴ τὸ δ' ἐλάττωμα τοῦτο οὐδεμίαν ἐπεδέχετο θεραπείαν καθόσον ὁ πρίγκιψ δὲν εἶδεν νὰ πληρώσῃ τὸν πρῶτιστον τῶν ὅρων τῶν ἀπαιτουμένων πρὸς τοιαύτην θέσιν, τὸν ὅρον λέγω τοῦ μετακλητοῦ. Ἀμφίβολον εἶναι μόνον ἡ διανοητικὴ τοῦ πρίγκιπος ὑπεροχὴ διεφύλαξεν αὐτὸν ἀπὸ τοῦ σπουδαίου κινδύνου, εἰς ὃν ἤθελε περιεσθῆ ἐκ τῆς ἀθώας ὑπὸ φίλων χειρῶν στηθείσης παγίδος· ἀλλὰ πρὸς τὴν διανοητικὴν ὑπεροχὴν προσετίθετο εὐγενὴς δύναμις ἠθικῆς ἀπαρνήσεως, διὰ τῶν ὕπλων τῆς ὁποίας εἰσέδυσσε θαθεῶς εἰς τὸ ζήτημα. Δι' ἐπιστολῆς του πρὸς τὸν δούκα Οὐέλλιγκτων ἀπεγράφει τὴν θέσιν τῆς βασιλίσσης (female sovereignty) καὶ ἐκφράζεται ὡς ἑξῆς.

Ἡ θέσις αὕτη ἀπαιτεῖ ὅπως ἡ προσωπικότης τοῦ συζύγου ἀπορροφᾶται ἐξ ὀλοκλήρου ὑπὸ τῆς γυναικὸς του, μὴ ποθῆ οὐδεμίαν ἀρχὴν ἀφ' ἑαυτοῦ ἢ δι' ἑαυτὸν, ἀπέχῃ πάσης ἐπιδείξεως, μὴ ὑποκύπτῃ ἀπέναντι τοῦ κοινοῦ εἰς οὐδεμίαν κεχωρισμένην εὐθυαν· ἀλλ' ἡ θέσις του μετὰ τῆς βασιλίσσης νὰ συναπότελῃ μίαν καὶ τὴν αὐτὴν θέσιν, νὰ πληροῖ πάντα τὰ χάσματα ὅσα ἡ βασίλισσα, ὡς γυνὴ, δύναται φυσικῶς ν' ἀφήσῃ ἐν τῇ ἐνασκήσει τῶν βασιλικῶν τῆς ἔργων, νὰ ἐπαγρυπνῇ ἀδιαλείπτως καὶ μετὰ προσοχῆς ἐφ' ὅλους τοὺς κλάδους τῶν δημοσίων πραγμάτων, ὅπως ἢ εἰς θέσιν νὰ τὴν συμβουλεύῃ καὶ τὴν συντρέχῃ ἀπαύστως εἰς πάντα τὰ δυσχερῆ καὶ παικίλια καθήκοντα τὰ κατακλύζοντα αὐτήν, εἰς πάντα τὰ ζητήματα, ὅτε μὲν διεθνῆ, ὅτε δὲ πολιτικὰ, κοινωνικὰ εἶτε προσωπικὰ, ἅτινα δύναται νὰ τὴν παρουσιάσῃ πρὸς ἐπίλυσιν.

«Εἶναι ὁ φυσικὸς ἀρχηγὸς τῆς οἰκογενείας τῆς, ὁ ἔφορος τοῦ οἴκου τῆς, ὁ διευθυντὴς τῶν ἰδιωτικῶν ὑποθέσεων τῆς, ὁ μόνος ἀπόρρητος σύμβουλος τῆς ἐν ταῖς πολιτικαῖς ὑποθέσει, ὁ μόνος τῆς βοηθὸς εἰς τὰς σχέσεις τῆς πρὸς τὰ μέλη τῆς κυβερνήσεως· εἶναι ὁ σύζυγος τῆς βασιλίσσης, ὁ ἐπίτροπος τῶν βασιλοπαίδων, ὁ ἰδιαίτερος γραμματεὺς τῆς βασιλίσσης καὶ ὁ μόνιμος ὑπουργὸς τῆς.»

Εἰς τὴν ἀνωθι περιγραφὴν, ἀξιοπαίτως λίαν εὐρεῖαν, εὐρηναὶ ἐλαφρὰ τίς πλάνη καὶ μία μόνον λέξις ἐξοβελιστέα. Οὐχὶ βεβαίως τὸ ἐπίθετον ἀπόρρητος, καθ' ὅσον καὶ τοὶ ἡ ἐκφρασις αὕτη, κατὰ τοὺς συνταγματικούς τύπους, ἀνήκει εἰς τοὺς διαδοχικούς τοῦ στέμματος συμβούλους, προφανῶς ἀρμόζει ἄριστα εἰς τὸν πρίγκιπα ἐπὶ ἐνόσιας διακεκριμένης καὶ ἀνωτέρας τῆς ἐπισήμου ἐνόσιας· ἀλλ' ἡ λέξις ὑπουργός. Ὁ σύζυγος τῆς βασιλίσσης δὲν δύναται νὰ ἦ ὑπουργός, καθόσον ἡ πολιτεία του διαφεύγει τὴν ἐνεργεῖαν καὶ τὸν ἔλεγχον τοῦ κοινοβουλίου. Ἀλλὰ πραγματικῶς ἡ λέξις ἐστὶ λίαν ἀσθενὴς ὅπως ἐκφράσῃ τὴν φύσιν τῆς σχέσεως τῆς ὑπερεστῆς μεταξὺ τοῦ πνεύματος τοῦ πρίγκιπος καὶ τοῦ τῆς βασιλίσσης. ἀληθῶς καὶ ἐπὶ λέξει οὗτός ἐστι ἄλλη βασιλίσσα.

Σημ. Μεταφραστοῦ. Αἱ ἀνωτέρω σημειώσεις ἐληφθῆσαν ἐκ τινος συγγραφῆς τοῦ εὐκλεῶς διευθύνοντος ἵδν τὴν πολιτικὴν τῆς Ἀγγλίας W. E. Gladstone φερούσης τὸν τίτλον «Gleanings of past years» καὶ ἐν ἧ ἐστὶ συνειλεγμένα καὶ δεδημοσιευμένα· τὰ πολυαριθμὰ ἄρθρα τὰ ἐκδοθέντα παρ' αὐτοῦ ἀπὸ τριακονταετίας καὶ πλέον ἐντὸς διαφόρων ἀγγλικῶν περιοδικῶν συγγραμμάτων περὶ ζητημάτων ἐσωτερικῆς τε καὶ ἐξωτερικῆς πολιτικῆς, ἱστορίας, φιλολογίας, τέχνης, φιλοσοφίας, θεολογίας καὶ ἐκκλησιαστικοῦ ὀργανισμοῦ. Ἡ συλλογὴ αὕτη ἐστὶ πολὺτιμος βιβλὸς διὰ τὴν ἱστορίαν τῆς πνευματικῆς καὶ πολιτικῆς τῆς Ἀγγλίας κινήσεως, ἐν ἧ ὁ συγγραφεὺς, σχεδὸν ἀπὸ ἡμισείας ἑκατονταετηρίδος, κατέλαβε τόσῳ περιφανῇ θέσιν.

ΑΙ ΑΘΗΝΑΙ

ΚΑΤΑ ΤΟΥΣ ΣΚΟΤΕΙΝΟΥΣ ΑΙΩΝΑΣ

ὑπὸ ΦΕΡΑΙΝΑΝΔΟΥ ΓΡΗΓΟΡΟΒΙΟΥ

Ἡ παρακμὴ τοῦ ἀρχαίου βίου ἤρχισε διὰ τὰς Ἀθήνας κατὰ τὸ φοβερόν ἐκεῖνο ἔτος 395, ὅτε ὁ Ἀλάριχος ὠδήγησεν εἰς τὴν Ἑλλάδα τὰ βάρβαρα φύλα τῶν Βισιγόθων. Αἱ πόλεις τῆς χώρας ταύτης, ἀκόμη ἀρχαῖαι ἐν τοῖς μνημείοις, τῇ λατρείᾳ καὶ τῇ δικαίᾳ αὐτῶν, ἐληθίσθησαν τότε ἕως τῆς Ἡλίδος καὶ κατὰ μέγα μέρος κατεστράφησαν. Τῆς τύχης ταύτης μετ-

σχεν ἢ Ἐλευσίς μετὰ τῶν ναῶν αὐτῆς καὶ τῶν μυστηρίων, ἢ Κόρινθος, τὸ Ἄργος, ἢ Σπάρτη, ἢ Ὀλυμπία.

Ὡς ἐκ θαύματος διέφυγον αἱ Ἀθηναίαι τὸν αὐτὸν ὄλεθρον. Ἡ πόλις αὕτη ὑπῆρξε μάλιστα εὐτυχιστέρα τῆς Ῥώμης, τὴν ὁποίαν μετὰ πεντεκαίδεκα ἔτη ὁ αὐτὸς βασιλεὺς τῶν βαρβάρων ἐμελλε νὰ κυριεύσῃ. Ὁ Ζώσιμος διηγείται, ὅτι ὁ μεθ' ἀπάσης τῆς στρατιᾶς αὐτοῦ ἐπερχόμενος Ἀλάριχος εἶδε τὸν ἡμιρικὸν Ἀχιλλέα πρὸ τῶν τειχῶν τῆς πόλεως ἰστάμενον καὶ τὴν Πρόμαχον Ἀθηναῖαν ἐν ὅπλοις περιερχομένην αὐτά. Τὴν θείαν ταύτην ἄψιν πτοηθεὶς, ἐποίησατο συνθήκην πρὸς τὴν ἔνδοξον πόλιν καὶ εἰσῆλθεν εἰς αὐτὴν εἰρηνικῶς.

Ἀνάλογος πρὸς τὸν ὠραῖον τοῦτον μῦθον εἶναι ἡ περίφημος παράδοσις περὶ τῶν ἀγίων Πέτρου καὶ Παύλου, οἵτινες ἐμφανίζονται εἰς τὸν φοβερὸν Ἀττίλαν, σκοποῦντα νὰ ἐπέλθῃ κατὰ τῆς Ῥώμης. Χαρακτηριστικὸν διὰ τὰς δύο πρωτευούσας τοῦ ἀρχαίου κόσμου εἶναι τὸ ἐξῆς, ὅτι τὰς μὲν Ἀθηνας, τὴν ἐθνικὴν ἀκόμη διατελοῦσαν πόλιν, ὑπερασπίζονται οἱ ἀρχαῖοι θεοὶ καὶ ἥρωες, ἡ δὲ χριστιανικὴ Ῥώμη ὀφείλει τὴν σωτηρίαν αὐτῆς εἰς τὸν ἡγεμόνα τῶν Ἀποστόλων. Κατὰ τὸν χρόνον τῶν γοτθικῶν πολέμων ἐν τῷ ἕκτῳ αἰῶνι ἐξύπνησαν πάλιν καὶ ἐν τῇ Ῥώμῃ αἱ ἐθνικαὶ ἀναμνήσεις· ἐγεννήθη ἐκεῖ τὸ ἀξιοσημειώτον ἀποχαιρετισμοῦ ἄσμα ἀρχαιοπρεποῦς τὸ κῆθημα Ἀκτίνου πρὸς τὸ ἀγαπητὸν αὐτῷ ἄγαλμα τῆς Ἀφροδίτης «ο admirabile Veneris idolum».

Ἀπὸ τοῦ Καπιτωλίου τῆς Ῥώμης ἀπωλέσθη ἀπαρτῆρητον τὸ ἄγαλμα τοῦ Διὸς, καὶ μόνον ἡ παράδοσις διηγείται, ὅτι ὁ μέγας Πάππας Λέων, εὐγνωμονῶν εἰς τὸν Ἅγιον Πέτρον ὅτι ἔσωσε τὴν Ῥώμην ἀπὸ τοῦ Ἀττίλα, μετέτρεψε τὸ ἄγαλμα τοῦ Διὸς εἰς τὸ τοῦ Ἀποστόλου, ἐκεῖνο ὅπερ σήμερον ἔτι ἰδρυται ἐν τῷ ὁμωνύμῳ αὐτοῦ ναῷ. Ἀπὸ δὲ τῆς Ἀκροπόλεως τῶν Ἀθηνῶν ἐξηφανίσθησαν ἐπίσης λάθρα τὰ καλλιτεχνήματα τοῦ Φειδίου, ὁ χαλκοῦς κολοσσὸς τῆς Προμάχου καὶ τὸ ἐν τῷ Παρθενῶν χρυσελεφάντινον ἄγαλμα τῆς Παρθένου. Ἐκ τινος δὲ σημειώσεως τοῦ Μαρίνου ἐν τῷ βίῳ τοῦ Πρόκλου εἰκάζεται, ὅτι ὁ αὐτοκράτωρ Θεοδόσιος δ' Β' (408-450) διέταξε ν' ἀπαχάρισιν ἀπὸ τῆς Ἀκροπόλεως εἰς τὸ Βυζάντιον ἄγαλμά τι τῆς Ἀθηναῖς· ποῖον ὅμως, εἶναι ἀμφίβολον.

Τὴν εἰς τὸν Ἀλάριχον ἐμφανισθεῖσαν Ἀθηναῖαν ἐσήμανεν ὁ Ζώσιμος διὰ τοῦ ἐπιθέτου «Πρόμαχος». Εἶδε, λέγει, τὴν Πρόμαχον Ἀθηναῖαν περιερχομένην τὰ τεῖχη ἔνοπλον, «ὡς ἔστιν αὐτὴν ὄραν ἐν τοῖς ἀγάλμασι». Τοῦτου ἕνεκα ἐφαντάσθησαν ὡδε τὸν χαλκινὸν κολοσσὸν τοῦ Φειδίου, τὸν ὕστερον ὀνομασθέντα «Πρόμαχος», καὶ ἐκ τῶν λέξεων τοῦ Ζωσίμου, κατὰ τὸ πρῶτον ἡμισυ τοῦ πέμπτου αἰῶνος γράφοντος, συνεπέρανκαν, ὅτι ἱστατο οὗτος ἀκόμη κατὰ τὴν ἐποχὴν αὐτοῦ εἰς τὴν Ἀκρόπολιν. Ἄν ὅμως ὁ ἱστοριογράφος ἐνθῆεν τὸν κολοσσὸν τοῦ Φειδίου, δὲν θὰ ἔλεγεν «ὡς ἔστιν

ὄραν αὐτὴν ἐν τοῖς ἀγάλμασι», ἀλλὰ «ἐν τῷ ἀγάλματι». Καὶ αὐτὸς δ' Leake παρεξήγησε τὸ χωρίον ἐκεῖνο. Νεωστὶ δ' ἰσχυρίσθη ὁ Adolf Michailis, ὅτι πρέπει νὰ νοησωμεν ἐνταῦθα τὸν τύπον τῆς Παλιαδὸς Ἀθηναῖς, τὸν ὁποῖον ἀντέγραφον νομίσματα καὶ ἄλλα εἰκονίσματα. Ὑπῆρχον ἐν ταῦταις ἀπομιμήσεις καὶ τῆς Παρθένου φερούσης τὴν Νίκην ἐν τῇ δεξιᾷ. Μία τοιαύτη ἐκ τῶν Ῥωμαϊκῶν χρόνων εὗρέθη παρὰ τὸ ἐν Ἀθήναις Βαρβάκειον τὸν Ἰανουάριον τοῦ 1881· τὰ συμβᾶν τοῦτο ἀνεκοίνωσε τὸ δημοτικὸν συμβούλιον εἰς τὸν εὐρωπαϊκὸν κόσμον διὰ πομπῶδους τηλεγραφήματος. Οὕτω δὲ ἀνέζησε πάλιν πρὸ ἡμῶν ἡ παράδοσις τοῦ Ζωσίμου, καὶ ἡ φόβος ἐμπνέουσα Ἀθηναῖ ἐνεφανίσθη πάλιν ὡς Πρόμαχος ὀπλισμένη εἰς τοὺς Τούρκους, ὅπως ποτὲ εἰς τοὺς Βισιγόθους. Τοῦτου ἕνεκα δὲν πιστεύω, ὅτι ὁ δήμαρχος τῶν Ἀθηνῶν ἀνέγνωσέ ποτε τὸ χωρίον τοῦ Ζωσίμου. Ὑπάρχει χώρα ἐν τῷ ἀνθρωπίνῳ πνεύματι, ἣτις μένει αἰωνίως μνηθική, καὶ ἐν τῇ ὁποίᾳ ἐπικνέρεται τὸ αὐτὸ παιγνῶδες φαινόμενον τῶν συμβόλων. Καθ' ὃν χρόνον ἡ ἐκκλησιαστικὴ πολιτεία ἔβαινε πρὸς τὸν ὄλεθρον τῆς, πολλαὶ εἰκόνες τῆς Παναγίας ἐνιστάμεναι ἐκίνουν τοὺς ὀφθαλμοὺς, καὶ εἰς εὐσεβεῖς πιστοὺς αὐτὴ ἡ Παρθένος Μαρία ἐνεφανίζετο ὡς Πρόμαχος.

Εἶναι ὅμως ἀναμφίβολον, ὅτι ἡ Πρόμαχος τοῦ Φειδίου ἱστατο ἀκόμη ἐπὶ τοῦ Ἀλαρίχου ἐπὶ τῆς Ἀκροπόλεως, διότι ἐπιγράμμα τι τοῦ Ἀπρωνιανοῦ μαρτυρεῖ τὴν διατήρησιν αὐτῆς καὶ ἐν αὐτῷ ἀκόμη τῷ πέμπτῳ αἰῶνι. Ταύταντιον φαίνεται ὅτι ἡ Ἀθηναῖ Παρθένος ἀπεσπάσθη τοῦ ναοῦ αὐτῆς ὑπὸ τῶν Χριστιανῶν περὶ τὰ μέσα τοῦ αὐτοῦ αἰῶνος. Ὁ αὐτοκράτωρ Θεοδόσιος δ' Β' πρὸς ἄλλαις ἐλληνικαῖς πόλεσιν ἐγύμνωσε καὶ τὰς Ἀθῆνας πολλῶν καλλιτεχνημάτων, ἵνα κοσμήσῃ δι' αὐτῶν τὴν Κωνσταντινούπολιν. Ἐπὶ τῆς αὐτοκρατορίας τούτου, συνεπέει νόμων αὐστηρῶν κατὰ τῆς διατηρήσεως ἐθνικῶν ναῶν, κατεστράφησαν ὑπὸ τῶν Χριστιανῶν καὶ τὰ ἱερά τοῦ Ἀσκληπιοῦ, τὰ ἐπὶ τῆς μεσημβρινῆς κλιτύος τῆς Ἀκροπόλεως. Ἡ εὐφυῆς σύζυγος τοῦ αὐτοκράτορος ἐκείνου, ἡ ὠραία Ἀθηναῖς, ἣτις ἐν τῷ χριστιανικῷ βαπτίσματι ἐδέχθη τὸ ὄνομα Εὐδοκία, δυσκόλως ἠδύνατο νὰ προστατεύσῃ τὴν γενέτειραν πόλιν κατὰ τῆς ἐκτελέσεως τῶν βασιλικῶν διαταγμάτων, καὶ φαίνεται ὅτι ὁ ἐπὶ τῆς Ἀκροπόλεως ναὸς τῆς Παρθένου καθιερώθη εἰς τὴν Θεομήτορα ἤδη τὸν πέμπτον αἰῶνα. Τοῦλάχιστον δύναται τις ν' ἀναφέρῃ ἤδη εἰς τοὺς χρόνους τοῦ Ἰουλιανοῦ τὴν εἰς μητροπόλιν τῶν Ἀθηνῶν ἐγκαίνισιν αὐτοῦ.

Εἶναι γνωστὸν, ὅτι ἡ διατήρησις πολλῶν ἀρχαίων ναῶν τῆς τε Ῥώμης καὶ τῶν Ἀθηνῶν ὀφείλεται εἰς τοιαύτην αὐτῶν πρὸς τὴν χριστιανικὴν λατρείαν χοῆσιν. Ἐνταῦθα ὁ χριστιανισμὸς δὲν ἔσωσε μὲν ἀπὸ τῆς καταστροφῆς τὸν ὅλον γιγάντειον ναὸν τοῦ Ὀλυμπίου, ἀλλ' ὅμως λείψανά

τινα αὐτοῦ, ἕνεκα τοῦ μεταξὺ τῶν στύλων ἰδρυθέντος ναύσκου τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου.

Ἐπρωφύλαξε τὸ Θησεῖον καὶ τὸν Παρθενῶνα, ὅπως ἔσωσεν ἐν Ῥώμῃ τὸ Πάνθεον τοῦ Ἀγρίππα. Αἱ Ἀθήναι ὁμως ἦσαν καὶ ἐν τούτῳ εὐτυχέστεραι τῆς Ῥώμης, διότι ἡ χριστιανικὴ θρησκεία διετήρησε τὸν ναὸν τῆς παρθενικῆς πολιούχου ἐπὶ τῆς Ἀκροπόλεως, ἐνῶ δὲ καὶ τοῦ Καπιτωλίνου Διὸς, περὶ τοῦ ὁποῦ δὲν γνωρίζομεν ἂν ἐχρησίμευσεν εἰς χριστιανικὴν ἐκκλησίαν, τόσον ἐντελῶς ἠφάνισται, ὥστε ἀκόμη καὶ σήμερον, καίπερ πολλῶν ἐρευνῶν γενομένων, ἡ θέσις αὐτοῦ δὲν δύναται νὰ ὀρισθῇ μετὰ πειστικῆς βεβαιότητος.

Ἡ κατὰπτωσις τοῦ ἀρχαίου βίου ἐν Ἀθήναις συνετελέσθη ἐπὶ τῆς βασιλείας Ἰουστινιανοῦ Α' (527-565). Ἀφ' οὗ οἱ νόμοι τοῦ κράτους κατέπνιξαν τὴν λατρείαν τῶν θεῶν, ὑπελείφθη τελευταῖον καταφύγιον εἰς τὸν χριστιανισμὸν μόνον ἢ τῶν Ἀθηναίων Ἀκαδημία μετὰ τῶν νεοπλατωνικῶν αὐτῆς σχολῶν. Εἰ καὶ ἀπὸ τοῦ Ἰουλιανοῦ ἤδη αἱ σχολαὶ αὐταὶ εἶχον παρκαμάσει ἐλεεινῶς, ἐν ταῦτοις αἱ ἔριδες περὶ τῆς καταλήψεως τῆς φιλοσοφικῆς ἑδρας καὶ αἱ φιλοσοφικαὶ αἰρέσεις, δι' ὧν αἱ Ἀθηναῖοι ἀνεπλήρου τὸν ἀστικὸν αὐτῶν βίον, περιποιοῦν πλείονα τιμὴν εἰς αὐτοὺς ἢ εἰς τοὺς συγχρόνους Ῥωμαίους καὶ Βυζαντινοὺς ὁ λυσσῶδες ἄγων μεταξὺ τῶν πατρῶν τοῦ ἵπποδρόμου. Τὸ δ' ἔτος 529 κατήργησεν ὁ Ἰουστινιανὸς καὶ τὴν Ἀκαδημίαν τῶν Ἀθηναίων, μεθ' ἧς συναπεσθῆσθη ὁ πνευματικὸς τῆς πόλεως βίος. Ἐπὶ δὲ τὰς σχολὰς καὶ τὰς βιβλιοθήκας, τὰς τέχνας καὶ ἐπιστήμας αὐτῆς ἐξηπλώθη ἡ νύξ τῆς βαρβαρότητος, τόσον βαθεῖα, ὅσον καὶ ἐπὶ τὰς τῆς Ῥώμης, καὶ μόνον εἰς τὴν φαντασίαν τῆς Ἑσπερίας καὶ τῆς Ἀνατολῆς ἐξηκολούθει ζῶσα ἐν εἰδεί μύθου ἢ ἀνάμνησις τῶν Ἀθηναίων, ὡς τῆς ἐνδόξου μητρὸς πάσης ἀνθρωπίνης σοφίας.

Κατὰ τὴν αὐτὴν ἐποχὴν τοῦ Ἰουστινιανοῦ, μετὰ τοὺς καταστρεπτικὸς γοθικοὺς πολέμους, ἐξηρανίσθη καὶ ἐν Ῥώμῃ τὸ τελευταῖον ἕλκος ἀρχαίου βίου. Ἡ πρωτεύουσα τῆς Ἑσπερίας ὑπέστη βικαιοτέρως καταστροφὰς ἢ αἱ Ἀθήναι, αἱ ὁποῖαι ὑπ' αὐθενδὸς πολεμίου κατακτητοῦ ἠρῆμώθησαν, ἐνῶ ἡ Ῥώμη ἐσυλήθη ἐπανειλημμένως ὑπὸ τοῦ Ἀλαρίχου καὶ τῶν Βανδάλων, ὑπὸ τοῦ Ρικιμέρου καὶ τῶν Γόθων τοῦ Τοτίλα. Ὅπως αἱ Ἀθήναι, κατέβησθη καὶ ἡ Ῥώμη γενομένη ἐπαρχιακὴ πόλις τοῦ βυζαντικαῦ κράτους. Τὴν αὐτὴν δὲ τύχην καὶ ἡ Ἑλλάς ὑποστάσα τὸν ἕκτον αἰῶνα τὴν εἰσβολὴν βυζαντινῶν λαῶν· ἐκεῖ μὲν συνέτριψαν οἱ Λογγοβάρδοι τὰ λείψανα τοῦ ἀρχαίου πολιτισμοῦ καὶ εἰσεποίησαν εἰς τὸν λατινισμὸν στοιχεῖα γερμανικοῦ βίου, ἐνταῦθα δὲ παρήγαγον οἱ Σλάβοι τὰς αὐτὰς ἐνεργείας. Ἡ Ἰταλία ἐγένετο ἐν μέρει λογγοβαρδικὴ χώρα· οὕτως ἐκαλεῖτο τὸ μεσημβρι- τῆς μέρος μέχρι τοῦ δωδεκάτου αἰῶνος, ἐνῶ τὸ

βόρειον φέρει ἀκόμη σήμερον τὸ ὄνομα τοῦτο· ἡ δὲ Ἑλλάς ἐν μέρει, μάλιστα ἡ Πελοπόννησος, ἀπεσθλαβώθη καὶ γέγονε βάρβαρος.

Κατὰ πάντη ὅμοιον τρόπον τὸ εἰς ἀμφοτέρως τὰς κλασσικὰς χώρας παρ- εἰσδύσαν ξένον φυλετικὸν καὶ γλωσσικὸν στοιχεῖον καταναλώθη πάλιν ὕστερον διὰ τῆς ἀντιδράσεως τῆς αὐτόχθονος ἐθνικῆς ἰσχύος, διὰ τῆς δυνάμεως τῆς ἐκκλησίας καὶ τῆς βίας τῶν ὀπλων. Ἐν Ἰταλίᾳ μὲν κατέστρεψεν ἡ ἐπέμβασις τοῦ Πιπίνου καὶ τοῦ Καρόλου τὴν λογγοβαρδικὴν κυριαρχίαν περὶ τὰ τέλη τοῦ ὀγδόου αἰῶνος· ὅτε δὲ πάλιν ἐπερρώσθη ἡ δημοσία δύναμις ἐν Βυζαντίῳ, κατρωθῆθη διὰ τῶν προσπαθειῶν τοῦ αὐτοκράτορος Λέοντος Δ', τῆς αὐτοκρατείας Εἰρήνης καὶ Νικηφόρου Α' ὁ καταγωνισμὸς τῶν Σλάβων.

Τὴν μὲν Ῥώμην ἐφύλαξεν ἀπὸ τῆς ἀλώσεως τῶν Λογγοβάρδων τὸ πνεῦμα τῶν Παπῶν καὶ ἡ ὀχυρότης τῶν τειχῶν τοῦ Αὐρηλιανοῦ, τὰς δὲ Ἀθήνας ἔσωσεν ἀπὸ τῶν Σλάβων τὸ δυσάλωτον τῆς Ἀκροπόλεως καὶ ἡ στερεότης τῶν τειχῶν αὐτῆς, τὰ ὁποῖα εἶχον ἐπισκευασθῆ ὑπὸ τινῶν αὐτοκρατόρων καὶ τελευταῖον ὑπ' αὐτοῦ τοῦ Ἰουστινιανοῦ. Οὐδεὶς ἱστοριογράφος ποιεῖται μνεῖαν ἀλώσεως τῶν Ἀθηναίων ὑπὸ τῶν Σλάβων ἢ τῶν Βουλγάρων εἴτε τῶν Σαρακηνῶν πειρατῶν. Ἄλλ' ἐνῶ ἡ Ῥώμη διὰ τῆς παπικῆς ἐξουσίας καὶ τῆς ἐπανιδρυθείσης αὐτοκρατορίας ἀνέκτησε πάλιν τὴν θέσιν αὐτῆς ὡς κεφαλὴ τῆς Δύσεως, ἡ ἄσημος ἐπαρχιακὴ πόλις τῶν Ἀθηναίων δὲν ὑπῆρχε πλέον διὰ τὴν ἀνθρωπότητα.

Ἡ κατὰπτωσις αὐτῆς ἐθεωρεῖτο μέχρι τῶν καθ' ἡμᾶς χρόνων τοσοῦτον ἐντελής, ὥστε ὁ Φαλλμεράνερ ἐτόλμησε νὰ δῖσχυρισθῇ, ὅτι αἱ Ἀθήναι, ἀπὸ τοῦ ἕκτου μέχρι τοῦ δεκάτου αἰῶνος, ἦσαν ἀκατοίκητος ἐρημία. Ἡ γνώμη αὕτη καὶ ἡ γνωστὴ περὶ τοῦ παντελοῦς ἐκσλαβισμού τῆς Ἑλλάδος ὑπόθεσις ἐπιπόνως ἀνηρέθησαν ἢ περιεστάλησαν ἐντὸς ὀρίων οὐχὶ ἀκόμη ἐντελῶς ὀρισμένων.

Καὶ αἱ μὲν μαρτυρίαι τῆς παρατάσεως τοῦ βίου τῶν Ἀθηναίων κατὰ τοὺς αἰῶνας ἐκείνους παρεδόθησαν ἡμῖν ἀσφαλῆσταται· ἀλλὰ δύναται νὰ σημάνη τὴν ἱστορικὴν ἀσημότητα τῶν Ἀθηναίων ἐνεργεταρόν ἢ ἡ ἀλήθεια αὕτη, ὅτι ἐγένετο χρεια τοιούτων τεκμηρίων καὶ τῆς ἀναδιοφήσεως γεγονότων οὕτως ὀλιγοστών, ἵνα μόνον ἀποδειχθῇ, ὅτι ἡ λαμπρότατη πόλις τῆς ἱστορικῆς γῆς ἐξηκολούθει ὑπόνουσαν ἐν κέντρῳ τοῦ ἕκτου αἰῶνος;

Τὸ πρόβλημα, τὸ ὁποῖον ὁ Φαλλμεράνερ μετόληρον καὶ λαμπρὸν πνεῦμα ἔρριψεν εἰς τὴν ἐπιστήμην, ἔσχε τὰς εὐεργετικωτάτας συνεπεΐας. Ἐν ταῖς ἐμπαθεσί συζητήσεσι περὶ τοῦ ἀντικειμένου ταύτου ἀνεπτύχθησαν κυρίως εἰπεῖν τὰ σπέρματα ἱστορίας τῶν Ἀθηναίων ἀπὸ τῆς ἀρχαιότητος, ἥτις δὲν ἐγράφη μὲν ἀκόμη, ἀλλὰ κεῖται συγκεκαλυμμένη ἐν τῇ γενικῇ ἱστορίᾳ τῆς μεσαιωνικῆς Ἑλλάδος. Ἀρκεῖ ὁμως νὰ προφέρωμεν ὀνόματα,

οἶκ τὰ τοῦ Buchon, Finlay, Fallmerayer, Zinkeisen, Hopf, τοῦ Elissen, Tafel, Herzberg, Σουρμελή, Παπαρηγοπούλου, Σάθα καὶ Λάμπρου, ἵνα σημάσωμεν τὰς προόδους, αἵτινες εἰς τὸν κλάδον τοῦτον ἐγένοντο ἀπὸ τοῦ Δουκαγγίου. Καὶ εἰς μὲν τὴν μεσαιωνικὴν ἱστορίαν τῆς πόλεως τῶν Ἀθηναίων προσήνεγκον μέχρι τοῦδε τὰς μεγίστας ὑπηρεσίας ὁ Buchon καὶ ὁ Κάρολος Hopf, ὁ μὲν πρῶτος ὡς πρὸς τὴν φραγγικὴν ἐποχὴν, ὁ δ' ἕτερος ὡς πρὸς ὅλον τὸν μεσαιῶνα ἐν τῷ θεμελιώδει αὐτοῦ ἔργῳ, τῇ Ἱστορίᾳ τῆς Ἑλλάδος ἀπὸ τῆς ἀρχῆς τοῦ μεσαιῶνος μέχρι τῶν καθ' ἡμᾶς χρόνων. Δυστυχῶς δὲν ἐξετέλεσεν ὁ Hopf τὸ σχέδιον τοῦ νὰ γράψῃ ἱστορίαν τοῦ φραγγικοῦ Δουκάτου, εἰ καὶ προελείπε τὴν ὁδὸν αὐτῆς διὰ τῆς μονογραφίας αὐτοῦ «Περὶ τῶν πηγῶν τῆς ἱστορίας τοῦ Δουκάτου τῶν Ἀθηναίων», ἐκδοθείσης τὸ 1852.

Στεριβεῖ μὲν ἐπὶ μακροῦς αἰῶνας τὸ ρεῦμα τῶν ἱστορικῶν εἰδήσεων περὶ τῶν Ἀθηναίων, ἢ ῥεῖ μόνον οὕτω φειδωλῶν, ὅπως τὸ ὕδωρ τοῦ Ἰλισσοῦ ἐν τῇ στενῇ αὐτοῦ πετρώδει κοίτῃ. Ἀπὸ τοῦ Δεξιππου, τοῦ τελευταίου ἥρωος τῶν Ἀθηναίων ἐπὶ τῶν Ἑρούλων, δὲν εὐρέθη οὔτε Ἀθηναῖος οὔτε Ἕλληνας, ὅστις ἔκριεν ἀξιὸν νὰ καταλείψῃ εἰς τοὺς ἐπιγόνους ἔστω καὶ μόνον τὰς ἐλαχίστας σημειώσεις περὶ τοῦ βίου τῆς πόλεως τοῦ Περικλέους. Παρόμοιον βαθὺ σκότος κεῖται ἐπὶ τῶν ἀρχαίων αὐτῆς μνημείων. Ἄγνωστος εἶναι ἡμῖν ἡ τύχη τῶν ναῶν, τῶν θεάτρων, τῶν ἀναριθμητῶν ἔργων ἀρχαίας τέχνης καὶ λαμπρότητας. Ὀλίγων μνημείων ἐξαιρουμένων ἢ μεσαιωνικῆ μεταμόρφωσις τῶν Ἀθηναίων φαίνεται ἐν γένει ὡς φθορά. Ὁ Fea ἠδυνήθη νὰ συντάξῃ δοκίμιον ἱστορίας τῶν ἐρεσιῶν τῆς Ῥώμης, τοιοῦτό τι ὅμως ἐγγείρημα περὶ τῶν Ἀθηναίων εἶναι πρᾶγμα ἀδύνατον. Ἐκκλησιαστικά, εὐγενεῖς καὶ δημόται ἐκόσμησαν τὴν ὄψιν τῆς Ῥώμης μετὰ χαρκακτῆρας νέων μνημείων, τοιαῦτα ὅμως μόλις εἶναι φανερά ἐν Ἀθήναις. Ἡ ἐπιμελὴς συγγραφή τοῦ Αὐγούστου Mommsen «Athenae Christianae» διδάσκει πόσον ὀλίγας διασαφήσεις περὶ τῶν ἀρχαίων λειψάνων καὶ τῆς τύχης αὐτῶν παρέχει ὁ κατάλογος τῶν αὐτόθι χριστιανικῶν ἐκκλησιῶν.

Ἀλλ' αὐτὰ αὐτὰ ἢ περιπτώσεις, ὅτι ἔλειψαν ἐν ταῖς μικραῖς Ἀθήναις αἱ ἐνεργαὶ εὐεργετικαὶ συναρμυαί, αἵτινες μετεμόρφωσαν τὴν μεγάλην Ῥώμην, συνηγορεῖ ὑπὲρ τοῦ ὅτι ἡ ἀρχαία μορφή τῆς πόλεως διετηρήθη ἀκόμη ἐπὶ μακρὸν χρόνον. Ἐπισκοπῶς εἰσέρχεται εἰς αὐτὴν ὁ χριστιανισμὸς, διότι οὐδ' ἀκούομεν πολλὰ περὶ φανταστικῶν ἐκρήσεων τοῦ μίσους κατὰ τῶν ἐθνικῶν. Ἐκτὸς τινων καταστροφῶν καλλιτεχνημάτων καὶ ἱερῶν, εἰς τὰ ὅποια, ὡς εἰς τὰ ἱερά τοῦ Ἀσκληπιοῦ, ἡ ἀρχαία πίστις ἐνέμενε μετ' ἰσχυρογνωμοσύνης, φαίνεται ὅτι ἡ νικηφόρος θρησκεία κατέλαβεν εἰρηνικῶς τὰς Ἀθήνας. Ἡ ἀνάγκη τῶν ἐκκλησιῶν καὶ τῶν μοναστηρίων δὲν ἠδύνατο νὰ ἔχῃ ἐνταῦθα τὰς ἀπειροὺς ἀξιώσεις ὅσας ἐν Ῥώμῃ, τῇ ἐστὶ τῆς Χριστιανωσύνης. Οἱ εἰς ἐκκλησιαστικὰ μετατραπέντες ἀρχαῖοι τῶν Ἀθηναίων ναοὶ, καὶ δὴ

μεταξὺ τούτων οἱ λαμπρότεροι, δεικνύουσιν ἀκόμη σήμερον πόσον ἐφείσθησαν αὐτῶν κατὰ τὴν χριστιανικὴν αὐτῶν διασκευὴν. Ἐκτὸς τοῦ Πανθέου τοῦ Ἀγρίππα οὐδὲν τῶν μεγαλειτέρων ἐν Ῥώμῃ μνημείων μετεχειρίσθησαν οἱ Χριστιανοὶ μετὰ τοσαύτης φειδοῦς, ὅπως οἱ Ἀθηναῖοι τὰ Προπύλαια καὶ τοὺς ναοὺς τῆς Ἀκροπόλεως ἢ τὸ καλούμενον Θεσεῖον. Δύναται τις πρὸς τούτους νὰ πιστεύσῃ, ὅτι οἱ Ἀθηναῖοι ἐφύλαξαν πλείονα χρόνον τὰ δημόσια ἔργα τῆς πόλεως τῶν μετὰ ζωηροτέρας αἰσθήσεως περὶ τὸ καλὸν ἢ οἱ Ῥωμαῖοι τὰ ἐκυτῶν ὅθεν ἤδη κατὰ τὸν πέμπτον αἰῶνα ὁ εὐγενὴς αὐτοκράτωρ Μαγιοριανὸς καὶ βραδύτερον ὁ βρασιλεὺς τῶν Γότθων Θεοδώριχος ἠναγκάσθησαν νὰ στρέψωσιν ἐναντίον τοῦ ἀπλήστου τῶν Ῥωμαίων βανδαλισμοῦ ὁ μὲν τοὺς νόμους του, ὁ δὲ τὸν κάλαμον τοῦ Κασσιόδωρου.

Καὶ κατέστρεψαν μὲν καὶ οἱ χριστιανοὶ Ἀθηναῖοι ἀναμφισβητήτως ἐθνικὸς ἀνδριάντας καὶ πολλὰ περίφημα μαρμάρου ἔργα ἐρριφθήσαν, ὅπως ἐν Ῥώμῃ, εἰς τὴν ἀσβεστοποιὸν κλίμινον. Ἀλλὰ καὶ οἱ πραίτωρες καὶ οἱ αὐτοκράτορες τοῦ Βυζαντίου ἐγένοντο αἵτιοι ἀρπαγῶν καλλιτεχνικῶν θησαυρῶν, γυμνώσαντες τὰς ἀρχαίας ἐπαρχίας τῆς Ἑλλάδος, ἵνα κοσμήσωσι τὴν μόνην ἐπὶ τοῦ Βοσπόρου πόλιν. Ἦδη ὁ Κωνσταντῖνος ἐποίησατο ἀρχὴν τούτου. Ὁ περίφημος Ζεὺς τοῦ Φειδίου μετηνέχθη ἤδη περὶ τὸ 397 ἀπὸ τῆς Ὀλυμπίας εἰς τὸ Βυζάντιον, καὶ ἐπὶ Θεοδοσίου Β' ἐν τῶν ἀγαλλμάτων τῆς Ἀθήνας τοῦ αὐτοῦ καλλιτέχνου ἔσχε τὴν αὐτὴν τύχην. Ὁ αὐτοκράτωρ οὗτος διέταξε πρὸς τούτους ν' ἀπαγάγωσιν ἀπὸ τοῦ ἐν Ἀθήναις ναοῦ τοῦ Ἄρεως τοὺς ἐλέφαντας, ἵνα στήσῃ τούτους παρὰ τὴν Χρυστὴν πύλην ἐν Βυζαντίῳ, ὁ δὲ Βέρρης αὐτοῦ, ὁ πατριάρχης Πρόκλος, ἤρπασε πρὸς τοὺς ἄλλοις καὶ τινα μονόλιθον στῦλον τὸν ὅποιον ἔστησαν ἐκεῖ ἐν τῷ Ἰπποδρομίῳ. Περὶ δὲ τὸ τέλος ἤδη τοῦ τετάρτου αἰῶνος Βυζαντινός τις ἀνθύπατος ἐγύμνωσε τὰς Ἀθήνας ἀπὸ τῶν περιφώμων εἰκόνων τοῦ Πολυγνώτου ἐν τῇ Ποικίλῃ, τὰς ὁποίας ἀκόμη ὁ Ἰμέριος περὶ τὸ ἔτος 360 εἶχε θαυμάσαι κατὰ χώρον. Ὅτε δὲ ὁ Ἰουστινιανὸς ἐτύλα τὰς πόλεις τοῦ βρασιλείου του χάριν τῆς οἰκοδομῆς τῆς Ἁγίας Σοφίας, ἐγυμνώθησαν τῆς πολυτίμου αὐτῶν ὕλης καὶ τὰ μνημεῖα τῶν Ἀθηναίων, ἢ δ' ἐπιπέδη τῆς Ἀκροπόλεως καὶ τῶν τειχῶν τοῦ ἄστεος ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ αὐτοκράτορος συνείργησεν οὐχ ἥττον εἰς καταστροφὴν ἀρχαίων μνημείων.

Ἀπὸ ἀμνημονεῦτων χρόνων οὐδεὶς αὐτοκράτωρ τοῦ Ῥωμαϊκοῦ βασιλείου εἶχεν ἐπισκεφθῆ τὰς Ἀθήνας, αἵτινες, εἰς τινὰ γωνίαν τῆς ἐλληνικῆς θαλάσσης κεκρυμμέναι, ἔκειντο ἔξω τῆς λεωφόρου τῆς ἱστορίας. Οἱ ἐπὶ τοῦ θρόνου τοῦ Κωνσταντίνου καθήμενοι Καίσαρες ἦσαν ἀπαύστως ἐνησχολημένοι περὶ τὴν συγκέντρωσιν τοῦ Ῥωμαϊκοῦ κράτους εἰς τὴν μεγάλην πρωτεύουσαν, ἥτις βαθμηδὸν ἐνετύπωσεν ἐπ' αὐτοῦ τὸν βυζαντικὸν χαρακτῆρα. Εἶχον πρὸς τούτοις τὴν φροντίδα ν' ἀποκρούωσιν ἀπὸ τοῦ Δουνά-

σεως και του Βοσπόρου Σλάβους, Ἀβάρους και Βουλγάρους, οὐνικούς και τευρανικούς λαούς και καθ' ἕν χρόνον ἢ βόρειος Ἑλλάς και ἡ Πελοπόννησος κατελήφθησαν ὑπὸ τῶν Σλάβων, αἱ ἐπαρχίαι αὐταὶ ἦσαν σχεδὸν ἀπωλεσμένα μέλη, προσκρῶμενα εἰς τὸ σῶμα τοῦ μεγάλου κράτους. Ἡ κυριαρχία τῶν αὐτοκρατόρων ἐκεῖ περιορίζετο εἰς τινὰς ὀχυράς παραλίαι πόλεις, ὁμοίως ὡς ἐν Ἰταλίᾳ, ἔπειτα και οἱ Λογγοβάρδοι δὲν κατώρθωσαν νὰ κυριεύσωσι τοιαύτας.

Και ἐν μὲν τῇ ἄρκτῳ ἡ σπουδαιότερα τῶν πόλεων τούτων ἦτο ἡ πλουσία Θεσσαλονίκη, ἐν δὲ τῇ Ἑλλάδι και τῇ Πελοποννήσῳ αἱ ὀχυραὶ πόλεις Πάτρας, Κόρινθος, Μονεμβασία, Θῆβαι, Ἀθήναι και Χαλκίς. Καὶ πόλεις μὲν οἶμαι αἱ Θῆβαι, ἡ Κόρινθος και ἡ Χαλκίς διετέλουν ἀκόμη ἐπίσημοι ἐνεκα τοῦ ἐμπορίου και τῆς μεταξουργίας, ὀλιγωτέρην ὅμως σημασίαν εἶχον αἱ Ἀθήναι, τῶν ὁποίων οἱ λιμένες εἶχον παρκαμῆσαι. Πρὸς δὲ τούτοις ὁ στρατηγὸς τοῦ θέματος τῆς Ἑλλάδος εἶχε τὴν ἐδραν αὐτοῦ οὐχὶ ἐπὶ τῆς ἀκροπόλεως τῶν Ἀθηναίων, ἀλλ' ἐν τῇ Καδμείᾳ τῶν Θηβῶν.

Ἀκριβῶς λοιπὸν τότε, ὅτε οἱ Σλάβοι εἶχον ἐξκλωθῆ μέχρι τοῦ Ἀλφειοῦ, ἠξιώθησαν αἱ Ἀθήναι τῆς ἐπισκέψεως αὐτοκράτορος. Κώνστας ὁ Β', πορευόμενος εἰς Ἰταλίαν πρὸς ἔξωσιν τῶν Λογγοβάρδων ἀπὸ τῆς Ἀπουλίας και καθυπὸτάξιν τοῦ παπικοῦ κράτους, ἐνεφανίσθη ἐδῶ ἐν ἔτει 662. Ἡ ἐμφάνισις αὐτοῦ εἰς τὰς ἠρημωμένας Ἀθήνας δὲν ἐξεγείρει τὴν φαντασίαν ἡμῶν ὀλιγώτερον ἢ ἡ βραδυτέρα ἐπίσκεψις αὐτοῦ εἰς Ῥώμην.

Τί ὑπελείπετο τότε ἀκόμη ἐκ τῶν μνημείων και τῶν καλλιτεχνημάτων, τὰ ὁποῖα ἀπηρτίμησεν ὁ Παυσανίας, και εἶδον ἀκόμη μετ' αὐτὸν ὁ Ἰμέριος και ὁ Συνέσιος; Ὅποῖον ὄψιν εἶχεν ἡ Ἀκρόπολις, ὅτε ἀνήλθεν εἰς αὐτὴν Κώνστας ὁ Β', ἵνα προσευχηθῆ ἐν τῷ Παρθενῶνι, τῇ μητροπόλει τῶν Ἀθηναίων, τὴν νεομισμένην αὐτοῦ εὐχὴν, ὡς ἐπραξεν ὕστερον ἐν τῷ Ἀγίῳ Πέτρῳ τῆς Ῥώμης; Ἀλλ' οὐδὲν διηγοῦνται ἡμῖν οἱ Βυζαντινοὶ ἱστορικοὶ ἄλλο ἢ ἀπλῶς τὸ συμβῆναι τῆς εἰς Ἀθήνας παρουσίας τοῦ αὐτοκράτορος. Πλείονας λεπτομερεῖας γνωρίζομεν περὶ τῆς ἐν Ῥώμῃ διατριβῆς αὐτοῦ, και ταύτας ὀφείλομεν τῷ Ἀναστασίῳ και Παύλῳ τῷ Διακόνῳ.

Ἐπειδὴ δὲ Κώνστας ὁ Β' ἄλλα τε ἀρχαῖα χαλκᾶ τεχνουργήματα και αὐτὰς τὰς μεταλλίνας πλάκας τῆς ὀροφῆς τοῦ Παρθένου δίσταξε νὰ ἐκκομίσωσι τῆς Ῥώμης και νὰ φορτώσωσιν εἰς τὰ πλοῖά του, διὰ τοῦτο τολμῶμεν ν' ἀποδεχθῶμεν, ὅτι ἐσύλησε και τὰς Ἀθήνας, αἱ ὁποῖαι κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους ἦσαν βεβαίως πλουσιώτεροι εἰς καλλιτεχνικούς θησαυρούς ἢ ἡ πολλακίς διαρπασθεῖσα Ῥώμη.

Ἐν τῷ συγγράμματί μου «Ἱστορία τῆς πόλεως Ῥώμης ἐν τῷ μεσαιῶνι» ἐξέφερα τὴν ὑπόνοιαν, ὅτι ἡ παρουσία τοῦ αὐτοκράτορος ἐκείνου ἐν ἔτει 663 εἰς Ῥώμην, ὀπόθεν δέκα ἔτη πρότερον εἶχε διατάξει ν' ἀπαγάγωσιν εἰς Κριμαίαν τὸν Πάπαν Μαρτίνον, και τὴν ὁποῖαν τῶρα μετε-

χειρίσθη με καταφρόνησιν ἄρπαγος, ἔδωκαν ἀφορμὴν εἰς τὸν ἀρχαιότερον ἡμῖν γνωστὸν θρήνον ἐπὶ τῇ παρκαμῆ τῆς Ῥώμης. Τὸ ποίημα ἀρχεῖται διὰ τοῦ ἐξῆς διστίχου·

Nobilibus fueras quondam constructa patronis,
Subdita nunc servis. Heu, male, Roma, tuis.

ἦτοι

Ἄλλοτε ὑπὸ γενῶν ἐπατρίδων ἀρχόντων ἰδρύθη·
τῶρα εἰς δούλους ὑπείσεις. Ὡ πῶς καταστρέφεται, Ῥώμη!

Ἐν σθεναροῖς στίχοις εἰκονίζει τὴν τύχην τῆς ἐρημωθείσης πρωτεύουσας τῆς οἰκουμένης, ἥτις πέπτωται νῦν νὰ φέρῃ τὸν ζυγὸν τῆς ἀκμαζούσης νέας Ῥώμης, τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Οὐδεὶς ποιητῆς ἠγέρθη τότε ἐν Ἀθήναις, ἵνα ἀφιέρωσιν ἐλεγείον εἰς τὰ εἰρεῖνια τῆς πατρίδος πόλεως, και μόλις πέντε αἰῶνας ὕστερον ἀκούομεν ἐκεῖ τὸν θρήνον κλασικῶς μεμωρῶμένου Ἑλληνος.

Ἡ ἐπίσκεψις Κώνσταντος τοῦ Β' εἶνε ἄλλως τὸ πρῶτον τῶν ἱστορικῶν συμβάντων τὸ ὁποῖον ἀναίρει τὸν μῦθον τοῦ Φαλλμεράδερ, ὅτι αἱ Ἀθήναι εἶχον παύσει ὑπάρχουσαι ὡς πόλις· ἀλλ' ἤδη ἐπὶ Ἰουστίνου τοῦ Β' αἱ Ἀθήναι ἐγένοντο ὀνομασταί, ὅτε ἡ αἵρεσις τῶν Τριθεϊτῶν εὑρεν ἐν αὐταῖς ὑποδοχὴν, ὡς ἐν Κόρινθῳ. Τοῦτο ἀναφέρει ἡ ἀέκκλησιαστικὴ ἱστορία Ἰωάννου τοῦ Ἐφέσου. Αἱ εἰδήσεις ἡμῶν περὶ τῶν Ἀθηναίων περιορίζονται ἐπὶ μακροῦς αἰῶνας μόνον εἰς σποραδικὰ γεγονότα.

Ἐπίσκοποι και ἀρχιεπίσκοποι τῶν Ἀθηναίων, πρῶτον μὲν ἐν ἔτει 680 Ἰωάννης ὁ μετασχὼν τῆς ἐν Ῥώμῃ συνόδου,¹ εἶτα δὲ ὁ Σάββας, ὁ Νικήτας, ὁ Ἀναστάσιος κατὰ τὸν ἕνατον αἰῶνα ἀπέδειξαν τὴν διάρκειαν τῆς πόλεως. Ὁ Le Quien συντάξε τὸν ἐλλιπῆ τοῦτον ἐπισκοπικὸν πίνακα, συμπληρούμενον ὑπὸ χρονολογικῶν σημειώσεων, αἵτινες εὑρέθησαν ἐγκεχαρῶνται ἐπὶ τῶν στύλων τοῦ Παρθενῶνος και ἄλλων ναῶν τῶν Ἀθηναίων και αἵτινες παραδίδουσιν ἡμῖν νεκρολόγιον πολλῶν ἐπισκόπων, ἀρχιεπισκόπων και μητροπολιτῶν τῆς πόλεως· ἀλλ' ἡ γνησιότης τῶν ἐπιγραφῶν τούτων δὲν εἶνε πάντοτε ἀναμφίβολος.

Ἐν τῷ ὀγδόῳ αἰῶνι και ἐν ἀρχῇ τοῦ ἐνάτου δύο Ἀθηναῖται περιβλήθεισαι, ὅπως πρὸ αὐτῶν ἡ Εὐδοκία, τὸ αὐτοκρατορικὸν διάδημα, καθιστῶσι πάλιν ὀνομαστὴν τὴν πατρίον πόλιν· ἡ διαδόχτος Εἰρήνη, ἥτις συζευχθεῖσα ὑπὸ Κωνσταντίνου Ε' τῷ υἱῷ αὐτοῦ Λέοντι Δ' ἐγένετο ὕστερον αὐτοκράτειρα και ἡ ταύτης ἀνεψία Θεοφανῶ, τὴν ὁποῖαν Νικήφορος Α' ἐν ἔτει 897 ἐξέδωκε γυναῖκα τῷ υἱῷ και διαδόχῳ αὐτοῦ Σταυρακίῳ· φαίνεται πρὸς τούτοις ὅτι κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην ἡ Ἀκρόπολις τῶν Ἀθηναίων ἐχρησίμευε ὡς τόπος ἐξορίας εὐγενῶν Βυζαντινῶν.

1 Σ. Μ. Κατὰ τὴν δόξιν ἡμῖν σημειώσιν ὑπὸ τοῦ δηγητοῦ κ. Σπυρ. Λάμπρου ὁ Ἰωάννης παρέστη εἰς τὴν ἐν Κωνσταντινουπόλει σύνοδον τοῦ 680 οὐχὶ δὲ εἰς τὴν ἐν Ῥώμῃ κατὰ τὸ αὐτὸ ἔτος συνελθοῦσαν.

Αἱ σχέσεις τῆς Δύσεως πρὸς τὴν Ἑλλάδα διετηροῦντο ἄλλως ἀπὸ τοῦ Ἰουστινιανοῦ κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἤττον ζωηρά. Ἡ ἐν Σικελίᾳ καὶ μεσημβρινῇ Ἰταλίᾳ ἐξουσία τοῦ Ἑλληνος αὐτοκράτορος καὶ ἡ σχέσις τῆς Ῥωμαϊκῆς ἐκκλησίας πρὸς τὴν ἑλληνικὴν, καὶ τοι κατέστη μετὰ βραχὺν χρόνον ἐχθρική, διετήρουν εἰς συγκοινωνίαν ἀμφοτέρω τὰ μέρη τοῦ ἀρχαίου Ῥωμαϊκοῦ κράτους. Οὕτως ἤρχοντο πάντως πολλαὶ εἰδήσεις καὶ ἀπὸ τῶν Ἀθηναίων εἰς τὴν Δύσιν, εἰ καὶ ἡ γεωγραφικὴ θέσις τῆς πόλεως δὲν επέτρεπε νὰ γίνῃ αὕτη σταθμὸς τῶν διεθνῶν ἐκείνων σχέσεων.

Δύο Πάπαι εἶδον τὴν Ἀνατολήν, Μαρτίνος Α', ὅστις ἐν ἔτει 653 ἤχθη αἰχμάλωτος εἰς Κωνσταντινούπολιν, καὶ ὁ Κωνσταντῖνος, ὅστις ἐν ἔτει 710 κατὰ διαταγὴν τοῦ αὐτοκράτορος ἐπλευσεν ἐκεῖσε. Οὐδέτερος τούτων προσήγγισεν εἰς τὰς Ἀθήνας, ἀλλ' ἀμφοτέροι διαδόντες τὸν πορθμὸν τῆς Μεσσηνίας καὶ παραπλεύσαντες τὰς ἑλληνικὰς ἀκτὰς ἐφθασαν διὰ Νάξου καὶ Κέω εἰς Βυζάντιον. Περὶ οὐδενὸς δὲ τῶν στρατηγῶν, μεγιστάνων καὶ ἀπεσταλμένων, οἵτινες ἐταξείδευον μετὰ τὴν Ἀνατολῆς καὶ Δύσεως, μανθάνομεν ὅτι παρεγένετο ἐν Ἀθήναις.

Μάτην ὡσαύτως ζητοῦμεν ἐν ταῖς ἀρχαιοτάταις πορείαις τῶν προσκυνητῶν τῆς Δύσεως νὰ εὐρωμεν τὰς Ἀθήνας ὡς σταθμὸν. Ἡ πρὸς τὴν Ἱερουσαλήμ ὁδὸς εἶνε σημειωμένη ἤδη ἐν ἔτει 333 ἐν τῷ ὁδοιπορικῷ Βορδιγαλίου τινός. Ὁ προσκυνητὴς οὗτος ἀναχωρήσας ἐκ τῆς μεσημβρινῆς Γαλατίας διήλθε διὰ τοῦ Μεδιολάνου καὶ τῆς Ἀκυληίας, διέβη τὰς Ἰουλιανὰς Ἀλπεῖς καὶ τὰς παραδουναβίους χώρας καὶ ἐφθασεν εἰς Κωνσταντινούπολιν, ἐκεῖθεν δὲ διὰ τοῦ Βοσπόρου εἰς τὴν Συρίαν. Ἐπέστρεψε δὲ διὰ Θράκης καὶ Θεσσαλονίκης καὶ ἐκεῖθεν, διαβὰς τὴν Μακεδονίαν καὶ Ἰλλυρίαν, ἀφίκετο διὰ τῆς Ἡρακλείας εἰς τὸν λιμένα τοῦ Αὐλῶνος, ὁπόθεν ἐπειραιώθη εἰς Ὑδροῦντα.

Ἐν τῷ αὐτῷ τετάρτῳ αἰῶνι προσκυνηταὶ ἀπὸ τῆς Ἰταλίας ἀναγόμενοι ἐπλευσαν διὰ τοῦ Αἰγαίου καὶ τῆς Κύπρου εἰς Συρίαν, ὡς Εὐσέβιος ὁ ἐκ Κρεμῶνος (περὶ τὸ 385) καὶ ἁγία Παύλα ἡ Ῥωμαίκα. Οἱ προσκυνηταὶ τῆς Δύσεως ἐτρέποντο τὴν ἀρχαίαν ἐμπορικὴν ὁδὸν τῶν Ῥωμαίων, εἴτε διὰ τῆς θαλάσσης εὐθὺ εἰς τὴν Συρίαν, εἴτε διὰ τῶν Δακικῶν χωρῶν εἰς τὸν Βόσπορον.

Οὔτε ἐν τῷ ὁδοιπορικῷ τοῦ Γαλάτου ἐπισκόπου Ἀρκούλφ περὶ τὸ 700, οὔτε ἐν τῷ τοῦ Βιλιβάλδου, τοῦ ὕστερον ἐπισκόπου, μνημονεύονται ποτε αἱ Ἀθήναι. Ὁ ἅγιος οὗτος ἀνὴρ ἐκπλεύσας τῶν Συρακουσῶν προσήγγισε μόνον εἰς τὴν Μονεμβασίαν ἐν Ἀργολίδι, καὶ ἐκεῖθεν ἐπλευσε διὰ Κῶ καὶ Σάμου εἰς Ἐρεσον. Καὶ Λιουτπράνδος ὁ Κρεμωνεύς δὲν εἶδε τὰς Ἀθήνας κατὰ τὸ περίφημον αὐτοῦ πρεσβευτικὸν ταξείδιον ἐν ἔτει 968, ἀλλ' ἐπλευσεν ἐξ Ὑδροῦντος εἰς Πάτρας καὶ Κέρκυραν, καὶ ἐπορεύθη εἴτα διὰ Ξηρᾶς εἰς Κωνσταντινούπολιν ὁπόθεν ἐπανήλθε διὰ τῆς αὐτῆς ὁδοῦ.

Ἐνίοτε ὁμοῦ μοναχοὶ προσκυνηταὶ οἰοῦνται ἀπεπλανήθησαν εἰς Ἀθήνας κατὰ τὴν ὁδοιπορίαν αὐτῶν. Τοῦτο μαρτυρεῖ ἡ βιογραφία τοῦ ἁγίου Λουκά, τοῦ θαυματουργοῦ τῆς φωκαϊκῆς μονῆς Στειρίου, τοῦ Αἰγινήτου, ὅστις ἀπέθανε τὴν 7 Φεβρουαρίου τοῦ ἔτους 946. Ὁ σύγχρονος αὐτοῦ βιογράφος διηγεῖται, ὅτι δύο μοναχοὶ, οἵτινες ἀφίχθησαν ἐκ Ῥώμης καὶ ἐβούλοντο νὰ πορευθῶσιν εἰς Ἱεροσόλυμα, κατέλυσαν εἰς τὸν οἶκον τῆς μητρὸς τοῦ Λουκά, ὅστις εἴτα συνώδευσεν αὐτοὺς κρυφίως. Οἱ μοναχοὶ ἐπορεύθησαν πρῶτον εἰς Ἀθήνας, ἐνθα προσηυχήθησαν «ἐν τῷ ἁγίῳ ναῷ τῆς θεομήτορος» τῷ ἐν τῷ Παρθενῶνι· μετὰ δὲ ταῦτα συνέστησαν τὸν νεαρὸν αὐτῶν ἐταῖρον ἡγουμένῳ τινὶ μοναστηρίου ἐν Ἀθήναις, ὅστις ἐδέχθη καὶ κατέταξεν αὐτὸν εἰς τοὺς μοναχοὺς.

Εἰς τὸν αὐτὸν αἰῶνα ἀνήκει ἡ μεγάλη χριστιανικὴ ἐνέργεια τοῦ ἁγίου Νίκωνος, περιφανοῦς ἱεραποστόλου, ὅστις ἐδίδαξε πρῶτον μὲν ἐπὶ τῆς νήσου Κρήτης, εἴτα δ' ἐν Ἀττικῇ καὶ ἐν Πελοποννήσῳ, ἰδίως μετὰ τῶν σλαβικῶν φυλῶν τῆς Λακωνίας, ὅπου καὶ ἀπέθανεν ἐν τῇ ἀρχαίᾳ Σπάρτῃ περὶ τὸ τέλος τοῦ δεκάτου αἰῶνος. Ὁ βιογράφος αὐτοῦ, ἡγούμενος τοῦ μοναστηρίου ἁγίου Νίκωνος παρὰ τῇ Σπάρτῃ, ἐγράφη βεβαίως περὶ τὰ μέσα τοῦ 16' αἰῶνος, καὶ διὰ τοῦτο δεικνύει ἐνίοτε ἐπιστημονικῶς ἀποκτηθεῖσαν γῶσιν τῆς ἀρχαιότητος. Οὗτος διηγεῖται, ὅτι ὁ Νίκων, ἀφοῦ μετέπεισε τοὺς Κρήτας ν' ἀσπασθῶσι τὸν Χριστιανισμόν, ἐπλευσε πρῶτον εἰς Δαμασκόν, τὴν ἀρχαίαν Τροιζήνα, εἴτα δὲ διὰ τῆς ἐρήμου νήσου Σαλαμίνας εἰς τὴν Ἀττικὴν, καὶ ἀνήλθεν εἰς Ἀθήνας, «ὅπου ἴσταται ὁ περιώνυμος ναὸς τῆς θεομήτορος». Ἐνταῦθα κατέθελε τοὺς Ἀθηναίους διὰ τῶν διδασκῶν αὐτοῦ ὡς δι' ἄσματος σειρήνων. Ἐνταῦθεν ἐπεσκέφη τὴν Εὐβοίαν, τὰς «ἐπτὰπύλους Καδμείας» Θήβας, τὴν πόλιν τοῦ Πέλοπος, τὴν Κόρινθον, τὸ Ἄργος, τὸ Ναύπλιον καὶ τέλος τὴν Σπάρτην, ὅπου ἐγκαθιδρύθη καὶ εὐρεν, ὅπερ ἀξιοσημείωτον, Ἀθηναῖόν τινα Θεόπεμπτον ὡς ἐπίσκοπον. Ὁ Λακεδαιμόνιος βιογράφος εἶχε πλέον λησμονήσει τὰ ἀρχαῖα ὀνόματα τῆς Ἀκροπόλεως καὶ τοῦ Παρθενῶνος, ὅπου βεβαίως ὁ μέγας ἅγιος εἶχε συναγεῖρει τοὺς Ἀθηναίους πρὸς διδασκῆν, οὐδὲ ἀφιέρωσε μίαν κἄν λέξιν εἰς τὴν ἀρχιτεκτονικὴν λαμπρότητα τοῦ ἀρχαίου χριστιανικοῦ ναοῦ. Καὶ ὁμοῦ δὲν ἐστρεφετο αἰσθήσεως περὶ τὸ ἐν τῇ τέχνῃ καλόν· διότι ἐξύμνησε τὴν ἐκκλησίαν, τὴν ὁποίαν ὁ Νίκων ἐκτίσεν ἐν Σπάρτῃ καὶ διὰ ζωγραφικῶν ἐκόσμησε τόσον ἀμέτρως, μέχρι τοῦ δίσχυρισθῆναι, ὅτι ὁ πλοῦτος αὐτῆς εἰς μάρμαρον καὶ χρώματα ἀμιλλᾶται πρὸς πάντα τὰ ἔργα τοῦ Φειδίου, τοῦ Ζεύξιδος καὶ τοῦ Πολυγνώτου.

Οὐδεμία ἐκκλησία ἐν τε τῇ Ἀνατολῇ καὶ τῇ Δύσει, οὔτε αἱ βασιλικαὶ τῆς Ῥώμης, οὔτε ἡ ἁγία Σοφία, οὔτε βραχύτερον ὁ ἅγιος Μάρκος τῆς Βενετίας ἠδύναντο νὰ συγκριθῶσι πρὸς τὸν ἐπὶ τῆς Ἀκροπόλεως τῶν Ἀθηναίων ναὸν τῆς Παναγίας, ὅστις εἶχε διασκευασθῆ ἐν τῷ σηκῷ τοῦ ἀρίστου

ἔργου πάσης ἀρχιτεκτονικῆς. Ἄλλ' εἰς τοὺς αἰῶνας ἐκείνους ἐζήτουν τὸ ἔξοχον ναοῦ τινος ἐν ἄλλῳ τινί, ἐν τῷ κόσμῳ τῶν ψηφοθετημάτων καὶ τῶν εἰκόνων, ἐν τοῖς ἀγίοις σκεύεσι καὶ τοῖς πολυτίμοις λειψάνοις. Ἐν τῷ ναῷ τοῦ Παρθενῶνος ἐθαύμαζον οἱ ἐπισκεπτόμενοι οὐχὶ τὴν ἔξοχον κατασκευὴν τῶν κιόνων, οἵτινες περιέβαλλον τὸ χριστιανικὸν τοῦτο ἱερόν, οὐδὲ τὰς μετόπας καὶ ζωοφόρους τοῦ Φειδίου. Ὅτι ἐκεῖ θεᾶς ἄξιον ἐφαίνετο ἦτο ἡ αἰωνία λυχνία. Ὁ πρῶτος ποιησάμενος μνείαν αὐτῆς ἦτο Ἰσλανδόσις, Säwulf ὀνόματι, ὅστις ἐπορεύετο εἰς Ἱερουσαλήμ ἐν ἔτει 1102 καὶ 1103. Οὗτος ἦλθεν ἐκ Βρενδησίου διὰ Κερκύρας εἰς Πάτρας, Κόρινθον, Λιβάδοστρον, Θήβας καὶ Εὐβοίαν. Ἐν τῷ Ὀδοιπορικῷ αὐτοῦ δὲν ἀναφέρει ὅτι μετέβη εἰς Ἀθήνας, ἀλλ' ἐκφράζεται οὕτως· «ἀρίχθημεν εἰς Νεγρεπόντε, ὅπου ἐμισθώσαμεν ἄλλο πλοῖον. Αἱ Ἀθηναί, ἔνθα ἐκήρυξεν ὁ Ἀπόστολος Παῦλος, ἀπέχουσι τῆς Κορίνθου δύο ἡμερῶν ὁδόν. Ὁ ἅγιος Διονύσιος ἐγεννήθη καὶ ἐδίδαξεν ἐνταῦθα καὶ ἐγένετο ὑστερον Χριστιανὸς ὑπὸ τοῦ ἀγίου Παύλου. Ἐδῶ ὑπάρχει ἐκκλησίαις τὶς τῆς Παρθένου Μαρίας μετὰ λυχνίας, ἐν ἧ καίεαι ἀστείρευτον ἔλαιον».

Ὅτι ἡ ἀσβεστος αὐτῆ λυχνία ἔχαιρε φήμης καὶ ἐν τῇ Δύσει, μαρτυρεῖ συγγραφεὺς τις σύγχρονος τοῦ Säwulf, ἴσως ἐκ Ῥαβέννης, ὅστις ἐγένετο γνωστὸς ὑπὸ τὸ ὄνομα Guido ὡς ἐρκανιστῆς βαρβάρου γραφῆς, τοῦ «Liber Guidonis». Ἐν ταύτῃ λέγει· «αἱ Ἀθηναί ἦσαν τὸ πάλαι ἡ μήτηρ τῶν φιλοσόφων καὶ ῥητόρων, ὅπου ὑπάρχει θεῖόν τι καὶ ἀσβεστον φῶς ἐν τῷ ναῷ ὅστις καλεῖται Προπύλαια (Propilia), καὶ ἐκτίσθη πρὸ χρόνων ἀπὸ τὸν βασιλεῖα Ἰάσωνα εἰς τὴν πάντοτε παρθένον θεομήτορα Μαρίαν, μετὰ ἀξιοθαύμαστον λαμπρότητα, ἀπὸ θαυμαστὸν λίθον, ὅπως φαίνεται».

Ἐνταῦθα ἐκδηλοῦται ἤδη αἰσθησίς τις περὶ τὸ ἀρχιτεκτονικὸν κάλλος τοῦ Παρθενῶνος· πρὸς τούτοις ζητεῖται ἡ ἀρχὴ τοῦ οἰκοδομήματος τούτου τὸ ὅποιον ἀναφέρεται εἰς τὸν μυθικὸν Ἀργοναύτην καὶ συγγέεται μετὰ τῶν Προπυλαίων.

Ἡ ἀσβεστος λυχνία ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ τοῦ Παρθενῶνος ἀντικατέστησεν ἄλλως ἐκείνην, ἣν οἱ ἀρχαῖοι ἀνέθηκαν τῇ Πολιάδι Ἀθηναῖ ἐπὶ τῆς αὐτῆς Ἀκροπόλεως, ἦτο δ' αὕτη ἐκ χρυσοῦ, ἐπίζηλον ἔργον τοῦ Καλλιμάχου· τὸ ἐν αὐτῇ ἔλαιον ἐζήρκει πάντοτε δι' ὄλον ἐνιαυτόν. Ὁ Πασανίης περιέγραψε ταύτην. Πανταχοῦ ὅπου ἦτο δυνατὸν ἀντικατεστάθη ἡ ἐθνικὴ λειτουργία ὑπὸ τῆς ταύτης ἀναλόγου χριστιανικῆς. Τὸ ἀστείρευτον ἔλαιον τῆς χριστιανικῆς Παρθένου (κόρη ἀειπάρθενος) ἀναμνησκει τὴν μυθώδη ἔλαιου πηγὴν ἐν τῷ ναῷ τῆς ἐκεῖθεν τοῦ Τιβέρεως Μαρίας (S. Maria in Trastevere) ἐν Ῥώμῃ. Δὲν δὴσχυρίζομαι ὅμως διὰ τούτου, ὅτι οἱ Χριστιανοὶ ἱερεῖς τῶν Ἀθηνῶν ἐπενόησαν τοιαύτην τινὰ πηγὴν ἔλαιου ἐν τῷ Παρθενῶνι, ὅπως τάχα ἀναπληρώσωσι τὴν ἐν τῷ Ἐρεχθεῖῳ ἀρχαίαν ἀλμυρὰν πηγὴν τοῦ Ποσειδῶνος. Ἀλλ' οὐδαμοῦ λέγεται τι περὶ τούτου, οὐδὲ ἐν τοῖς ἔργοις

τοῦ Μιχαὴλ Ἀχορινάτου, τοῦ μητροπολίτου Ἀθηνῶν περὶ τὸ τέλος τοῦ δωδεκάτου αἰῶνος, τὰ ὁποῖα πρῶτον ὑπὸ τοῦ Λάμπρου συλλεγέντα ἐξεδόθησαν πρὸ μικροῦ. Ὁ ἐπίσκοπος οὗτος ἐπήνεσε τὸν ἐν Παρθενῶνι ναὸν καὶ πρὸς τῇ αἰωνίᾳ λυχνίᾳ ἰδίως ἐζήρε χρυσῆν τινα περιστεράν. Οὗτος ἔγραφεν εἰς τὸν Βυζαντινὸν στρατηγὸν Στρυφὸν τὰ ἐξῆς· «Πάντα γὰρ ἐν αὐτῷ μεγάλα καὶ οὐδὲν μικρὸν, ὡς ἐν τοῖς πάλαι, μυστήριον. Ἐπόπτευσαν φῶς ἰλαρόν, φῶς ἄξυλον καὶ ἀνήλιον, ἐπόπτευσον ἐν σωματικῷ εἶδει πελειᾶδος χρυσῆς ἐνάργειαν πνεύματος· ὅπερ, τῆς ἱερᾶς ὑπερκαιώρουμένου τραπέζης, αὐτοῦ στρέφεται αὐτῷ στεφάνῳ χρυσῷ καὶ αὐτῷ προσκυνητῷ σταυρῷ διὰ κυκλοφορικῆς ἀεικινήτου καὶ μικροῦ ψευγούσης τὴν αἰσθησὶν πτήσεως.»

Ἐκ τῆς ἀγίας λυχνίας εἴληπται βεβαίως τὸ ἐπίθετον τῆς φωτοδόχου λυχνίας καὶ φωτοδότιδος, τὸ ὅποιον ὁ Ἀχορινάτος ἀπονέμει τῇ ἐν τῷ Παρθενῶνι ἀρχούσῃ Παρθένῳ. Τὸν δὲ ναὸν ὀνομάζει ἀτέμενος περικαλλῆς, εὐφεγγές, ἀνάκτορον τῆς φωτοδόχου παρθένου καὶ φωτοδότιδος χάριεν, τὸ τοῦ λάμπσαντος ἐξ αὐτῆς ἀληθινοῦ φωτὸς ἅγιον σκῆνωμα.»

Συνείδησίς τις τοῦ πάλαι πνευματικοῦ μεγαλείου τῶν Ἀθηνῶν ἐξηκολούθει ζῶσα ἐν τῇ Δύσει καὶ ἰδίως ἐν Ῥώμῃ ἐνεκα τῆς σχέσεως τῆς ἐκκλησίας πρὸς τὴν Ἑλλάδα. Κατὰ τὴν παράδοσιν μάλιστα, καὶ τοῦτο ἀναμφιβόλως πρὸς δόξαν τῆς Ῥωμαϊκῆς ἐκκλησίας, κατέλαβον τὴν ἐπισκοπικὴν ἑδρὰν ἐν Ῥώμῃ δύο Ἀθηναῖοι, ὁ Ἀνέγκλητος, ὁ λεγόμενος τέταρτος, καὶ ὁ Ὑγίνος, ὁ ἕνατος διάδοχος τοῦ ἀγίου Πέτρου. Ἀμφότεροι σημειοῦνται ἐν τοῖς καταλόγοις τῶν Παπῶν «τὸ ἔθνος Ἑλληνας ἐξ Ἀθηνῶν», καὶ ὁ τελευταῖος μάλιστα μετὰ τῆς προσθήκης αὐτοῦ φιλοσόφου.»

Κατὰ τὸν ἑβδομὸν καὶ ὄγδοον αἰῶνα ὑπῆρξαν τῷ ὄντι Ἑλληνας τινες ἐπίσκοποι Ῥώμης, ἐνῶ Ῥωμαῖοι πρεσβύτεροι διέτριβον ἐν Κωνσταντινουπόλει ὡς ἀντιπρόσωποι. Ἡ ἑλληνικὴ γλῶσσα μάλιστα ἔζη ἐν Ῥώμῃ ἐν τῇ σχολῇ τῶν ξένων καὶ ἐν τισὶ μοναστηρίοις τοῦ ἔθνους τούτου. Ἡ ἑλληνικὴ ἀποικία προσεφώνει τὸν αὐτοκράτορα ἐν τῇ μητρικῇ αὐτῆς γλώσσῃ. Ὁ Λομβαρδὸς ποιητῆς, ὅστις μετὰ τὸ 916 καὶ 924 συνέταξεν ἕμνον εἰς τὸν αὐτοκράτορα Βερεγγάριον, διηγεῖται τοῦτο ἐπ' εὐκαιρίᾳ τῆς στέψεως αὐτοῦ, καὶ πρὸς ταῦτοις ἀναμνησκεται τῶν Ἀθηνῶν ἐν τοῖς ἐξῆς βαρβάροις στίχοις·

Daedaleis Grajus sequitur laudare loquellis;
Stoicus hic noster cluibus quia pollet Athenis
Et sollers iter in Samia bene callet arena.

Καὶ ὁ Ἰωάννης Διάκονος, ὅστις ἔγραψεν ἐν τῷ ἐνάτῳ αἰῶνι τὸν βίον Γρηγορίου τοῦ μεγάλου, ἀνεμνήσθη τῶν Ἀθηνῶν. Εὗρεν ὡς τὸ μόνον ψεκτὸν ἐν τῷ Πάπα ἐκεῖνα τὴν ἀγνοίαν τῆς ἑλληνικῆς, ἡ δὲ σοφία τῶν Ἑλλήνων ὀνομάσθη ὑπ' αὐτοῦ facundissima virgo Cecropia.

Ἀπὸ Καρόλου τοῦ μεγάλου ἠγέρθη ἐν τῇ Δύσει ζωηροτέρᾳ ἀνάμνησις τῆς ἐλληνικῆς ἐπιστήμης. Ἐπὶ τῶν Ὁθῶνων καὶ τοῦ Πάπα Συλβέστρου βυζαντινοὶ τύποι καὶ αὐτὴ ἡ ἐλληνικὴ γλῶσσα ἦσαν προσηλωμένα ἐξωτερικῶς εἰς τὴν γερμανορωμαϊκὴν αὐτοκρατορικὴν αὐλήν. Καὶ κατεβίβασαν μὲν ἡ Κωνσταντινούπολις καὶ Θεσσαλονίκη εἰς παντελεῖ σχεδὸν λήθην τὰς ἠρνωμένους Ἀθήνας, ἡ Δύσις ὁμοῦς ἀνεμιμνήσκειτο πάντοτε τῆς ἐνδόξου μητρὸς τῆς σοφίας. Ἦδῃ ἐν τῇ παραδόσει τοῦ ἁγίου Gisleus, ὅστις ὡς ἱεραπόστολος ἔκτισε περὶ τὸ 640 μοναστήριον ἐν Hennegau, ἀναφέρεται, ὅτι αὐτὸς ἂν ἐν Ἀττικῇ γεννηθεὶς εὐγενῆς Ἑλληνα ἑσπούδασε φιλοσοφίαν ἐν Ἀθήναις, «τῇ εὐγενεστάτῃ πόλει τῆς Ἑλλάδος, ἣτις προσέφερε τὰ ἀνθη τῆς ῥητορικῆς εἰς τοὺς λαοὺς πασῶν τῶν γλωσσῶν». Αἱ ἀθηναϊκὴ σπουδὴ τοῦ Gisleus εἰσὶ βεβαίως μυθῶδες· διότι ἐπίσης ἤθελέ τις μοχθήσει ν' ἀνακαλύψῃ φιλοσοφικὰς σχολὰς καὶ ἐν Ἀθήναις καὶ ἐν Ῥώμῃ μετὰ τὸν Ἰουστινιανόν. Ἐν δὲ τῷ μύθῳ περὶ τῆς Παπίσης Ἰωάννας, ὅστις συμπίπτει κατὰ τὸ ἔτος 855, ἀναφέρεται, ὅτι ἡ λογιστάτη αὐτῆ δέσποινα ἑσπούδασεν ἐν τῇ σχολῇ τῶν Ἀθηναίων. Ἡ παράδοξος αὕτη παράδοσις ἐσημειώθη μὲν μόλις κατὰ τὸν δέκατον τρίτον αἰῶνα, πολὺ ὁμοῦς πρότερον εἶχεν ἀκνωσθῆ καὶ στρεωθῆ ἡ παλαιὰ δόξα τῆς Δύσεως περὶ τῶν Ἀθηναίων. Περὶ τὰ μέσα τοῦ ἐνδεκάτου αἰῶνος μοναχὸς τις τῆς μονῆς τοῦ ἁγίου Ἐμμερανοῦ ἐν Ῥεγενσβούργῳ ὑπερησπίσθη τὴν ὑπὸ τῶν Βενεδικτίνων τοῦ ἁγίου Διονυσίου ἀμφισβητηθεῖσαν γνώμην, ὅτι τὰ ὁσπᾶ Διονυσίου τοῦ Ἀρεοπαγίτου, τὸν ὁποῖον ἐσφαλμένως ἀπεφάνησαν ἀπόστολον τῆς Γαλατίας, μετεφέρθησαν ἐκεῖθεν εἰς Ῥεγενσβούργην, καὶ ἐν τινι ἐπιστολῇ αὐτοῦ πρὸς τὸν ἠγαύμενον Ῥεγινβάρδον ἀπευθύνει ἀποστροφὴν εἰς τὰς Ἀθήνας, «τὴν τραφὸν τῆς ῥητορικῆς, τὴν μητέρα τῆς φιλοσοφίας, τὴν ὁποῖαν ὁ θεόσοφος Διονύσιος ἐδίδασκε».

Λίαν ἀξιοσημειώτων εἶναι τὸ «Speculum regum» Γοδοφρείδου τοῦ ἐκ Βιτέρβου, ποιητοῦ κλασικῶς ὡς πρὸς τὴν ἐποχὴν τοῦ μεμαρρωμένου καὶ συγγενοῦς τοῦ αὐτοκρατορικοῦ οἴκου τῶν Χοενατάρουφεν. Ἐν τῷ «Κατόπτρῳ τοῦ κόσμου» τούτῳ, τῇ ἐν στίχοις συνταχθεῖσῃ γενεαλογίᾳ πάντων τῶν βασιλέων καὶ αὐτοκρατόρων, ἰσχυρίζεται ὁ Γοδοφρείδος, ὅτι Ῥωμαῖοι καὶ Γερμανοὶ εἰσὶ μόνον διάφοροι κλάδοι τῶν Τρώων, ἀλλ' οὗτοι πάλιν κατὰγονται ἐξ αὐτοῦ τοῦ Διὸς, τοῦ πρώτου βασιλέως τῶν Ἀθηναίων. Ὁ δὲ Ζεὺς ἐγεννήθη ὡς βασιλόπαις ἐν Ἀθήναις παρ' αὐτοῦ ἐδέχθησαν οἱ φιλόσοφοι τὰ δόγματά των, ἐξ αὐτοῦ πηγάζει πᾶσα ἐπιστήμη τῆς τρικτύος καὶ τετρακτύος. Ἦπ' αὐτοῦ ἐκτίσθη ἡ πόλις τῶν Ἀθηναίων ὑπὸ τὸ ὄνομα τῆς Ἀθηναῖς, οἶοναι πόλις τῆς σοφίας. Νιόβη, ἡ πρώτη σύζυγος τοῦ Διὸς, ἤρξε τῶν Ἀθηναίων καὶ συνέταξε τὰ ἀρχαιότατα νομικὰ βιβλία. Ἦρα, ἡ δευτέρα αὐτοῦ σύζυγος, ἐγέννησε τὸν Δαναόν, ἐξ οὗ ἐγεγόνασιν οἱ Δαναοὶ ἢ Ἑλληνες. Τὸ γράπτρον δίκαιον ἤχθη ἐξ Ἀθηναίων εἰς Ῥώμην,

καὶ ἐν συντόμῳ πᾶσα τέχνη καὶ ἐπιστήμη ἀνακτέα ἐστὶ τῷ Διί, τῷ πρώτῳ βασιλεῖ τῶν Ἀθηναίων.

Εἶναι ἀμφίβολον, ἂν ἤδη οἰοσδήποτε λόγιος τῆς Ἑσπερίας ἐγίνωσκεν ἀμέσως ἐκ τοῦ Θουκυδίδου τὸ εἰς Ἀθήνας ἐγκώμιον τοῦ Περικλέους, ἐνῶ δὲ μέγας οὗτος πολιτικὸς ἀνὴρ ὠνόμασε τὴν γενέτειραν πόλιν Σχολεῖον τῆς Ἑλλάδος. Ὁ χριστιανικὸς ὁμοῦς κόσμος, τῇ μεσιτείᾳ τοῦ Κικέρωνος, ὡς καὶ ἄλλων ἀρχαίων Ῥωμαίων καὶ τῶν ἐκκλησιαστικῶν πατέρων, ἐγίνωσκεν ὅτι αἱ Ἀθηναὶ ὑπῆρξαν μήτηρ τῶν ῥητόρων καὶ φιλοσόφων. Τὸ ἐγκώμιον δὲ τοῦτο γίνεται στερεότυπον κατὰ τὸν δωδέκατον καὶ δέκατον τρίτον αἰῶνα. Τοῦτο ἀκούομεν καὶ ἐκ τοῦ στόματός τοῦ μεγάλου Ἰννοκεντίου Γ'.

Γουλιέλμος δὲ ἐκ Malmesbury, ὅστις ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῶν Ἀγγλων ἐπισκόπων ἀνέγραψε τὰ θαυμάσια τῆς Ῥώμης, θεώρησεν ὡς μέγιστον ἔπαινον τοῦ λογίου ἐπισκόπου Ralf τοῦ ἐκ Rochester, εἰπὼν περὶ αὐτοῦ, ὅτι ἐξήγησεν ἐν ἑαυτῷ τὰς Ἀθήνας ὅλας. Ἐφερον τότε εἰς μέσον τὴν γνώμην, ὅτι ἡ σπουδὴ τῶν ἐπιστημῶν ἔχει ὡς τὰ τῆς πολιτικῆς τοῦ κόσμου μοναρχίας· καὶ ἐκεῖνη ἐξελαμβάνετο ὡς ἐνότις ἡ μοναρχία τῆς μορφώσεως, ἣτις μεταβαίνει ἀπὸ ἔθνους εἰς ἔθνος. Ὁ Alberich de Trois-Fontaines ἐκ Καμπανίας ἐν τῷ χρονικῷ αὐτοῦ, ἀνερχομένη μέχρι τοῦ ἔτους 1241, ἰσχυρίζετο τὸ ἐξῆς· ὡς ἡ μοναρχία τοῦ κόσμου κατήντησε διὰ διαφόρων κρατῶν ἀπὸ τῶν Ἀσσυρίων εἰς τοὺς ἀνατολικούς Φράγγους, τουτέστι τοὺς Γερμανοὺς, οὕτως ἡ φιλοσοφία ἢ σοφία ἀπὸ τῶν Χαλδαίων ἦλθε διὰ διαφόρων λαῶν εἰς τοὺς Γαλάτας, τουτέστι τοὺς δυτικούς Φράγγους, διὰ τοῦ ἐξῆς τρόπου. Ὁ Ἀθρακμ ἦλθεν ἐκ Χαλδαίας καὶ ἑσπούδασε πρῶτον ἐν Αἰγύπτῳ τὴν ἀστρολογίαν καὶ ἀριθμητικὴν· ἀπὸ δὲ τῆς Αἰγύπτου μετέβη ἡ σοφία εἰς τοὺς Ἑλληνας, ἰδίως κατὰ τοὺς χρόνους τῶν φιλοσόφων· ἐντεῦθεν διεδόθη αὕτη εἰς τοὺς Ῥωμαίους ἐπὶ τῶν Σικηπιῶνων, ὅτε κατεῖχον ταύτην ὁ Κάτων καὶ ὁ Κικέρων, καὶ ἐπὶ τῶν Καισάρων, ὅτε αὕτη ὑπῆρχε κτήμα τῶν ποιητῶν Βιργιλίου, Ὁρακτίου, Ὀβιδίου, Σενέκα καὶ Λουκανοῦ. Ἐκ δὲ Ῥώμης ἦλθεν αὕτη εἰς Ἰσπανίαν καὶ νεωστὶ εἰς Γαλλίαν ἀπὸ τῶν ἡμερῶν τῶν περιφώμων ἀνδρῶν Βερεγγαρίου, Λανφράγγου καὶ Ἀνσέλμου.

Κατὰ τὸν Βικέντιον τοῦ Beauvais ἐκόμισε τὴν ἐπιστήμην ἐκ Ῥώμης εἰς Παρισίους ὁ Ἀλκουίνος, ἀφοῦ παρέλαβον αὐτὴν παρὰ τῶν Ἑλλήνων οἱ Ῥωμαῖοι. Οὕτω λέγει καὶ τὸ «Chronicon Tiliense» ἐν τῷ ἔτει 830· αἱ Ῥωμαϊκὴ ἐπιστήμη, ἣτις πρότερον ὑπῆρξεν ἐν Ἀθήναις, μετεφέρθη εἰς Παρισίους. Ἐν τινι δράματι τῆς Γεννήσεως τοῦ Κυρίου, ὅπερ ἐτυπώθη εἰς τὰ «Carmina Burana» τῆς στουτγαρτικῆς ἐκδόσεως, παρέρχεται ἐπὶ τὴν σκηνὴν ὁ βασιλεὺς τῆς Αἰγύπτου μετὰ τῶν ἀκολούθων του, οἵτινες ὑμνοῦσι τὴν φιλοσοφίαν διὰ στίχων, λεγόντων ὅτι αἱ πολύμορφοι αὐτῆς αἱρέσεις

ἐξ Ἀθηνῶν δρμώμενοι ἐπότισαν σύμπασαν τὴν Ἑλλάδα τῇ πηγῇ τῆς σοφίας, ἣτις ἔπειτα ἔρρευσε εἰς τὴν Ἑσπερίαν· ἔτι δὲ κατὰ τὸ τέλος τοῦ δεκάτου ἔκτου αἰῶνος ὁ Μαρτίνος Κρούσιος ἐν Τυβίγγῃ ἐξέφραστο ὁμοίως ἐν τῷ συγγράμματι αὐτοῦ «Germanograecia» περὶ τῆς πορείας τῆς ἐπιστήμης ἐξ Αἰγύπτου εἰς Περσίαν καὶ Χαλδαίαν, εἶτα δ' εἰς Ἀθήνας καὶ τὴν Ἑσπερίαν.

Καὶ παρὰ τοῖς Ἀραβῶν αὐτοῖς ἐπέζη ἡ αὐτὴ περὶ τῶν Ἀθηνῶν φήμη. Ἰσταχρῆς ὁ περὶ τὰ μέσα τοῦ δεκάτου αἰῶνος συγγραφέας γεωγραφικὸν τι ἔργον μνημονεύει ἐν αὐτῷ τῶν Ἀθηνῶν ἐπ' εὐκαιρίᾳ τῆς περιοχῆς τῆς Μεσογείου θαλάσσης, ἣτις βρέχει κατ' αὐτὸν τὴν Γαλικίαν, Φραγγίαν καὶ Ῥώμην, ἢ τῆς ὁποίας αἱ ἀκταὶ ἐκτείνονται ἀπὸ τῆς Κωνσταντινουπόλεως μέχρις Ἀθηνῶν καὶ Ῥώμης. Λέγει ὅτι ἡ Ῥώμη καὶ αἱ Ἀθῆναι εἰσὶν αἱ ἐστία τῶν Ῥώμ, ἢτοι τῶν Ἰταλῶν καὶ Βυζαντινῶν, καὶ ὅτι αἱ ἰδίως Ἀθῆναι ὑπῆρξαν ἡ ἔδρα τῆς σοφίας τῆς Junān τουτέστι τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων, ἐνθα οὗτοι διέσωσαν τὰς ἐπιστήμας καὶ τὴν φιλοσοφίαν αὐτῶν. Ὁ περιώνυμος Ἰταλὸς φίλος μου Μιχαὴλ Ἀμάρης, εἰς ὃν ὀφείλω ταύτας καὶ ἄλλας ἀνακοινώσεις, μ' ἐβεβαίωσε, ὅτι ἐκτὸς τοῦ Ἑδρῶν κατὰ τὸν δωδέκατον αἰῶνα, ὁ Ἰσταχρῆς εἶναι σχεδὸν ὁ μόνος Ἀραβὴ γεωγράφος, ὅστις ποιεῖται μνηεῖον τῶν Ἀθηνῶν, ἅτε δὴ χωρίου τινοῦ παρὰ τῷ Ibn-Haukal μεταφέροντος ἀπλῶς τὰς λέξεις ἐκείνας τοῦ Ἰσταχρῆ. Αὐταὶ εὐρίσκονται καὶ παρὰ τῷ Ἀβουλφῆδᾳ γράφοντι κατὰ τὸ πρῶτον ἡμίσιον τοῦ δεκάτου τετάρτου αἰῶνος· οὗτος ἀναφέρεται εἰς τὸν Ibn-Haukal καὶ ὀνομάζει τὰς Ἀθήνας Itschanijah, ἢτοι πόλιν τῶν Ἑλλήνων σοφῶν.

Καὶ ἐν ταῖς φιλοσοφικοῖς δὲ συγγράμμασι τῶν Ἀράβων ἐπινοοῦνται ὁμοίως αἱ Ἀθῆναι, ὡς ἐν τῷ «Fihrist» τοῦ Mohammed Ibn-Ishāq, ἐπιτομᾶς τοῦ ὁποίου ὁ Αὐγουστος Μύλλερ ἀνέφερεν ἐν τῇ συγγραφῇ αὐτοῦ «οἱ Ἑλληνες φιλόσοφοι ἐν τῇ ἀραβικῇ παραδόσει». Ἀπὸ τῶν Ἀράβων ὁμοῦς μετεδόθη ἡ φήμη τῶν Ἀθηνῶν καὶ εἰς τοὺς μεταγενεστέρους Τούρκους χρονογράφους Σεαδεδδὶν καὶ Χατζῆ-Κάλφαν.

Κατὰ τὸν ἐνδέκατον καὶ δωδέκατον αἰῶνα ἦτο ἡ φαντασία τῆς Δύσεως δι' ἱστορικῶν ἀναφορῶν ζωηρῶς περὶ τὴν Ἑλλάδα καὶ τὴν Ἀνατολήν ἐνησχολημένη. Ἐννοῶ τὰς εἰς Ἱεροσόλυμα προσκυνήσεως χάριν γενομένης πορείας, τὰς σταυροφορίας, τὰς ἐπιχειρήσεις τῶν Νορμανδῶν τῆς Σικελίας καὶ τῶν Βικινγέρων καὶ Βαράγγων ἐν τῇ βυζαντικῇ ὑπηρεσίᾳ. Τάτε ἀνακύπτει ἔσθ' ὅπου καὶ ἡ πόλις τῶν Ἀθηνῶν εἰς τὸ φῶς τῆς ἱστορίας.

Ἀφ' οὗ ὁ αὐτοκράτωρ Βασίλειος Β' ὁ Βουλγαροκτόνος κατέστρεψε τὸ κράτος τοῦ Σαμουήλ, τοῦ βασιλέως τοῦ πολεμικοῦ τούτου ἔθνους, καὶ ἐπορεύθη ἐν ἔτει 1019 εἰς τὰς ἀρχαίας ἐπαρχίας τῆς Ἑλλάδος, ἐπεσεφθῆ τὰς Ἀθήνας, τὰς ὁποίας οὐδεὶς αὐτοκράτωρ πλέον ἐπάτησε μετὰ τὸν Κωνσταντῖνον Β', ἐν θριάμβῳ ἀνήλασε τὴν Ἀκρόπολιν, ἐώρτασεν ἐν τῷ Παρθε-

ῶνι τὰ εὐχαριστήρια καὶ νικητήρια καὶ ἀνέθηκε πλούσια ἀναθήματα.
Ἄλλ' ὅτε μετὰ εἴκοσι καὶ δύο ἔτη στασιάζοντες οἱ Βούλγαροι ἠπείλουν ἐκ νέου τὴν Ἑλλάδα καὶ στρατιὰ τοῦ λαοῦ τούτου ὑπὸ τὸν Ἄνθιμον εἰσῆλασεν εἰς Βοιωτίαν καὶ Ἀττικὴν, φαίνονται αἱ Ἀθῆναι, ὅπως τοῦλάχιστον κοινῶς πιστεύεται, ἐν ἀμφιβόλῳ θέσει, ἢτοι στασιάζουσαι κατὰ τῆς βυζαντικῆς κυβερνήσεως, ἣτις διὰ ἐκρέων φόρων ὤθει εἰς ἀπελπισίαν τὸ θέμα τῆς Ἑλλάδος. Δυσχυρίσθησαν, ὅτι ἐν ἔτει 1040 ὁ Πειραιεὺς ἠλώθη πάλιν ὑπὸ τοῦ ἡγεμόνος τῶν Νορμανδῶν Ἀράλδου, αὐτοῦ ἐκείνου τοῦ ἥρωος, ὅστις μετὰ τὸ 1033 καὶ 1043 ἡγεῖτο τῶν τῶν Ἑλληνικῶν αὐτοκράτορα ὑπηρετούντων Βαράγγων μισθοφόρων, καὶ εἶτα ἐπιστρέψας εἰς τὴν πατρίδα αὐτοῦ ἀνηγορεύθη βασιλεὺς τῆς Νορβηγίας ἐν ἔτει 1047. Ἄλλ' ὁ ἰσχυρισμὸς οὗτος δὲν στηρίζεται εἰς τοὺς λόγους οὐδενὸς ἱστοριογράφου, ἀλλὰ μόνον εἰς τινὰ περίφημον γενομένην βουνικὴν ἐπιγραφὴν. Τὰ γράμματα ταῦτα ἀνεκαλύφθησαν ἐπὶ τοῦ μαρμαρίνου λέοντος τοῦ Πειραιῶς, τὸν ὁποῖον ὁ Μοροζίνης ἀπήγαγεν ὡς τρόπαιον εἰς Βενετίαν ἐν ἔτει 1688, ὅπου ἔτι καὶ νῦν εὐρίσκεται πρὸ τῆς ὀπλοθήκης, πλησίον δύο ἄλλων λέοντων τοὺς ὁποίους αἱ Ἑνετοὶ κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον ἤρπασαν ἐξ Ἀθηνῶν. Ὁ καθήμενος ἐκεῖνος λέων, ὅστις ὑπῆρχεν ἰδρυμένος ἐπὶ τῆς ἀκτῆς τοῦ λιμένος Πειραιῶς, εἶχε δώσει αὐτῷ τὸ ὄνομα Porto-Leone, τὰ ὁποῖον ἀναγινώσκεται ἤδη ἐν ἔτει 1318 ἐπὶ τῶν θαλασσίων πινακίων τοῦ Γενουησίου Πέτρου Βισκόντη.

Ἐπειράθησαν καὶ διασαφήσωσι τὴν βουνικὴν ταύτην ἐπιγραφὴν καὶ πολὺ τολμηρῶς ἀνέγνωσαν ἐν αὐτῇ, ὅτι Ἀράλδος ὁ Μακρὸς ἐκέλευσε τὸν Ἀσμοῦνδαν καὶ ἐχολοῶν τὰ γράμματα ἐπὶ τοῦ λέοντος, καὶ ὅτι ἄγων πολλοὺς ἄλλους Νορμανδοὺς ἐκυρίευσεν τὸν Πειραιᾶ καὶ ἐτιμώρησε τὸν στασιαστικὸν ἑλληνικὸν λαόν. Οὕτως ἀναγινώσκει ὁ Rafn ἐν τῇ πραγματείᾳ αὐτοῦ «Runenskrift i Piraeus, Inscription Runique du Pirée» (Κοπεγχάγη 1856.)

Ἄλλ' ὁ ὄντως δεινὸς περὶ τὴν βουνολογίαν Sophus Bugge ἐν Χριστιανίᾳ διέγνω ἐν ἔτει 1875, ὅτι ἡ ἀνάγνωσις ἐκείνη ἦτο παίγιον τῆς φαντασίας. Τοῦτο μόνον διατείνεται ὡς βέβαιον, ὅτι τὰ ἐπὶ τοῦ λέοντος ψηφία εἶναι ὄντως βουνικά, ἀλλὰ τοσοῦτον ἐφθαρμένα, ὥστε μόλις μίᾳ μόνῃ λέξει ἀναγινώσκεται βεβαίως. Ἐκ τοῦ τρόπου, καθ' ὃν αἱ ἐπιγραφαὶ αὐταὶ προσηρμάσθησαν ἐπὶ τῶν πάνυ τεχνηέντως ἐν εἰδῇ ὄψεως περιπεπλεγμένων ταινιῶν, νομίζει ὁ εἰρημένος βουνοδίφης ὅτι δύναται καὶ συμπεράνει, ὅτι αὐταὶ ἐνεχαράχθησαν περὶ τὰ μέσα τοῦ ἐνδέκατου αἰῶνος ὑπὸ Σουηδοῦ ἀνδρὸς ἐξ Οὐπλανδίας, ὅστις βουνογράφος ἀνῆκε πιθανῶς εἰς τοὺς ἐν τῇ βυζαντικῇ ὑπηρεσίᾳ Βαράγγους.

Οὕτω καταπίπτουσι πάντες οἱ ἐκ τῆς βουνικῆς ταύτης ἐρμηνείας συμπερασμοί. Οὔτε ἡ βυζαντικὴ ἱστοριογραφία, οὔτε ὁ μῦθος τοῦ Ἀράλδου

γινώσκουσι τι περί τῆς εἰς Πειραιᾶ ἐμφανίσεως τοῦ ἠρωικοῦ τούτου υἱοῦ τοῦ Σιγούρδ καὶ ἀδελφοῦ Ὀλάφ τοῦ ἀγίου. Ἡ παραδοσις διηγεῖται μόνον τὰς τύχας αὐτοῦ ἐν Μυκλεγκάρδη ἢ Κωνσταντινουπόλει, ὅπου ὁ Ἀράλδος ἐπὶ Ζωῆς τῆς αὐτοκρατορέως καὶ τοῦ συζύγου αὐτῆς Κωνσταντίνου Θ' τοῦ Μονομάχου ὑπηρετεῖ ὡς ἀρχηγὸς τῶν Βασιλέων καὶ διέπλευσε τὰς ἑλληνικὰς θαλάσσας.

Οὐχ ἤττον σφαλερόν ἐστι ὅ,τι ὁ Κάρολος Horf ἐκ τοῦ Rahn τεκμαίρεται καὶ πρὸς τὸν περὶ Ἀράλδου μῦθον συνδέει, ὅτι καὶ αὐτῶν τῶν Ἀθηναίων τὸ περὶ μεγαλειῶν, ὡς αὐτὸς ἐκφράζεται, εὔρεν ἀντήχησιν ἐν τοῖς ἀξιομασί τῆς Ἄρκτου, καὶ ὅτι ἐλάλησαν ἐν Ἰσλανδίᾳ περὶ τῆς ἀσμενῆς πόλεως τῶν Ἀθηναίων, τῆς μητρὸς πατρῶν τῶν ἐπιστημῶν, τῆς τροφοῦ πάντων τῶν φιλοσόφων καὶ τῆς λαμπροτάτης, εὐλεσεστάτης πόλεως τῆς Ἑλλάδος». Ὁ ἔγκριτος γνώστης τῆς ἀρχαίας φιλολογίας τοῦ Βορρᾶ Konrad von Maurer ἐν Μονάχῳ μοι διεσάρησε καὶ τὰ τῆς βουνικῆς ἐκείνης ἐπιγραφῆς καὶ τὸ ἄλλο τοῦτο ζήτημα, τὴν δὲ ἀνακοίνωσιν αὐτοῦ ἐπεκύρωσέ μοι πικντάπασιν ὁ Bugge διὰ τοῦ Νορβηγοῦ φίλου μου Μκριβῶ ἐν Χριστιανίᾳ. Ὁ Maurer μοι ὑπέδειξεν, ὅτι αἱ Ἀθηναὶ ὀνομάζονται ἐνίοτε ἐν ταῖς ἀρχαίαις παραδόσεσι τοῦ Βορρᾶ. Οὕτως ἐν τῷ μύθῳ τοῦ Διονυσίου γίνεται λόγος περὶ τῆς ἐπισκέψεως τοῦ ἀποστόλου Παύλου εἰς Ἀθήνας καὶ τὴν Ἀκρόπολιν τῶν Ἀθηναίων (Athenis, Athenisborg), ἐν τῷ μύθῳ τῆς Μάρθας καὶ Μαρίας τῆς Μαγδαληνῆς περὶ τῆς ἐπισκέψεως τῆς Μάρθας αὐτόσε· ἐν δὲ τῇ Vita Patrum ἱστορεῖται περὶ τινος νεανίου, ὅστις ἐστάλη εἰς τὴν σχολὴν τῶν Ἀθηναίων ἀλλὰ τὸ εἰς τὴν διήγησιν ταύτην προσθεθειμένον λατινικὸν κείμενον ἀποδεικνύει, ὅτι ὁ μῦθός ἐστι μετάρρασις, καὶ τὸ αὐτὸ πρέπει νὰ ἰσχύη περὶ πάσης ἄλλης παραδόσεως. Ἐν τῇ νεωτέρῃ Edda, λόγου συμπίπτοντος περὶ τῆς Γραμμικτικῆς τοῦ Δονάτου, παρατηρεῖται, ὅτι ἡ ῥητορικὴ, τὴν ὁποῖον οἱ Ῥωμαῖοι σοφοὶ ἐδιδάχθησαν ἐν Ἀθήναις καὶ εἶτα μετέφεραν εἰς τὴν λατινικὴν, ἡ αὐτὴ ἐστὶ τῇ ποιητικῇ, ἣν ὁ Ὀδὶν ἔφερον ἐξ Ἀσίας εἰς τὴν Ἄρκτον.

Κατὰ τὸν ἐνδέκατον αἰῶνα Ἴταλοι ἔμποροι ἔσχον εὐκαιρίαν νὰ ἐπισκερθεῖσι τὰς Ἀθήνας, διότι τὸ ἐν Ἀνατολῇ ἐμπόριον τῶν θαλασσοκρατουσῶν δημοκρατιῶν ἐλάμβανε μεζίζονας διαστάσεις. Οἱ Βενετοὶ ἐγένοντο ἀντίπαλοι τῆς Ἀμάλγιοι καὶ τοῦ Σακέρνου, καὶ τούτοις πάλιν ἡμιλλῶντό μετ' ὀλίγον Πισάται καὶ Γενουήνσιοι. Πρώτην φορὰν ἐγένετο πρὸς τούτοις μνεῖα τῶν Ἀθηναίων ὡς ἐμπορικοῦ λιμένος ἐν τῷ χρυσοβούλλῳ, τὸ ὁποῖον ὁ αὐτοκράτωρ Ἀλέξιος Α' ὁ Κομνηνὸς τὸν Μάϊον τοῦ 1082 ἐξέδωκε τοῖς Βενετοῖς. Ἐξηγόραζε καὶ ἀντήμειβεν οὕτω τὰς κατὰ τὴν συνθήκην ὑπηρεσίας, ἃς προσέφερον αὐτῷ ἡ αὐξουσα δημοκρατικὴ ἐν τῷ ἡπειρωτικῷ πολέμῳ πρὸς τὸν Ῥοβέρτον Γουισκάρδον καὶ τὸν υἱὸν αὐτοῦ Βοεμουῆνον. Διὰ τοῦ ἐγγράφου τούτου ἐπετρέπετο τοῖς Βενετοῖς πρὸς τὸ μετέρχεσθαι μετ'

ἀτελείας τὸ ἐμπόριον αὐτῶν ὄχι μόνον ἄλλοι τινὲς λιμένες τοῦ κράτους, ἀλλὰ καὶ ἐν Ἑλλάδι ῥητῶς αἱ Ἀθηναὶ καὶ Θῆβαι. Εἰς ἐκεῖνον τὸν χρόνον ἀνάγεται λοιπὸν ἡ πρώτη ἱστορικῶς πιστουμένη σχέσηις τῶν Βενετῶν πρὸς τὰς Ἀθήνας, ἐκείνων οἵτινες ἐμελλον μετὰ αἰῶνας νὰ καταστρέψωσι τὸν Παρθενῶνα ὑπὸ τὸν Μοραζίνην. Δυστυχῶς οὐδεμίαν εἰδήσιν περὶ τῶν Ἀθηναίων οὔτε ἐξ ἐκείνων αὐτε ἐκ τῶν μετὰ ταῦτα χρόνων ὀφείλομεν εἰς τοὺς Βενετοὺς ἐμπόρους.

Οὐχὶ πολὺ δ' ὕστερον ἤρχισεν ἡ μεγάλη κίνησις τῆς Εὐρώπης πρὸς τὴν Ἀνατολὴν κατὰ τὰς σταυροφορίας, τῶν ὁποίων τὰς συνεισίας ὑπέστη μὲν ἡ ἑλληνικὴ Ἀσία μετὰ τῶν νήσων αὐτῆς, ἀλλὰ μόλις που ἤσθάνθη ἡ ἰδίως Ἑλλάς.

Τριπλῆ ἦτο ἡ ὁδὸς τῶν Σταυροφόρων πρὸς τὰ Ἱεροσόλυμα, ἡ ἀρχαία Ῥωμαϊκὴ ὁδὸς διὰ τῶν παραδουναβίων χωρῶν καὶ ἡ διπλῆ κατὰ θάλασσαν, εἴτε ἀπὸ τῆς Ἀπουλίας διὰ Κερκύρας εἰς τὴν Ἀνατολὴν, ὅθεν ἐτρέποντο τὴν διὰ τῆς Θεσσαλίας ἀγούσαν, εἴτε ἀπὸ τῆς Μεσσηνίας διὰ τοῦ Αἰγαίου εἰς τὴν Συρίαν.

Καὶ ὁ μὲν Γοδοφρεῖδος ὁ ἐκ Βουελλῶνος ἐπορεύθη διὰ τῆς Οὐγγαρίας, ὁ δὲ Βοεμουῆνος πλεύσας πρὸς τὰς ἰλλυρικὰς ἀκτὰς καὶ τὴν κατὰ γῆν τραπόμενος ἐχώρησε διὰ Σερρῶν εἰς Κωνσταντινούπολιν. Καὶ ἡ δευτέρα δὲ σταυροφορία ὑπὸ Κορράδου Γ' καὶ Λουδοβίκου Ζ' ἐν ἔτει 1147 ἐκινήθη διὰ τῶν χωρῶν τοῦ Δουναβέως. Κατὰ δὲ τὴν τρίτην ἀπὸ τοῦ 1189 ὁ αὐτοκράτωρ Φρειδερίκος Α' ἐβάδισεν ἐπίσης διὰ τῆς Οὐγγαρίας, ἐνῷ οἱ βασιλεῖς Ριχάρδος Γ' καὶ Φίλιππος Αὐγούστος ἔπλευσαν διὰ τοῦ πορθμοῦ τῆς Μεσσηνίας εἰς Ἰκόνιον. Ἡ τετάρτη σταυροφορία κατευθύνθη ἀπὸ τῆς Βενετίας εἰς Κωνσταντινούπολιν· οἱ παράβολοι οὗτοι ἄνδρες διήλθον τότε πλησίον τῶν Ἀθηναίων, ὅτε ἀναχθέντες ἐκ τῆς Κερκύρας καὶ παραπλεύσαντες τὴν Πελοπόννησον, προσωρμίσθησαν εἰς τὴν Εὐβοίαν, ἵνα ἐκεῖθεν ἐξακολουθήσωσιν ὕστερον τὸν πρὸς τὸν Βόσπορον πλοῦν αὐτῶν. Ὁ δὲ αὐτοκράτωρ Φρειδερίκος ὁ Β' ἔπλευσεν ἐν ἔτει 1228 ἀπὸ τοῦ Ἰδρουντος εἰς Κύπρον, καὶ ὁ ταπεινὸς σταυροφόρος βασιλεὺς Λουδοβίκος Θ' ἔπλευσεν ἐν ἔτει 1248 διὰ τῆς Κύπρου εἰς Ἀφρικήν.

Οὐδεὶς σταυροφόρος, ὅσον ἡμεῖς γινώσκομεν, ἐκόμισεν εἰς Εὐρώπην εἰδήσεις περὶ Ἀθηναίων ἐξ αὐτοφίας, καὶ οὐδὲ περὶ αὐτῶν τῶν Νορμανδῶν τῆς Σικελίας εἶναι τοῦτο βέβαιον. Οὕτως ὁ βασιλεὺς Ῥογήρος Β' ἐπωφελήθη τῆς δευτέρας σταυροφορίας ἐν ἔτει 1147, ἵν' ἀποστείλῃ ἐξ Ἀντιοχείας ὑπὸ τὸν ναύαρχον Γεώργιον στόλον κατὰ τῆς Ἑλλάδος. Οἱ Σικελιώται οὗτοι προσωρμίσθησαν εἰς Κρίσσαν ἐν τῷ Κορινθιακῷ κόλπῳ, εἰσέβαλον εἶτα εἰς Βοιωτίαν καὶ διήρπασαν, ὡμὰ καὶ ἀπάνθρωπα διαπραττόντες, τὴν πλουσίαν τῶν Θηβῶν πόλιν, ὁπόθεν ἀπήγαγον πολλοὺς σθηκοπλάκους καὶ πορφυρετὰς εἰς Πάνορμον, πρὸς τούτοις δ' ἐλήθσαντο τὴν

τότε ἀκμάζουσιν ἐμπορικὴν πόλιν Κόρινθον, προσέβαλον τὴν Εὐβοίαν, καὶ ἐποιοῦν ἐπιδρομὰς εἰς τὴν Ἀττικὴν. Ἄλλ' εἰς καὶ μῖνος χρονολόγος, Ὁθων ὁ ἐκ Φρεισίγγης, ἀναφέρει ὅτι οὗτοι ἐλήστευσαν καὶ τὰς Ἀθήνας, ἐνῶ οὐδεὶς τῶν Βυζαντινῶν καὶ Λατίνων ἱστοριογράφων ποιεῖται τούτου μνείαν. Ἡ δὲ ἄλωσις τῶν Ἀθηναίων ἤθελεν εἶσθαι ἐπίσης ἀξία μνείας, ὡς ἡ τῶν πόλεων Θηβῶν καὶ Κορίνθου.

Οὐδὲ ἐν τοῖς Ὀδοιπορικοῖς τῶν προσκυνητῶν, τῶν ἀπὸ τοῦ ἐνδεκάτου αἰῶνος ἀθρόων πορευομένων εἰς Συρίαν, ὀνομάζονται αἱ Ἀθήναι. Ἡ ἀπομονωθεῖσα πόλις αὕτη, καὶ περ ἔχουσα ἀναμνήσεις τοῦ ἁγίου Παύλου, δὲν ἐκέκτητο ἀγία λείψανα, ἅτινα ἠδύναντο νὰ ἐκλύσασιν προσκυνητάς, οἳ τὰ τοῦ ἁγίου Ἀνδρέου ἐν ταῖς μεγαλειτέροις καὶ πολυανθρωποτέροις Πάτραις. Αἱ Ἀθήναι δὲν ἦσαν ἐν γένει κατάλληλον ἕδραρον πρὸς Χριστιανούς μάρτυρας καὶ τὴν λατρείαν αὐτῶν. Καὶ ὑπέστη μὲν Διανύσιος ὁ Ἀρεοπαγίτης, ὁ ὑπὸ τοῦ Παύλου κατηχηθεὶς, ὡς μυθολογούμενος πρῶτος ἐπίσκοπος τῶν Ἀθηναίων τὸν μαρτυρικὸν θάνατον, καὶ δὴ τὴν ἀποκοπεῖσθαι κεφαλὴν αὐτοῦ ἔφερον εἰς μῆκος δισχιλίων βημάτων, ἀλλὰ ὁ ἀριθμὸς τῶν διχόχων αὐτοῦ ἐν τῷ μαρτυρίῳ φαίνεται ὅτι ὑπῆρξεν ἡμισὶα μέγας ἐν Ἀθήναις. Ἡ πόλις αὕτη λοιπὸν δὲν ἦτο ὀδοιπορικὸς σταθμὸς, οὐδὲ σκοπὸς διὰ προσκυνητάς. Τὸ ὀδοιπορικὸν τῶν πορευομένων εἰς Ἱερουσόλυμα σημεῖοι, ὅπως τὸ ἀρχαῖον Βορδιγαλικὸν, καὶ κατὰ τοὺς χρόνους τούτους τὴν ἐκ Δύσεως διὰ τῆς Οὐγγαρίας ἀγούσαν εἰς Κωνσταντινούπολιν. Τὴν γραμμὴν ταύτην ἠκολούθησαν ὁ κόμης Γουλλιέλμος ὁ ἐξ Ἀγγουλέμης καὶ ὁ ἡγούμενος Ριχάρδος ἐκ Βερδούνης κατὰ τὰ ἔτη 1026 καὶ 1037, ἐν ἔτει δὲ 1164 ἡ μεγάλη τῶν προσκυνητῶν ἀκολουθία τοῦ ἐπισκόπου Σιγφρείδου ἐκ Μπαγεντίας καὶ Ἰγγούλφου ἐκ Κρούλάνδης.

Ἄλλὰ καὶ βραδύτερον πορεύονται οἱ προσκυνηταὶ τὰς αὐτὰς ἀρχαίας ὁδοὺς, εἴτε διὰ τῶν χωρῶν τοῦ Δουναβέως, εἴτε ἀπὸ τῆς Ἰταλίας κατὰ θάλασσαν εἰς τὴν Ἰόππην διὰ Πάλας, Ραγούζης, Ζακύνθου, Κυθήρων, Κρήτης, Ρόδου καὶ Κύπρου. Μόνον ἀπαξ εὕρισκω ἐν τούτοις τὰς Ἀθήνας ὡς ὀδοιπορικὸν σταθμὸν ἀναφερομένης παρὰ τῷ John Mandeville ἐν ἔτει 1322, ὅστις γράφει περὶ ταξιδιωτῶν, οἵτινες πλέουσιν ἐκ Κρήτης εἰς Ρόδον, περαιτέρω εἰς Κύπρον καὶ τοιοῦτοτρόπως εἰς Ἀθήνας, ἐκεῖθεν δὲ εἰς Κωνσταντινούπολιν.

Τέλος δὲ μεταξὺ τῶν ὁδῶν, ἃς οἱ Σκανδιναβοὶ προσκυνηταὶ συνεθίζον νὰ πορεύωνται, τῆς ἀνατολικῆς διὰ τῆς Ρωσίας, τῆς δυτικῆς παρὰ τὰς ἀκτὰς τῆς Ἰσπανίας καὶ Ἀφρικῆς καὶ τῆς μεσημβρινῆς διὰ τῆς Ἰταλίας, ἐξελέγετο συχνότερον ἢ τελευταία, μεσημβρινὴ ἢ ῥωμαϊκὴ ὁδὸς καλουμένη, ἥτις ἀπὸ τῶν λιμένων τῆς Ἀπουλίας καὶ πέραν συνέπιπτε μετὰ τῆς θαλασσίας ἐμπορικῆς ὁδοῦ. Τὸ ὀδοιπορικὸν τοῦ ἡγουμένου Νικολάου Sæmundarson περὶ τὸ 1151 ἔχει ὡς ἐξῆς· ἀπὸ τῆς Aalborg διὰ τῆς Γερ-

μανίας, διὰ τῆς Ἑλβετίας ὑπὲρ τὸ ὄρος Ἅγιον Βερνάρδον εἰς Ἀόστν, διὰ τῆς Τοσκάνης εἰς Ρώμην, διὰ τοῦ Βενεθέντου εἰς Βάριν καὶ Μονόπολιν· ἐκεῖθεν δὲ διὰ τοῦ Δυρραχίου εἰς Κασσωπὸν τῆς Κερκύρας, εἰς τὸν λιμένα Βισκάρδο τῆς Κεφαλληνίας, εἰς τὴν νῆσον Σφακτηρίαν, εἰς τὰ ἀκρωτήρια τοῦ Ἁγίου Ἀγγέλου καὶ Ἁγίου Μαρτίνου τῆς Λακωνίας, εἰς τὴν νῆσον Κῶ, καὶ οὕτω διὰ τῶν Κυκλάδων εἰς τὴν Συρίαν. Ὁθεν ὁ ἡγούμενος Νικόλαος δὲν ἐθίξε κατὰ τὸν πλοῦν αὐτοῦ τὰς Ἀθήνας.

Ἄλλὰ καὶ βραδύτερον οἱ βόρειοι καὶ Γερμανοὶ προσκυνηταὶ καὶ ταξιδιωταὶ ἢ παντάπασιν ἢ μόνον ἀκροθιγῶς μνημονεύουσι τῶν Ἀθηναίων, καὶ ὅταν ἀκόμη ἐπισκέπτοντο τὴν Ἑλλάδα ἐκ Βενετίας ὁρμώμενοι. Ἐν τοῖς α' Ὀδοιπορικοῖς γερμανῶν προσκυνητῶν εἰς τὴν ἁγίαν Γῆν (ἀρχομένοις ἀπὸ τοῦ 1346), τοῖς ἐκδοθεῖσιν ἐν ἔτει 1880 ὑπὸ Πέριχτ καὶ Μάιτνερ, εὕρισκω ἓνα καὶ μόνον, καὶ δὴ μεταγενέστερον, προσκυνητὴν, περὶ οὗ σημειοῦται ὅτι ὑπῆρξεν ἐν Ἀθήναις. Οὗτος ἦν ὁ Ἰάκωβος Βρόνινγγ (Bräuning) τὸν Ἰούνιον τοῦ 1579.

Ἄλλὰ πάνυ διαφερόντως παρὰ τὸ ἐστίν, ὅτι Βενιαμὴν ὁ ἐκ Τουδέλης οὐδένα λόγον ποιεῖται περὶ τῶν Ἀθηναίων. Ὁ Ἰσπανὸς οὗτος ῥαββῆτις ἐπορεύθη μετὰ τὸ ἔτος 1159 καὶ 1175 εἰς Συρίαν διὰ τῆς μεσημβρινῆς Γαλλίας, Ἰταλίας καὶ Ἑλλάδος. Ἐπλευσε δὲ ἐκ Βόρνης εἰς Κέρκυραν, εἰτὰ εἰς Πάτρας καὶ Κρίσσαν, καὶ ἐπισκέφθη τὴν Κόρινθον καὶ τὰς Θήβας, τὰς ὁποίας ἐξῆρξεν ἰδίως ὡς ἀπόλιν μεγάλην, ὅπου εὗρε περὶ τοὺς δισχιλίους Ἰουδαίους, τοσοῦτους σχεδὸν ὅσους καὶ ἐν Πέρσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως, καὶ μετὰ τούτων τοὺς καλλίστους σηρικοπλόκους καὶ πορφυρευτάς τῆς Ἑλλάδος. Κατὰ ταῦτα λοιπὸν αἱ Θῆβαι εἶχον ἤδη ἀναλάβει ἀπὸ τῆς διαρπαγῆς τῶν Νορμανδῶν. Ἐκεῖθεν ἐπορεύθη ὁ Βενιαμὴν εὐθὺς εἰς Νεγρεπόντε (Ἐγγριπον, τὴν ἀρχαίαν Χαλκίδα ἐπὶ τῆς Εὐβοίας), μὴ ἀξιώσας τὰς Ἀθήνας οὐδὲ βλέμματος ἢ μ. α.ς λέξεως. Ἐπειδὴ δὲ ὀφείλομεν τῷ αὐτῷ ῥαββῆτι ἀξιόλογον συμβολὴν εἰς τὰ θαυμάσια τῆς πόλεως Ρώμης, διὰ τοῦτο θ' ἀνεγινώσκωμεν ἴσως ἐν τῷ Ὀδοιπορικῷ αὐτοῦ παρόμοιον τι περὶ τῶν Ἀθηναίων, εἰ οὗτος εἶχεν ἐπισκεφθῆ τὴν ἐνδοξοτάτην πόλιν ταύτην τῆς Ἑλλάδος.

Καὶ ἐν τούτοις ἐκ Θηβῶν ἔφερον πολλὰ ὁδοὶ εἰς τὰς Ἀθήνας. Νομίζω λοιπὸν ὅτι ὁ Βενιαμὴν δὲν ἐπισκέφθη τὰς Ἀθήνας διὰ τοῦτο, ὅτι δὲν ὑπῆρχον αὐτοῦ Ἰουδαῖοι, καὶ ἐπομένως οὐδὲ ἐργοστάσια μετὰξῆς. Διότι ἐν παντὶ χρόνῳ καὶ μέχρι σήμερον ἔτι ἡ πόλις τῶν Ἀθηναίων ἀπώθησεν ἀφ' ἑαυτῆς τοὺς Ἑβραίους. Ἐν τῷ γνωστῷ συγγράμματι «Athènes ancienne et nouvelle (1676) ὁ Guillet λέγει τὰ ἐξῆς· «Ἰουδαίους ἐν Ἀθήναις δὲν ἠνείχοντο, εἰ καὶ πολλοὶ τούτων ἔζων ἐν ταῖς γείτοσι πόλεσι τῶν Θηβῶν καὶ τῆς Χαλκίδος. Ἐν ἅπαντι τῷ τουρκικῷ κράτει αἱ Ἀθήναι μόνον καὶ ἡ Τραπεζοῦς διεφύλαξαν τὸ προνόμιον τοῦ αἰωνίου ἀποκλεισμοῦ τῶν Ἰου-

δαίων, τούς οποίους ἐπειράθησαν μὲν πολλάκις οἱ Τούρκοι ἀξιωματικοὶ νὰ εἰσαγάγωσιν, ἀλλ' οἱ Χριστιανοὶ ἐπιτηδείως καὶ λάθρα προσήγοντο τούς ἐν τῇ πόλει Μωαμεθανούς, προβάλλοντες αὐτοῖς, ὅτι οἱ Ἰουδαῖοι ἤθελον ἀπορροφήσει τὸ ἐμπόριον. Ὁσάκις δ' οὗτοι ἐπειράθησαν νὰ ἐπιτύχωσι τὴν ἐν ταῖς πόλεσι ταύταις ἐγκαθίδρυσίν των, ἀπεκωλύθησαν δι' ἀπειλῶν, καὶ ὁ φόβος πρὸς τὸ ζυλοκόπημα παρεκίνησεν αὐτούς νὰ παραιτηθῶσιν. Εἰσι μισητοὶ ἐν Ἀθήναις».

Ἐδοξάζετο λοιπὸν μέχρι τοῦδε, ὅτι περὶ τὰ μέσα τοῦ δωδεκάτου αἰῶνος αἱ Ἀθηναίαι, ὡς αἱ Θήβαι καὶ ἡ Κόρινθος καὶ δὴ ὡς πᾶσα ἡ Ἑλλάς, ἤμικαν πάλιν, καὶ πρὸς τοῦτο ἀναφέρονται καὶ εἰς τὸν σύγχρονον τοῦ Βενιαμίν, τὸν Ἄραβιν Ἐδρισὴν. Οὗτος συνέταξε περὶ τὸ 1153 διὰ τὸν βασιλέα τῆς Σικελίας Ριχάρδον Β' τὸ γεωγραφικὸν αὐτοῦ ἔργον, ἐνῶ ἀπαριθμεῖ μὲν πολλὰς μεσογείους καὶ παραλίους πόλεις τῆς Ἑλλάδος, περὶ τῶν Ἀθηνῶν ὁμῶς λέγει, ὅτι ἦσαν ἀπολυάνθρωπος πόλις, κήποις καὶ ἀγροῖς περιβαλλομένη». Ἄλλ' αἱ εἰδήσεις τοῦ Ἐδρισῆ δὲν βασίζονται πάντοτε ἐπὶ αὐτοψίας, ὅσον δ' ἀφορᾷ εἰς τὰς Ἀθήνας ἡ σιωπὴ τοῦ Βενιαμίν διδάσκει ἡμᾶς τοῦλάχιστον τοῦτο, ὅτι ἡ πόλις αὕτη δὲν κατεῖχε τότε ἐξέχουσαν θέσιν ἐν Ἑλλάδι. Αὐθεντικαὶ εἰδήσεις τοῦναντίον μαρτυροῦσι τὴν βαθεῖαν αὐτῆς παρρημίαν περὶ τὰ τέλη τοῦ αὐτοῦ δωδεκάτου αἰῶνος.

(Ἐπεται τὸ τέλος)

[Ἐκ τοῦ γερμανικοῦ]

Ἀριστομένης Προβελέγιος

Ο ΕΝ ΤΗ ΝΟΤΙΩ ΡΩΣΙΑ ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΣ

ΑΠΟ ΤΩΝ ΑΡΧΑΙΟΤΑΤΩΝ ΧΡΟΝΩΝ ΜΕΧΡΙ ΤΩΝ ΚΑΘ' ΗΜΑΣ

Β' *

Οὐδὲν ἄλλο ἔχοντες ν' ἀναγράψωμεν ἄξιον σημειώσεως περὶ τῆς τύχης τοῦ ἐνταῦθα Ἑλληνισμοῦ ἐκ τῆς ἐποχῆς τῆς ἐμφανίσεως τῶν Οὐννων μέχρι τῆς ὑπὸ τῶν Ὀθωμανῶν κατακτῆσεως τῶν χωρῶν τούτων, ἢ τὸ λυπηρὸν γεγονός τοῦ ἐκτουρισμοῦ ἀπάντων σχεδὸν τῶν ἐν τῇ Ταυρικῇ Χερσονήσῳ Ἑλλήνων, ὡς λαμπρότατα ἀποδεικνύεται ἐκ τῆς γλώσσης ἣν οἱ σημερινοὶ ἀπόγονοι αὐτῶν λαλοῦσι καὶ ἣτις εἶνε μισοβάρβαρος τις Ἑλληνικὴ πλήρης Ὀθωμανικῶν λέξεων, μετακείμενον ἀκριβῶς εἰς τὴν ἐποχὴν καθ' ἣν ἤρξατο ἡ Ῥωσία ἐκπληροῦσα τὸ ὑπὸ τῆς φύσεως αὐτῆς, οὕτως εἶπεῖν, προδιαγεγραμμένον αὐτῇ πρόγραμμα, τῆς κατὰ μικρὸν δηλοῦναι ἐ-

* Ἰδὲ σελ. 409.

ζώσεως τῶν ἀπογόνων τοῦ Προφήτου ἐκ τῆς Εὐρώπης καὶ τῆς κατακτῆσεως τῶν χωρῶν τούτων. Ἐπὶ τῆς βασιλείσης Σοφίας, ἀδελφῆς Πέτρου τοῦ Μεγάλου περὶ τὸ 1686 ἔτος, ἐγένετο τρέπον τινὰ ἢ ἀπαρχὴ τῶν κατὰ τῶν Ὀθωμανῶν Ῥωσικῶν ἀγῶνων, μάλιστα δὲ τῶν Τατάρων τῆς Κριμαίας. Πρῶτος ὁ βασιλεὺς τῆς Πολωνίας Γιάκινος Σοβκίσκη προέτεινε τῇ Σοφίᾳ συμμαχίαν κατὰ τῆς Τουρκίας. Ἡ Σοφία συνήνεσε, καὶ συμμαχία γενόμενης μεταξὺ Πολωνίας, Αὐστρίας καὶ Βενετίας ἐκηρύχθη ὁ πρῶτος κατὰ τῶν ὑποτελῶν τῆς Πύλης Τατάρων τῆς Κριμαίας πόλεμος. Δεκαπεντακισμύριοι Μοσχοβίται ἡγουμένου τοῦ στρατηγοῦ Γαλίτζην τῷ 1687 διηθύνθησαν πρὸς τὴν Κριμαίαν, ἀλλ' ὁ ἀγὼν οὗτος ἀπέβη λίαν δυσχερῆς, ἐνεκὰ ἐλλείψεως τροφῶν καὶ κατακλήλων μέσων συγκοινωνίας, ὥστε ἡ ἐκστρατεία αὕτη ἐμτακίωθη ἐπανελθόντος τοῦ Ῥωσικοῦ στρατοῦ οἰκადε ἀνευ σχεδὸν βοήθης πυροβόλου. Τὸ ἔαρ τοῦ 1689 ὁ στρατηγὸς Γαλίτζην ἐπαναλαβὼν τὸν ἀγῶνα καὶ ὀδηγήσας τούς Ῥώσους μέχρι Περσκόπης ἐπανάγαγεν αὐτούς αὐθις ἀπράκτους. Μόλις δὲ ἐπὶ Πέτρου τοῦ Μεγάλου διαδόχου τῆς ἀδελφῆς αὐτοῦ εὐωδώθη ὁ κατὰ τῶν Τατάρων καὶ Ὀθωμανῶν ἀγὼν κατὰ τὴν γνωστὴν ἐν τῇ ἱστορίᾳ Ἀζοφικῇ ἐκστρατείᾳ τοῦ 1695, ὅτε ἐξεπύρθησεν ὁ Τσάρος καὶ κατέκτησε τὸ διάσημον φρούριον Ἀζῶφ μεθ' ἀπάσης τῆς περὶ τὴν χώρας. Τῆς ἐκστρατείας ταύτης μετέσχον καὶ τινες τῶν ἡμετέρων ὁμογενῶν ἐν τε τῷ στολίτικῳ καὶ τῷ ἵππικῳ, μάλιστα δὲ ἐν τοῖς τάγμασι τῶν Οὐσσάρων ἄτινα ἐσχηματίζοντο ἐπὶ Πέτρου ἐξ Ἑλλήνων, Βουλγάρων καὶ Βλάχων ἀποίκων ἐν Ῥωσίᾳ. Μόλις ἐπὶ Αἰκατερίνης τῆς Β' ἄρχονται οἱ σπουδαῖοι κατὰ τῆς Ὀθωμανικῆς αυτοκρατορίας ἀγῶνες καὶ ἡ πλήρης καθυπόταξις τῆς Νοτίου Ῥωσίας. Περὶ τὸ 1768 ἔτος ἡ Πύλη ὑποκινουμένη ὑπὸ τοῦ γαλλικοῦ ἀνακτοβουλίου ἐκήρυξε τὸν κατὰ τῆς Ῥωσίας πόλεμον. Ἡ αυτοκράτειρα ἠδυνάτει νὰ πέμψῃ πολλὸν στρατόν· ἀλλ' ὁ Ῥουμάντζεβ διορισθεὶς ἀρχιστράτηγος κατάρθωσε δι' ὀλίγων ἀναλόγως δυνάμεων νὰ κατατροπώσῃ τούς πολυκρίθμους ἀντιπάλους. Ἡ μάλλον δὲ ἐνδοξοτέρα ἐποχὴ τοῦ ἀγῶνος τούτου ὑπῆρξεν ἡ τοῦ 1770 ἔτους, ὅτε ὁ Ῥουμάντζεβ κατενίκησε λαμπρῶς τούς Ὀθωμανούς δις· πρῶτον μὲν παρὰ τὰς ὄχθας τῆς Λάργης ἐνθα διεσκορπίσθη ἡ ἐκ δέκα μυριάδων συνισταμένη στρατιὰ τοῦ Χάνου τῆς Κριμαίας, δευτέρον δὲ παρὰ τὰς ὄχθας τοῦ Καγούλ ἐνθα κατετροπώθη ὅλη ἡ στρατιὰ τοῦ μεγάλου βεζύρου συνισταμένη ἐξ ἑκατῶν πεντήκοντα περίπου χιλιᾶδων. Ἀλλὰ κατὰ τὴν ἐποχὴν ἀκριβῶς ταύτην ἤρξατο ἐν Ῥωσίᾳ κυφορούμενον τὸ γνωστὸν ἐν τῇ ἱστορίᾳ Ἑλληνικὸν σχέδιον τῇ πρωτοβουλίᾳ τῆς μεγαλεπήδου αυτοκράτειρας Αἰκατερίνης τῆς Β' καὶ ταῖς προτροπαῖς τῶν περὶ αὐτὴν πολιτικῶν καὶ στρατιωτικῶν ἀνδρῶν, ἐν οἷς διεκρίνοντο ὁ πρίγκιψ Ὀρλόβ, ὁ πρίγκιψ Δολγορούκη καὶ ὁ Ποτιόμκην. Κύριος σκοπός, ὡς γνωστὸν, τοῦ σχεδίου τούτου ὑπῆρξεν ἡ ἐξ Εὐρώπης τελεῖς ἔξωτις τῶν Τούρκων καὶ ἡ

καθίδρουσις Ἑλληνικῆς αὐτοκρατορίας ἡγεμόνα ἐχοῦσης τὸν Μέγα Δούκα Κωνσταντῖνον ἔγγονον τῆς αὐτοκρατείας. Ἐνεκα δὲ τῆς ἡμιρωμνικῆς ταύτης ιδέας συναχθούσης μὲν τῇ ἐποχῇ ἐκείνῃ, ἀλλὰ τοσούτω δυστυχῶς δευθρίας ἀποβάσης τῷ Ἑλληνισμῷ, ἀπεστάλη εἰς τὸ Αἰγαῖον πέλαγος ὁ Ῥωσικὸς ἐτόλος ὑπὸ τοῦ ναυάρχου Γρέιγ καὶ Σπυρίδοβ ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ πρίγκιπος Ὀρλόβ, ὅστις κατετρόπως τὸν Ὀθωμανικὸν κατὰ τὴν ἐν Τσεσμέ ναυμαχίαν. Τὸ ἐπόμενον ἔτος ὁ πρίγκιψ Βασίλειος Δολγορόβ κλη ἐπιτυχῶς εἰσήλασεν εἰς Κριμαίαν, αἱ ἐχθροπραξίαι διήρκεσαν ἐπὶ τρία ἔτη μέχρις οὗ ὑπεγράφη ἡ παρὰ τῷ Κουτζούκ-Καιναρτζίκ εἰρήνη δι' ἧς ἡ Ῥωσία κατέλαβε μέρος τῶν παρὰ τῇ Ἀζοφικῇ καὶ τῷ Εὐξείνῳ Πόντῳ, παραλίω χωρῶν καὶ τὰς πόλεις Ἀζόφ, Κέρτζ καὶ Κινδούρν. Ἀκριβῶς κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην ἀρχεται τὸ πρῶτον ἢ εἰς τὴν νότιον Ῥωσίαν μετανάστασις τῶν Ἑλλήνων, ἰδίως τῶν ἐν Πελοποννήσῳ ἐπαναστάντων καὶ ἐνοχοποιηθέντων. Διὰ τοῦ ἀπὸ 28 Μαρτίου 1775 διατάγματος, ἐπ' ὀνόματι τοῦ κόμητος Ὀρλόβ ἡ αὐτοκράτειρα Αἰκατερίνη προσεκάλεσε τοὺς ἐναπομειναντας ὑπὸ τῆς Ῥωσικῆς ἐημερίας Ἑλληνας νὰ μετοικήσωσιν εἰς Ῥωσίαν καὶ παρεχώρησεν αὐτοῖς προνόμια καὶ ἰδίως ἀτέλειαν παντὸς φόρου καὶ ἀπὸ τῆς στρατιωτικῆς ὑπηρεσίας τριακονταετῆ ἀπαλλαγὴν. Ἐξ αὐτῶν μέρος ἀπετέλεσε τὸ γνωστὸν Ἑλληνικὸν τάγμα ἐν Βαλακλαβᾷ ἐδρεύον, οἱ δὲ λοιποὶ ἐπεδύθησαν εἰς τὴν γεωργίαν, μάλιστα δὲ ἐν Κέρτζ, Γενικόλ καὶ Ταγκανρόκ καὶ ταῖς πέριξ Ἑλληνικαῖς ἀποικίαις, αἵτινες ὀνομάσθησαν παρὰ τῶν Ῥώσων Ἀλβανικαὶ προδήλως ἐκ τῆς ἀλβανικῆς στολῆς ἦν ἔφερον ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον οἱ ὁμογενεῖς οὗτοι, οἵτινες κατ' ἀρχὰς ἐλάμβανον κατ' ἔτος παρὰ τοῦ αὐτοκρατορικοῦ ταμείου καὶ χρηματικὸν βοήθημα 22374 ρουβλίων ὑπερ ἑπειτα μετεβλήθη εἰς παραχώρησιν γαιῶν. Ἐν τούτοις τὸ οὕτως ἀποκαλούμενον Ἑλληνικὸν σχέδιον περὶ οὗ προείπομεν ἤδη δὲν ἀπενεκρώθη· τούγκαντίον ὁ στρατηγὸς Ποτιόμκην διορισθεὶς τῷ 1783 γενικὸς διοικητὴς τῆς ἀρτι προσαρτηθείσης καὶ λαβούσης τὸ ὄνομα Νέα Ῥωσία χώρας, μεγάλως συνέτεινεν εἰς τὴν ἀναζωπύρησιν αὐτοῦ. Ὁ Ποτιόμκην ἄριστος γνώστης τῆς ἀρχαίας Ἑλληνικῆς γλώσσης ἦν ἐξέμαθε παρὰ τοῦ ἐπιστηθίου αὐτοῦ φίλου Ἑλληνοῦ μοναχοῦ Δωροθέου, τοῦ ἐπονομασθέντος ἔπειτα Γαβριήλ καὶ χειροτονηθέντος ἀρχιεπισκόπου Χερσῶνος καὶ Ταυρίδος, ὑπῆρξε λίαν φιλέλληνα καὶ προσεπάθει παντὶ τρόπῳ νὰ κατακτίσῃ τὴν Αἰκατερίνην νὰ μὴ ἐγκαταλίπῃ ἀτέλεστον τὸ περὶ ἀποκαταστάσεως μεγάλης Ἑλληνικῆς αὐτοκρατορίας σχέδιον αὐτῆς. Αἱ συμβουλαι αὐτοῦ εἰσηκούσθησαν, πρὸς ἐκτέλεσιν δὲ τοῦ σκοποῦ τούτου ἡ αὐτοκράτειρα συνῆψε στενὴν συμμαχίαν καὶ ἐπιμαχίαν κατὰ τῆς Πύλης πρὸς τὸν αὐτοκράτορα τῆς Αὐστρίας Ἰωσήφ τὸν Β'. Τότε ἡ Πύλη ὑποκινουμένη ὑπὸ τοῦ ἀγγλικοῦ καὶ πρῶσοικοῦ ἀνακτοβουλίου αὐθις ἐκήρυξε τὸν κατὰ τῆς Ῥωσίας τοῦ 1787 πόλεμον καθ' ὃν καὶ τοὶ ἀρχιστράτηγος

τοῦ Ῥωσικοῦ στρατοῦ ὤρισθη ὁ Ποτιόμκην ὅλη ἡ δόξα καὶ αἱ λαμπραὶ ἐπιτυχίαι τοῦ ἀγῶνος δρῶνται ἀποκλειστικῶς τῷ διασημῷ στρατηγῷ Σουβόροβ, ὅστις ἐξετέλεσε σειρὰν ὅλην λαμπρῶν ἔθλων, ὧν οἱ διασημώτατοι αἱ παρὰ ταῖς Φοκσάναις καὶ Ῥήμναις νίκαι καὶ ἡ ἀλωσις τοῦ ἰσχυροῦ φρουρίου Ἰσμαήλ. Ἐν ἀρχῇ τοῦ ἀγῶνος τούτου ἤρξαντο ἤδη διαδιδόμεναι φῆμαι περὶ τεκταινομένων ἐπαναστατικῶν κινήματων ἐκ μέρους τῶν Τατάρων τῆς Κριμαίας· πρὸς ἀποσόβησιν δ' αὐτῶν ἡ αὐτοκράτειρα ἀπέστειλεν εἰς Κριμαίαν τὸν στρατηγὸν Σουβόροβ, ὅπως ἐπιβλέπῃ τοὺς Τατάρους τῆς Κριμαίας καὶ παρακωλύσῃ εἰ δυνατόν τὴν ἐνδεχομένην αὐτῶν ἐπανάστασιν. Οὗτος εὗρεν ἐν τοῖς διαβήμασιν αὐτοῦ ἐν Κριμαίᾳ σπουδαίους ἀρωγούς τοὺς ἀποίκους ἐκεῖ Ἑλληνας περὶ ὧν ἔχομεν ἤδη ἀναφέρειν, καὶ τοὺς ἰθαγενεῖς ἐκεῖ Ἑλληνας ὑπηκόους, τοῦ Χάνου τῆς Κριμαίας πρὸ πολλοῦ ποθοῦντας τὴν εἰς τὸ Ῥωσικὸν ὁμόδοξον σκηπτρον προσάρτησιν αὐτῶν. Ὁ Σουβόροβ καλῶς γινώσκων ὅτι ἡ Κωνσταντινούπολις ἐλάμβανε τροφὰς ἀποκλειστικῶς ἐκ Κριμαίας καὶ Βασσαρκίας, ἐζήτησε νὰ ἐλαττώσῃ τὴν γεωργίαν ἐν Κριμαίᾳ καὶ διὰ τοῦ τρόπου τούτου νὰ κατενέγκῃ καλύτερον τραῦμα τοῖς Ὀθωμανοῖς. Ἐπὶ τῷ σκοπῷ τούτῳ ὁ στρατηγὸς Σουβόροβ ἀπῆλθε σχεδὸν τὸν ἐν Κριμαίᾳ Ἑλληνικὸν πληθυσμὸν, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον εἰς τὰ τῆς γεωργίας ἐπιδιδόμενον, προσεπάθησε διὰ τοῦ ὁμογενοῦς αὐτοῦ μητροπολίτου Γότθης καὶ Κάρφρας Ἰγνατίου νὰ μεταναστεύσῃ εἰς τὴν ἀρτι τῇ Ῥωσίᾳ προσαρτηθεῖσαν χώραν. Τὸ ἔργον τοῦτο δὲν ἦτο τοσοῦτον εὐχερὲς καὶ μόνον διὰ τῆς γνωστῆς δραστηριότητος καὶ ἐμπειρίας τοῦ στρατηγοῦ Σουβόροβ καταρθώθη ἀναιμῶς. Ἰδίως μεγίστην ἀντίπραξιν εὗρεν οὗτος ἐν τοῖς ὑπουργοῖς τοῦ Χάνου τῆς Κριμαίας, οἵτινες παρεκώλυον παντὶ σθένει τὴν μεταναστευσιν τῶν πλουσιῶν τούτων ἡμετέρων ὁμογενῶν παρ' ὧν μεγάλας προσόδους ἐλάμβανεν ἡ Κριμαία. Ὁ Σουβόροβ ἐνεργῶν λίαν δραστηρίως διέταξε νὰ στηθῶσι παρὰ ταῖς θύρας τῶν μεγάρων τῶν ἐν λόγῳ ὑπουργῶν ἑνοπλοὶ φρουραὶ καὶ διὰ τοῦ μέσου τούτου μόνον ἔτυχε τῆς συγκαταθέσεως αὐτῶν. Τοὺς ὁμογενεῖς ἡμῶν τούτους, δισμυρίας περίπου ψυχὰς, ἀπώκισαν εἰς τὴν ἐπαρχίαν Αἰκατερινοσλάβ ἔνθα ταχέως ἀνήγειραν τὴν πόλιν Μαριόπολιν ὀνομασθεῖσαν οὕτω εἰς τιμὴν τῆς ἀρχαίας εἰκόνας τῆς Ἀειπαρθένου, ἣν ἐκομίσαντο μεθ' ἑαυτῶν ἐκ Κριμαίας, καὶ ἐτέρας πέριξ τῆς πόλεως ταύτης κόμας, αἱς ἔδωκαν τὰ ὀνόματα ἐκείνων τῶν χωρῶν ἐξ ὧν εἶχον μεταναστεύσει, Γιάλτα, Γουρζούφ, Ἀρχαία Κριμαία, Κουτζούκ-Γενικὸς κλπ. Ἐξελέξαντο δὲ πνευματικὸν αὐτῶν ποιμένα τὸν Ἑλληνα μητροπολίτην Γότθης καὶ Κάρφρας Ἰγνατίου ὅστις μέχρι τοῦ θανάτου αὐτοῦ (16 Φεβρ. 1786) ἔφερε τὸν τίτλον τοῦτον. Διὰ τοῦ ἀπὸ 14 Νοεμβρίου 1779 διατάγματος ἡ αὐτοκράτειρα Αἰκατερίνη ἔδωκεν αὐτοῖς προνόμια, καὶ ἐπὶ δέκα ἔτη ἦσαν ἀτελεῖς παντὸς φόρου, ἐς αἰὶ δὲ ἀπηλλοκγμένοι τῆς στρατιωτικῆς ὑπηρεσίας καὶ εἶχον ἰδίαν ἀνεξάρτητον ἐπαρχίαν-

κὴν ὀργάνωσιν. Ἄλλ' ἐντούτοις ἐνῶ ἐγίνοντο ταῦτα ὁ ἀγὼν ἐξηκολούθει καὶ μάλιστα παρὰ τὰς βορείας παραλίους χώρας τοῦ Εὐξείνου Πόντου οἱ Ῥωσικοὶ στρατοὶ καὶ ὁ Ῥωσικὸς στολίσκος τῆς Μαύρης θαλάσσης ὑπὸ τὴν διοίκησιν τοῦ ἐν Ῥωσίᾳ ὑπηρετοῦντος Ἰταλοῦ ναυάρχου Δερίβας (Don Josephxde Ribas) καὶ τοῦ ναυάρχου Οὐσακὸδ ἐπιτυχῶς ἐνίκησαν ἐπανελημμένως τοὺς Τούρκους ἐμπορηθῆσαντες τὸ ἰσχυρὸν φρούριον Ὀτζάκοβ καὶ τὸ ἕτερον Χατζῆ-βεη κείμενον ἀκριβῶς ἐνθα ὁ ἐν τῇ ἀρχαιότητι παρ' Ἀρριανῶ ἀναφερόμενος Ἰσριανῶν λιμὴν καὶ ἐπὶ τῶν ἐρειπίων τοῦ ὁποίου ἀνεφύη ἡ πόλις ἐκείνη, ἐν ἣ μεταγενεστέρως ἐπέπρωτο νὰ κυφορηθῇ ἡ μεγάλη ἡμῶν ἐθνικὴ ἰδέα. Τῶν μαχῶν τούτων καὶ μάλιστα τῶν ναυμαχιῶν μετέσχον μεγίστας ὑπηρεσίας τῇ Ῥωσίᾳ προσενεγκόντες πλείστοι ὅσοι ἐκ τῶν ἀείποτε ἀδρεῖων καὶ ἐπιδεξίων Ἑλλήνων ναυτικῶν ὑπὸ τὰς ὀδηγίας τῶν διαφημισθέντων καὶ ὑπ' αὐτῶν τῶν Ῥώσων Ἀλεξισανού, Ζαπόνη, Γοναλοῦ, Κουντούρη καὶ Μαραγκοπούλου. Οἱ Ἕλληνες οὗτοι ναυτικοὶ ὡς ἀξιωματικοὶ καὶ πρῶτοι τοῦ κωπῆρους στολίσκου τῆς Μαύρης θαλάσσης, ἔχοντες πολεμικῶς ἐξωπλισμένα τὰ πλοίαρκα αὐτῶν ἐπέπιπτον ὡς καταδρομεῖς τοῦ τουρκικοῦ στόλου. Αὐτοὶ δὲ οὗτοι ἀπετέλεσαν τὸν πυρῆνα τῆς ἀνεγερθείσης μετὰ τινα χρόνον Ὀδησσοῦ.

Διὰ τοῦ ἀπὸ 27 Μαΐου 1794 διατάγματος ἐκδοθέντος ἐπ' ὀνόματι τοῦ ναυάρχου Δερίβας, Αἰκατερίνη ἡ Β' προβλέπουσα τὴν ἀπέικαιρον θέσιν τοῦ Χατζῆ-βεη ὡς λιμένος παρὰ τῷ Εὐξείνῳ Πόντῳ καὶ τὰς ἐξ αὐτοῦ ὠφελείας, ἐθεώρησεν ἐπ' ἀνάγκης νὰ ἰδρυθῇ ἐπὶ τῶν ἐρειπίων τοῦ φρουρίου τούτου νέα πόλις καὶ κτισθῇ ἐμπορικὸς λιμὴν. Τῇ 29 Ἰουνίου ὁ προμηθευτικὸς ἐπιστήθιος φίλος τοῦ στρατηγοῦ Ποτιόμκην ὁμογενὴς ἡμῶν μητροπολίτης Αἰκατερινოსλάβ καὶ Χερσονο-Γαυρίδος Γαβριήλ μαθὼν τὴν ἐπιθυμίαν τῆς αὐτοκρατείας περὶ ἰδρύσεως χριστιανικῆς πόλεως ἐπὶ τῶν ἐρειπίων τοῦ ἄρτι ἀπὸ τῶν Ὀθωμανῶν κατακτηθέντος φρουρίου ἦλθεν ἐνταῦθα, ὅπως παραστῆ κατὰ τὴν σπουδαίαν μέλλουσαν νὰ τελεσθῇ ἐορτήν. Ἡ 22 Αὐγούστου ὠρίσθη ἡμέρα τῶν ἐγκαταστάσεων τῆς Ὀδησσοῦ, ὁ μητροπολίτης Γαβριήλ συνοδευόμενος ὑπὸ τοῦ κλήρου καὶ ἀγκυρῶν τῶν στρατιωτικῶν καὶ πολιτικῶν ἀρχῶν κατέθετο τὸν θεμέλιον λίθον τοῦ πρώτου χριστιανικοῦ ναοῦ καὶ ἐτέρων δημοσίων οἰκοδομημάτων τῆς πόλεως ταύτης, ἣτις τὸ πρῶτον ὑπὸ Ἑλλήνων συνφιλίσθη τῇ πρωτοβουλίᾳ τοῦ ἐκτιμήσαντος τοὺς Ἕλληνας ναυάρχου Δερίβας, ὅστις πρόετεινε τῷ γενικῷ διοικητῇ τῶν ἐπαρχιῶν Αἰκατερινοςλάβ καὶ Γαυρίδος ὅτι λίαν ὠφέλιμον ἦθελεν εἶναι νὰ βελτιωθῇ ἡ τύχη τῶν ἀπειραριθμῶν ἐκείνων Ἑλλήνων, οἵτινες μεταναστεύσαντες ἐκ τοῦ Ἀρχιπελάγους ὑπηρετήσαν ὑπὸ τὰς Ῥωσικὰς σημαίας τοσοῦτον πιστῶς ὅτι σκοπιμότερον δὲ πάντων ἦθελεν εἶναι ν' ἀποικίσωσιν αὐτοὶ εἰς Ὀδησσὸν, ἐλπίζων ὅτι καὶ οἱ λοιποὶ αὐτῶν ὁμόφυλοι ἦθελον μεταναστεύσει εἰς Ῥωσίαν, παρέχοντες νέαν ζωὴν

τῇ νέᾳ πόλει τοσοῦτω μᾶλλον, ὅσῳ ἅπαντες ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον εἶναι ἐμπορικοὶ καὶ βιομήχανοι ἄνθρωποι. Ὁ Ζούμποβ ὑπέβαλε τῇ αὐτοκρατείᾳ τὴν πρότασιν ταύτην, ἣτις διὰ τοῦ ἀπὸ 19 Ἀπριλίου διατάγματος ἐνέκρινεν αὐτήν. Τὸ διάταγμα τοῦτο συνέκειτο ἐκ τῶν ἐξῆς δύο οὐσιωδῶν ἀρθρῶν.

α) Οἱ εἰς Ῥωσίαν ἐλθόντες Ἕλληνες καὶ ὑπηρετήσαντες ὑπὸ τὰς Ῥωσικὰς σημαίας ὅσοι παρέμειναν μετὰ τὴν λήξιν τοῦ ἀγῶνος ἐν ταῖς χώραις τῆς Νέας Ῥωσίας σχεδὸν ἄνευ ἀσύλου, νὰ κατοικήσωσιν ἐν τοῖς περιχώροις τῆς Ὀδησσοῦ, παρεχομένων αὐτοῖς δωρεὰν γαιῶν. Δι' ὃ ὠρίσθησαν 15000 περίπου δεσάτναι γῆς. Ἐχορηγήθησαν δὲ καὶ τὰ ἀναγκαῖα χρηματικὰ ποσὰ διὰ τὴν πρώτην ἐγκατάστασιν τῶν ἀποίκων. Ἐξ αὐτῶν ἐσχηματίσθη ἡ οὕτως ἐπονομασθεῖσα «Ὀδησσὶν Ἑλληνικὴ μοῖρα» ἐκ 300 ἀνδρῶν συνισταμένη μετὰ τοῦ ἀναλόγου ἀριθμοῦ τῶν ἀξιωματικῶν, καὶ διοικουμένη ὑπὸ ἰδικιτέρου ἀρχηγοῦ ἐκλεγομένου ἐξ αὐτῶν τῶν Ἑλλήνων, ὅστις ὀνομάζετο «Ἐφορος τῆς Ἑλληνικῆς ἀποικίας». Ἐν ἀρχῇ τῆς συστάσεως τῆς μοῖρας ταύτης ὑπῆρχον μόνον 200 ἄνδρες ἀλλ' ἀνεμείνοντο πλείονες.

β) Πρὸς πολλαπλασιασμὸν τῶν κατοίκων τῆς Ὀδησσοῦ προσεκαλοῦντο ἐκ τοῦ Ἀρχιπελάγους οἱ ὁμόδοχοι, εἰς οὓς ἐχορηγεῖτο χρηματικὴ βοήθεια, οἰκίαι ὑπ' αὐτῆς τῆς κυβερνήσεως οἰκοδομουμέναι καὶ ἀτέλεια πλήρης φόρων καὶ ἀπλλαγὴ στρατιωτικῆς ὑπηρεσίας. Κατὰ βούλησιν δὲ ἠδύνατο ἢ νὰ κατατάσσωνται εἰς τὴν Ἑλληνικὴν μοῖραν ἢ εἰς τὸν στόλον ἢ νὰ ἐπιδίδωνται εἰς τὰ τοῦ ἐμπορίου. Ἡ ἀποικία αὕτη ἐν τε τῇ πόλει καὶ τοῖς περὶ ἐξοικινεῖται ἐπιτυχῶς, καὶ ἔφορος τὸ πρῶτον τῆς ἐνταῦθα Ἑλληνικῆς ἀποικίας ἐξελέχθη ὁ ὁμογενὴς ἡμῶν Κέσογλου, μετὰ ταῦτα προαχθεὶς εἰς τὸν βαθμὸν ἀντισυνταγματάρχου. Βλέψουσα προϊόντος τοῦ χρόνου ἡ αὐτοκράτειρα ἐκ τῆς ἀπὸ 11 Ἰβρίου 1795 ἐκθέσεως τοῦ κόμητος Ζοώμποβ ὅτι ἡ Ὀδησσὸς ἤρξατο βαθμῆδὸν αὐξανομένη καὶ ὅτι ταῖς προσπαθείαις τοῦ ναυάρχου Δερίβας ἡ Ἑλληνικὴ μοῖρα εἶχεν ἤδη σχηματισθῆ ἐκ τριακοσίων ἀνδρῶν, ἐκτὸς τούτου δὲ εἶχον μεταναστεύσει ἐκ τοῦ Ἀρχιπελάγους ἑκατὸν περίπου οἰκογένεια ἐξ ὧν περὶ τοὺς εἰκοσιεπτὰ ἔμποροι ἰκανῶς εὐκατάστατοι, ἀπεφάσισε νὰ ἰδρῦσθαι τὸ πρῶτον ἐν Ὀδησσῷ δημαρχεῖον, οὗ πρῶτος δημαρχικὸς πάρεδρος ἐξελέχθη ὁ Ἕλληνας Θεόδωρος Φιλογάτης.

Τῇ 21 Ἰουνίου τοῦ αὐτοῦ ἔτους κατὰ διαταγὴν τοῦ ναυάρχου Δερίβας ἐγένετο τὸ πρῶτον ἡ ἐπίσημος ἀπογραφή τῶν κατοίκων τῆς Ὀδησσοῦ ἐξ ἧς βλέπομεν ὅτι πλὴν τῆς Ἑλληνικῆς μοῖρας κατῴκουν ἤδη ἐν Ὀδησσῷ ἑκατὸν εἴκοσι ἐννέα ἄρρενες καὶ ἐνενηκοντὰ πέντε θήλειαι, τουτέστι πεντακοσία εἴκοσι τέσσαρες τὸ ὅλον ψυχὰι ἀνήκουσαι τῇ Ἑλληνικῇ ἰθαγενείᾳ καὶ ἀποτελοῦσαι τὸ τρίτον τοῦ ὅλου πληθυσμοῦ. Οὕτω πως λοιπὸν τῇ συνδρομῇ κυρίως τῶν Ἑλλήνων περιῆλθεν εἰς χεῖρας τῶν Ῥώσων ἡ χώρα ἐφ' ἧς ἀνεφύη ἡ Ὀδησσὸς, ὑπὸ Ἕλληνας μητροπολίτου ἐτέθησαν οἱ πρῶ-

τοι θεμέλιοι λίθοι αὐτῆς καὶ τοῖς Ἑλλησιν ὀφείλει τὸν πρῶτον αὐτῆς ἀποικισμόν. Ἐνῶ ταῦτα συνέβαινον ἐνταῦθα καὶ ἐν ταῖς λοιπαῖς θέσεσι τῆς Νοτίου Ῥωσίας, ἔνθα κατώκησαν οἱ ὁμογενεῖς ἡμῶν, ὁ ἑλληνισμὸς βχθμηδὸν ἠδραιοῦτο. Οὕτως ἡ Μαριόπολις δέκα ἔτη μετὰ τὴν ἰδρυσιν αὐτῆς εἶχε δύο ναοὺς, ἑβδομήκοντα καὶ τρεῖς οἰκίας καὶ χιλίας ἐξακοσίας ἐξ ψυχᾶς, ἐξ ὧν ἕκαστον τεσσαράκοντα τέσσαρες ἔμποροι. Δις τοῦ ἔτους ἐτελοῦντο ἐμπορικαὶ πωνηγύρεις καὶ ὑπῆρχε καὶ βυρσοδεφεῖον.

Ἐν τοιαύτῃ θέσει εὐρίσκετο ὁ ἐν τῇ Νοτίῳ Ῥωσίᾳ ἑλληνισμὸς κατὰ τὴν ἐνδοξὸν βασιλείαν τῆς αὐτοκρατείας Αἰκατερίνης τῆς Β', ἣτις ἀπελάμβανε μεγίστην ἀγάπην παρὰ τῶν ὁμογενῶν ἡμῶν οἵτινες παντὶ τρόπῳ ἐπροθυμοποιοῦντο νὰ παρέχωσιν αὐτῇ δείγματα τῆς ἀροῆτου αὐτῶν ἀγάπης καὶ τοῦ πρὸς αὐτὴν σεβασμοῦ· μάλιστα δὲ ὅτε ὀλίγα τινὰ ἔτη πρὸ τῆς τελευτῆς αὐτῆς ἐπεσκέψατο κατὰ πρότασιν τοῦ στρατηγοῦ Ποτιόμκην ἀπασαν τὴν Νέαν Ῥωσίαν ἀπαντες οἱ ὁμογενεῖς ἡμῶν ἔσπευδον ἀθροοὶ πρὸς προὔπαντησιν αὐτῆς. Ἐν Βαλακλαβᾷ δὲ, ἰδίως ἐν τῷ χωρίῳ Καδιόμοι, ὑπεδέξατο αὐτὴν «λόχος ἀμαζόνων» ἀποτελούμενος ἐκ τῶν συζύγων καὶ θυγατέρων τῶν ἐκεῖ ἀποίκων Ἑλλήνων ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τῆς συζύγου τοῦ Ἑλληνοῦ ἀντισυνταγματάρχου Σκραντηνοῦ, ἣτις μόλις πρὸ εικοσιπέντε ἐτῶν ἀποβίωσασα ἐνενηκοντοῦτις τὴν ἡλικίαν μετὰ μεγίστης προθυμίας καὶ ἠδονῆς ἀφηγεῖτο τὸ γεγονός τοῦτο.

Μετὰ τὸν θάνατον τῆς Αἰκατερίνης ἀνήλθεν ἐπὶ τοῦ θρόνου τῆς Ῥωσίας τῇ 6 Ἰουλίου 1796 ὁ αὐτοκράτωρ Παῦλος ὁ Α' ὅστις ἠκολούθησε πληρέστατα τὰ ἔχνη τῆς ἐνδοξοῦ αὐτοῦ μητρὸς τὰ μέγιστα συντελέσας εἰς τὴν πρόοδον ἰδίως τῶν ἀρτι προσαρτηθεισῶν τῇ Νέᾳ Ῥωσίᾳ χωρῶν. Ἐπὶ τῷ σκοπῷ τούτῳ ἐξέδοτο τῇ 13 Φεβρουαρίου 1798 διάταγμα ἐπιφέρειν μυρίας ὕσας βελτιώσεις ἐν τῇ ἐσωτερικῇ τῆς χώρας ταύτης διοργανώσει, ἐξ ὧν τὰ ἐξῆς ἰδίως ἀνεφέροντο εἰς τοὺς ἀποίκους Ἑλληνας τοὺς «ὁμοδόξους καὶ ἀρχαίους κατοίκους τῆς χώρας ταύτης» ὡς ῥητῶς ἔλεγε τὸ διάταγμα· α) Ἄπασι τοῖς ξένοις (ἐννοεῖ τοῖς Ἑλλησι κυρίως) χορηγεῖται τὸ δικαίωμα ἐν Ταυρικῇ χερσονήσῳ νὰ ἐκλέγωσι πρὸς κατοικίαν ὁποιοῦνδήποτε τόπον θέλωσι πλὴν τῆς Σεβαστοπόλεως καθ' ὃ πολεμικοῦ λιμένος· β) Ἐκάστῳ τῶν ἀποίκων θέλει προχωρεῖται δωρεὰν ἐν ταῖς πόλεσι χωρὸς πρὸς ἀνέγερσιν οἰκιῶν, ἐν ταῖς κώμαις δὲ γαίαι πρὸς καλλιέργειαν· γ) Ἡ Θεοδοσία ἀποκλειστικῶς δρίζεται τόπος διαμονῆς τῶν Ἑλλήνων· δ) Χορηγεῖται αὐτοῖς πλήρης ἐλευθερία πρὸς διεξαγωγὴν ἐμπορίου εἰσαγωγῆς τε καὶ ἐξαγωγῆς· ε) Ἄπαντες οἱ τῆς Ταυρικῆς χερσονήσου ἐμπορικοὶ λιμένες κηρύσσονται ἐλεύθεροι τελωνιακοῦ δασμοῦ ἐπὶ τριάκοντα ἔτη. Παντὶ δῆλον κατὰ πόσον πάντα ταῦτα ἰδίως τὸ τελευταῖον συνέτεινεν εἰς τὴν πρόοδον καὶ εὐδαιμονίαν τῶν περὶ ὧν ὁ λόγος ὁμογενῶν ἡμῶν. Κατὰ τὴν αὐτὴν σχεδὸν ἐποχὴν ἐν Ὁδησσῷ διὰ τοῦ ἀπὸ 20 Μαΐου 1797 βραβυλικῆς διατάγματος

δρίζεται ἀποκλειστικῶς διὰ τοὺς Ἑλληνας δημαρχεῖον αὐτῶν ξένων» ἐπικληθὲν (μαριστράι τζιλιά ἰννοστράντζεβ) κατ' αἴτησιν αὐτῶν ὡς ἀγνωσῶντων τὴν τε Ῥωσικὴν γλῶσσαν καὶ τοὺς Ῥωσικοὺς νόμους. Ὁ νεωστὶ διορισθεὶς διοικητὴς τῆς Νέας Ῥωσίας Ἰωάννης Σελέτζκη τῇ 23 Σεπτεμβρίου ἐνέκρινε τοὺς ἐκλεχθέντας Ἑλληνας δημαρχικοὺς παρῆδρους τὸν ἀντισυνταγματάρχην Κέσογλου, τὸν ἀξιωματικὸν Φραντζῆν, τὸν Ἰωάννην Δεστούνην καὶ Λέοντα Βερδάνην. Ταῦτοχρόνως ὁμοῦ διελύθη ἡ «Ἑλληνικὴ μοῖρα», οἱ δὲ ἀπκρτίζοντες αὐτὴν ἄνδρες ἐνεγράφησαν οἱ μὲν ὡς ἔμποροι αἱ δὲ ὡς βιομηχάνοι, φεαργοὶ, κατὰ τὴν κατάστασιν, τὸ ἐπιτήδευμα κτλ. ἐνὸς ἑκάστου. Μεγίστη ἀπόδειξις τῆς δυνάμεως ἦν εἶχεν ὁ ἑλληνισμὸς ἐνταῦθα κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ἔστω ἡ κατάργησις τοῦ Ῥωσικοῦ δημαρχεῖου καὶ ἡ ἀντ' αὐτοῦ ἐκλογή καθαρῶς Ἑλληνικοῦ. Ἐκ τῶν πρώτων ἡδὴ ἡμερῶν τοῦ 1798 ἤρξαντο ἀναφυόμεναι διαφοραὶ μεταξὺ τῆς Ῥωσικῆς καὶ τῶν ξένων κοινοτήτων. Καίτοι οἱ Ῥῶσοι ἀπετέλουν τὸ ὑπερέχον στοιχεῖον, ἀλλ' οἱ Ἕλληνες ὁμοῦ καὶ οἱ ὀλίγοι Ἴταλοὶ ἀπετέλουν τὴν ἐμπορικὴν καὶ βιομηχανικὴν τάξιν, τουτέστι τὴν πλουσίαν· ἀπασαι αἱ προσπάθειαι τῶν τελευταίων τούτων ἔτεινον πρὸς κατάργησιν τοῦ Ῥωσικοῦ δημαρχεῖου, ἐπὶ τῷ σκοπῷ δὲ τούτῳ τῇ 19 Νοεμβρίου 1797 ἐν τινι γενικῇ συνελεύσει, ἀπεράσισαν νὰ πέμψωσιν ἀντιπρόσωπον αὐτῶν εἰς τὴν πρωτεύουσιν, τὸν ἔφρονον τῆς ἑλληνικῆς ἀποικίας συνταγματάρχην Κέσογλου ὅπως ὑποβάλλῃ τῇ ἀνωτάτῃ ἀρχῇ τὰς αἰτήσεις αὐτῶν τὰς δε :

- α.) Χορήγησιν τῇ τε πόλει καὶ τῷ δημαρχεῖῳ τῶν αὐτῶν δικαιοματίων ἅτινα εἶχον καὶ αἱ πόλεις Ῥίγα καὶ Ρεβέλ.
- β.) Χορήγησιν τῇ πόλει συμβόλου ἰδίου ὅπως τὸ τῆς Γρηγοριουπόλεως καὶ Μαριπολέως.
- γ.) Κήρυξιν τοῦ λιμένος τῆς Ὁδησσοῦ ἐλευθέρου.
- δ.) Ἀπάλειψιν τοῦ ἐπὶ τῶν οἰναπνευμάτων φόρου.

Ὁ Κέσογλος ἔτυχεν εὐμενοῦς ἀκρόασεως τοῦ μονάρχου καὶ ταῖς προσπαθείαις τοῦ ἀντιπροσώπου τούτου ἡ Ὁδησσὸς ἤρξατο ἀναζωογονουμένη. Ἡ ἰδρυσις δημαρχεῖου ὄνομα μὲν ἔχοντος «τῶν ξένων», καθαρῶς δὲ Ἑλληνικοῦ καὶ ἡ κατὰ τὸ 1798 κατάργησις τοῦ Ῥωσικοῦ ὑπῆρξε τὸ πρῶτον βῆμα τῆς κυβερνήσεως συνωδᾷ ταῖς ὑποβληθείσαις αἰτήσεις τοῦ ἡμετέρου ὁμογενοῦς Κέσογλου. Μετ' ὀλίγον ὁ γενικὸς εἰσαγγελεὺς τοῦ κράτους κόμης Ἀλέξιος Κουράκην ἀνήγγειλε τῷ Κέσογλου ὅτι ὁ αὐτοκράτωρ δωρεῖται τῇ Ὁδησσῷ καὶ τὸ ζητηθὲν σύμβολον ἐφ' οὗ Ἑλληνιστὶ, Ῥωσιστὶ, Ἴταλιστὶ καὶ Γερμανιστὶ ἦσαν γεγραμμέναι αἱ λέξεις Σύμβολον τῆς πόλεως Ὁδησσοῦ τῷ δὲ Ἑλληνικῷ δημαρχεῖῳ ἔδραν μίαν τῶν ὑπὸ τοῦ ναυάρχου Δερίβας οἰκοδομηθεισῶν οἰκιῶν, καὶ ὅτι ἡ αὐτοῦ Μεγαλειότης ἐπὶ δεκαετίαν καταργεῖ τὸν ἐκ τῶν οἰνοπνευμάτων φόρον. Ὁ Κέσογλος ἐπανῆλθεν εἰς Ὁδησσὸν κομιστῆς τῶν χαρμωσύνων τούτων τῇ ἐν Ὁδησσῷ Ἑλληνικῇ

ἀποικία εἰδήσεων καταλιπὼν ἐν Πετρούπολει διὰ τὰ περικιτέρω τὸν δευ-
τερον ἀντιπρόσωπον τὸν ἡμέτερον ὡσαύτως ὁμογενῆ ἀντισυνταγματάρχην
Βῆον. Μετὰ τὴν ἴδρυσιν τοῦ νέου δημαρχείου, διελύθη ἡ τῶν Ἑλλήνων
ἀποικίαν ἐπιτροπὴ μετὰ τινος δὲ μῆνας ἀπεβίωσε καὶ ὁ Κέσογλου εἰς μνή-
μην δ' αὐτοῦ ἡ Ἑλληνικὴ ἀποικία ἀνήγειρε παρὰ τῆ ἐν τῇ γωνίᾳ τῆς ὁδοῦ
Ῥεμέσλεναγλα οἰκίαν τοῦ κυσωλεῖον οὗ τινος οὐδὲ κἄν τὰ ἐρείπια ἐναπέ-
μειναν, διεδέχθη δὲ αὐτὸν ὁ ἀντισυνταγματάρχης Πάγκκλος, λιμενάρχης
δὲ ἦτο ὁ Ἑλληὴν πλοίαρχος Μαραγκόπουλος οὗ ἀνωτέρω ἐμνημονεύσαμεν.
Ἐν γένει δὲ καθ' ἅπαντα τὰ διαβήματα τῶν ἐγχωρίων πολιτικῶν ἀρχῶν
οἱ Ἕλληνες ἐπρώτευσαν καὶ μετὰ ταῦτα ὅτε ἐξελέγετο ἀντιπρόσωπος τῆς
πόλεως ἀποστελλόμενος εἰς τὴν πρωτεύουσαν ὅπως ὑποβάλλῃ αἰτήσεις δια-
φόρων μεταρρυθμίσεων καὶ βελτιώσεων πάντοτε Ἕλληνες ἐξελέγοντο· οὕτω
κατὰ τὸ 1800 ἀπεστάλη καὶ αὐθις εἰς Πετρούπολιν ὁ συνάδελφος τοῦ ἀπο-
βιώσαντος Κέσογλου ὁ ἀντισυνταγματάρχης Βῆος καὶ μετὰ τινος μῆνας ὁ
τέως ὑπαξιωματικὸς τῆς Ἑλληνικῆς μοίρας Ῥοζαμάτης κομιστῆς καὶ τρις-
χιλίων πορτοκαλλίων ἐκ μέρους τῆς πόλεως ὡς δῶρον πρὸς τὸν Τζάρον· τὸ
δὲ προσεχὲς ἔτος τῇ 1 Ἰουλίου 1801 ὁ Παναγιώτης Βαρθάκης ἔμπορος
τότε πρώτης τάξεως.

Τῇ 29 Ἰουλίου 1801 ὁ Ἑλληνικὸς πληθυσμὸς τῆς Ὀδησσοῦ ἐδέξατο ἐν
ταῖς ἀγκάλας αὐτοῦ νέα μέλη διὰ τῆς ἀφίξεως τοῦ πλοίου τοῦ Ἑλληνοῦ
Μουσκούλη ὅστις παρέλαθεν ἐκ Σιζοπόλεως τῆς Ῥουμελίας ἰδίως ἐκ τοῦ
χωρίου Κουτζούκ-Μπουσλίκ ἐννεακαίδεκα οἰκαγενεῖας Ἑλληνικὰς, ἕκαστὸν
τεσσαράκοντα ὀκτὼ τὸ ὅλον ψυχὰς αἰτινες ἔφρουγον τὰ δεινὰ τῶν ληστρι-
κῶν ἐπιδρομῶν τρομεροῦ τινος Ὄθωμανοῦ ληστοῦ Καρᾶ-Φετζῆ, προσέθετον
δὲ ὅτι χιλιάδες ἐτέρων Ἑλλήνων ἐκ τῶν αὐτῶν μερῶν ἐπόθουν νὰ μετα-
ναστεύσων εἰς Ῥωσίαν. Ὁ τότε ἤδη αὐτοκράτωρ Ἀλέξανδρος ὁ Α' συμ-
φώνως τῇ ὑπὸ τοῦ γενικοῦ διοικητοῦ Μικλασέβσκιη ἀνακοινῶσει τοῦ τε-
λευταίου τούτου γεγονότος, διέταξεν ὅπως παρέξωσιν αὐτοῖς ἄσυλον κατ'
ἀρχὰς μὲν ἐν Ὀδησσῷ ἔπειτα δὲ εἰς τινος ἐτέρας καταλλήλους θέσεις.
περὶ δὲ τῶν λοιπῶν Ἑλλήνων πρὸς ἀποφυγὴν ψευδῶν φημῶν ἐπισήμως νὰ
μὴ προσκαλῶσιν αὐτοὺς ἀλλὰ τοὺς ἐκαυσίως ἀφικνουμένους αὐθωρεὶ νὰ
ὑποδέχωνται. Ἀπαντας τοὺς ἀφικνομένους ἀπόκισαν τότε παρὰ τοῖς περι-
χώροις τοῦ Κερτζίου καὶ ἐν τοῖς παροχθίοις τοῦ Δνιέπρου χωριοῖς.

Ἀνωτέρω εἴχομεν ἀναφέρειν ὅτι ἅμα τῇ ἰδρύσει τῆς ἐν Ὀδησσῷ Ἑλλη-
νικῆς μοίρας ἐχορηγήθησαν δεκαπεντακισχίλια δεσατίνας γῆς πρὸς ἐκκαρ-
πωσιν τοῖς ἀποικοῖς Ἑλλησι ἰδίως παρὰ τῷ οὐ μακρὰν τῆς Ὀδησσοῦ Ῥου-
κίω Μπαράμπκ. Ἄλλ' ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ αὐτοκράτορος Παύλου μετὰ
τὴν διάλυσιν τῆς μοίρας ταύτης οἱ νέοι διοικηταὶ τῆς Νέας Ῥωσίας ἀφῆ-
ρσαν ἀυθαίρετως ἀπὸ τῶν ὁμογενῶν ἡμῶν τὴν ἐπὶ Αἰκατερίνης τῆς Β'
χορηγηθεῖσαν αὐτοῖς γῆν, διαμοιράσαντες αὐτὴν εἰς ἕτερα φίλα αὐτοῖς

πρόσωπα. Κατὰ τὸ 1802 ἅμα τῇ ἀνόδῳ τοῦ αὐτοκράτορος Ἀλεξάνδρου
τοῦ Α' οἱ Ἕλληνες οὗτοι βλέποντες τὰς ἐπιδαψιλευομένας χάριτας ὑπὸ
τοῦ ἀνακτος τούτου τοῖς ξένοις ἀποικοῖς, καθυπέβηκον αὐτῷ αἰτήσιν ἔ-
νεκα τῆς ὁποίας ὁ αὐτοκράτωρ διέταξε νὰ καταστήσωσιν αὐτῷ γνωστὰ
τὰ ὀνόματα τῶν Ἑλλήνων τῶν ἀπαρτιζόντων τὴν Ἑλληνικὴν μοῖραν καὶ
ἐκάστῳ ἀξιωματικῷ καὶ στρατιώτῃ αὐτῆς νὰ παρέξωσι γῆν ἐκτάσεως ἀπὸ
δέκα μέχρι τριακοσίων δεσατινῶν καὶ δὴ διὰ τοῦ ἀπὸ 22 Ὀκτωβρίου τοῦ
αὐτοῦ ἔτους διατάγματα διέταξε τὸν ἐκ νέου σχηματισμὸν τῆς Ὀδησ-
σίτης Ἑλληνικῆς μοίρας, ἥτις τῷ 1808 συνέκειτο ἐξ ἀνδρῶν ἐξακοσίων
ἐβδομήκοντα. Οὗτοι κατόκησαν ἐν τῷ τρεῖς ὥρας ἀπέχοντι τῆς Ὀδησσοῦ
χωρίῳ Ἀλεξάνδροβκα οὕτως ἐπονομασθέντι ὑπ' αὐτῶν εἰς τιμὴν τοῦ αὐτο-
κράτορος Ἀλεξάνδρου τοῦ Α'. Σπουδαῖον βῆμα ἐν τῇ προόδῳ τοῦ ἐνταῦ-
θα Ἑλληνισμοῦ ὑπῆρξε κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην ἡ εἰσαγωγὴ τῆς Ἑλ-
ληνικῆς γλώσσης ἐν τῷ ἰδρυθέντι ὑπὸ τῆς κυβερνήσεως ἐμπορικῷ Γυμνασίῳ
καὶ ἡ ἀνέγερσις Ἑλληνικοῦ ναοῦ. Πρὸς τούτοις ἡ ἐν Ὀδησσῷ Ἑλληνικὴ κοι-
νότης καθυπέβηκε τῷ τότε ἤδη διοικητῇ τῆς Νέας Ῥωσίας δουκὶ Ῥι-
σχελιέ, συγγενεῖς τοῦ μεγάλου πολιτικοῦ τῆς Γαλλίας καρδινάλιου Ῥι-
σχελιέ, ἔγγραφον δι' οὗ ἐκαυσίως ὑπεχρεοῦντο πρὸς ἀνέγερσιν Ἑλληνικοῦ
ναοῦ νὰ δίδωσιν ἀνὰ δύο καὶ ἡμισυ καπίνια ἑφ' ἐκάστης ψάθης σίτου
ἐξαγομένου εἰς τὸ ἐξωτερικόν. Ἐκ τοῦ ἀθροισθέντος οὕτω κεφαλαίου
ἀνηγέρθη ὁ μέχρι τοῦδε ὑπάρχων Ἑλληνικὸς ναὸς τῆς Ἁγίας Τριάδας
ἐπισκευασθεὶς καὶ ἀνανεωθείς μετὰ ταῦτα.

Ἐν τούτοις ἐν Κριμαίᾳ κατὰ τὴν αὐτὴν περίπου ἐποχὴν ἰδρύετο νέα
ἀποικία Ἑλληνικὴ ἡ παρὰ τῇ κόμῃ Μπάλτα Τζοκράκ παρὰ τῇ Εὐπατορίας
εἰς τὸν λιμένα τῆς ὁποίας ἦλθον ἐκ Μικρᾶς Ἀσίας περὶ τὰς ἑνδεκα οἰκο-
γένεια. Μετ' ὀλίγον ἔφθασαν ἐκεῖ καὶ ἕτεροι ὁμογενεῖς ἡμῶν, οὕτως ὥστε
κατὰ τὸν Αὐγούστον τοῦ 1808 ἤδη ἡ ἀποικία αὕτη ἀπληρτίζετο ἐξ εἰκο-
σιν οἰκογενειῶν τουτέστιν ὀκτὼ καὶ ἐβδομήκοντα ψυχῶν. Ἐν Μαριόπολει
δὲ ἡ κυβερνήσις σπουδαίως συνέτεινεν εἰς τὴν εὐημερίαν αὐτῆς. Ὁ πολι-
τάρχης αὐτῆς ἐν τῇ πρὸς τὴν ἀνωτάτην ἀρχὴν ἐκθέσει αὐτοῦ ἔλεγε :
αμεταξὺ τῶν παραλίω πόλεων τῆς Ἀζοφικῆς θαλάσσης, ἡ Μαριόπολις
ἔνεκα τῆς γεωγραφικῆς αὐτῆς θέσεως ἀξιοῦται νὰ τύχῃ τῆς μεγίστης
ἡμῶν μερίμνης». Ἡ κατάστασις αὐτῆς ὁσημέρῃ ἐβελτιούτο, κατὰ τὰ
τελευταῖα δὲ ταῦτα ἔτη ἡ ἐξαγωγὴ τοῦ σίτου καὶ τὸ ἐμπόριον τῶν πα-
στῶν ἰχθύων καὶ τοῦ χαβιαρίου εἶχε λάβει σπουδαίας διαστάσεις, ταυτο-
χρόνως ὅμως εἶχε κατενεχθῆ καίριον τραῦμα τῷ ἐγγωρίῳ Ἑλληνισμῷ διὰ
τῆς καταργήσεως τοῦ μέχρι τοῦδε ὑφισταμένου Ἑλληνικοῦ Δικαστηρίου ἢ
μᾶλλον Ἑλληνικοῦ Λιμεναρχείου καὶ τῆς ἀντ' αὐτοῦ κατὰ πρότασιν τοῦ
βαρῶνος Κανπενγάουζεν ἀποστολῆς Ῥώσου λιμεναρχοῦ. Πλὴν δ' ὅμως τοῦ
ἐμπορίου ὅπερ ἀποκλειστικῶς σχεδὸν ἐκράτουν ἤδη ἐν τῇ Νέᾳ Ῥωσίᾳ

οἱ Ἕλληνες, καὶ ἡ ἀκτοπλοῖα εὐρίσκετο σχεδὸν εἰς χεῖρας αὐτῶν. Διὰ τοῦ κατὰ τὸν Ἀπρίλιον τοῦ 1808 Β. Διατάγματος ἐχορηγεῖτο ἡ ἐλευθερία εἴσοδος τῶν ἐκ τῆς Μικρῆς Ἀσίας καὶ Ἀνατολῆς ἐν γένει προερχομένων πλοίων εἰς ἅπαντας τοὺς λιμένας τῆς Μαύρης καὶ Ἀζοφικῆς θαλάσσης καὶ τοῦτο ὅπως ῥητῶς ἔλεγε τὸ διάταγμα: «διότι καίτοι οἱ λαοὶ οὗτοι εἶνε ὑποτελεῖς τῆ Τουρκίᾳ, μᾶλλον ὑπὸ τὸν ζυγὸν αὐτῆς εὐρίσκονται ἢ ἀνήκουσιν αὐτῇ, ἀείποτε δὲ εἶχον καὶ ἔχουσι πρὸς τὴν Ῥωσίαν συμπάθειαν». Ἐκτοτε ἐγένοντο καὶ αἱ ἀπαρχαὶ ἰδρύσεως γεωρίων, ὑφ' Ἑλλήνων. Οἱ παρὰ τῷ Μπαλακλαβᾷ καὶ ταῖς λοιπαῖς παραλίαις πόλεσι τῆς Κριμαίας Ἕλληνες ἀποικοὶ κατεσκευάζον λέμβους καὶ πλοιάρια δι' ἀκτοπλοῖαν μόνον χρησιμεύοντα καὶ ἄχρι τινὸς «πλοῖα τοῦ Μπαλακλαβᾷ» λεγόμενα. Κατὰ τὸ 1811 δὲ οἱ ἐν Μπαλακλαβᾷ ἀπαρτίζοντες Ἕλληνικὸν τάγμα διὰ τοῦ ἀρχηγοῦ αὐτῶν ἀντισυνταγματάρχου Ῥεβελιώτου καθυπέβηλον αἴτησιν τῷ δουκὶ Ῥισχελιᾷ νὰ δοθῇ αὐτοῖς ἡ ἄδεια ἰδρύσεως γεωρίου. Ὁ δούξ οὐ μόνον συνήνεσεν, ἀλλὰ καὶ παντὶ τρόπῳ συνέτεινεν εἰς τὴν ἐκτέλεσιν τοῦ σκοποῦ αὐτῶν τούτου.

Ἴδου εἴμεθα ἤδη ἐν τῇ ἀξιωματικῇ ἐκείνῃ εἰς ἕκαστον ἀπόγονον τοῦ Γουρικού ἐποχῇ καθ' ἣν ἡ μάστιξ τῆς Εὐρώπης, ὁ ἀπαλείφον ἔθνη ὅλα ἐκ τοῦ προσώπου τῆς γῆς, ὁ αἴτιος τῶν τοσούτων δεινῶν, ἐπήρχετο φρομερὸς πῦρ κρατῶν ἐν χερσὶ καὶ ἐνσπείρων δηρώσεις καὶ λεηλασίας ὑπὸ τὸ πρόσχημα τοῦ εὐρωπαϊκοῦ πολιτισμοῦ, ἐπήρχετο λέγω εἰς τὰς Ῥωσικὰς στέππας ὅπως εὐρη τὸν τάφον τῆς δόξης καὶ τοῦ μεγαλείου αὐτοῦ. Ἦτο τὸ ἀπείσιον ἔτος 1812, οὗτινος μέχρι τοῦδε οἱ Μοσχοβίται μετὰ τρόμου ἀναμνησκονται καὶ ἐθνικῆς ἄμικ ὑπερηφανείας διὰ τὴν παραδειγματικὴν αὐταπάρησιν τοῦ λαοῦ. Ὁ ἡγήτωρ τοῦ οἴκου τῶν Βοναπαρτῶν εὐρίσκετο εἰς τὰ πρόθυρα τῆς μητρὸς Μόσχας, ὅπως ἀποκαλοῦσιν οἱ Ῥῶσοι τὴν ἐστίαν ταύτην τοῦ πανσλαυϊσμοῦ. Ἡ ἀπὸ 6 Ἰουλίου προκήρυξις τοῦ αὐτοκράτορος δι' ἧς προσεκαλεῖτο ἅπαν τὸ Ῥωσικὸν ἔθνος εἰς ἄμικ τῆς πατρῴας αὐτοῦ χώρας κατὰ τοῦ ἐπιδραμόντος ἐχθροῦ, ἐλήφθη ἐν Ὁδησσῷ τῇ 22 Ἰουλίου. Αὐθωρεὶ ἔσπευσεν ὁ δούξ Ῥισχελιᾷ νὰ προσκαλέσῃ ταῦς μᾶλλον ἐγκρίτους πολίτας τῆς Ὁδησσοῦ ἐν τῇ δημοτικῇ λέσχῃ, ἀποταθείς μάλιστα πρὸς τοὺς Ἕλληνας διὰ τῶν ἐξῆς ἀξιοσημειώτων λέξεων: «Καὶ ὑμεῖς οἱ ἀποτελοῦντες τὴν ἐνταῦθα Ἑλληνικὴν κοινότητα, ὑμεῖς οἵτινες ἐγκαταλιπόντες τὴν πατρῴαν ὑμῶν χώραν, ἔνθα τὸ ἔθνος ὑμῶν στεναρίζει ὑπὸ τὸν βραχὺν ζυγὸν ἐτύχετε ἐν Ῥωσίᾳ σκέπης, προστασίας καὶ εὐδαιμονίας, εἶνε δυνατὸν νὰ μὴ ἀκολουθήσητε τὸ ἐνδοξὸν παράδειγμα τῶν ὑμετέρων προγόνων ἀείποτε προθύμων τὰ πάντα νὰ θυσιάζωσιν ὑπὲρ τῆς δόξης τοῦ ἔθνους αὐτῶν; Καὶ ἐν τῇ νέᾳ πατρίδι, ἣτις ἐδέξατο ὑμᾶς ἐν ταῖς ἀγκάλαις αὐτῆς ὡς ἴδια τέκνα καθὼ ὁμοδόξους, εἶνε δυνατὸν νὰ μὴ παρῆσχητε δεῖγμα τῆς προθυμίας ὑμῶν ἐν τῷ ἔργῳ τούτῳ ἐν ᾧ ἀπᾶ-

κειται ἡ σωτηρία καὶ ἡ ἴδια ἡμῶν εὐημερία; Ἐχω πλήρη πεποίθησιν ὅτι ἐμφορεῖσθε αἰσθημάτων ἀγάπης πρὸς τὴν νέαν ὑμῶν πατρίδα, ὅτι οὐδενὸς θέλετε φεισθῆ πρὸς σωτηρίαν αὐτῆς, ὅτι ἐπαξίως φέρετε τὸ ὄνομα τῶν τέκνων αὐτῆς». Καὶ τῷ ὄντι οἱ ἐν τῇ Νέᾳ Ῥωσίᾳ Ἕλληνες παρῆσαν τῇ Ῥωσίᾳ δεῖγμα τῆς πλήρους πρὸς αὐτὴν ἀγάπης αὐτῶν καὶ εὐγνωμοσύνης διὰ τὴν φιλοξενεῖαν αὐτῆς. Οὕτως οἱ ἐν Ὁδησσῷ ἰδίως Ἕλληνες ἐχορηγήσαν δεκακισμύρια ρούβλια ὑπὲρ τοῦ ἀγῶνος τούτου τουτέστι τὰ ἡμισυ τοῦ ὅλου ἀθροισθέντος ἐνταῦθα ποσοῦ ἐνῶ οἱ ἐνταῦθα Ῥῶσοι προσήνεγκον μόνον τέσσαρας καὶ ἐνενήκοντα χιλιάδας ρούβλιων. Πλὴν δὲ τούτου πλεῖστοι Ἕλληνες προσῆλθον πρὸς τὸν δούκα Ῥισχελιᾷ προτείνοντες νὰ σχηματίσωσι σώματα ἐθελοντῶν ὅπως ἀγωνισθῶσιν ὑπὲρ τῆς Ῥωσίας κατὰ τῶν Γάλλων. Οὕτως ὁ ἐνταῦθα μικρέμπορος Ἕλληνας Ἰωάννης Μπαμπασίχας καθυπέβηκε τῷ δουκὶ Ῥισχελιᾷ τῇ 10 Αὐγούστου αἴτησιν ἐν ἣ παρκαλεῖ νὰ δεχθῶσιν αὐτὸν τε καὶ ἑτέρους πεντήκοντα Ἕλληνας ἐθελοντάς ἐν ταῖς τάξεσι τοῦ Ῥωσικοῦ στρατοῦ, ὡς μὴ δυναμένους ἐνεκα τῶν γλισχρῶν αὐτῶν ὑλικῶν πόρων νὰ συνδράμωσιν ὑλικῶς τὴν χώραν. Ἔτεροι Ἕλληνες ναυτικοὶ ἐζήτουν ἄδειαν νὰ τύχωσιν ἀδειῶν ὅπως ἀναλάβωσιν τὸν καταδρομικὸν ἀγῶνα καὶ οὕτως ἐπενέγκωσι καίριον τραῦμα τῇ Γαλλικῇ ἐν τῷ Εὐξείνῳ Πάντῳ ναυτικῇ. Πολλοὶ ἄλλοι ὅτε ἡ Ῥωσικὴ κυβερνήσις προσεκαλεῖ τοὺς ἀπανταχοῦ ἐμπόρους αὐτῆς, ὅπως ἐφοδιάσωσι τὴν Μόσχαν τὰ ἀπολύτως ἀναγκαῖα, τροφὰς κτλ., ἔσπευσαν μὴ φειδόμενοι κόπων καὶ μόχθων αὐτὴν τὴν ὑπαρξίν αὐτῶν διακυβεύοντες καὶ ἐξεπλήρου προθύμιοι μετ' αὐταπαρνήσεως τὴν πρόσκλησιν ταύτην. Ἐξ αὐτῶν δὲ ἀναφέρομεν καὶ τὸν γνωστὸν μετὰ ταῦτα ἱερολοχίτην Π. Καλεβρᾶν ὅστις εὐρίσκετο τότε ἐνταῦθα παρὰ τῷ θείῳ αὐτοῦ ἐμπόρῳ Ι. Πολυχρονιάδῃ, καὶ ὅστις μεταβάς χομιστῆς ἐμπορευμάτων καὶ τροφῶν εἰς Μόσχαν ἠχημαλωτίσθη καθ' ὅδον ὑπὸ τῶν Γάλλων καὶ ἔπαθε μυρία ὄσα δεινά. Ἀλλὰ καὶ αἱ λοιπαὶ ἐν τῇ Νοτίῳ Ῥωσίᾳ Ἑλληνικαὶ ἀποικίαι προσήνεγκον τὸν ὄβολον αὐτῶν ὑπὲρ τῆς φιλοξενησάσης αὐτοὺς χώρας ὡς ἡ Μαριόπουλις καὶ τὸ Ταϊγάνιον, αἵτινες προσήνεγκον ἀνὰ πεντακισμύρια ρούβλια. Κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ὁ ἑλληνισμὸς ἤδη ἐνταῦθα ἦτο ἀρκαυντῶς συμπαγῆς, πολλὰ δὲ μέλη τῆς ἐνταῦθα Ἑλληνικῆς κοινότητος ἦσαν ἱκανῶς εὐκατάστατα. Ἴδου ἐπίσημος ἀπογραφικὸς πίναξ τῶν κατὰ τὸ 1812 ἐν Ὁδησσῷ Ἑλλήνων ἐμπόρων πρώτης τάξεως:

χρόνος ἐγγραφῆς ἐμπόρων

1. Παλαιολόγος	1779
2. Ἀμβροσίου	1800
3. Παπαχατζῆς	1800
4. Δ. Καλαφάτης	1801
5. Χ. Καλαφάτης	1801

6. Σκληρής	1803
7. Φραντζής	1808
8. Βηλαράς	1810
9. Παπουδόβ	1810
10. Συναδινός	1811
11. Μιμής	1811
12. Κατραλάκης	1811
13. Ξένος	1811

Σημειωτέον δὲ ὅτι δῆμορχος ἦτο ὁ ἡμέτερος ὁμογενὴς Καφετζής· ἀστυνόμος ὡσαύτως ὁ Μυυρομυχάλης. Ἐν γένει δὲ οἱ Ἕλληνες σχεδὸν τῶν πάντων ἐνταῦθα ἐκράτουν, τοσοῦτον μᾶλλον καθ' ὅσον μετὰ παρέλευσιν τεσσάρων ἐτῶν, τῷ 1816 βλέπομεν διοριζόμενον εἰς τὴν ὑψηλὴν θέσιν τοῦ γενικοῦ διοικητοῦ τῆς ἐπαρχίας Αἰκατερινοσλάβ τὸν Ἕλληνα Καλογεώργην. Οὗτος ἦτο γνωστὸς καὶ ἐπροστατεύετο μεγάλως ὑπὸ τοῦ μεγάλου δουκὸς Κωνσταντίνου τοῦ ἐγγόνου τῆς αὐτοκρατορίας Αἰκατερίνης τῆς Β' μεθ' οὗ καὶ συναντράφη μεθ' ἑτέρων τινῶν Ἑλλήνων κατὰ βούλησιν τῆς αὐτοκρατορίας.

Ἐνταῦθα ὀφείλομεν νὰ μὴ παρίδωμεν καὶ τὴν ἀρξαμένην ἤδη τάσιν πρὸς διανοητικὴν ἀνάπλασιν τῆς ἐν ταῖς χώραις ταύταις Ἑλληνικῆς νεολαίας. Κατὰ τὸ 1814 εἰσέτι ἐγένετο ἡ ἀπαρχὴ ἰδρύσεως ἐνταῦθα Ἑλληνικῆς σχολῆς, πρὸς τοῦτο δὲ συνέστη σύστημα ἀσφαλειῶν τὸ «τῶν Γραικῶν Ἀσφαλιστῶν» ἐκ τοῦ καθαροῦ δὲ κέρδους τῆς ἐπιχειρήσεως ταύτης ἀπεφασίσθη νὰ χορηγῆται δέκα τοῖς ἑκατὸν εἰς τὴν Ἑλληνικὴν σχολὴν· οἱ πρῶτοι δὲ ψηφισθέντες ὑπὸ τῆς ἐνταῦθα Ἑλληνικῆς κοινότητος διοικηταὶ Ἰωάννης Ἀμβροσίου καὶ Ἡλίας Μάνεσης Πελοποννήσιοι καὶ Νικόλαος Σούρβου Ἠπειρώτης τὸ πρῶτον ἔτος ἐνεχείρισαν τῇ σχολῇ τέσσαρας χιλιάδας ρούβλια χάρτινα. Ἡ πρώτη δὲ ἐκλεχθεῖσα ἐφορεία καὶ διαρκέσασα ἀπὸ τοῦ 1816 — 1818 συνέστη ἐκ τῶν ἀρκούντως προσφιλῶν τῷ ἐνταῦθα Ἑλληνισμῷ Σκαρλάτου Μαξίμου, Ἰωάννου Ἀμβροσίου, Μωῦσῃ Πατσοῦ, Δημητρίου Δούμα καὶ Κωνσταντίνου Ἀρτηνοῦ, προσφιλῶν λέγῶ, καθότι ἐπὶ τῆς ἐφορείας ταύτης ἐτέθη ἡ βᾶσις τῆς ἐλληνεμπορικῆς σχολῆς κατὰ τὸν ψηφισθέντα ὑπὸ τῶν συντηρητῶν κανονισμόν ἐκτυπωθέντα ἐν Βίλνῃ τῆς Πολωνίας ἐλληνιστῇ τῷ 1818 καὶ τῇ 3 Σεπτεμβρίου 1817 ἐγένετο ἡ ἐπίσημος ἐναρξίς τῆς σχολῆς ἐπικληθείσης «Ἑλληνικὸν Ἐμπορικὸν Σχολεῖον τῶν Γραικῶν ἐν Ὀδησσῷ» ἐν τῇ ὑπὸ τῆς κοινότητος ἀγορασθείσῃ κατὰ τὴν ὁδὸν Δερίθας καὶ μέχρι τοῦδε ὑφισταμένη οἰκίᾳ παρὰ τοῦ Δακμιανοῦ Ἀρκαούτοβιτς ἀντὶ ἐπτακισμυρίων ρουβλίων χάρτινων. «Εἶναι γνωστὸν τοῖς πᾶσιν, ἔλεγεν ἐν ἀρχῇ τοῦ ἀνωτέρω κανονισμοῦ, ὅτι ἡ παιδεία εἶνε ὁ μόνος ἀληθινὸς στολισμὸς τοῦ λογικοῦ ζώου καὶ ὁ πλοῦτος ὁ ἀναφαίρετος αὐτοῦ, τοῦτο δ' αὐτὸ γνωρίζοντες καὶ οἱ ἐν Ὀδησσῷ Γραικοὶ

συνέστησαν πρὸ τίνος καιροῦ σχολεῖον εἰς ἐκπαίδευσιν τῆς Γραικικῆς νεολαίας, θελήσαντες δ' ἔπειτα νὰ τὸ βελτιώσωσι τὸ μετεροῦθμισαν εἰς τὸ νῦν, ἐπονομάσαντές το «Ἑλληνικὸν Ἐμπορικὸν Σχολεῖον τῶν Γραικῶν ἐν Ὀδησσῷ» ὡς ἀπὸ ἐμπόρους συστηθὲν καὶ ἀπὸ αὐτοῦ συντηρούμενον, ἀλλὰ διὰ νὰ γένη νόμιμον καὶ νὰ μὴ κλονίζηται παρ' ὀλίγον καὶ νὰ κινδυνεύῃ μὲ τὴν δικάσιμν του νὰ φέρῃ μεγαλωπιάτην ζημίαν εἰς τοὺς νέους, διὰ τοῦτο ἐκλεξάν ἡμεῖς νὰ σκεφθῶμεν καὶ νὰ γράψωμεν ὅσον ἡμποροῦμεν καλύτερους κανόνας τὸ πῶς νὰ διοικῆται».

Οὐχὶ ἄσκοπον κρίνομεν λεπτομερέστερον νὰ ἐπεκταθῶμεν εἰς τὰ τῆς τελετῆς τῆς τῶν ἐγκαινίων τῆς σχολῆς ταύτης τῆς ἀγγύηνου προστάτιδος τοῦ ἐν τῇ ἐσχάτῃ ταύτῃ τοῦ Ῥωτικοῦ κράτους ἐλληνισμοῦ παραθέτοντες ἰδίως αὐτολεξεί τὴν ὑπὸ τοῦ γεγεροῦ Κωνσταντίνου Κούμα αὐτόπλου μάρτυρος ἀποσταλεῖσαν τῷ ἐν Σμύρνῃ φίλῳ αὐτῷ Κωνσταντίνῳ Οἰκονόμῳ ἐπιστολὴν ἣν ἀρῶμεθα ἐκ τῆς ἀξιολόγου κατὰ πάντα διατριβῆς τοῦ ἀξιότιμου διδασκάλου ἡμῶν κ. Χαρχαλάμπου Βουλοδήμου «Πρώτη πεντηκονταετηρίς τῆς ἐν Ὀδησσῷ ἐλληνεμπορικῆς σχολῆς, 1817-1867. Ἐν Ὀδησσῷ 1873». Ἐκ τῆς ἐν λόγῳ ἐπιστολῆς ἀρκούντως διαφωτισθῶμεθα ἐν γένει περὶ τῆς συγχρόνου καταστάσεως τοῦ ἐνταῦθα ἐλληνισμοῦ. «Πρὸ δύο ἐβδομάδων σὲ ἀνήγγειλα, φίλτατε, δι' ἐπιστολῆς μου τῆς εἰς ἐνταῦθα (δηλ. Ὀδησσὸν) ἔλευσίν μου· ἐξήγησα τότε πρὸς τὴν φίλην μοι νεοφυὴν σου πόσον μ' ἐχαροποίησεν ἡ νεοσύστατος αὐτῆ πόλις. Τόσοι Ἕλληνες καὶ μὲ τοσαύτην φιλογενείας διάθεσιν ποῦποτε ἀκόμη δὲν συνηθροίσθησαν εἰς ἄλλην ξένην ἐπικρατείαν πόλιν. Ἐμπορεῖς νὰ τὴν εἴπης ἀποικίαν Ἑλληνικὴν καὶ πολλὰ εὐτυχεστέραν ἀναντιρρήτως ἀπὸ τὴν μητροπόλιν τῆς. Εἰς τὴν Ὀδησσὸν τὴν σήμερον καὶ τὴν γλῶσσάν μας ἀγωνίζονται νὰ λαλῶσι καθαρώτερα καὶ περὶ μέσων τῆς τοῦ γένους προκοπῆς φιλοτιμοῦνται νὰ προσδιαλέγωνται συνεχῶς, καὶ μὲ ἐλευθέριον χεῖρα ὑπραγματικῶς συνεισφέρουσιν εἰς πικρὸς ἀγαθοῦ σύστασιν. Ἐξέυρε ὅτι πτὸν παρελθόντα χεῖμῶνα μ' ἐπροσεκάλεσαν οἱ ζηλωταὶ ἐπίτροποι τοῦ ἐνταῦθα Ἑλληνικοῦ ἐμπορικοῦ Γυμνασίου τῶν νομίζοντές με ἱκανὸν νὰ διδάξω τὴν Ἑλληνικὴν νεολαίαν των. Ἐξέυρεις ὅτι καὶ τότε τοῖς ἀπεκρίθη ὅτι αἱ ἀσχολαί μου δὲν μὲ συγχωροῦν νὰ ὑπακούσω εἰς τὴν ἀγαθὴν ἔργων θέλησιν σκιαγραφήσας ἀμυδρῶς τὸν τρόπον, μὲ τὸν ὁποῖον δύνανται νὰ καταστήσωσιν ὠφέλιμον τὸ ἐμπορικὸν τῶν γυμνασίων. Μάθε, τώρα, φίλε, ὅτι οἱ φιλογενεῖς οὗτοι ἄνδρες δὲν ἔπαυσαν ἐπαναλαμβάνοντες τὴν αὐτὴν αἴτησιν, ἕως οὗ τοὺς ἐξήγησα φανερῶς ὅτι καὶ ἡμῖν καὶ εἶμαι καὶ βέσσομαι, ἕως οὗ ζῶ, τῆς Σμύρνης καὶ πολίτης καὶ διδάσκαλος καὶ ὅτι τὸ πταξείδιόν μου τοῦτο σκοπὸν ἄλλον δὲν ἔχει, εἰμὴ τὴν βελτίωσιν αὐτοῦ τοῦ τῆς Σμύρνης ἀγαπητοῦ μοι γυμνασίου. Τοῖς τῶν ἐπιτρόπων τοῦ σχολείου τῶν ἐγγώρισα Πατσοῦ, Δούμα καὶ Μαξίμου· ἀλλὰ καὶ τοὺς τρεῖς

καδιδιακόπως εδρισκομένους εἰς τὸ σχολεῖον καὶ φροντίδα τούτου ἔχοντας ἡμεγαλειότερον παρὰ τῶν οἰκείων των πραγμάτων. Πανταχόσε ἔγραψαν νοὶ ἀληθινοὶ οὗτοι Ἕλληνες, ζητοῦντες παντοίων εἰδῶν διδασκάλους, ὄσους ἀπαιτεῖ ἡ ἀρχομένη ἤδη καὶ μουσοτροφῆται τῆς Ὀδησοῦ νεολαία. Ἦλθον πρό τινων ἡμερῶν ἐκ Βουκουρεστίου δύο προσκληθέντες καλοὶ κἀγαθοὶ νεανίαι, τρόφιμοι παιδείας ἐπίσης, ἐπίσης μουσόληπτοι, ἔμπειροι ἐπίσης τῶν εἰς παράδοσιν Ἑλληνικῆς παιδείας μέσων, συγκεκριημένοι καὶ μὲ τὰς γλώσσας Γερμανικὴν καὶ Γαλλικὴν καὶ δι' αὐτῶν βοηθούμενοι εἰς κατανόησιν τῆς ἀρχαιολογίας καὶ ἱστορίας καὶ πικρὸς ὄτι ἀναφέρεται εἰς τὴν Ἑλληνικὴν φιλολογίαν ἡγαπημένοι ὑπὲρ ἀδελφούς. Γεώργιος Γεννάδιος ὀνομάζεται ὁ εἰς, Ἰωάννης Μακρῆς ὁ ἕτερος. Οὗτοι ἦνοι-ἄξαν τὸ ἀρτισύστατον Ἑλληνικὸν σχολεῖον τῆς Ὀδησοῦ τὴν 3/15 τοῦ παρόντος μηνὸς μὲ τελετὴν ὁμοίαν τῶν εἰς πολλὰ τῆς Ἑλλάδος μέρη συνειθιζομένων τὴν σήμερον, ἀφοῦ ἐκάμαμεν τὴν ἀρχὴν εἰς Σμύρνην ἡμεῖς ἦτο στολισμένη ἡ μεγάλη τῆς σχολῆς στοὰ καὶ διατεταγμένη εὐφυῶς μὲ τὰ χρεῖωδῆ εἰς τὴν ἀποφασισθεῖσαν λιτανείαν τὴν 10 ὥραν συνῆλθον εἰς αὐτὴν ὅλοι οἱ πρόκριτοι τῆς Ὀδησοῦ, οἵτινες ὅλοι φλογίζονται ἀπὸ τὸ ἱερὸν πῦρ τῆς φιλογενείας· ἐκόσμηε δὲ τὴν ὁμήγουρον ὁ ἐξοχώτατος καὶ λαμπρότατος κόμης Λανζερν, ὁ εὐτυχῶς κυβερνῶν τὴν πόλιν ταύτην· ὁ δὲ πανιερώτατος Μητροπολίτης πρῶην Δρύστρας κύριος ἠΚύριλλος συνοδευόμενος ὑπὸ ἱερέων καὶ διακόνων· φορέσας μακρῶν καὶ ἐπιτραχήλιον καὶ ὠμοφόριον καὶ κορώναν, ἔκαμε εὐλογητὸν καὶ ἐψάλλη τὴν ἀκολουθίαν τοῦ ἀγιασμοῦ κατανυκτικώτατα· εἰς τὸ τέλος ἡ πανιερότης αὐτοῦ ἐδιέβασεν εὐχὴν παρακαλεστικὴν τῆς χάριτος τοῦ παναγίου Πνεύματος ἐπὶ τοὺς μέλλοντας καὶ φοιτήσωσιν εἰς τὸ σχολεῖον μαθητὰς καὶ μετὰ τὴν τούτων ἀπάντων ἀπόλυσιν, ὁ ἕτερος τῶν διδασκάλων Γεώργιος ὁ Γεννάδιος ἐξεφώνησε λόγον περὶ Ἑλληνικῆς Παιδείας, ὅστις διήνευρε δάκρυα χαρᾶς εἰς ὅλων τῶν παρόντων τὰ ὄμματα· τὴν εἰς τὸ Γαλλικὸν μετὰφρασιν τοῦ λόγου τούτου ἐκράτει εἰς χεῖρας καὶ ἀνεγίνωσκεν τὸ κόμης Λανζερν καὶ ἐκινεῖτο εἰς τὴν αὐτὴν κατανυκτικὴν χαρὰν, ἥτις ἐκυρίευσεν ὅλην τὴν ὁμήγουρον. Μετέφρασε δὲ τὸν λόγον εἰς τὴν Γαλλικὴν ἀγγλῶσαν ὁ εὐγενὴς ἄρχων καὶ σοφὸς ἰατρός Περσιάνης, ἀνὴρ ὁμογενὴς μας, ὅστις ἀξιάκει τὰ τῆς Ὀδησοῦ Γραμμικὰ ἀγαθὰ μὲ τὴν ἐνταῦθα παρουσίαν του». Κατὰ τὴν πρώτην ταύτην ἐφορείαν ἡ σχολὴ αὕτη εἶχεν ἀξιωθῆ καὶ τῶν ἐπισκέψεων τοῦ Μεγάλου δουκὸς Μιχαὴλ τοῦ Παυλίδου τῆ 12 Ὀκτωβρίου 1817 καὶ τοῦ αὐτοκράτορος Ἀλεξάνδρου τοῦ Α', τῆ 25 Ἀπριλίου 1818 ἐν αὐτῇ δὲ ἐδίδαξε καὶ ὁ ἀείμνηστος Κωνσταντῖνος Βαρδαλάχος ἐλθὼν κατὰ πρόσκλησιν εἰς Ὀδησὸν τῆ 15 Ἰανουαρίου 1819 ἐπὶ τῆς σχολαρχίας οὗτινος ἡ σχολὴ αὕτη διήνευσε τὴν λαμπροτέραν αὐτῆς ἐποχὴν. Παρὰ τῷ σχολείῳ τούτῳ ἰδρύθη καὶ Ἑλληνικὸν τυπο-

γραφεῖον, ἐν ᾧ ὅμως καθ' ἄπασαν τὴν διάρκειαν αὐτοῦ ἐκτὸς ἀσημάντων τινῶν μεταφράσεων οὐδὲν ἄξιον λόγου πόνημα εἶχεν ἐκτυπωθῆ. Πρὸς μεγίστην ζημίαν τοῦ ἑλληνισμοῦ οὐδαμῶς ἀλλαχοῦ τῆς Νοτίου Ρωσίας καὶ τοὶ αἰ λοιπὶ Ἑλληνικαὶ κοινότητες ἦσαν οὐχὶ εὐκαταφρόνητοι ἐπὶ πλούτῳ καὶ εὐεξίᾳ, ἰδρύθησαν σχολαὶ Ἑλληνικαὶ καὶ ἐπομένως τὰ πλεῖστα τῶν τέκνων τῶν ἐκεῖ Ἑλλήνων ἰδίως τῶν πενεστέρων ἢ πικρῶς ἔμμενον ἀπαιδεύετα ἢ κατετάσσοντο εἰς τὰ Ῥωσικὰ σχολεῖα.

Ἐν εἰσέτι ἐναπομένει ἡμῖν ν' ἀναγράψωμεν ἄξιον λόγου κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην, ἀναφερόμενον εἰς τὸ ἐν Βλακλαβαῖ ἐδρεῖον Ἑλληνικὸν τάγμα τὸ ὁποῖον ὁ αὐτοκράτωρ κατὰ τὴν ἐν τῇ Νοτίῳ Ῥωσίᾳ περιόδειαν αὐτοῦ κατὰ τὸ 1818 ἐτίμησε διὰ τῆς ἐπισκέψεώς του. Ἄμυ ἐπανελθὼν εἰς Πετροῦπολιν διὰ τοῦ ἀπὸ 25 Αὐγούστου τοῦ αὐτοῦ ἔτους διατάγματος αὐτοῦ ἐπεδαψίλευσε τοῖς ὁμογενεῖς ἡμῶν τούτοις πολλὰς χάριτας· «Ἐνεκα αὐτῶν στρατιωτικῶν ὑπηρεσιῶν, ὅπως ἔλεγε τὸ ἐν λόγῳ διάταγμα, ἐφ' οἷς ἔκπαλαι τὸ τάγμα τοῦτο διακρίνεται, καὶ των ὠφελειῶν ἃς παρέχει φυλάσσον ἀγρύπνως τὰ παράλια τῆς Κριμαίας». Μεταξὺ πολλῶν ἐτέρων ἐχορηγήθη τῷ τάγματι τούτῳ 14152 δεσατῖναι γῆς, ἰδρύθη δαπάναις τῆς Κυβερνήσεως Ῥωσικῆ σχολὴ ἀποκλειστικῶς χάριν τῶν τέκνων τῶν ἀποτελούντων τὸ τάγμα τοῦτο Ἑλλήνων καὶ ἐχορηγήθησαν αὐτῷ ἐν πολλοῖς τὰ αὐτὰ δικαιώματα ὧν ἀπολαύουσι τὰ πλεῖστα τῶν ἀρχαίων στρατιωτικῶν ἐν Ῥωσίᾳ σωμάτων.

Ἐνταῦθα λήγει ἡ νηπιακὴ οὕτως εἰπεῖν κατὰστασις τῶν ἐν τῇ Νοτίῳ Ῥωσίᾳ Ἑλληνικῶν ἀποικιῶν, καὶ ἀρχεται ἡ περίοδος ἐκείνη καθ' ἣν αὐταὶ προσλαμβάνουσι πληθὺν νέων μελῶν, ἐν οἷς πολλοὺς ἐκ τῶν τὰ πρῶτα φερόντων τότε ἐν τῷ Πανελληνίῳ ἄνδρας λογίους, ἐπιστήμονας, πλουσίους ἐμπόρους, ἄνδρας τέως κατέχοντας ὑψηλὰς θέσεις, πάντας φεύγοντας τὴν τρομερὰν μάχαιραν τῶν Ὀθωμανῶν, ἀπάντων θυμάτων τῆς θηριωδείας τοῦ μκνινομένου προαιωνίου ἡμῶν ἐχθροῦ. Ποῦ ἕτερον ἠδύναντο καὶ τύχωσιν ἄσυλον ἀσφαλέστερον ἢ ἐν ταῖς οὐχὶ μακρὰν τοῦ πεδίου τῶν Ὀθωμανικῶν ὀργίων κειμέναις ταύταις Ἑλληνικαῖς ἀποικίαις εὐημερούσαις ὑπὸ τὴν προστασίαν τῆς ὁμοδόξου Ῥωσικῆς Αὐτοκρατορίας, ἧς σύμβολον εἰσέτι ἦτο ἡ τότε προστασία καὶ ἡ ἐκ τοῦ ζυγοῦ ἀνεξαρτησία τῶν ἐν τῇ Ἀνατολῇ ἐν γένει Χριστιανικῶν ἐθνοτήτων καὶ οὐχὶ ἀποκλειστικῶς τῶν τῆς Ἰλλυρικῆς Χρσονήσου Σλαβῶν. Μεταξὺ Βουλγάρου καὶ Ἑλλήνου κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην εἰσέτι οἱ Ῥῶσοι οὐδεμίαν διάκρισιν ἐποίουν ἀμφοτέρους ὑπεδέχοντο φιλοξένως παρέχοντες ἄσυλον καὶ ἀγωνιζόμενοι ὑπὲρ τῆς ἀνεξαρτησίας αὐτῶν. Εἰς τίναν ἕτερον πόλιν ἠδύναντο καὶ καταφύγων ἀσφαλέστερον οἱ ἐκ Τουρκίας καὶ Κωνσταντινουπόλεως ὀρμώμενοι ἐκεῖνοι δύστηνοι ἡμῶν ὁμογενεῖς καταλείποντες πᾶσαν αὐτῶν κινήτην καὶ ἀκίνητον περιουσίαν μόνον καὶ μόνον ὅπως σώσωσι τὴν ζωὴν των ἢ εἰς Ὀδησὸν

ἐν ἣ ἀπὸ τοῦ 1814 ὁ ἐξ Ἄρτης Νικόλαος Σκουφῆς ἀξιότιμος καὶ ἐμπειροῦς ἀλλ' ἀπαίδευτος ὑπάλληλος ἐμπορικοῦ καταστήματος καὶ ὁ Ἐμμανουὴλ Ξάνθος συνανοηθέντες ἔθεσαν τὰ θεμέλια τῆς μεγαλεπήθου ἐκείνης ιδέας μεταβαλόντες τὴν ἐταιρίαν τοῦ Φοίνικος εἰς τὴν τῶν Φιλικῶν ἐπὶ τῷ σκοπῷ τοῦ προσκτῆσαι μέγα καὶ δυνατὸν μέρος ἀνθρώπων ἵνα συνηγορῶσι πρὸς ὅλα τὰ ἔθνη καὶ πρὸς τὴν Κυβέρνησιν αὐτῶν, ὑπερασπιζόμενοι τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους τὰ δικαιώματα, ἐν τῇ πόλει ἐκείνῃ λέγω ἐν ἣ προετοιμάζετο πρὸ ἐπτὰ ἡδὴ ἐνιαυτῶν ἡ λαμπροτάτη τῶν σελίδων τῆς ἐθνικῆς ἡμῶν ἱστορίας, ὁ ὑπὲρ τῆς ἐκ τοῦ βαρυτάτου Ὀθωμανικοῦ ζυγοῦ ἀνεξαρτησίας ἐθνικῆς ἡμῶν ἀγῶν;

(Ἔπεται τὸ τέλος).

Ἐν Ὀδησῷ, 1881.

K. A. Παλαιολόγος

ΕΙΔΗΣΕΙΣ ΕΚ ΤΩΝ ΞΕΝΩΝ ΚΟΣΜΩΝ

ΟΙ ΑΠΟ ΤΟΥ ΟΥΡΑΝΟΥ ΚΑΤΑΠΗΤΟΝΤΕΣ ΛΙΘΟΙ

Ἐχω γράφων τὰς γραμμὰς ταύτας ἐνώπιόν μου ἐπὶ τῆς τραπέζης λίθον καταπεσόντα ἀπὸ τοῦ οὐρανοῦ. Μετὰ συγκινήσεως τὸν λαμβάνω εἰς τὰς χεῖρας, δοκιμάζω τὸ βῆρος αὐτοῦ, τὸν στρέφω πανταχόθεν, τὸν ἐξετάζω καὶ τὸν ἐρωτῶ περὶ τῆς μυστηριώδους καταγωγῆς αὐτοῦ. Τέλος τὸν θραύω εἰς δύο ὅπως κρίνω ἀσφαλέστερον περὶ τῆς κατασκευῆς αὐτοῦ. Εἶναι λίθος ἀρκετὰ ψαθυρὸς (friable) σχεδὸν γήινος· ἐπικρατοῦσιν δ' ἐν αὐτῷ καὶ χαλικιώδεις οὐσίαι (silices) ἰδίως ὁ περιδότης (peridot), ὅπως εἰς τινὰς βαθεῖας διαστρώσεις τῆς γῆς. Ἀνευρίσκονται δ' ἐν αὐτῷ ἐπίσης μαγνητικαὶ οὐσίαι συνιστάμεναι ἰδίως ἐκ σιδήρου νικελιούλου (nickelé). Ἐάν τις πλησιάζῃ τὸν λίθον εἰς πυξίδα, ἡ μαγνητικὴ βελόνη ἀποκλίνει. Ὁ ἔθνης σίδηρος εἶναι ἐπικαισθητὸς ἐν αὐτῷ, ἀλλ' εἰς μικρὰν ποσότητα, ἥτις ὅμως ὅπως δὴποτε μαρτυρεῖ τὴν ὑπαρξίν τοῦ θεοῦ ἐν τῷ κόσμῳ ἐξ οὗ προέρχεται ὁ ἀερόλιθος. Ἄς εἴπωμεν δ' ἀμέσως ὅτι οὐδεμίαν ὑφίσταται ἀμφιβολία περὶ τῆς αὐθεντικότητος τῆς ληξιαρχικῆς πράξεως τῆς γεννήσεώς του· ὁ λίθος αὐτὸς προέρχεται ἐκ τοῦ οὐρανοῦ, τὸν εἶδον πίπτοντα καὶ τὸν ἐσήκωσαν τὴν 30 Ἰανουαρίου 1867 εἰς τὰς 7 τῆς ἑσπέρας. Σφαῖρα πυρίνη, ὑπερμεγέθης, φαντασιώδης, καταπληκτικὴ ἀνεφάνη εἰς τὸν οὐρανόν, ἥτις διέσχισε τὴν ἀτμοσφαιρὰν μετὰ τοσαύτης ταχύτητος, ὥστε διήνυσεν 195 χιλιομέτρα εἰς 4½ δευτέρα λεπτά. Ἡ ταχύτης λοιπὸν αὐτῆς ἦτο 43 χιλιάδων μέτρων κατὰ δευτερόλεπτον! Εἶτα δὲ ἐκρότησεν εἰς τὰ ὕψη δις μετὰ τοσαύτης ἐντάσεως, ὥστε κάτω ἠκούσθησαν ὡς δύο ἐκκρήξεις μυδραλιοβο-

λων, μὲ ὄλην τὴν ἀπόστασιν τοῦ ὕψους καὶ τῆς ἐκεῖ μεγάλης ἀραιότητος τῆς ἀτμοσφαιρας. Τότε ἐσύριζαν τὰ οὐράνια βλήματα καὶ χάλαζα λίθων διεσκορπίσθη ἐπὶ ἐπιφανείας 16 χιλιομέτρων. Ἐκ τῶν τεμαχίων συνήχθησαν πλέον τῶν τριῶν χιλιάδων.

Ἡ κατάπτωσις αὕτη ἐγένετο εἰς τὴν Πουλτούσκην, οὐχὶ μακρὰν τῆς Βαρσοβίας ἐν Πολωνίᾳ, ἦτο δ' ἐπανάληψις ὁμοία τῆς καταπτώσεως, ἥτις ἐγένετο τὴν 26 Ἀπριλίου 1803 ἐν Λαίγλῃ ἐν τῷ νομῷ τῆς Ὀρνου.

Ὁ ἀερόλιθος, ἡ ἀκριβέστερον ὁ οὐρανόλιθος, ὁ ἐνώπιόν μου, εἶναι ἐν τῶν συναχθέντων τεμαχίων. Ἡ ἐξωτερικὴ αὐτοῦ ἐπιφάνεια καλύπτεται καὶ ὑπὸ μελανοῦ βερνικίου, τὸ ὅποτον ὅμως εἶναι ὡς χαρτίου λεπτὸν ἐπικάλυμμα, προερχόμενον ἐκ τῆς θερμότητος, ἣν ὑπέστη διερχόμενος τὴν ἀτμοσφαιρὰν καὶ τῆς ἐντεῦθεν τήξεως τῆς οὐσίας. Τὸ ἐπικάλυμμα αὐτὸ ἔχει πανταχοῦ τὸ αὐτὸ πάχος ἢ μᾶλλον τὴν αὐτὴν λεπτότητα. Τὸ ἐσωτερικὸν ὅμως τοῦ λίθου εἶναι μαργαριτόχροον, πεποικιμένον μὲ σκωρίαν. Ὅτε τὸ ἔθραυσα μοῦ ἐπῆλθεν ἡ ἰδέα ὅτι ἤθελον εὐχαρίστως δῶσαι τὸ ἡμῖσι τῶν ἡμερῶν μου ἐὰν εὕρισκον εἰς τὸν λίθον αὐτὸν μίαν φθεῖρα.

Μίαν φθεῖρα ἡ μικρὰν ἀράχνην· ἀκόμη ὀλιγώτερον, ἐλάχιστον κογχύλιον· εἶτι ὀλιγώτερον φύλλον μικροσκοπικὸν ἢ τμήμα τοῦλάχιστον ἐλαχίστου κογχυλίου, διότι ὁ μετεωρίτης αὐτῆς προέρχεται ἐκ κόσμου διαφόρου ἐκείνου ἐπὶ τοῦ ὁποίου κατοικοῦμεν, διότι μᾶς στέλλεται ἐκ τοῦ οὐρανοῦ! Τινὲς τῶν λίθων αὐτῶν μᾶς ἔχουσιν ἤδη φέροι εἶδος τι φυτικῆς πλανητικῆς γῆς, οὐσίας ἀνθρακικῆς, ὕδωρ, ὑδρογόνον, δξυγόνον καὶ ἄζωτον· μία καλὴ ἀρχή. Οἱ πατέρες ἡμῶν, οἱ ἀθάνατοι ἡμῶν πρόγονοι, οἱ Πυθαγόραι, Σωκράταις, Πλάτωνες, Κέπλεροι, Γαλιλαῖοι, Νεύτωνες ἤθελον χαιρετίσαι ἐκ βαθείας καρδίας τὸν ἄγγελον αὐτὸν τῶν μεμακρυσμένων χρόνων. Οἷος δὴποτε καὶ ἂν ἦναι ὁ κόσμος ὅστις μᾶς τὸν ἀποστέλλει θὰ ἦναι ζήτημα ὑφίστης σπουδαιότητος ἡ ἀνακάλυψις οἰουδήποτε δείγματος τοῦ φυτικοῦ, ζωικοῦ, ἀνθρωπίνου βίου, ὅστις τυχὸν ὑφίσταται ἐκεῖ πέραν καθὼς ἐδῶ. Ὅταν σκεπτόμεθα ὅτι τὸ τεμάχιον αὐτὸ τῆς γῆς ἔρχεται ἐξ ἄλλου κόσμου, μαρτυροῦν τὴν ἐν τοῖς ἄστροις ὑπαρξίν τῆς αὐτῆς οὐσίας, ἥτις συνιστᾷ τὸν ἡμέτερον πλανήτην· ὅταν ἀναλογιζόμεθα ὅτι τὸ τεμάχιον αὐτὸ ἦτο συνδεδεμένον μετὰ σφαίρας, ἐπὶ τῆς ὁποίας ἐξετυλίχθησαν ἀναμφιβόλως συμβεβηκότα ἀνάλογα πρὸς τὰ ἀποτελοῦντα τὴν ἰδίαν ἡμῶν ἱστορίαν· ὅταν ἀναλογιζόμεθα ὅτι ὑπάρχουσιν ἐν τῷ χώρῳ χιλιάδες γαιῶν, ὅπως ἡ ἡμέτερα, ὑφιστάμεναι τὴν ἐπίδρασιν τοῦ φωτός, τῆς θερμότητος καὶ τῆς παραγωγῆς δυνάμεως ἡλίων, εἰς τοὺς ὁποίους ἄγνωστοι ἀνθρωπότητες δρῶσιν, ἐργάζονται, σέπτονται, εὐφραίνονται, θλίβονται καθὼς ἡμεῖς, πῶς νὰ μὴν αἰσθανθῶμεν φρικίαςίνα τινα; Πῶς νὰ μὴ καταληθῶμεν ἀπὸ εἶδος σκοτοδινιάσεως ἕνεκα τοῦ ἀπείρου; Δι' ἐμὲ τὸ ὁμολογῶ ἀπροκαλύπτως, αἰσθάνομαι εὐχαρίστησιν μείζονα νὰ βλέπω, νὰ θίγω τὸ ἐκ

τοῦ οὐρανοῦ καταπεσόν ἀντικείμενον αὐτὸ, ἢ ἐκείνην, ἣν θὰ ἠσθάνομην βλέπων ἢ θίγων τοὺς βασιλεῖς, αὐτοκράτορας ἢ πάπας τῆς ἡμετέρας μνημυκῆς.

Ἄλλὰ πόθεν ἔρχονται οἱ σιωπηλοὶ αὐτοὶ μάρτυρες τῶν οὐρανίων ἐπαναστάσεων; Μὴ τυχὸν τοὺς στέλλει ἢ ἠπία ἡμῶν γείτων, ἢ ξανθὴ Φοῖβη; Τὴν ὑπόθεσιν ταύτην δύναται τις ἴσως νὰ διίσχυρισθῇ, διότι ἡ σεληνιακὴ σφαῖρα εἶναι διατετηρημένη ὑπὸ μεγίστων ἠφαιστειῶν, ἐξ ὧν πολλὰ δυνατὸν νὰ ἦναι ἀκόμη εἰς ἐνέργειαν. Ἡ ὀπτική δύναμις τοῦ τηλεσκοπίου δὲν εἶναι εἰσέτι ἀρκούντως ἐντελής, ὅπως εἰς τὴν ἀπόστασιν τῆς σελήνης, 96000 λευγῶν, καὶ ἂν αὕτη ἐλαττωθῇ διὰ τῆς μεγεθυντικῆς δυνάμεως τοῦ τηλεσκοπίου εἰς 50 λεύγας, δυνηθῶμεν νὰ διακρίνωμεν φλόγα τυχὸν ἠφαιστείου· ἢ δὲ ἀραιότης τῆς σεληνιακῆς ἀτμοσφαιρῆς δὲν ἀποδεικνύει οὔτε τὴν ἔλλειψιν ὀξυγόνου οὔτε τὴν ἔλλειψιν κινήσεως, οὔτε τὴν ἔλλειψιν ζωῆς. Μάλιστα δὲ τινες νομίζουσιν ὅτι διέκριναν καπνόν. Λοιπὸν ὕλαι ἐκσφενδονίζομεναι ὑπὸ τῶν ἠφαιστειῶν τῆς σελήνης μὲ ἀρχικὴν ταχύτητα 2500 μέτρων κατὰ δευτερόλεπτον, ἤθελον ὑπερβῆ τὴν σφαῖραν τῆς σεληνιακῆς ἔλξεως καὶ θὰ ἔφθικον εἰς ἡμᾶς μὲ ταχύτητα 1000 ἕως 10000 μέτρων κατὰ τὸ τελευταῖον δευτερόλεπτον, ἂν ἡ ἀντίστασις τοῦ ἀέρος δὲν ἠλάττωνε τὴν ταχύτητα ταύτην. Ἄλλ' ὅμως καὶ ἡ ταχύτης αὕτη εἶναι κατωτέρα τῆς γενικῆς παρκατηρουμένης εἰς τοὺς ἀερολίθους, ὅθεν δυνάμεθα νὰ συμπεράνωμεν ὅτι γενικῶς αὐτὸ δὲν προέρχεται ἐκ τῆς σελήνης. Τοῦτο δὲν ἐμποδίζει τὸ δυνατὸν τῆς προσλεύσεως τινῶν ἐκ τῆς σελήνης, οὔτοι ὅμως θὰ ἦσαν οἱ πλέον βραδεῖς.

Μὴ τυχὸν ὅμως καὶ μᾶς ἀποστέλλωνται ὑπὸ γείτονος τινὸς πλανήτου; Οἱ δύο εἰς ἡμᾶς πλησιέστεροι κόσμοι εἶναι ἡ Ἀφροδίτη καὶ ὁ Ἄρης, διότι ἡ ἡμετέρα γῆ ὡς γνωστὸν ταλαντεύεται μεταξὺ τῶν δύο αὐτῶν ἀντιθέτων θεοτήτων καὶ ἠδύνατό τις νὰ ἔλθῃ εἰς τὴν σκέψιν ὅτι ἡ παρὰξενος ἡμῶν ἀνθρωπότης διέρχεται τὸν καιρὸν τῆς ὑπέκουσα ἐναλλὰξ εἰς μίαν ἐξ αὐτῶν; Τὰ ἠφαιστεια τυχὸν τῆς Ἀφροδίτης, τῆς ὁποίας τὰ ὄρη εἶναι πολὺ ὑψηλὰ, δὲν δύναται νὰ μᾶς στείλωσι ἢ μετὰ δυσκολίας βλήματα, διότι ὁ πλανήτης αὐτὸς εἶναι περίπου τοῦ αὐτοῦ μεγέθους καὶ τῆς αὐτῆς πυκνότητος μὲ τὸν ἡμέτερον· κατὰ συνέπειαν θὰ ἦτον ἀνάγκη ἀρχικῆς ταχύτητος 11,300 μέτρων κατὰ δευτερόλεπτον, ὅπως ἐκσφενδονισθῶσιν εἰς τὸ διάστημα βλήματα μὴ ἐπαναπίπτοντα ἐπ' αὐτοῦ. Πράγματι δὲ (καὶ τὸ πρόβλημα εἶναι ἀρκούντως περίεργον καθ' ἑαυτὸ), ὁ ὑπολογισμὸς δεικνύει ὅτι ἂν δὲν λάβωμεν ὑπ' ὄψιν τὴν ἀντίστασιν τοῦ ἀέρος, βλήμα βαλλόμενον ὀριζοντεῖως ἐκ τοῦ στομίου πυροβόλου τοποθετημένου ἐπὶ τῆς κορυφῆς τοῦ ὑψηλοτέρου ὄρους τῆς γῆς δὲν θὰ ἐπανεπίπτε πλέον ἐπ' αὐτῆς ἂν εἶχε τὸσαύτην ταχύτητα ὥστε νὰ κάμῃ τὸν γύρον τῆς γῆς εἰς μίαν ὥραν 23' καὶ 20", ἢτοι ἂν εἶχε ταχύτητα 8000 μέτρων κατὰ δευ-

τερόλεπτον. Ἡ σφαῖρα εἰς τοιαύτην περίπτωσιν θὰ ἐκινεῖτο περὶ τὴν γῆν ὡς δορυφόρος. Ἐὰν εἰς τὴν σφαῖραν ἐδίδετο ταχύτης 11,300 μέτρων θὰ ἐξσφενδονίζετο εἰς τὸ ἀπειρον καὶ δὲν θὰ ἐπανήρχετο πλέον. Ταξιδιωτῆς αἰώνιος θὰ ἀπεμακρύνετο τοῦ ἡμετέρου πλανήτου αἰώνιος, θὰ ὑπῆλθε ποτε εἰς τὴν ἔλξιν ἄλλων οὐρανίων σφαιρῶν καὶ θὰ ἠδύνατο νὰ πέσῃ ὡς ἀερολίθος ἐπὶ τινος ἐξ αὐτῶν. Ἡ δύναμις ἢ ἀναγκασία εἰς τι ἠφαιστειὸν ὅπως ἐκσφενδονίσθη οὐσίας ἐκτὸς σφαιρῆς τινὸς εἶναι τοσούτω μείζων ὅσον μεγαλύτερα καὶ βαρύτερα εἶναι ἡ σφαῖρα αὕτη. Οὕτως ὁ ἥλιος ζυγίζει 324000 περισσότερον τῆς γῆς καὶ ἡ βαρύτερος εἰς τὴν ἐπιφάνειαν αὐτοῦ εἶναι εἰκοσιεπταπλασία τῆς ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας τῆς γῆς· οὕτως ἐν χιλιόγραμμον μεταφερόμενον ἐπὶ τοῦ ἀστρου τῆς ἡμέρας ἤθελε ζυγίζει ἐκεῖ 27 χιλιόγραμμα καὶ νέα κόρη βάρους 60 χιλιόγραμμων ἐπὶ τῆς γῆς θὰ ἐζύγιζεν ἐκεῖ οὐχὶ ὀλιγώτερον τῶν 1640 ... ἐλέφας! Ἡ σελήνη τοῦναντίον ζυγίζει 81 φορὰς ὀλιγώτερον τῆς ἡμετέρας σφαιρῆς καὶ ἡ βαρύτερος ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας αὐτῆς εἶναι ἐξάκις μικρότερα παρὰ ἐπὶ τῆς γῆς· ἡ νέα κόρη μας θὰ ἐζύγιζεν ἐκεῖ μόνον 10 χιλιόγραμμα σιλικῆς! Λοιπὸν ἡ δύναμις ἢ ἀναγκασία ὅπως ἐκσφενδονίσθη ἀντικείμενόν τι ἐκτὸς τῆς σφαιρῆς τῆς ἔλξεως, ἥτις εἶναι 25,00 μέτρων διὰ τὴν σελήνην, 11,300 διὰ τὴν γῆν, πρέπει νὰ ἦναι 608,000 διὰ τὸν ἥλιον. Ἔλαι ἐκσφενδονίζομεναι ἀπὸ ἔκρηξιν ἐπὶ τοῦ ἡλίου μὲ τὴν ταχύτητα αὐτὴν δὲν θὰ ἐπανεπίπτον πλέον ἐπ' αὐτοῦ. Ταχύτης 578,000 μέτρων θὰ ἦτον ἐπαρκῆς ὅπως τὰς ἀποστείλῃ μέχρις ἡμῶν εἰς ἀπόστασιν 37 ἑκατομμυρίων λευγῶν.

Οἱ ἀερολίθοι δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ προέρχωνται ἐκ τῆς Ἀφροδίτης τὸ μὲν διότι ἕνεκα τοῦ μεγέθους τῆς ἔλξεως αὐτῆς τὰ ἠφαιστεια αὐτῆς θὰ ἦτον ἀνάγκη νὰ ἔχωσιν ὑπερμεγέθη δύναμιν ἐκσφενδονιτέως ὅπως ἐκτινάξωσιν ἐκ τῶν ἐγκάτων τῆς ὕλης· τὸ δὲ διότι ὁ πλανήτης οὗτος στρέφεται περὶ τὸν ἥλιον ἐπὶ τροχίᾳς πλησιεστέρας πρὸς τὸν ἥλιον παρὰ τὴν τῆς γῆς, ἐπομένως αἱ ὕλαι αὐταὶ ἤθελον μᾶλλον πίπτει ἐπὶ τοῦ ἡλίου παρὰ ἐπὶ τῆς γῆς.

Ὁ πλανήτης Ἄρης εὐρίσκεται εἰς ὕλως διάφορον θέσιν. Καὶ πρῶτον κινεῖται περὶ τὸν ἥλιον ἀπωτέρω τῆς τροχίᾳς τῆς γῆς, ἐπομένως ἂν ἔχη ἠφαιστεια δυνάμενα νὰ ἐκσφενδονίσωσι λάβας ἐκτὸς τῆς σφαιρῆς τῆς ἔλξεως αὐτοῦ, τὰ ἀντικείμενα ταῦτα ὑπέκοντα εἰς τὴν ὑπερβάλλουσαν ἔλξιν τοῦ ἡλίου δέον καταπίπτοντα πρὸς τοῦτον νὰ διέλθωσι πλησίον τῆς τροχίᾳς τῆς γῆς, ἥτις δύναται καθ' ὅδον νὰ τὰ σαρώσῃ. Εἶτα ὁ Ἄρης ἔχει ἐλκτικὴν δύναμιν πολὺ ἐλάσσονα τῆς γῆς καὶ τῆς Ἀφροδίτης, διότι ἐπ' αὐτοῦ ἡ βαρύτερος εἶναι τὸ τρίτον μόνον ἢ εἰς τοὺς πλανήτας ἐκείνους (1 χιλιόγραμμον μεταφερόμενον εἰς τὸν Ἄρην θὰ κατεβίβαζεν αὐτόθι τὸν δείκτην ἑνὸς δυναμομέτρου μόνον εἰς τὰ 374 γράμματα). Δύναμις λοιπὸν πολὺ κατωτέρα θὰ ἦτον ἐπαρκῆς ὅπως ἐκσφενδονίσῃ ἐκτὸς τῆς σφαιρῆς

της ἔλξεως αὐτοῦ μεταλλεύματα, τὰ ὁποῖα εἶτα θὰ ἠδύναντο νὰ φθάσωσι μέχρις ἡμῶν ὡς ἀερόλιθοι. Τὸ περιεργότερον δὲ θὰ ἦτον ἐὰν ὁ κόσμος τοῦ Ἄρεως εἶχε τὸν Ἐμπεδοκλῆν αὐτοῦ, ὅστις, καθ' ἃ λέγεται, κατέπεσε μόνος εἰς τὴν Αἴτναν, τότε ὁ γείτων αὐτὸς πλανήτης θὰ ἠδύνατο νὰ μᾶς στείλῃ ἂν ὄχι τὸ κρανίον, τοῦλάχιστον τὴν παντόφλαν τοῦ Ἐμπεδοκλέους του. Ἀλλὰ καὶ ἐὰν τυχὸν αἱ Αἴτναι οἱ Οὐεσσόβιοι καὶ αἱ Στρογγύλαι τοῦ Ἄρεως μᾶς ἔστελλον μείζονα τοιοῦτων ἀνθρωπίνων θυμάτων, θὰ ἠδυνάμεθα νὰ τὰ ἀνχγωνώρισωμεν ἢ ἀνατομικῶς ἐκεῖ πρέπει νὰ ἦναι διάφορος ἢ παρ' ἡμῶν. Δὲν θὰ ἦτο λ. χ. οὐδόλως καταπληκτικὸν ἐὰν ἢ ἀνθρωπότης ἐκεῖ ἦτον ἐρωδικσμένη μὲ πτέρυγας. Μολταῦτα οἰονδήποτε καὶ ἂν ἦναι τὸ ἀντικείμενον τοῦτο τὸ δυνάμενον νὰ φθάσῃ μέχρις ἡμῶν, ὁποῖας ἀποκαλύψεις δὲν θὰ ἔφερον εἰς τὴν ἐπιστήμην καὶ εἰς τὴν φιλοσοφίαν, ἐὰν ἔρριπτε πρὸ τῶν τεθραμμένων δρθαλμῶν μᾶς οἰονδήποτε δεῖγμα τοῦ γείτονος αὐτοῦ κόσμου;

Πέραν τοῦ Ἄρεως, μεταξὺ τοῦ πλανήτου αὐτοῦ καὶ τοῦ Διὸς, κινουῦνται ἑκατοντάδες μικρῶν πλανητῶν, τῶν ὁποίων οἱ πλεῖστοι εἶναι τοσοῦτον ἔλαφροι, ὥστε δὲν ἔχουσι σχεδὸν ἑλκτικὴν δύναμιν, οὕτως ὥστε ἀνθρωπος τοποθετημένος ἐπὶ ἐνὸς αὐτῶν καὶ ὠπλισμένος μὲ καλὴν σφενδόνην θὰ ἠδύνατο νὰ ῥίπτῃ λίθους, οἵτινες δὲν θὰ ἐπανέπιπτον πλέον πρὸς αὐτὸν ἀλλὰ θὰ ἀπεμακρύνοντο διὰ πάντοτε. Ἐὰν οἱ μικροὶ αὐτοὶ πλανῆται ἔχωσιν ἠφαίστεια, τότε τὰ ὑπ' αὐτῶν ἐξερευγόμενα βλήματα θὰ ἐκφεύγωσι τῆς σφαιρῆς τῆς ἔλξεως αὐτῶν, εἶτα ὑφιστάμενα τὴν ἔλξιν τοῦ ἡλίου θὰ πλανηθῶσι πρὸς τοὺς χώρους, τοὺς ὁποίους ἢ γῆ διέσχεται κατὰ τὸν ἐτήσιον αὐτῆς δρόμον οὕτως ὥστε θὰ δυνάμεθα εὐκόλως νὰ τὰ συλλέγωμεν.

Ἀλλὰ τὸ πολὺ πιθανώτερον εἶναι ὅτι οἱ οὐράνιοι αὐτοὶ μεσιταὶ φθάνουσιν εἰς ἡμᾶς ἀπὸ πολὺ μακρῶν· οὐχὶ ἀπὸ 96,000 λεύγας, ἐκ τῆς σελήνης· οὐχὶ ἀπὸ 10 ἑκατομμύρια, ἀπὸ τὴν Ἀφροδίτην· οὐχὶ ἀπὸ 15 ἑκατομμύρια ἀπὸ τὸν Ἄρην· οὐχὶ ἀπὸ 100 ἑκατομμύρια ἀπὸ τοὺς μικροὺς πλανήτας· ἀλλ' ἐκ τῶν ἀπλανῶν ἀστέρων, τῶν ὁποίων ὁ ἐγγύτερος ἀπέχει ἀφ' ἡμῶν 8 χιλιάδας δισεκατομμυρίων λευγῶν.

Ἐκκστος ἀστὴρ εἶναι ἡλῖος. Οἱ μεμακρυσμένοι αὐτοὶ ἡλιοὶ περιβάλλονται ὑπὸ φλογῶν ὅπως ὁ ἡμέτερος καὶ εἶναι ὅπως καὶ αὐτὸς θέατρον τρομερῶν ἐπαναστάσεων. Ἐνίοτε εἰς τὸν ἡλιον παρατηροῦνται ἐκρήξεις ὑδρογόνου αἵτινες φθάνουσιν εἰς ὕψος 80,000 λευγῶν καὶ τοῦτο μετὰ τσακῦτης ταχύτητος, ὥστε εἶναι δυνατὸν αἱ οὕτως ἐκσπεσδονίζόμεναι ὕλαι νὰ μὴν ἐπικρατῶσι πλέον ἐπὶ τοῦ ἡλίου. Εἷς τινος ἀερόλιθος εὐρέθη ἐγκλεισμένον ὑδρογόνον, ὁμοιάζον οὕτω πρὸς μάρτυρα τοιαύτης καταγωγῆς.

Ἡ ταχύτης μετὰ τῆς ὁποίας φθάνουσι πρὸς ἡμᾶς αἱ βολίδες καὶ τὸ ὑπερβολικὸν σχῆμα τῶν τροχιῶν αὐτῶν ἐνδεικνύουσιν ὅτι πολλαὶ τοιαῦται ἔρχονται ἀπὸ τοῦ ἀπείρου. Ἐκεῖθεν δὲ ἔρχονται καὶ οἱ μεγάλοι κο-

μήται. Ἀλλὰ ὑποπτεύει τις τὸν χρόνον τὸν ὁποῖον χρειάζεται ὅπως κομήτης τις ἢ ἀερόλιθος διανύῃ τὸ ἀπὸ τοῦ πλησιεστέρου μέχρις ἡμῶν χάος; Ἐσσαρα ἕως πέντε ἑκατομμύρια ἐτῶν. Τὰ νέα τὰ ὁποῖα μᾶς φέρουσι τὰ λείψανα ταῦτα δὲν εἶναι ἐντελῶς νωπά.

Ἴσως δὲ εἶναι καὶ πικραιότερα ἀκόμη. Ἄν καὶ τὰ λείψανα ταῦτα δὲν εἶναι κολοσσαῖα καὶ δὲν ἀνταποκρίνονται εἰς τὸν ὄγκον τὸν ὁποῖον μᾶς φαίνεται ὅτι πρέπει νὰ ἔχωσι τὰ ναυάγια κόσμων καταστραφέντων, διότι ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τοῦ σύμπαντος πολλοὶ ἡλιοὶ ἐσβέσθησαν, πολλαὶ γαῖαι κατακημέναι διεγράφησαν ἀπὸ τοῦ βιβλίου τῆς ζωῆς, πολλαὶ ἀνθρωπότητες περιεκαλύφθησαν ὑπὸ τοῦ σκότους τοῦ τελευταίου αὐτῶν ὕπνου. Τί ἐγένοντο ὅλοι αὐτοὶ οἱ πλανώμενοι τάφοι; Πλέουσιν ἐν αἰωνίᾳ νυκτὶ ἀνευ πλοηγοῦ καὶ ἀνευ σκοποῦ; Συγκρούονται ἐνίοτε ἐν τοῖς κόλποις τῆς σκιᾶς ὡς φαντάσματα κωφὰ καὶ τυφλά; Ὁ χρόνος διέλυσε τοὺς ὑπεργήρους αὐτοὺς κόσμους, τὰ πτώματα ταῦτα τοῦ οὐρανοῦ, τοὺς σκελετοὺς αὐτοῦ τοῦ σύμπαντος καὶ διασπείρει τὴν ἄγονον αὐτῶν κόριν εἰς τὴν ἄβυσσον; Πρὸ ὀλίγου τὰ λείψανα ταῦτα μᾶς ὠμίλουσι περὶ τοῦ ἀπείρου· νῦν ὅμως μάρτυρες χρόνων ἐξαφανισθέντων μᾶς ὁμιλοῦσι περὶ τῆς αἰωνιότητος. Οὕτω καθίστανται εἰς ἡμᾶς πλέον ἀξιοσέβαστα καὶ ἱερά. Ἴδου διατὶ ἐν ἀρχῇ εἶπον ὅτι δὲν λαμβάνομεν ἀνευ συγκινήσεως ἰδιαιτέρας εἰς τὰς χεῖράς μας τοὺς ἐκ τοῦ οὐρανοῦ καταπεσόντας αὐτοὺς λίθους καὶ ὅτι τοὺς ἐρωτῶμεν περὶ τοῦ μυστηρίου τῆς καταγωγῆς των.

Αἱ γνώσεις, τὰς ὁποίας νῦν ἔχομεν περὶ τῆς φύσεως τῶν οὐράνιων αὐτῶν μεταλλευμάτων καὶ τῆς σημασίας αὐτῶν διὰ τὴν ἱστορίαν τοῦ σύμπαντος, ὁφείλονται ἰδίως εἰς τὰς ἐργασίας τοῦ ἐξόχου γάλλου γεωλόγου Δαυβρέου (Daubrée), τοῦ νῦν διευθυντοῦ τῆς Ἑθνικῆς Μεταλλευτικῆς Σχολῆς. Διὰ τῶν μακρῶν καὶ ἐπιπόνων αὐτοῦ ἐργασιῶν κατῴρθωσεν ἀπὸ πολλοῦ ἤδη νὰ κάμῃ τὴν ἀνάλυσιν καὶ τὴν σύνθεσιν τῶν οὐρανόλιθων καὶ νὰ ἰδρῶσῃ οὕτω νέον κλάδον τῆς ἐπιστήμης, τὸν ὁποῖον δυνάμεθα νὰ ὀνομάσωμεν ἀστρικήν γεωλογίαν.

Τὰ πολυτίμητα αὐτὰ μεταλλεύματα διακρίνονται ἐκ τῶν ἰδιῶν αὐτῶν χαρακτηριστῶν εἰς διαφόρους ομάδας· α') τοὺς ὀλοσιδηρίτας, συγκειμένους ἐντελῶς ἐκ σιδήρου· β') τοὺς ὑποσιδηρίτας δεικνύοντας μέρη πετρώδη διεσχορπισμένα εἰς ζύμην μεταλλικὴν· γ') τοὺς σποραδοσιδηρίτας συγκειμένους ἐκ ζύμης πετρώδους ἐν τῇ ὁποίᾳ ὁ σίδηρος εἶναι διεσχορπισμένος κατὰ κόκκους· δ') τοὺς ἀσιδηρούς, εἰς τοὺς ὁποίους δὲν ὑπάρχει ποσὼς σιδήρου. Ἡ πυκνότης διαφέρει μεταξὺ τῆς πρώτης καὶ τῆς τελευταίας ομάδος ἀπὸ 7 μέχρι 2. Οὐρανόλιθοι καταπεσόντες κατὰ διαφόρους ἐποχὰς εἰς διάφορα μέρη μαρτυροῦσι διὰ τῆς ταυτότητος τῆς συνθέσεως αὐτῶν ὅτι προέρχονται ἐκ τῆς αὐτῆς ἀρχῆς. Εἶναι ὅμως σχεδὸν βέβαιον ὅτι πάντες δὲν προέρχονται ἐκ τῆς αὐτῆς πηγῆς. Ἄς προσθέσωμεν ἐν τέλει ὅτι ὁ κ. Δαυβρέος

συνήγαγεν εἰς τὸ Μουσεῖον τῆς φυσικῆς ἱστορίας συλλογὴν ἐκ τῶν πλουσιωτέρων τοῦ κόσμου, περιλαμβάνουσαν δείγματα 283 καταπτώσεων, τῶν ὁποίων τὸ ὀλικὸν βάρος ἀνέρχεται εἰς 2086 χιλιόγραμμα. Εἶναι δ' αὐτὸ Μουσεῖον δώρων σταλέντων ἐκ τοῦ οὐρανοῦ, τὸ ὅποιον πάντες οἱ φίλοι τῆς ἐπιστήμης δύνανται νὰ ἐπισκεφθῶσι. Ταχέως δ' ἡ ἀστρονομία, τῆς ὁποίας ἡ πρόοδος εἶναι θαυμασία, θὰ μᾶς προσφέρῃ δι' ἀπροόπτου τινοῦς ἀνακαλύψεως μαρτυρῆς ἀκόμη πλέον ἀμέσους τῶν ἔργων τῆς φύσεως ἐκ τῶν μεμακρυσμένων πελαγῶν καὶ τοῦ ἀγνώστου βίου, ὅστις ἀναπτύσσεται μὲ ἀπειρίαν ποικιλίης εἰς τὴν ἐπιφάνειαν τῶν οὐρανίων γαιῶν. Τὸ φωτόφωρον σχεδὸν μᾶς παρέχει τὴν ἐλπίδα ὅτι προσεχῶς θὰ δυνηθῶμεν νὰ συνομιλήσωμεν μετὰ τῶν συναδέλφων μᾶς τῆς Σελήνης ἢ τοῦ Ἄρεως.

(Ἐκ τοῦ γαλλικοῦ ὑπὸ Κ.*)

Κάμिलλος Φλαμμαρίων

Ἡ ΑΥΤΟΚΡΑΤΕΙΡΑ ΦΑΥΣΤΙΝΑ

Πλεῖστα τῶν κατὰ τὴν Δύσιν ἐφημερίδων, ἐξ αὐτῶν δὲ καὶ πᾶσαι σχεδὸν αἱ ἡμέτεραι, ἀνήγγειλαν, ὅτι ὁ περικλητὸς συγγραφεὺς τοῦ *Βίου τοῦ Ἰησοῦ*, ὁ ἀκαδημαϊκὸς Ἐρνέστος Ρενάν, μέλλει μετ' οὐ πολὺ νὰ ἐκδώσῃ καὶ ἄλλην συγγραφὴν, *Μάρκος Αὐρηλίος* ἐπιγραφομένην, ἣτις θὰ ἀποτελέσῃ τὸ τέλος τῆς περὶ τῶν ἀρχῶν τοῦ χριστιανισμοῦ σειρᾶς τῶν ἀξιολόγων βιβλίων τῶν ὑπὸ τοῦ γλαφυροῦ καὶ πολυμαθεστάτου Ρενάν συγγραφέντων. Ἀλλὰ τὰ κατὰ τὸν αὐτοκράτορα Μάρκον Αὐρηλίον ἔχει καὶ ἄλλαχοῦ, ἐν προγενεστέροις συγγραφαῖς, ἐξετάσει ὁ Ρενάν, μάλιστα δὲ ἐν ἰδίᾳ διατριβῇ ἀναγνωσθεῖσῃ ἐν τῇ ἐτησίᾳ συνεδρίᾳ τῶν ἐν Γαλλίᾳ πέντε Ἀκαδημειῶν τῇ γενομένῃ κατὰ τὸ ἔτος 1867 ἐπραγματεύθη τὰ κατὰ τὴν σύζυγον τοῦ μεγάλου αὐτοκράτορος, τὴν Φαυστίαν¹. Ἐν τῇ διατριβῇ ταύτῃ ὁ Ρενάν ἐπειράθη νὰ ἀποδείξῃ ὅτι ἡ γραπτὴ ἱστορία ἠδίκησε τὴν μνήμην τῆς αὐτοκρατείας ἐκείνης· ἐπειδὴ δὲ μετὰ πολλῆς ἐπιτυχίας καὶ μετὰ θαυμαστῆς πολυμαθείας ἐπραγματεύθη τὸ θέμα τοῦτο, ὅπερ οὐδὲως εἶναι ἀδιόφορον διὰ τοὺς περὶ τὴν ῥωμαϊκὴν ἱστορίαν ἀσχολουμένους, ἔγνωμεν νὰ γράψωμεν ὀλίγα τινὰ περὶ αὐτοῦ, εὐελπιστοῦντες ὅτι δὲν θὰ εἶναι πάντῃ περιττὰ διὰ τοὺς ἀναγνώστας τοῦ περιοδικοῦ τούτου.

Κατὰ τὰ τέως δηλαδὴ ἐν τῇ ἱστορίᾳ παραδεδεγμένα, ἡ Φαυστίνα,

* Χάριν τῶν ἀναγνωστῶν τοῦ Παρνασσοῦ μεταφράσθη ἡ μικρὰ περὶ ἀερολίθων διατριβὴ τοῦ Φλαμμαρίωνος ἢ λίαν ἐπιχαρίτως γεγραμμένη, καίπερ μετὰ πολλῆς φαντασίας πραγματευομένη τὸ θέμα.

¹ Ἡ διατριβὴ αὕτη ἐδημοσιεύθη τὸ πρῶτον ἐν τῇ *Revue des Cours Litteraires* τοῦ 1867 ἐν σελίδι 625 καὶ ἐξῆς.

συνενοῦσα ἐν ἑαυτῇ τὴν φιλοδοξίαν τῆς Ἀγριππίνης πρὸς τὴν διαδόχου τῆς Μεσσαλίνης ἀκολασίαν, ἠτίμασε παντοειδῶς τὸν σύζυγον αὐτῆς, συνήργησεν εἰς τὴν στάσιν τοῦ Αὐιδίου Κασσίου, ὃν ἠθέλησεν ἔπειτα νὰ νυμφευθῇ καὶ ἐφαρμάκευσε τὸν γαμβρὸν αὐτῆς Οὐήρον. Κατὰ ταῦτα — καὶ ταῦτα εἶναι μόνον τὰ κυριώτατα — ἡ Φαυστίνα ὑπῆρξε γυνὴ μεστὴ κακίας καὶ ὄλως ἀναξία τοῦ Μάρκου Αὐρηλίου, ὅστις ὅμως γενόμενος πρὸς αὐτὴν ἀγαθὸς μέχρις εὐθελείας ὄχι μόνον ὑπέμεινε πάσας αὐτῆς τὰς ἀτασθαλίας, ἀλλὰ καὶ ὅτε περιήλθαν εἰς χεῖρας τοῦ τὰ προδοτικὰ αὐτῆς γράμματα διεφθειρεν αὐτὰ χωρὶς νὰ τὰ ἀναγνώσῃ, ἵνα μὴ καὶ ἄκων ἀναγκασθῇ νὰ τὴν μισήσῃ.¹ Ταύτης λοιπὸν τῆς ἱστορίας τὴν ἐτυμηγορίαν ἠθέλησε νὰ ἀνατρέψῃ ὁ Ρενάν, λαβὼν, ὡς αὐτὸς ὁμολογεῖ, τὴν πρῶτην εἰς τοῦτα ἀφορμὴν ἐκ τῶν λόγων, αὗς εἶπεν αὐτῷ ὁ φίλος τοῦ Λέων Ρενιέρ, ἀνὴρ καὶ τῆς ῥωμαϊκῆς ἐπιγραφικῆς ὅσον ὀλίγιστοι κάτοχος καὶ τῆς ῥωμαϊκῆς ἱστορίας τῶν καισαρικῶν μάλιστα χρόνων δεινότατος γνώστης. Διότι ὁ σοφὸς ἐκεῖνος ἀνὴρ ὑπέδειξε τῷ Ρενάν πόσον εἶναι ἀνεπαρκεῖς αἱ ἱστορικαὶ εἰδήσεις, ἃς ἔχομεν, αἱ ἀφορῶσαι εἰς τὴν λαμπρὰν ἐποχὴν τῶν Ἀντωνίνων. Ἀπὸ τῆς στιγμῆς δηλαδὴ, κατ' ἣν παύει ἡ ἀφήγησις τοῦ Τακίτου καὶ τοῦ Σουητωνίου, δὲν ἔχομεν ἄλλην πηγὴν ἐν τῇ ῥωμαϊκῇ ἱστορίᾳ παρὰ μόνον τὸν Δίωνα Κασσίον τὸν ἐλεεινῶς ὑπὸ τοῦ Ξιφιλίνου ἐπιτιμηθέντα καὶ τοὺς *Scriptores* ἐκείνους τῆς *Augustelae Historiae* τοὺς τόσον εὐπίστους καὶ τόσον ἀταλαιπώρως δεχομένους πάσας τὰς διαδόσεις, οἵτινες πλέον τοῦ αἰῶνος ἀπέχουσι τῶν χρόνων, ὧν ἱστοροῦσι τὰ συμβάντα. Ἀφοῦ λοιπὸν τοιοῦτου εἶδους εἶναι αἱ κυρίως λεγόμεναι ἱστορικαὶ πηγαί, ἃς ἔχομεν διὰ τοὺς χρόνους τῶν Ἀντωνίνων, τίνα πλέον ἀξίαν ἔχει ἢ πρὸς ἀλλήλους ὁμοφροσύνη αὐτῶν; Τί σημαίνει ἂν πάντες οἱ ἱστορικοὶ, Ῥωμαῖοι καὶ Ἕλληνες, οἱ μνημονεύοντες τῆς Φαυστινῆς, καταδικάζωσιν αὐτήν, ἀφοῦ εἶναι τόσον ὀλίγοι καὶ τόσον ὀλίγον ἀξιόπιστοι; Ὅθεν γίνεται πρόδηλον ὅτι πολλῶ πλείονος πίστεως ἀξία πρέπει νὰ θεωρηθῶσιν αἱ ἐπιγραφαὶ καὶ τὰ μνημεῖα τὰ τε τῆς τέχνης καὶ ἐκεῖνα ἐκ τῶν γραπτῶν, ὅσα δὲν θεωροῦνται συνήθως ὡς κυρίως ἱστορικά. Παραδόξως δὲ αἱ τοιαῦται πηγαὶ μαρτυροῦσιν ὑπὲρ τῆς Φαυστινῆς καὶ εἶναι δίκαιον νὰ διακριθῇ ἡ ἀλήθεια ἀναμέσον τούτων τῶν μαρτυριῶν καὶ τῶν ἄλλων ἐκείνων ἃς παρέχουσιν ἡμῖν οἱ κυρίως ἱστοριογράφοι. Ἡ πρὸς τὸν Φρόντωνα μάλιστα ἀλληλογραφία τοῦ Μάρκου Αὐρηλίου καὶ ἐκεῖνο τὸ λαμπρὸν χωρίον τῶν *Eic eauton*, ἔνθα ὁ αὐτοκράτωρ κάμνει λόγον περὶ τῆς συζύγου του πρέπει βέβαια νὰ ζυγίσωσιν εἰς τὴν πλάστιγγα τῆς ἱστορίας ὅσον τοῦλάχιστον καὶ τὸ κῦρος τῶν *Συγγραφῶν* ὅλων τῆς *Augustelae Historiae*. Τοιαῦτά τινὰ λίαν ὀρθὰ ὑπέδειξε τῷ Ρενάν ὁ σοφὸς αὐτοῦ φίλος. Τῷ ὄντι δὲ εἶναι προφανές ὅτι εἰς τὸ ζήτημα μάλιστα τῆς συνενοχῆς τῆς Φαυστί-

νης ἐν τῇ στάσει τοῦ Αὐιδίου Κάσσιου, ἀπὸ τοῦ Tillemont μέχρι τοῦ Borghesi ἢ ἱστορῶν ἠδίκησε τὴν αὐτοκράτειραν ἐκείνην, οὐδόλως λαβοῦσα πρὸς ἐφθκλμῶν σπουδαιοτάτας δικαιολογητικὰς πηγὰς, ὧν τὸ κύριον ἀπέδειξαν αἱ οὐχὶ πρὸ πολλοῦ χρόνου γενόμεναι ἐπιγραφικαὶ ἀποκαλύψεις. Ὁ Ῥενὰν λοιπὸν χωρεῖ εἰς τὴν ἀπόδειξιν τοῦ θέρμτός του ὡς ἐξῆς.

Α΄.

Ἱστορικῶν σύγχρονον τοῦ Μάρκου Αὐρηλίου δὲν ἔχομεν, ἐκ πάντων δὲ τῶν ἱστορικῶν ὅσοι ἐπραγματεύθησαν τὴν βασιλείαν του ἀρχαιότατοι εἶναι ὁ Μάριος Μάξιμος καὶ ὁ Δίων Κάσσιος, ἀλλὰ καὶ οὗτοι εἶναι μεταγενέστεροι τοῦ Μάρκου Αὐρηλίου κατὰ μίαν γενεάν. Δὲν ἐσώθη δυστυχῶς ἢ συγγραφή τοῦ Μαρρίου Μάξιμου,¹ ὅστις πρέπει νὰ ἐγνώρισεν ἀνδρας συγχρόνους πρὸς τὸν Μάρκον Αὐρηλίον καὶ μάλιστα ἐκ τῶν ἐν τοῖς πράγμασιν. Ἀλλ' ὁ Μάριος ἔγραψε κατὰ τρόπον λίαν δυσμενῆ πρὸς τὴν Φαυστίαν καὶ ἐπίστευεν εἰς τὴν συνενοχὴν αὐτῆς ἐν τῇ στάσει τοῦ Αὐιδίου, τοῦτο δ' ἐξάγομεν ἐκ τῶν μαρτυριῶν, ἅς ἐκ τῆς μὴ σωζομένης νῦν συγγραφῆς τοῦ Μαρρίου περὶσπάγει εἰς ἐκ τῶν Συγγραφέων τῆς Αὐγουστίας Ἱστορίας, ὁ Βουλκάτιος ὁ Γαλλικανὸς, ἐν τῷ βίῳ τοῦ Αὐιδίου Κάσσιου (κεφ. 9). Ὁ Μάριος Μάξιμος, ἂν καὶ ὁ Φλαύιος Βοπίσκος ἐν τῷ βίῳ τοῦ τυράννου Φίρμου (κεφ. 1) λέγει περὶ αὐτοῦ ὅτι ἦτο homo omnium verbosissimus qui et mythistoricis se voluminibus implicavit, πάντως ὅμως πρέπει νὰ θεωρηθῇ ὡς ἀξία λόγου ἱστορικὴ πηγή, ἐπειδὴ δὲ δὲν εἶναι εὐνοϊκὸς πρὸς τὴν Φαυστίαν πρέπει νὰ υποθέσωμεν ὅτι εἶχεν ἢ αὐτοκράτειρα ἐκείνη ἐν τοῖς περὶ τὸν ἄνδρα αὐτῆς δεινοὺς ἐχθρούς.

Ἀλλὰ καὶ τοῦ ἐτέρου τῶν ἀξίων λόγου ἱστοριογράφων τῆς ἐποχῆς ταύτης, τοῦ Δίωνα Κάσσιου, αἱ πληροφορίαι ἐξ ὁμοίας φαίνεται ὅτι ἔχουσιν ἀπορρεῦσαι πηγῆς. Διότι ὁ Δίων ὁ Κάσσιος ἂν καὶ ἐγνώριζε τοὺς συγγενόμενους τῷ Μάρκῳ καὶ εἶχε σκεψεῖς, ὡς λέγει, πληροφορίας,² ἀλλ' ὅμως ψεύγει τὸν Μάρκον ὅτι τὰ τῶν ἄλλων ἀμαρτημάτων καὶ μάλιστα τῆς γυναικὸς ὑπέφερε καὶ δὲν ἐκόλαζε, διαρρήδην ὁμολογεῖ ὅτι ὁ Αὐιδίος Κάσσιος ἐστράσεον ὑπὸ Φαυστίνας ἀπατηθεὶς. Ἱστορεῖ πρὸς τούτοις ὁ Δίων, ὡς πού καὶ ἀνωτέρω ἔχομεν ἀναφέρει, ὅτι εἶχεν ὑποσχεθῆ εἰς τὸν στασιαστὴν νὰ τὸν λάβῃ σύζυγον, ἅμα ὡς ὁ Μάρκος ἤθελεν ἀποθάνει, ἀφοῦ εἶχεν ἤδη συνεργῆται εἰς τὴν στάσιν καὶ προσθέτει ὅτι ἀπέθανεν ἢ Φαυστίνα εἶτε ὑπὸ τῆς ποδάρρας, ἢν εἶχεν, εἶτε ἄλλως, ἵνα μὴ ἐλεγχθῇ ἐφ' οἷς πρὸς τὸν

¹ Ἰδ. τὸ εἰς Μάριον Μάξιμον ὑπόμνημα τοῦ Borghesi ἐν τοῖς αὐτοῦ Oeuvres complètes τόμ. ε' σ. 455 κ. ἐξ.

² Βλ. τοῦ Δίωνα Κάσσιου τὸ 71 βιβλίον (ἐπιτομ.) καὶ μάλιστα τὰ κεφ. 4, 22, 29, 33, 34, 36.

Κάσσιον συνετέθειτο. Ἐπειδὴ δυστυχῶς δὲν διεσώθη ἡμῖν πλήρης τὸ κείμενον τοῦ Δίωνα δὲν ἠξέρομεν ἂν ὁ ἱστορικὸς ἀπεδέχετο καὶ ἀνέγραφε καὶ τὰ ἄλλα ἀνομήματα, τὰ ὁποῖα ἢ ἱστορῶν ἀπέδωκεν εἰς τὴν Φαυστίαν, ἂν καὶ τοῦτο δὲν φαίνεται πιθανόν, διότι μνημονεύων ὅτι ὁ Μάρκος οὐκ ἐπαξίως ἑαυτοῦ εὐδοκίμησεν καὶ ἀναφέρων τὰ ἀτυχήματα αὐτοῦ λέγει μὲν ὅτι πλείστον ὅσον διήμαρτε τοῦ υἱοῦ (Κομμόδου), ὃν εἶχε θρέψει καὶ παιδεύσει ὡς οἶόν τε ἦν ἀριστα, οὐδὲν δὲ λέγει περὶ τῆς δῆθεν ἀκολασίας τῆς Φαυστίνας. Ὅπως δὲ ἴσως εἶναι φανερόν ὅτι καὶ ὁ Δίων Κάσσιος ὅπως καὶ ὁ Μάριος Μάξιμος ἀνήκεν εἰς ἐκείνην τὴν τάξιν τῶν ἀνθρώπων, οἵτινες διὰ τὴν εὐλάβειαν τὴν πολλήν, ἣν εἶχον πρὸς τὴν μνήμην τοῦ αὐτοκράτορος Μάρκου, αὐστηρότατα ἔκρινον τὴν Φαυστίαν.

Οἱ τῆς Αὐγουστίας Ἱστορίας συγγραφεῖς, περὶ τὰ ἐβδομήκοντα ἔτη μετὰ τὸν Δίωνα, πολλὰ καὶ δεινὰ γράφουσι κατὰ τῆς Φαυστίνας, ἀλλὰ κατὰ τρόπον παρέχοντα ὑπονοίας. Καὶ δὴ ὁ Ἰούλιος Καπιτωλῖνος ἐν τῷ βίῳ τοῦ Μάρκου λέγει ὅτι δεινὴ ἦτο ἡ ἀκολασία τῆς αὐτοκρατείας ἐν τε τῇ Ῥώμῃ καὶ τῇ Καίῳ, ὅτι ὁ Κόμμωδος δὲν ἦτο τοῦ Μάρκου, ἀλλὰ τινος μονομάχου υἱός, ὅτι καὶ συνεβούλευσάν τινες τὸν Μάρκον νὰ ἀποπέμψῃ τὴν ἀτιμάζουσαν αὐτὸν σύζυγον καὶ ὅτι ἐκεῖνος εἶπεν ὅτι «τότε πρέπει νὰ ἀποδώσωμεν καὶ τὴν προῖκα», ἢ προῖξ δὲ τῆς Φαυστίνας, θυγατρὸς Ἀντωνίνου τοῦ Πίου, ἦτο δῆθεν αὐτῆς ἢ αὐτοκρατορίας, ὅτι ἢ αὐτοκράτειρα ὑπῆρξε συνένος τοῦ Αὐιδίου Κάσσιου. Καὶ δὲν περιορίζεται εἰς ταῦτα καὶ μόνον ὁ Καπιτωλῖνος, ἀλλὰ γράφει ὅτι καὶ τὸν γαμβρὸν αὐτῆς Οὐῆρον ἐθανάτωσε παραθέσασα αὐτῷ ὄστρεα, εἰς ἃ εἶχεν ἐπιχύσει φάρμακον, ἀρ' οὐ πρότερον ἔσχεν ἐραστὴν αὐτῆς τὸν Οὐῆρον καὶ ἄλλα πλεῖστα τοιούτου εἶδους ἱστορήματα προσθέτει.¹ Ἀλλὰ τὸ περίεργον εἶναι ὅτι οὐδὲν τῶν ἀνωτέρω ἀναφέρει ὁ Καπιτωλῖνος ὡς βεβαιωμένον καὶ θετικὸν γεγονός καὶ χωρὶς νὰ προσθήσῃ κολαστικὴν τινα λέξιν ἢ ἔκφρασιν, οἷον ajunt quidam, quod verisimile videtur, multi ferunt, fertur, ut quidam dicunt, fuit sermo, talem fabellam vulgari sermone contextunt (ἐνθα ὁ λόγος ὅτι ὁ Κόμμωδος εἶναι υἱὸς μονομάχου) κτλ. Οὔτε βέβαια εἶναι δυνατὸν νὰ εἴπῃ τις ὅτι οὕτω κολάζει τὰς κατὰ τῆς Φαυστίνας ἐκφράσεις του ὁ Καπιτωλῖνος ἵνα μὴ τυχὸν δισυρῆται ἢ μνήμη τοῦ Μάρκου, ἂν ἐξαισίως τιμᾷ, διότι αὐτὸς ὁ ἱστορικὸς λέγει ὅτι οὐδὲν κακὸν ἠδύνατο νὰ μιάνη τόσον ἐνάρετον βίον, οἷος ὁ τοῦ Μάρκου, οὐδ' αὐτῆς ἢ κακοῦργος σύζυγος. Πλὴν τῶν κολαστικῶν ἐκφράσεων τοῦ Καπιτωλῖνου, ἄλλος τις ἐκ τῶν συγγραφέων τῆς Αὐγουστίας Ἱστορίας, ὁ Βουλκάτιος Γαλλικανὸς ἐν τῷ βίῳ τοῦ Αὐιδίου Κάσσιου (κεφ. 9, 10, 11), φητῶς λέγει ὅτι ὁ Μάριος Μάξιμος κατηγόρησε τὴν Φαυστίαν ἐπὶ συνενοχῆ ἐν τῇ στάσει τοῦ

¹ Ἰδ. Ἰουλ. Καπιτωλ. ἐν 6. Μάρκου 19, 23, 24, 26, 29. Ἐν 6. Οὐῆρ. 10. Πρὸς Αμπερίδ. ἐν 6. Κομμόδ. 8.

ὕπ' αὐτοῦ βιογραφουμένου Αὐιδίου Κασσίου cupiens eam infamare, παραθέ-
τει δὲ γράμματα, ἄτινα, ἂν εἶναι γνήσια, ὅπως ἀπαλλάττουσιν αὐτὴν
πάσης κατηγορίας καὶ μομφῆς. Τὸ σπουδαῖον λοιπὸν εἶναι τοῦτο, ὅτι ἤδη
κατὰ τὸ ἔτος 300 ἢ περὶ τῆς Φαυστίνης ἐτυμηγορία τῆς ἱστορίας δὲν
ἦτο ὀριστική καὶ ἀνέκκλητος, ὅτι αἱ ἐμφάναι κατηγορίας τοῦ Μάρκου
Μαξίμου καὶ τοῦ Διωνος Κασσίου δὲν ἐθεωροῦντο παρὰ πάντων ὡς ἀξιό-
πιστοὶ καὶ ὅτι πολλαχοῦ αἱ κατηγορίαὶ αὐταὶ διεφάνοντο πρὸς σωζομένας
ἀκόμη τότε γραπτὰς μαρτυρίας.

Μετὰ τοὺς δύο κυριωτάτους τῆς ἐποχῆς ἐκείνης ἱστοριογράφους ἐρχό-
μεθα εἰς τοὺς ἐπιτομεῖς τοῦ Δ' αἰῶνος, οἵτινες ἔπραξαν ὅ,τι πράττουσι
συνήθως αἱ ἐπιτομεῖς. Ἡδυνάτισαν δηλαδὴ τοὺς χρωματισμούς, ἀφῆρσαν
τὰς κολαστικὰς ἐκφράσεις καὶ θαρροῦντες ἐβεβαίωσαν τὰ τέως ἀμφισβη-
τούμενα. Οὕτω λ. χ. ὁ Αὐρήλιος Βίκτωρ¹ οὐδαμῶς ἀμφισβάλει περὶ τῆς
βεβαιότητος τῶν ὄσων ἀφηγεῖται περὶ τῆς Φαυστίνης, ἣν θεωρεῖ ὡς τέ-
ρας κκοηθείας, τὸ ὁποῖον ἐκηλίδωνε τὸν βίον τοῦ Μάρκου Αὐρηλίου, ἢ
παράδοσις δ' αὐτὴ ἐπαναλαμβάνεται εἰς τὸ ἐξῆς ὡς ἀλήθεια. "Ὅθεν καὶ ὁ
Ἰουλιανὸς ὁ παραβάτης εἰς τοὺς ἑαυτοῦ Καίσαρας² διὰ δύο πράγματα κα-
τηγορεῖ τὸν ἐνάρετον Μάρκον, διότι δὲν ἀπεκήρυξε τὸν ἀνάξιον υἱὸν τοῦ
Κόμμοδου καὶ διότι παρὰ τὸ πρέπον ἐθρήνησε τὸν θάνατον τῆς ἀκολάστου
Φαυστίνης. Κατὰ τοιοῦτον λοιπὸν τρόπον ἐσηματίσθη ἡ κρίσις τῆς ἱστο-
ρίας ὡς πρὸς τὴν Φαυστίναν. Ἱστορικοὶ ἐμβριθεῖς συγγράψαντες τὰς ἱστορίας
των πεντήκοντα ἔτη μετὰ τὸν θάνατόν της ἐπίστευσαν εἰς δυσμενεῖς πρὸς αὐ-
τὴν διαδόσεις, μετὰ τούτους ἤλθον μέτριοι τινες ἄλλοι, οἵτινες καλῆ, ὡς λέ-
γομεν, τῇ πίστει, γράφοντες ἑκάτὸν εἴκοσι ἢ ἑκάτὸν τριάκοντα μετὰ τὸν
θάνατόν της ἔτη, ἀρηγήθησαν ἐκεῖνα τὰ δυσμενῆ πρὸς τὴν μνήμην της,
εἴτε τείναντες εἰς τὸ νὰ τὰ πιστεύσωσιν, εἴτε ἀναιροῦντες αὐτὰ, ἀλλ' ὅπως
δήποτε ἐκφράζοντες περὶ αὐτῶν ἀμφισβολίας. Ἦλθον τέλος οἱ μεταγενέ-
στεροι ἱστορικοὶ οἱ δευτέρως καὶ τρίτης χειρὸς, οἵτινες ὀριστικῶς ἐσημα-
τίσαν, ὅπως ὄχι σπανίως συμβαίνει, τὴν κρατοῦσαν ἐν τῇ ἱστορίᾳ κοινὴν
γνώμην. Ἄς ἴδωμεν λοιπὸν τῶρα ἂν ἔχωμεν ἐκτὸς τῶν καθαρῶς ἱστορι-
κῶν τούτων παραδόσεων ἄλλο τι μέσον ὅπως ἐασκάνισωμεν τὴν κρατοῦσαν
ἐκείνην γνώμην.

Αἱ μαρτυρίαὶ τῶν εἰκαστικῶν μνημείων εἶναι ὑπὲρ τῆς Φαυστίνης. Κατ'
ἐκεῖνα τὰ μνημεῖα ἢ Φαυστίναν ἠσχολεῖτο περὶ ἰδρύματα ἀγαθοεργὰ καὶ
μάλιστα περὶ ἐκεῖνα, ὧν σκοπὸς ἦτο ἡ ἀνατροφή καὶ ἀποκατάστασις πτω-
χῶν νεανίδων, τῶν διὰ τούτων κληθεισῶν Φαυστινιανῶν καὶ τῶν ὁποίων
ἰδρυμάτων ἢ πρώτη ἀρχὴ ἀναφέρεται εἰς τὴν μητέρα τῆς Φαυστίνης.³
Εἰς ὅμοια πράγματα εἰκονίζεται καταγενομένη ἢ Φαυστίναν καὶ ἐπὶ δύο

¹ Caesares 16. 2 Σελ. 312 ἐκδ. 2 Spanheim. Πρβλ. αὐτόθι σ. 334—345.

³ Ἀβγουσ. Ἱστορ. 6. Ἄντων. Πίου 8. Ἄντων. φιλοσ. 26 Ἀλεξ. Σευήρ. 57.

ἀναγλύφων, ἐν τῷ ἑτερον ἀπόκειται ἐν τῇ villa Albani, ἐπὶ δὲ τινος γλυ-
φῆς τοῦ ἐν Ῥώμῃ μουσεῖου τοῦ Καπετωλίου ἀπεικάζεται ἢ ἀποθέωσις τῆς
Φαυστίνης. Τὰ νομίσματα εἰκονίζουσι τὴν Φαυστίναν πότε μὲν ἔχουσαν
τῆς Αἰδημοσύνης (Pudicitia), πότε δὲ τῆς Ἀφροδίτης τοὺς χαρακτήρας.¹
Καὶ δύναται μὲν τις νὰ εἴπῃ ὅτι αἱ τοιαῦται μαρτυρίαὶ τῶν εἰκαστικῶν
μνημείων καὶ τῶν νομισμάτων οὐδὲν ἄλλο εἶναι ἢ ἐπίσημοι ἐπιδείξεις καὶ
κολακείαι, ἀλλὰ τοῦτο δὲν εἶναι πιστευτὸν ὅσον ἀφορᾷ τοῦλάχιστον εἰς τὰ
νομίσματα, διότι βεβαίως δὲν θὰ ἀπεικάζετο ἢ Φαυστίναν ἐὰν τῷ ὄντι ἦτο
τόσον ἀκόλαστος ὅσον κοινολογεῖται, μετὰ τῆς Αἰδημοσύνης τοὺς χαρακτήρας,
οὐς ἀπὸ τῆς αὐτοκρατείας Σαβίνης οὐδεμίαν ἄλλην εἶχε προσλάβει, οὔτε
πάλιν, ὡς παρατηρεῖ ὁ Λονπεριέ, θὰ ἐδίδετο εἰς τὴν Φαυστίναν ἢ ἐπωνυ-
μία τῆς Ἀφροδίτης, ἐὰν ἐμελλεν ἢ ἐπωνυμία αὐτὴ νὰ κινή τὸ μειδίημα.

Ἄλλ' ἂς ἀκούσωμεν καὶ ἄλλους μάρτυρας, καὶ δὴ αὐτὸν τὸν σύζυγον
τῆς Φαυστίνης, τὸν Μάρκον Αὐρήλιον. Ὁ Μάρκος γράφων πρὸς τὸν ἑαυ-
τοῦ διδάσκαλον Φρόντωναν λέγει ὅτι ἐπρότιμα νὰ εἶναι μετὰ τῆς Φαυστί-
νης εἰς ἔρημον νῆσον παρὰ ἄνευ αὐτῆς εἰς τὸ πάλαιον τὸ αὐτοκρατορι-
κόν. Ὅσα δὲ λέγει ὁ πολὺς Ἀμπέρε περὶ τῆς δῆθεν τυφλώσεως, εἰς ἣν
εἶχεν ἀγάγει τὸν αὐτοκράτορα ὁ πρὸς τὴν σύζυγον αὐτοῦ ἔρωσ καὶ ὅσα
ἄλλα γλυφυρῶς πλάττει ὁ αὐτὸς συγγραφεὺς εἰκονίζων τὴν ἀκόλαστον

¹ Ὁ κ. Ρενὰν λέγει ὅτι περὶ τῶν νομισμάτων τῆς Φαυστίνης ἔχει λάβει παρὰ τοῦ κ.
Λονπεριέ τὴν ἐξῆς σημείωσιν: «Νομίσματα ἀπεικάζοντα ὡς θεὰν τὴν Φαυστίναν εὐρίσκονται
καὶ γαλκᾶ, ἢτοι κοπένα δόγματι τῆς συγκλήτου, senatus consulto, καὶ χρυσᾶ ἢ ἀργυρᾶ ὧν
ὡς γνωστὸν, ἢ κατασκευὴ ἦτο ἐπιτετραμμένη εἰς τὸν αὐτοκρατορικὸν φίσκον. Ἐπὶ τούτων
λοιπὸν τῶν νομισμάτων εἶναι κεχαραγμένη ἢ ἐπιγραφή DIVAFAUSTINA PIA, τὸ δὲ ἄηδες
ἐπιθετὸν PIA πρέπει μάλλον ἢ ἀποδοθῆ εἰς τὸ ὅτι ἢ Φαυστίναν ἦτο θυγάτηρ Ἀντωνίνου τοῦ
Πίου ἢ εἰς ἰδίαν αὐτῆς προσωπικὴν ιδιότητα. Ἐπὶ τινῶν ἀργυρῶν νομισμάτων καὶ ἐπὶ τινῶν
χαλκῶν καὶ μεγάλων καὶ μικρῶν Φαυστίνης τῆς νεωτέρας ἐδράσεται εἰς τὸ ὄπισθεν μέρος
καὶ ἢ ἐπιγραφή PVDICITIA, ὅπερ ἔχει τινὰ σπουδαιότητα. Ὁ Eckhel ἠθέλησε νὰ μειώσῃ τὴν
σπουδαιότητα τῆς βηθείσης ἐπιγραφῆς ἀναφέρων ἐν συγκρίσει πρὸς τὰ ταύτην τὴν ἐπιγραφὴν
ἔχοντα νομίσματα τῆς Φαυστίνης ἐκεῖνο τοῦ βεβαίως ὄχι πολὺ αἰδήμονος Ἀδριανοῦ τὸ νό-
μισμα, ὅπερ ὡσαύτως ἔχει κεχαραγμένην τὴν λέξιν PVDIC, γράφει δὲ τάδε ὁ Eckhel: «An
Faustinae pudicitiae in his numis jactatur per suetam adulationem? An eo more, quo prin-
cipibus proponimus, ut esse velint, quod esse deberent? Eliam Hadriani pudicitiam crepant
numi, nullo pacto istud laudis promeriti». Ἄλλ' ὁ μέγας νομισματολόγος ἠπατήθη μὴ λα-
βῶν πρὸ ὀφθαλμῶν ὅτι τὸ ἐν τῷ ὄπισθεν μέρος ἀργυροῦ νομίσματος τοῦ Ἀδριανοῦ PVDIC δὲν
εἶναι ἐπιγραφή ἀναφερομένη εἰς τὸν Ἀδριανόν, ἀλλ' εἶναι κεχαραγμένη ἐν τῷ ἐδάφει τοῦ
νομίσματος παρὰ τὴν ὀρθίαν εἰκόνα τῆς Σαβίνης, τῆς πρώτης δηλαδὴ αὐτοκρατείας ἣτις προσέ-
λαβε δι' ἑαυτὴν τοὺς χαρακτήρας τῆς Pudicitiae. Ὅθεν πίπτει ἀφ' ἑαυτοῦ τὸ ἐπιχείρημα τοῦ
Eckhel, διότι ἢ Σαβίνα ἦτο γυνὴ φιλόδοξος μὲν, ἀλλ' αὐστηρῶν ἠθῶν, ὥστε τῇ ἡμερῶν αἱ
χαρακτῆρες τῆς αἰδημοσύνης. Ὡς πρὸς δὲ τὴν Φαυστίναν μὲ ἐμβάλει μὲν εἰς σκέψεις τὸ
πληθὸς ἐκεῖνο τῶν Ἀφροδιτῶν, ὅπερ εἰς τὰ νομίσματα γράφεται περὶ τὴν εἰκόνα τῆς, VENVS,
VENVS GENETRIX, VENVS FELIX, VENVS VICTRIX, ἀλλ' ἴσως οὐδὲν ἄλλο ἐσκόπουν τὰ
ἐπιθετα ταῦτα νὰ σημάνωσι παρὰ μόνον ἀπλῶς ὅτι ἦτο ὄρατα ἢ Φαυστίναν καὶ ἴσα ἴσα νομίζω ὅτι
δὲν θὰ προσεγράφετο εἰς τῆς Φαυστίνης τὰ νομίσματα Ἀφροδίτης ἐπιθετα ἂν τῷ ὄντι τὰ ἠθῆ
ἢς αὐτοκρατείας ἦσαν τόσον ἐκλελυμένα ὅσον ἠθέλησε νὰ παραστήσῃ αὐτὰ ἢ ἱστορία».

ἀμα δὲ καὶ κεχαριτωμένην καὶ μονονουχὶ γόησσαν αὐτοκράτειρον, εἶναι μὲν καλῶς πᾶν καὶ κομψῶς εἰρημένον, ἀλλὰ πάντων δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ χρησιμεύσωσι καὶ ὡς βᾶσις ἱστορικῆς κριτικῆς. Ἐκ δὲ τῆς ἀλληλογραφίας τοῦ Φρόντωνος καὶ τοῦ μαθητοῦ του Μάρκου Αὐρηλίου συνάγεται ὅτι ἦτο τῷ ὄντι εὐδαίμων ὁ αὐτοκράτωρ ἐν τῇ ἐν τῷ Λανουβίῳ ἐπαύλει αὐτοῦ, ἔνθα μετὰ τῆς Φαυστίνης καὶ τῶν πολλῶν τοῦ τέκνων διήγαγε τὰ κάλλιστα τῆς ζωῆς αὐτοῦ ἔτη, λαμπρὰν δ' εἰκόνα τῆς τοιαύτης τοῦ αὐτοκράτορος εὐδαιμονίας φιλοτεχνεῖ ὁ Φρόντων πολλαχοῦ τῶν ἐπιστολῶν του.¹ Ἡθέλησεν ἄρα ὁ Φρόντων σοφιστῆς ὢν καὶ τῇ ῥητορικῇ δουλεύων νὰ παρκοστήσῃ τὰ πράγματα ἄλλως ἢ ὡς εἶχαν καὶ νὰ κολακεύσῃ κατὰ τοῦτον τὸν τρόπον τὸν αὐτοκράτορα; Δὲν εἶναι καὶ τοῦτο πιθανόν. Ἀλλ' ἔχομεν εὐτυχῶς καὶ ἄλλο ἀρχαῖον μαρτύριον εἰλικρινές, ἀψευδέστατον, τὸ ὁποῖον δὲν κολακεύει τὸν αὐτοκράτορα διότι εἶναι ἔργον αὐτοῦ τοῦ αὐτοκράτορος καὶ διὰ τοῦτο πρέπει πολὺ νὰ θαυμάσῃ εἰς τὴν περὶ τοῦ θέματος τούτου κρίσιν.

Εἰς τὰ περιώνυμα δηλ. 15' ἐκεῖνα βιβλία, τὰ ὁποῖα ὁ Μάρκος συνέγραψε καὶ ἐπέγραψεν *Εἰς ἑαυτὸν*, ὁμολογεῖ εὐγνωμονῶν ὅτι πλὴν ἄλλων μεγάλων ἀγαθῶν ἐν τῷ βίῳ παρὰ τῶν θεῶν ἔλαβε καὶ τοῦτο· «τὸ τὴν γυναῖκα τοιαύτην εἶναι, οὕτως μὲν πεποιημένον, οὕτω δὲ φιλόστοργον, οὕτω δὲ ἀφελῆ». Εἶναι τοῦτο ἀπλῆ τοῦ συζύγου ἐπισείκεια; Τίς ἠνάγκαζε τὸν Μάρκον μολογοῦντα τρόπον τινὰ καὶ εἰς ἑαυτὸν ἀποτεινόμενον καὶ ἐν στιγμῇ σχεδὸν ἱερᾷ, ὅτε δηλαδὴ πολεμῶν πρὸς τοὺς Κουάδους καὶ παρὰ τὸν Γρανουῦν ποταμὸν στρατοπεδεύων ἐν τῷ μέσῳ τῶν μονοτόνων καὶ ἀτελευτήτων ἐκείνων τῆς Οὐγγαρίας πεδικάδων ἀνεπόλει νύκτα τινὰ εἰς ἑαυτὸν τί παρὰ τῶν συγγενῶν, τί παρὰ τῶν διδασκάλων, τί παρὰ τῶν θεῶν εἶχε λάβει ἄριστον καὶ πολυτιμότερον ἐν τῷ βίῳ, τίς τὸν ἠνάγκαζε νὰ κάμῃ μνεῖαν τῆς γυναικὸς του, ἂν δὲν ἦτο ἀξία ἑαυτοῦ; Δὲν θὰ ἐφοβεῖτο ὁ ὅσιος ἐκεῖνος καὶ ἀγνὸς αὐτοκράτωρ νὰ παραθέσῃ τὸ ὄνομα τῆς ἀκολάστου γυναικὸς—ἂν ἦτο ἀκόλαστος—εἰς τὸ ὄνομα τὸ ἀγνὸν τῆς μητρὸς καὶ τῆς ἀδελφῆς; Εἶναι δὲ καὶ τοῦτο ἀξίον σημειώσεως, ὅτι κατὰ πᾶσαν πιθανότητα ὅτε ἔγραψεν ἐκεῖνα ὁ Μάρκος εἶχεν ἤδη ἀποθάσει ἡ Φαυστίνα διότι ἐκείνη μὲν ἀπέθανε τῷ 172 ἀπὸ Χριστοῦ, τὰ δὲ *Εἰς ἑαυτὸν* βιβλία λέγεται ὅτι συνεγράφησαν τῷ 174. Ἄν λοιπὸν ἦσαν ἀληθῆ ὅσα ἡ ἱστορία ἀ-

1 Frontonis et M. Aurel. Imp. Epistulae c. 151 καὶ 152 ἐκδ. Μαίου. Πρὸς αὐτὸν σελ. 121, 125, 133, 135, 136, 144, 142, 153, 159 κτλ. μάλιστα δὲ σ. 136 ἔνθα ὁ Φρόντων κάμει λόγον περὶ τῆς ὁμοιότητος τῶν τέκνων πρὸς τὸν πατέρα. Ἡναγκάσθη νὰ παραθέσῃ τὰς παραπομπὰς ὡς ὁ Ρέναν κατὰ τὴν ἔκδοσιν τοῦ Μαίου (ἐν Ρώμῃ 1823) καὶ ὅχι τὴν πολλῶν νεωτέρων καὶ ἀρίστην ἔκδοσιν τοῦ Naber (ἐν Λειψίᾳ 1867) διότι ταύτης διὰ λόγους λίαν ὀρθοῦς μὴ συμφωνούσης κατὰ τὴν σελίδωσιν πρὸς ἐκείνην μάταιον ἐνόμισα κόπον τὸ νὰ ἀσχοληθῶ εἰς ἀνεύρεσιν τῶν χωρίων ἐν τῇ τοῦ Naber ἔκδοσιν καὶ κατὰ ταύτην νὰ παραθέσω ἐγὼ τὰς παραπομπὰς.

ποδίδει εἰς τὴν Φαυστίαν, δυοῖν θάτερον, ὁ Μάρκος vel nesciit vel dissimulavit, ὡς λέγει ὁ Καπιτωλῖνος.¹ Ἀλλ' οὔτε τὸ ἐν οὔτε τὸ ἔτερον εἶναι πιστευτόν. Ἦτο δυνατὸν νὰ ὑποκρίνηται ὁ Μάρκος γράφων βιβλίον, τὸ ὁποῖον δὲν ἦτο προωρισμένον διὰ τὸ κοινόν, ἀλλὰ δι' ἑαυτὸν, τὸ ὁποῖον οὐδὲν ἄλλο ἦτο ἢ προσωπικαὶ σημειώσεις; Ἡδύνατο δὲ πάλιν νὰ ἀγνοῇ πράγματα—κατὰ τὰ κοινολογούμενα—πασίγνωστα; Καὶ ἐὰν ἦτο τόσο τυφλὸς, οἱ φίλοι του οἱ μὴ διακείμενοι, ὡς εἶδομεν, εὐνοικῶς πρὸς τὴν Φαυστίαν δὲν κατέστησαν αὐτὸν προσεκτικόν, ὥστε νὰ δικαιωῶσιν οἱ ὀφθαλμοὶ του εἰς τὸ φῶς; Ἀλλὰ καὶ τοῦτο ἂν ὑπαθεθῇ, μετὰ τὸν θάνατον τοῦλάχιστον τῆς Φαυστίνης δὲν ἐγένετό τι γνωστὸν εἰς τὸν Μάρκον ὑπὸ τῶν φίλων; Τότε ὅτε ἀμύθητον τὸν εἶχε καταλάβει πένθος, ὥστε «ἔγραψε τῇ βουλῇ μηδένα τῶν Κασσιῶν συναραμμένων τεθνάναι ὡς καὶ ἐκ μόνου τούτου παρκαμυθίου τινὸς ἐπὶ τῇ Φαυστίνῃ τυχεῖν δυνησόμενος», ἐψήφισε δὲ ἡ βουλή τῷ Μάρκῳ καὶ τῇ Φαυστίνῃ ἐν τε τῷ Ἀφραδισίῳ τῷ τε Ῥωμαίῳ εἰκόνας ἀργυρᾶς ἀνατεθῆναι καὶ βωμῶν ἰδρυθῆναι. . . . καὶ ἐς τὸ θέατρον χρυσῆν εἰκόνα τῆς Φαυστίνης ἐπὶ δίφρου ἀεὶ, δσάκις γ' ἂν ἐκεῖνος θεωρῆ, ἐσφέρεσθαι τε καὶ ἐν τῇ προεδρίᾳ ἐξ ἧς ζωσκα ἐθεάτο τίθεσθαι καὶ περὶ αὐτῆν τὰς γυναῖκας τὰς δυνάμει προεχούσας συγκαθίζεσθαι,² ὅτε τοιαῦτα ἐζήτει ὁ αὐτοκράτωρ καὶ τοιαῦτα ἐψήφισεν ἡ βουλή, πῶς τότε, ἔνα τοῦλάχιστον μετριάσωσι τὸ πένθος του, δὲν τὸν διεφώτισαν οἱ φίλοι; Σημειωτέον δ' ὅτι εἶχε κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους ἀνακτῆται ἡ βουλή τὸ πρότερον αὐτῆς ἀξίωμα καὶ ὅτι τὰ ῥηθέντα τεκμήρια τῆς πρὸς τὴν Φαυστίαν στοργῆς προήρχοντο ἐξ ἐκείνου τοῦ ἀνδρός, ὅστις τότε ἀπηχθάνετο τὸ ψεῦδος, ὥστε ὁ Ἀδριανὸς τὸν ἐκάλει ὄχι Verum ἀλλὰ Verissimum. Προσθετέον δὲ καὶ τοῦτο ἔτι, ὅτι ναὶ μὲν ὁ Μάρκος, ὡς διακρήθη λέγει ὁ Δίων³ καὶ ἐν τοῖς *Εἰς ἑαυτὸν* πολλαχοῦ διαφαίνεται, αὐτὸς οὔτε ἐκὼν οὔτ' ἄκων ἐπλημμέλει τὰ δὲ τῶν ἄλλων ἀμαρτήματα οὔτε ἐπολυπραγμύνει οὔτε ἐκόλαζεν, ἀλλ' ὅμως ὡς ὁ αὐτὸς Δίων⁴ μαρτυρεῖ, καὶ οὐ προσηγοίτως ἀλλ' ἐξ ἀρετῆς πάντα ἔπραττε. Παράδειγμα δ' εἶναι ὁ ἀδελφὸς Οὐῆρος, πρὸς ὃν ζῶντα μὲν ἐφάνη ἐπιεικῆς, ἀλλ' οὐ θανόντος δὲν ἀπέκρυψεν ὁ Μάρκος τὴν ἀλήθειαν περὶ τῆς ἐκείνου διαγωγῆς.⁵ Ἄλλα παραδείγματα τῆς εἰλικρινείας τοῦ Μάρκου εἶναι καὶ τὰ ἐξῆς, ὅτι τὸν Ἀδριανόν, πρὸς ὃν ἦτο τόσο εὐγνώμων οὐδαμῶς ἀναφέρει ἐν τῇ κλητῇ ἐκείνῃ παρὰ τὴν ὄχθη τοῦ Γρανουῦ ἀπροσευχῆ του καὶ τοῦτο βέβαιον διότι ὁ ἰδιωτικὸς τοῦ Ἀδριανοῦ χαρακτήρ δὲν τῷ εἶχεν ἀφήσει ἀγαθὰς ἀναμνήσεις, ὅτι ἂν καὶ εὐχαριστῆ τοὺς θεοὺς⁶ ὅτι δὲν ἐγεννήθησαν εἰς αὐτὸν παιδία ἀφυῆ μηδὲ κατὰ

1 Ἐν β. Ἀντων. φιλοσ. 26.

2 Δίων Κάσ. 71, 30 καὶ 31 Πρβλ. Καπιτωλῖνον 6. Ἀντ. φιλοσ. 26.

3 71, 34. 4 αὐτόθι. 5 Ἰδ. Καπιτωλῖν. 6. Ἀντ. φιλοσ. 15 καὶ 20. Σημειωτέον δ' ὅτι ὁ ἀδελφὸς περὶ οὗ γίνεται λόγος ἐν τοῖς εἰς ἑαυτὸν 1, 17 δὲν εἶναι ὁ Οὐῆρος, ἀλλ' ὁ γαμβρὸς του Κλαύδιος Σευῆρος Πρβλ. καὶ 1, 14. 6 Εἰς ἑαυτὸν 1, 17.

τὸ σωματίον διάστροφα, ἀλλ' ὅμως πολλαχοῦ τοῦ βιβλίου διορθῶ τις τὴν ἀνησυχίαν, ἣν ἠσθάνετο διὰ τὴν μέλλουσαν διαγωγὴν τοῦ υἱοῦ του Κομμόδου.¹ Ἀφηγεῖται ὁ Δίων ὁ Κάσσιος,² ὅτι ὁ Μάρκος δὲν ἀπέθανεν ὑπὸ νόσου, ἀλλ' ὑπὸ τῶν ἰατρῶν τῷ Κομμόδῳ χαριζομένων καὶ ὅτι οὐδὲν ἤπτον παρακκατέθετο τὸν υἱὸν του τοῖς στρατιώταις, οὐ γὰρ ἠθελε δοκεῖν ὑπ' αὐτοῦ θηήσκειν. Ἀλλὰ πρῶτον μὲν τὸ κηκούργημα τοῦτο τοῦ Κομμόδου δὲν εἶναι βέβαιον, ἀλλὰ καὶ βέβαιον ἂν ἦτο, ἡ σύστασις, ἣν πρὸς τοὺς στρατιώτας ἔκαμεν ὁ Μάρκος οὐδαμῶς θὰ ἦτο τεκμήριον κατὰ τῆς εἰλικρινείας αὐτοῦ, ἣν ἐνταῦθα ὑποστηρίζομεν. Ὁ Σεπτίμιος Σεῦηρος, ὅστις βεβαίως δὲν εἶχε τοῦ Μάρκου τὴν ἀγαθότητα καὶ ὅστις ἴσα ἴσα ἠτιάζτο τὸν Μάρκον διότι δὲν εἶχεν ἐλευθερώσει τὸν κόσμον ἀπὸ τοῦ Κομμόδου, ἐκήρυξε διάδοχον αὐτοῦ ἐν τῇ ἀρχῇ τὸν ἀντάξιον τοῦ Κομμόδου Καρρακάλαν τῇ ἐπαύριον σχεδὸν τῆς ἡμέρας ἐκείνης, καθ' ἣν οὗτος εἶχεν ἐπιχειρήσει νὰ τὸν φανεύσῃ.

B'.

Κατὰ τοῦτον μὲν λοιπὸν τὸν τρόπον κρίνει ὁ Ρενάν τοὺς περὶ τῆς Φαυστίνης γράψαντας ἱστορικούς καὶ συγκρίνει πρὸς τὰ ὑπ' αὐτῶν λεγόμενα τὰς ἄλλας τῆς ἀρχαιότητος μαρτυρίας, ἔπειτα δὲ ἐρχόμενος ἐπ' αὐτὰ τὰ πράγματα πειράται μετὰ πλείστης εὐστοχίας ν' ἀποδείξῃ ὅπως ἀστηρίκτους τὰς πρὸς τὴν αὐτοκράτειραν ἐκείνην γενομένας κατηγορίας. Δι' ὀλίγων θέλομεν καὶ εἰς τοῦτο τὸ μέρος ἐνδιαιτῆσαι.

Ἡ βαρυτέρα κατηγορία πασῶν εἶναι ὅτι ἡ Φαυστίνα ἐγένετο συνενοχος τοῦ Αὐιδίου Κασσίου. Ἡ κατηγορία αὕτη εἶναι καθαρὰ συκοφαντία. Καὶ ἂν ὑποτεθῇ ὅτι καὶ πᾶσα ἡ λύπη τοῦ Μάρκου ἐπὶ τῷ θανάτῳ τῆς γυναικὸς του καὶ πᾶσαι αἱ τιμαὶ αἱ ὑπὸ τῆς συγκλήτου ἀπονεμηθεῖσαι τῇ μνήμῃ αὐτῆς ἦσαν ὑποκρισία καὶ κολακεία, ἀπερ, ὡς εἶδομεν ἀνωτέρω, ἀπίθανα, πρέπει τοῦλάχιστον ἡ δὴθεν ἐκείνη συνενοχὴ νὰ μὴ ἀναιρῆται ὑπὸ ρητῶν γεγονότων καὶ μαρτυριῶν. Ἀλλ' ἐνταῦθα τί ἔχομεν; Ἡ Φαυστίνα, μᾶς λέγουσι, εὐλόγησα ἐγγὺς τὸ τέλος τοῦ ἀνδρός της ἐμπνέει τῷ Αὐιδίῳ Κασσίῳ τὸ ἀνταρτικὸν ἐκεῖνο σχέδιον, ὑποσχομένη αὐτῷ νὰ γείνη σύζυγός του. Ἀλλ' ὁ Αὐίδιος ἦτο ἔγγαμος, εἶχεν υἱούς, ἐν δὲ τῷ ἀγῶνι ἐκείνῳ τῷ στασιαστικῷ σὺν τῷ Αὐιδίῳ ἐξετέθησαν καὶ ἡ σύζυγος καὶ τὰ τέκνα του καὶ ὁ γαμβρός του.² Ἀλλ' ἔστω καὶ τοῦτο· τί γίνεται ἡ ὑπόθεσις περὶ συνενοχίας τῆς Φαυστίνης ἂν ἀποδειχθῇ ὅτι ὁ Αὐίδιος Κάσσιος πρὸ χρόνου μακροῦ ἐσχεδιάζεε τὴν ἀνταρσίαν του καὶ ὅτι ἡ ἀνακήρυξις αὐτοῦ ὡς αὐτοκράτορος ἐν Ἀντιοχείᾳ ἦτο ἡ πραγματοποίησης

¹ Ἰδ. π. χ. Εἰς ἐξυτὸν, 11, 17. ² 71, 33 καὶ 34. ³ Ἰδ. Καπιτωλ. β. Ἀντ. φιλοσ. 28. ² Δίων Κάσ. 71, 27. Καπιτωλ. β. Ἀντ. φιλοσ. 26 Βουλκάτ. Αἰίδ. 9, 10, 13, 14.

σχεδίου ἐσκεμμένου καὶ ἤδη ὀριμασμένου ἀπὸ πολλοῦ χρόνου; Καὶ ὅμως οὕτως ἔχει τὸ πρᾶγμα καὶ ἀρκεῖ νὰ ἀναγνώσῃ τις τὸν Βουλκάτιον Γαλλικανὸν παραθέτοντα ἐπιστολάς κατὰ τῆς γνησιότητος τῶν ὁποίων οὐδεὶς ποτε ἠγέρθη διαταγῆς, ἵνα πεισθῇ.¹ Τὸν Αὐίδιον δὲν παρέσυρεν ἡ Φαυστίνα, δὲν ἦτο ἀνθρώπος νὰ παρασυρῆ ὁ Αὐίδιος. Τὸ ἴδιον αὐτοῦ πνεῦμα τὸν ὠδήγησεν εἰς τὸ τόλμημα ἐκεῖνο, ἡ ὑπάρχουσα παρὰ τισι τάξεις τῶν τότε ἀνθρώπων ἀντιπολίτευσις κατὰ τῆς κυβερνήσεως τοῦ Μάρκου, αὐτῇ ἢ πρὸς αὐτονομίαν τάσις τῆς Ἀντιοχείας ὡς τινος πρωτεύουσας τῆς ὅλης Ἀνατολῆς.

Ἐπάρχουσι παρὰ τῷ Βουλκάτιῳ πλὴν τῶν μνημονευθεισῶν καὶ τέσσαρες ἄλλαι, δύο τοῦ Μάρκου καὶ δύο τῆς Φαυστίνης, αἵτινες, ἂν εἶναι γνήσιαι, ἀπαλλάττουσι πάσης ὑπονοίας τὴν αὐτοκράτειραν,¹ ἀλλ' ὁ Tillemont πρῶτος ὑπέδειξεν ὅτι ὑπάρχουσι λόγοι, δι' οὓς πρέπει νὰ θεωρηθῶσι νόθαι αἱ ἐπιστολαὶ ἐκεῖναι,² ἔπειτα δὲ ὁ πολὺς Borghesi ὑπεστήριξε θερμότερον καὶ σοφώτερον τοῦ Tillemont τὴν ἀπόφασιν. Καὶ ὁ μὲν Tillemont ἐστηρίχθη εἰς τὸ ὅτι αἱ ἐπιστολαὶ ἐκεῖναι δὲν συμφωνοῦσι κατὰ τοὺς ὅρους τοῦ τόπου κυρίως πρὸς τὰ ἄλλοθεν γνωστὰ, διότι μάλιστα αἱ ἐπιστολαὶ προὑποθέτουσι ὅτι ἦτο ὅτε ἔγραφεν ὁ Μάρκος παρὰ τὴν Ῥώμην, ἐνῶ ὁ αὐτοκράτωρ ἦτο τότε ἀλλαχοῦ, ὁ δὲ Borghesi μὲ τὴν συνήθη αὐτοῦ εὐρυτάτην πολυμαθειαν ἠθέλησε ν' ἀποδείξῃ ὅτι καὶ περὶ τοὺς ὅρους τοῦ χρόνου σφάλλονται αἱ ἐπιστολαί. Καὶ μέχρι μὲν τινος ἐφαίνετο λελυμένον τὸ ζήτημα καὶ ἡ νοθεὶα τῶν ἐπιστολῶν πασιφανῶς ἀποδεδειγμένη, ἀλλ' ὁ Waddington ἀνεκάλυψε βραδύτερον ἐν τῷ Ὁρᾶν πέντε μνημειώδεις ἐπιγραφὰς τῶν χρόνων, καθ' οὓς διώκει ὁ Αὐίδιος καὶ καθ' ἃς ἀποδεικνύεται ὅτι ἡ ἀνταρσία τοῦ Αὐιδίου ἐγένετο πιθανώτατα ὄχι ὡς ὑπετίθετο τῷ 175, ἀλλὰ τῷ 172, δι' ἧς χρονολογίας αἴρονται οἱ λόγοι οὓς προέβαλλεν ὁ Borghesi πρὸς ὑποστήριξιν τῆς νοθείας τῶν ἐπιστολῶν.³

Ἀλλὰ καὶ ἐσωτερικὰ τεκμήρια μαρτυροῦσι τὸ γνήσιον τῶν ἐπιστολῶν. Διότι ἂν ὑποθέσωμεν ὅτι δὲν εἶναι γνήσιαι καὶ ὅτι συνερράφησαν μόνον καὶ μόνον ἵνα δικαιολογηθῇ ἡ Φαυστίνα, εἶναι φανερόν ὅτι ὁ ποιήσας αὐτὰς θὰ ἐφρόντιζε νὰ ἦναι κατὰ τοὺς ὅρους τοῦ τόπου καὶ τοῦ χρόνου σύμφωνος ἴσα ἴσα πρὸς τὰ ἄλλοθεν γνωστὰ, θὰ ἀπέφευγε νὰ παρεμβάλλῃ ἱστορικὰς ἀνακριθείας βαρυτάτας, κατὰ τὴν γνώμην τῶν μὴ δεχομένων τὸ γνήσιον τῶν ἐπιστολῶν. Καὶ βεβαίως μὲν αἱ ἐπιστολαὶ ἐκεῖναι δὲν ἐπλά-

¹ Βουλκάτ. 6. Αἰίδ. 1, 2, 44.

² Βουλκάτ. 6. Αἰίδ. 9, 10, 11. (2) Hist. des Emp. τόμ. 2 σμ. 19 περὶ τῆς βασιλείας τοῦ Μάρκου. ³ Oeuvres complètes, τόμ. 5 σελ. 434 καὶ ἐξ. 4 Αὐτόθι σελ. 437—438 σμ. Ἐχομεν οὕτω τὴν ἀκολουθίαν τῶν γεγονότων ὡς ἐξῆς: Κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ 169 θάνατος τοῦ Δευκίου Οὐήρου. — Κατὰ τὰ τέλη τοῦ 169 ἡ Δουκίλλα νυμφεύεται τὸν Πομπηϊανόν. — 172 Ἀνταρσία τοῦ Αὐιδίου, θάνατος τῆς Φαυστίνης. — 173 ἡ Παδύλλα νυμφεύεται τὸν Κλ. Σεῦηρον, ὑπατεία Πομπηϊανῶν καὶ Κλ. Σεῦηρου.

σθησαν — αν υποθεθῆ ὅτι δὲν εἶναι γνήσιαί — ζώσῃς ἔτι τῆς Φαυστίνης, ἀλλὰ πολὺ ὀλιγώτερον δύναται τις νὰ δεχθῆ ὅτι ἐπλάσθησαν μετὰ τὸν θάνατόν της. Διότι ἐλάχιστος παρήλθε χρόνος μεταξύ τῆς ἀνταρσίας τοῦ Αὐιδίου καὶ τοῦ θανάτου τῆς αὐτοκρατείας, αἱ δὲ κατ' ἐκείνης ὑπόνοιαι ἠγέρθησαν μόνον μετὰ τὸν θάνατόν της, εἶναι δὲ γνωστὸν ὅτι ἡ μνήμη τῆς αὐτοκρατείας δὲν εἶχεν ὑπερκασιπιάς. Προσθετέον δ' ὅτι ὁ Βουλκάτιος διέσωσε καὶ τὴν πρὸς τὴν σύγλητον ἐπιστολὴν τοῦ Μάρκου, ἣς τὸ γνήσιον οὐδαμῶς προσβάλλεται· καὶ ὅμως ἡ ἐπιστολὴ αὕτη περιέχει ὡς πρὸς τὸν Πομπηϊανὸν πληροφορίαν τινὰ ὅπως συναδούσαν πρὸς τὰς νοθευομένας ἐπιστολάς, τοῦτο δὲ μάλιστα ἀναγκάζει τὸν Borghesi νὰ προσφύγῃ εἰς ὑποθέσεις, αἵτινες εἶναι ὅπως παραδόξοι.¹ Ὡς πρὸς τὸν Tillemont, νομίζομεν ὅτι ὁ εὐσυνείδητος ἐκεῖνος ἱστορικὸς ἐπλανήθη ἕνεκα τῆς πολλῆς αὐτοῦ πρὸς τὰ κείμενα τῶν ἱστορικῶν πίστεως, ἅτινα εἶναι διὰ τοὺς χρόνους, περὶ ὧν ὁ λόγος, ὅπως ἀτελῆ, ὡς καὶ ἀνωτέρω ἐδηλώσαμεν, ἐναχοῦ δὲ καὶ ἀνακριβῆ. Οὐδὲν δὲ κωλύει νὰ δεχθῶμεν ὅτι ὁ Μάρκος ἐπανῆλθεν εἰς τὴν Ἰταλίαν εὐθὺς ἀφοῦ ἔμαθε τὴν ἀνταρσίαν τοῦ Αὐιδίου καὶ ὅτι ἐκεῖθεν ἀπῆλθεν εἰς τὴν Ἀνατολήν, ὡς λέγουσιν οἱ ἱστορικοὶ, ἀλλως δὲν ἐξηγεῖται πῶς συμπρέλαθε καὶ τὴν Φαυστίναν, ἥτις εὐρίσκετο ἐν Ῥώμῃ.² Δεχόμεθα λοιπὸν ὡς γνήσιαι τὰς τέσσαρας ἐκείνας ἐπιστολάς, καὶ χαίρομεν ὅτι καὶ ὁ πολὺς Borghesi βραδύτερον ἀπεφάνθη ὀλιγώτερον αὐστηρῶς περὶ αὐτῶν.³ Ἀλλ' ἂν ἦναι γνήσιαί αἱ ἐπιστολαὶ ἐκεῖναι πᾶσα κατὰ τῆς συζύγου τοῦ Μάρκου ὑπόνοιαι λαμπρῶς καταπίπτει.

Ἐπιστεῦθη ὡσαύτως ὅτι ἐφαρμάκευσε τὸν Οὐῆρον ἢ Φαυστίναν,⁴ ἀλλ' ἡ κατηγορία αὕτη εἶναι ὅπως βέβαια καὶ σαλεύουσα, διότι πρῶτον μὲν ὁ Οὐῆρος δὲν ἀπέθανε φαρμακευθεὶς, ἀλλ' ἀπόπληκτος ἐν Ἀλτίμφ, ἔπειτα δὲ ἄλλοι μὲν λέγουσιν ὅτι ἡ Φαυστίναν τὸν ἐφαρμάκευσε διὰ νὰ καλύψῃ δῆθεν τὰς πρὸς αὐτὸν σχέσεις της, ἄλλοι διότι ἐζήλευε τὴν Φαβίαν, ἄλλοι διὰ νὰ σώσῃ τὴν ζωὴν τοῦ Μάρκου, ἣν ἐπεβουλεύετο ὁ Οὐῆρος. Οὕτω λοιπὸν ἡ συκοφαντία, ὡς συνήθως συμβαίνει, φωρᾶται καὶ ἐνταῦθα ἀσυμφωνοῦσα πρὸς ἑαυτὴν, διότι ἡ Φαυστίναν, ἣν πρὸ ὀλίγου εἶδομεν συνομνύουσαν κατὰ τοῦ ἀνδρός της, φαρμακεύει τώρα τὸν Οὐῆρον ἵνα σώσῃ τὸν ἀνδρα της. Ὁ θάνατος τοῦ Οὐῆρου εἶχεν ἐγείρει μυρίας ὑποψίας λίαν παραδόξους,⁵ διότι ἡ Ῥώμη ἔπασχε τότε ἐξ ἐσχάτης τῶν ἡθῶν παραλυσίας καὶ πᾶσαι αἱ διαδόσεις ἐγένοντο πιστευταὶ καὶ τόσον μᾶλλον πιστευταί, ὅσον πλειότερον εἶχον χάρακτῆρα μυστηριώδη καὶ κακουργηματικόν. Δὲν ἐπίστευον οἱ ἐν Ῥώμῃ τότε ζῶντες ὅτι εἶναι δυνατὸν νὰ ὑπάρχῃ ὑπὸ τὸν ἥλιον τιμία γυνὴ οὐδὲ νὰ ἀποθάνῃ ὑπὸ φυσικοῦ θανάτου ἀνὴρ κατέχων ὑψηλὴν ἐν τῇ πολιτείᾳ θέσιν.

¹ Βουλκάτ. 6. Αἰ. δ. 12. ² Borghesi ἐν θ. ἀνωτ. σελ. 440 κ. ἐξ. ³ Τοῦτο δέχεται καὶ ὁ Des Vergers, Essai sur Marc-Aurèle σ. 100. ⁴ Ἐν τῇ σημειώσει περὶ τῶν ὑπάντων τοῦ ἔτους 926 ἐν τοῖς Ἰτατικαῖς χρονικοῖς. ⁵ Καπιτωλ. β. Οὐῆρ. 10.

Περὶ δὲ τῆς ἀκολασίας τῆς Φαυστίνης δὲν δυναμέθα πολλὰ νὰ εἰπωμεν διότι καὶ τὸ πρᾶγμα αὐτὸ εἶναι φυσικὰ μετὰ τόσους μάλιστα αἰῶνας δυσεξέλεγκτον. Ἐκεῖνο τὸ λόγιον, τὸ ὁποῖον εἶπε δῆθεν ὁ Μάρκος ὅτι ἀποπέμψῃ τὴν γυναῖκα πρέπει καὶ τὴν προῖκα, δηλαδὴ τὴν αὐτοκρατορίαν, νὰ ἀποδώσῃ, εἶναι προφανῶς ψευδέστατον, διότι οὔτε πρὸς τὸν χαρκτῆρα τοῦ αὐτοκράτορος ἐκεῖνου συμφωνεῖ, οὔτε πρὸς τὴν ἀλήθειαν· τὴν αὐτοκρατορίαν δὲν ἔλαβεν ὁ Μάρκος διότι ἐνυμφεύθη τὴν Φαυστίναν, ἀλλὰ διότι ἐκρίθη ἄξιος νὰ βασιλεύσῃ καὶ ἐξελέχθη ἐλευθέρως ὑπὸ τοῦ Ἀδριανοῦ· τὸ δὲ λόγιον ἐκεῖνο ἐπενοήθη ὑπὸ τινος τῶν εὐφυῶν καὶ ἐκυκλοφορήσεν ἐν Ῥώμῃ ἕως οὔ, ὅπως καὶ τόσα ἄλλα, εὔρε τόπον καὶ ἐν τῇ ἱστορίᾳ. Ἀλλ' οὔτε καὶ τὸ ἄλλο τὸ λεγόμενον ἔχει τινὰ σημασίαν, ὅτι δηλαδὴ ὑποκριτῆς τις ἐν τῇ θεάτρῳ διαρρήδην ἔκαμεν ὑβριστικὸν ὑπαινιγμὸν εἰς τὴν αὐτοκρατείαν. Δυνατὸν νὰ συνέβῃ τὸ πρᾶγμα, διότι οἱ εἰς τὰ θεάτρα φοιτῶντες δὲν ἠγάπων τὸν Μάρκον Αὐρήλιον, διότι ὁ Μάρκος εἶχε περισεύει τοὺς τῶν μονομάχων ἀγῶνας κατὰ τρόπον, ὅστις πάντως δὲν εὐχαρίστει τοὺς θιασώτας τῶν θεαμάτων ἐκεῖνων, εἶχε διατάξει οὕτω πως τὰ πράγματα, ὥστε νὰ μὴ εἶναι τόσον εὐκόλος τῶν διαμαχομένων ὁ θάνατος, ἐκέλευσε νὰ θέτωσι προσκεφάλαια ὑπὸ τοὺς σχοινοβάτας, νὰ γίνονται οἱ ἀγῶνες δι' ἀκοντίων ἢ ἄλλων ὅπλων ἐσφαιρωμένων, ἐφοῖτα δ' αὐτὸς εἰς τὸ θεάτρον ὅσον ἦτο δυνατὸν σπανιώτερον καὶ ὅταν ἦτο παρῶν προσποιεῖτο ὅτι ἀνεγίνωσκεν ἢ ὑπέγραφε δημόσια ἔγγραφα ἢ ὅτι ἄλλο τι ὅμοιον πρὸς ταῦτα ἔπραττε χωρὶς οὐδὲ ὅπως νὰ προσέχη ὁ ἀγαθὸς αὐτοκράτωρ εἰς τοῦ ὄχλου τὰ περιγελάσματα. Εἶναι λοιπὸν εὐνόητον ὅτι δυνατὸν νὰ ἐλέχθησαν ἐκεῖνα τὰ ὑβριστικὰ λόγια, τοῦτο ὅμως οὐδεμίαν δύναται νὰ ἔχη σημασίαν, ἀφοῦ, ὡς εἶδομεν, ὁ λεγόμενος κάσμος τῶν θεατρῶν δυσμενῶς διέκειτο πρὸς τε τὸν Μάρκον καὶ τοὺς περὶ τὸν Μάρκον. Καὶ τὸ λεχθὲν δὲ ὅτι δῆθεν ὁ Κόμμοδος δὲν ἦτο τοῦ Μάρκου υἱός, ἀλλὰ τινος μονομάχου, εὐεξήγητον εἶναι πόθεν προῆλθεν. Οἱ ἄνθρωποι δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ πεισθῶσιν ὅτι τὸ τέρας ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον εἶχεν ἐξευτελίσει τὴν αὐτοκρατορικὴν πορφύραν μέχρι τοῦ νὰ καταβῆ καὶ νὰ ἀγωνισθῇ εἰς τὸν κίρκον, ἦτο τέκνον τοῦ Μάρκου Αὐρηλίου· εἶναι υἱὸς μονομάχου, ἔλεγον, ἐπιστεῦθη δὲ καὶ διεδόθη ἡ φήμη αὕτη, ὥστε ἐπὶ τέλους ὠρίσθη ἕκ τινος δῆθεν ὁμοιότητος καὶ τινος μονομάχου ἦτο υἱός.² Καὶ ὅμως πάντα τὰ μνημεῖα μαρτυροῦσιν ὅτι καὶ ὁ Κόμμοδος καὶ ὁ δίδυμος αὐτοῦ ἀδελφὸς Ἄνιος Οὐῆρος ὁμοίχζον πρὸς τὸν Μάρκον Αὐρήλιον καὶ ἐπικυροῦσι κατὰ τοῦτο τὰ λεγόμενα τοῦ Φρόντωνος.³

Ἄλλ' οὐδεμίαν ὅπως ἔδωκεν ἄρα ἡ Φαυστίναν ἀφορμὴν εἰς τὸ νὰ γεν-

¹ Καπιτωλ. 6. Ἄνωτ. φιλοσ. 4,11,12,15,23.

² Λαμπρῖδ. 6. Κομμῶδ. 1,2,8,12,13, 18,19.

³ N. des Vergers, Essai sur Marc-Aurèle, σελ. 74. 75.

νηθῶσι περὶ αὐτὴν αἱ κακοφημίαι ἐκεῖναι καὶ πάντα τὰ περὶ αὐτῆς διὰ τῶν αἰώνων διαδοθέντα διεδόθησαν εἰκῆ καὶ ἄνευ τινὸς λόγου; Καὶ τοῦτο εἶναι ἀπίθανον. Οἱ φίλοι τοῦ ἀνδρός της διέκειντο δυσμενῶς πρὸς αὐτὴν, διότι ἐκεῖνη κληρονομήσασα τὴν γνωστὴν δὲ ἐκείνην ἀλαζονείαν τὴν συμφορῆν εἰς τὰ παλαιὰ τῆς Ῥώμης ἀριστοκρατικὰ γένη πολλάκις θὰ ἐδείχθη πικρὰ καὶ ἀκατάδεκτος πρὸς τοὺς περὶ τὸν Μάρκον φιλοσόφους, ὧν ἡ τε ἄλλη τοῦ ἠθους αὐστηρότης καὶ μοναχικὴ σχεδὸν περιβολὴ ἦσαν ἀσυμβίβαστα πρὸς τὴν ὑπερηφάνειαν καὶ τὴν κοσμικὴν ματαιότητά της αὐτοκρατείας. Inde irae, ἐκεῖ πρέπει νὰ ζητηθῆ ἡ πρώτη ἀρχὴ τοῦ λαυθάνοντος ἐκείνου ἀνταγωνισμοῦ, ὅστις ἀναντιρρήτως θὰ ὑφίστατο μεταξὺ τῆς Φαυστινῆς καὶ τῶν σεμνῶν φίλων τοῦ Μάρκου καὶ ὅστις κατέληξεν ὅπου κατέληξεν. Ὁ Μάρκος ἦτο λιτὸς κατὰ τὴν δίκαιαν καὶ πόρρω τῆς πλουσιᾶκῆς διαγωγῆς, ὡς ὁ ἴδιος ὁμολογεῖ,¹ ἦτο σχεδὸν δημοκρατικὸς, ἀπέβλεπε μόνον εἰς τὴν προσωπικὴν ἀξίαν καὶ ἰκανότητα καὶ περὶ οὐδενὸς ἐποιεῖτο τὴν εὐγένειαν τὴν οἰκογενειακὴν, δι' ἧς μάλιστα καὶ ψέγει αὐτὸν ὁ Αὐίδιος,² ταῦτα δ' ἦσαν ἀσυμβίβαστα πρὸς τὸν χαρακτῆρα τῆς Φαυστινῆς, γυναικὸς νέας, ὑπερηφάνου, ὠραιοτάτης καὶ ἰδιοτρόπου, ἣτις διὰ τοῦτο ἐμίσει τοὺς εὐνοουμένους τοῦ συζύγου αὐτῆς, οἵτινες πάλιν ἐξεδικοῦντο τὴν αὐτοκράτειραν μεγαθύνοντες τὴν ἐλαφρότητα καὶ τὰς ἀδυναμίας της.³ "Ὅσοι δ' ἐξ αὐτῶν ἔγραψαν ἱστορίαν παρέδωκαν τὴν Φαυστινῆν εἰς τοὺς μεταγενεστέρους οἴαν αὐτοὶ ἠθελον, ἡ δὲ ἀρίστη μνήμη, ἣν κατέλιπε θνήσκων ὁ Μάρκος ἔβλαψεν οὐκ ὀλίγον τὴν μνήμην τῆς ἑαυτοῦ γυναικὸς. Ἐπειδὴ δ' ὁ Αὐίδιος Κάσσιος ἦτο καὶ αὐτὸς δυσμενὴς πρὸς ἐκείνους, οἵτινες δὲν ἦσαν ἀρεστοὶ εἰς τὴν Φαυστινῆν, διὰ τοῦτο καὶ τοῦ Αὐιδίου τὸ ὄνομα περιῆλθεν εἰς ἡμᾶς συνηνωμένον πρὸς τὸ τῆς Φαυστινῆς ἐν τῇ αὐτῇ διαβολῇ.⁴

Σ. Κ. Σακελλαρόπουλος

ΦΥΣΙΚΗ ΚΑΤ' ΟΙΚΟΝ

ΑΚΟΥΣΤΙΚΗ

Ἦχος. — Ἦχητικὰ κύματα. — Διάδοσις αὐτῶν. — Ἦχώ — Ὑψος ἤχου. — Ἐγχορδα ὄργανα. — Ἦχητικαὶ εἰκόνες τοῦ Chladni.

Ὅταν κρούσωμεν χορδὴν μουσικοῦ τινὸς ὄργάνου παράγεται ἡχός τις, συγχρόνως δὲ βλέπομεν ὅτι ἡ κρουσθεῖσα χορδὴ δονεῖται. Ἡ δονουμένη χορδὴ θέτει τὸν περὶ αὐτὴν ἀέρα εἰς κυματώδη κίνησιν, ὡς λίθος ῥιπτό-

¹ Εἰς ἐκὺτὸν 1, 3 πρβλ. καὶ 1, 11.

² Βουλκιάτ. 6. Αἰδ. 14. Πρβλ. Καπιτωλ. 6. Ἄντων. φιλοσ. 20.

³ Ὁ αὐτὸς αὐτόθι 29. Ἴδ. καὶ Εἰς ἐκὺτὸν 1, 17, καὶ 10, 27. Αἰδ. Βίκτωρ Καίσ. 16, πρβλ. Καπιτωλ. αὐτόθι 29.

⁴ Βουλκιάτ. 6. Αἰδ. 1, 14.

μενος ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας ἠρεμοῦντος ὕδατος θέτει αὐτὴν εἰς κυματώδη κίνησιν, ἡ μόνη διαφορὰ εἶναι ὅτι τὰ ὑπὸ τῆς πτώσεως τοῦ λίθου ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας τοῦ ὕδατος παραγόμενα κύματα σχηματίζουσι κύκλους, ὧν κέντρον εἶναι τὸ σημεῖον τῆς ἐπιφανείας τοῦ ὕδατος, ἐφ' οὗ κατέπεσεν ὁ λίθος, ἡ δὲ δονουμένη χορδὴ παράγει κύματα ἐν τῷ ἀέρι σχηματίζοντα σφαιρικὰς ἐπιφανείας, ὧν κέντρον εἶναι ἡ χορδὴ αὕτη, τοῦτέστιν οἱ ἐν λόγῳ κυματισμοὶ τοῦ ἀέρος διαδίδονται καθ' ἀπάσας τὰς διευθύνσεις. Τὰ κύματα ταῦτα τοῦ ἀέρος τὰ καλούμενα ἠχητικὰ κύματα φθάνοντα εἰς τὸ ἡμέτερον οὖς καθιστῶσιν ἡμῖν αἰσθητὸν τὸν ἦχον.

Πᾶν σῶμα ἐκπέμπον οἰονδήποτε ἦχον παράγει αὐτὸν κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον τιθέμενον δηλαδὴ εἰς παλμικὴν κίνησιν, ἣτις παράγει ἠχητικὰ κύματα ἐν τῷ ἀέρι.

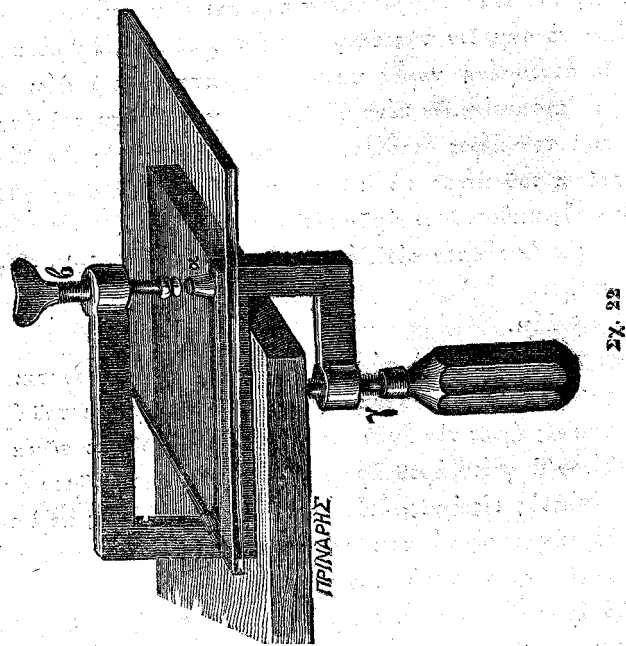
Ὁ ἀήρ λοιπὸν εἶναι τὸ σύνηθες μέσον, δι' οὗ διαδίδονται τὰ πρὸς τοῦ ἠχοῦντος σώματος παραγόμενα ἠχητικὰ κύματα μέχρι τοῦ ἡμετέρου ὠτός καθιστῶντα εἰς ἡμᾶς τὸν ἦχον αἰσθητόν. Ἄν ἠχοῦν τι σῶμα ἐγκλείσωμεν ἐντὸς υελίνου ἀγγείου, ἀφοῦ ἀρηρέθη ὁ ἀήρ, παρατηροῦμεν ὅτι ὁ ἦχος δὲν γίνεται αἰσθητός εἰς ἡμᾶς, διότι μὴ ὑπάρχοντος ἀέρος περὶ τὸ δονούμενον σῶμα, οὐδ' ἠχητικὰ κύματα παράγονται, ἅτινα νὰ καταστήσωσι, προσβάλλοντα τὸ οὖς, αἰσθητὸν τὸν ἦχον.

Ἄλλ' ὁ ἦχος δὲν διαδίδεται μόνον διὰ τοῦ ἀέρος διαδίδεται καὶ διὰ τῶν ὑγρῶν καὶ στερεῶν σωμάτων, μάλιστα δὲ ἐντελέστερον, παραγομένων καὶ ἐν αὐτοῖς διὰ τῶν παλμικῶν κινήσεων τοῦ ἠχοῦντος σώματος ἠχητικῶν κυμάτων.

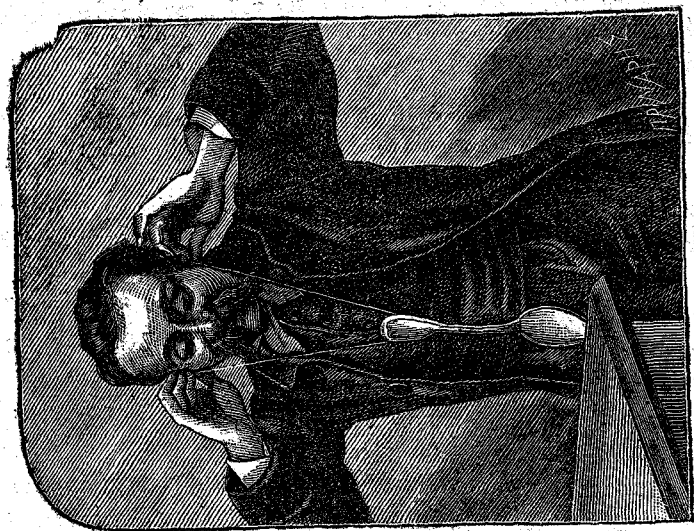
Τὴν διὰ τῶν στερεῶν σωμάτων διάδοσιν τοῦ ἤχου ἀποδεικνύει τὸ ὑπὸ τῆς εἰκότος 21 παριστώμενον πείραμα. Ὅπως ἐκτελέσωμεν αὐτὸ λαμβάνομεν κοχλιάριον ἀργυροῦν, ἡ ἐξ ἄλλου τινος εὐήχου μεταλλοῦ κατασκευασμένον, καὶ δένομεν αὐτὸ ὡς παριστᾷ ἡ εἰκὼν 21 διὰ νήματος, εἰσάγομεν δὲ τὰς ἄκρας τοῦ νήματος τούτου ἐντὸς τῶν ἀκουστικῶν πόρων, ἔπειτα δὲ διὰ μικρᾶς κινήσεως κατορθόνομεν ὥστε τὸ κοχλιάριον νὰ κτυπᾷ εἰς τὰς ἄκρας τραπέζης τινός· ὁ γενόμενος αἰσθητὸς ἦχος εἶναι τόσον ἰσχυρὸς ὡς ἂν παρήγετο ἐκ τῆς κρούσεως μεγάλων ἐκκλησιαστικῶν κωδῶνων.

Ἐπὶ τῆς ἀρχῆς τῆς εὐκόλου διαδόσεως τοῦ ἤχου διὰ τῶν στερεῶν σωμάτων στηρίζεται ὄργανόν τι δι' οὗ δύνανται νὰ γείνη συνδυασμοὶ εἰς ἀπόστασιν τινὰ διὰ φωνῆς χθιμαλῆς, ἣτις ἄνευ τῆς μεσολαθήσεως τοῦ ὄργάνου τούτου δὲν θὰ ἦτο ἀκουστῆ μεταξὺ τῶν συνομιλούντων προσώπων. Τὸ ὄργανον τοῦτο, τοῦ ὁποίου ἡ κατασκευὴ εἶναι εὐκολοτάτη, συστάται ἐκ δύο κυλίνδρων ἐκ λευκοσιδήρου (τενεκέ) πάχους ἴσου πρὸς τὸ κοινὸν κυλίνδρου λαμπτήρος καὶ ὕψους 10 περίπου ἑκατοστῶν τοῦ μέτρου, εἰς τὸν πυθμένα ἀμφοτέρων τῶν κυλίνδρων κολλῶμεν δίσκους ἐκ χονδροῦ χάρτου τὰ δὲ κέντρα τῶν δίσκων τούτων συνδέομεν πρὸς ἄλληλα διὰ λεπτοῦ σχοι-

νίου μήκους 15 έως 20 μέτρων και κρατούμεν τούς κυλίνδρους εις απόστα-
σιν τοιαύτην ὥστε, τὸ ἐνόον αὐτοὺς σχαινίον νὰ ἦναι τεταμένον. Ἄν ὁ

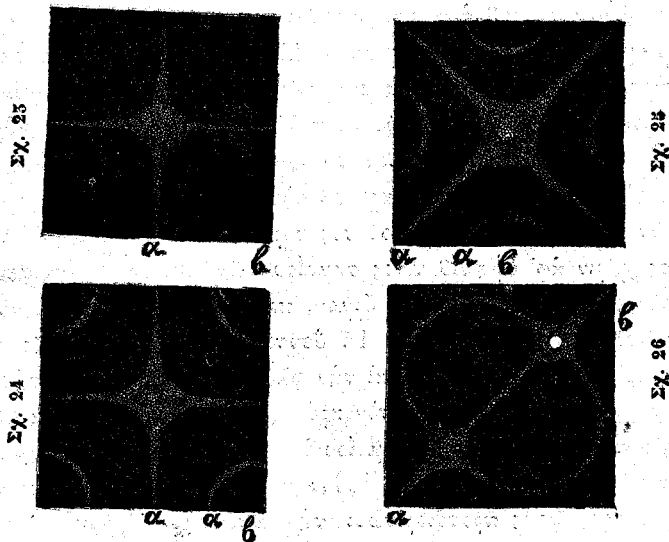

ἕτερος τῶν συνομιλούντων ὁμιλήσῃ ἐντὸς τοῦ ἑνὸς κυλίνδρου ἡ φωνὴ τοῦ
γίνεται ἀκουστὴ εἰς τὸν ἕτερον ἔχοντα τὸν δεύτερον κύλινδρον προσηρμο-
σμένον εἰς τὸ οὖς αὐτοῦ.

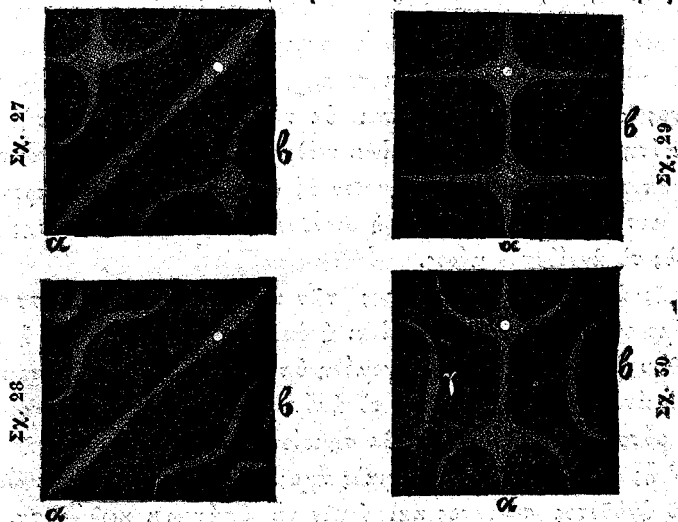

Ἐπιπλέον, ὅτι δὲ καὶ διὰ τῶν ὑγρῶν μεταδίδεται ὁ ἦχος δύναται νὰ πεισθῇ τις

κατὰ τὴν ἐποχὴν μάλιστα ταύτην τῶν λουτρῶν βυθίζων τὴν κεφαλὴν
ἐντὸς τοῦ ὕδατος ὅτε ἦχος παραγόμενος ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας τοῦ ὕδατος ἢ
ἐντὸς αὐτοῦ γίνεται εὐκρινέστατα αἰσθητός.

Τὰ ἠχητικὰ κύματα ἢ ὁ ἦχος ἔχουσιν ἀνάγκην χρονικοῦ τινος διαστή-
ματος ὅπως μεταδοθῶσιν ἀπὸ τινος σημείου εἰς ἕτερον. Οὕτω π. χ. παρα-
τηροῦμεν ὅτι, ὅταν μακρὰν ἀφ' ἡμῶν συμβαίνει ἐκπυροκρότησις πυροβό-
λου ὄπλου,

κατὰ τὴν στιγμὴν τῆς ἐκπυροκρότησεως πρὸ τοῦ ἀκούσασθαι τὸν κρότον αὐτῆς.
Ὁ ἦχος διατρέχει συνήθως ἐν τῷ ἀέρι 340 μέτρα κατὰ δεύτερον λεπτόν.
Ἄν λοιπὸν τὸ ἐκπυροκροτοῦν πυροβόλον κεῖται εἰς ἀπίσταν 340 ἢ

680 μέτρων θ' ἀκούσωμεν τὸν κρότον τῆς ἐκπυροσροτήσεως 1 ἢ 2 δευτερόλεπτα, ἀφ' οὗ εἶδομεν τὴν ἐξ αὐτῆς παραγομένην λάμψιν καὶ τὸν καπνόν. Ἀντιστρόφως δυνάμεθα νὰ προσδιορίσωμεν τὴν ἀπόστασιν, ἥτις μᾶς διαχωρίζει ἀπὸ τοῦ ἐκπυροσροτοῦντος πυροβόλου ἐκ τοῦ παρερχομένου χρόνου μεταξὺ τῆς στιγμῆς, καθ' ἣν βλέπομεν τὸν καπνόν ἢ τὴν φλόγα τῆς ἐκπυροσροτήσεως καὶ τῆς στιγμῆς, καθ' ἣν ἀκούομεν τὸν κρότον αὐτῆς. Πρὸς τοῦτο πρέπει ἀπλῶς νὰ πολλαπλασιάσωμεν τὸν ἀριθμὸν τῶν δευτερολέπτων, ὅστις προῆλθε μεταξὺ τῶν δύο τούτων χρονικῶν σημείων ἐπὶ 340, τὸ δὲ γινόμενον θὰ παριστᾷ τὸν ἀριθμὸν τῶν μέτρων τῆς μεταξὺ ἡμῶν καὶ τοῦ ἐκπυροσροτοῦντος πυροβόλου ἀποστάσεως. Ἐν παραδείγματι χάριν ἀφ' ὑψηλοῦ τινος σημείου τῶν Ἀθηνῶν βλέπομεν πλοῖον πυροβολοῦν ἐντὸς τοῦ φαληρικοῦ ὄρου, παρατηρήσωμεν δὲ μετὰ τὸ ὠρολόγιον ἀνὰ χεῖρας ὅτι παρερχονται 15 δευτερόλεπτα μεταξὺ τῆς στιγμῆς, καθ' ἣν βλέπομεν τὸν καπνόν καὶ τὴν φλόγα τῆς ἐκπυροσροτήσεως καὶ τῆς στιγμῆς, καθ' ἣν ἀκούομεν τὸν κρότον αὐτῆς συμπεραίνομεν, ὅτι τὸ πυροβολοῦν πλοῖον ἀπέχει τοῦ σημείου ἐφ' οὗ ἰστάμεθα δεκαπεντάκις 340 μέτρα ἢτοι 5100 μέτρα. Τὴν μέθοδον ταύτην μεταχειρίζονται συνήθως ἐν καιρῷ μάχης ὅπως προσδιορίσωσι τὴν ἀπόστασιν ἐχθρικής πυροβολοστοιχίας.

Ἐν τὰ ἡχητικὰ κύματα ἀπκντήσωσι κατὰ τὴν διάδοσιν αὐτῶν σώματι καλῶν τὴν πρὸδόν των ὡς π. χ. τὴν ἐπιφάνειαν τοίχου, ἀλλάζουσι διεύθυνσιν, ἡγουν ἀντανακλῶνται, ἀπαρλλάκτως ὡς ἡ σφαῖρα τοῦ σφαιριστηρίου ἀλλάζει διεύθυνσιν ὅταν προσκρούσῃ εἰς τὰς πλευρὰς αὐτοῦ. Ἡ διεύθυνσις τὴν ὁποῖαν λαμβάνουσι τὰ ἡχητικὰ κύματα μετὰ τὴν ἐπὶ τοῦ κωλύματος πρόσκρουσιν ἐξαρτᾶται ἐκ τῆς διεύθυνσεως ὑπὸ τὴν ὁποῖαν γίνεται αὕτη. Ἐν ἡ διεύθυνσις εἶναι κάθετος ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας τοῦ κωλύματος ἐπιστρέφουσι πρὸς τὸ σημεῖον ἐξ οὗ προῆλθον, ἀν δὲ προσπέσωσι πλαγίως μετὰ τὴν ἀντανάκλασιν ἢ διεύθυνσις αὐτῶν εἶναι ἐπίσης πλαγία ἀλλὰ πρὸς τὸ ἀντίθετον μέρος.

Ἐπὶ τῆς ἀντανάκλασεως ταύτης τῶν ἡχητικῶν κυμάτων στηρίζεται τὸ φαινόμενον τῆς ἠχοῦς. Ἡχὸ εἶναι ἡ ἐπανάληψις τῆς φωνῆς ἢ οἰουδήποτε ἄλλου ἡχοῦ ἢ κρότου παραγομένη ὑπὸ τῶν ἐξ ἀντανάκλασεως ἡχητικῶν κυμάτων, προσβαλλόντων τὸ ἡμέτερον οὖς· τότε νομίζομεν ὅτι ὁ δεύτερος οὗτος ἡχος προέρχεται ἐκ σημείου κειμένου ὀπισθεν τῆς ἐπιφανείας, ἐφ' ἧς ἀντανακλᾶται ὁ ἀρχικὸς ἡχος. Πολλὰκις συμβαίνει ὥστε μεταξὺ τοῦ ἡχοῦντος σώματος καὶ ἡμῶν νὰ ὑπάρχωσι κωλύματα, οὕτως ὥστε νὰ μὴ ἴναι ἀκουστός ἡμῖν ἀπ' εὐθείας ὁ ἡχος, ἀλλὰ νὰ φθάνωσιν εἰς τὸ οὖς ἡμῶν τὰ ἡχητικὰ κύματα ἀφοῦ ἀντανάκλασθῶσιν ἐπὶ ἐπιφανείας τινὸς, τότε δὲ νομίζομεν ὅτι τὸ ἡχοῦν σῶμα εὑρίσκεται κατὰ διεύθυνσιν ὅπως ἄλλοιαν τῆς ἀληθοῦς.

Ἐν Ἀθήναις ὑπάρχει σημεῖον ὅπου δύναται τις κάλλιστα νὰ παρατηρήσῃ τὸ φαινόμενον τῆς ἠχοῦς. Το σημεῖον τοῦτο εὑρίσκεται ἐπὶ τῆς πλατείας τοῦ Πανεπιστημίου. Ἐὰν ἰστάμενοι ἐπὶ τῆς πλατείας τοῦ Πανεπιστημίου εἰς τὴν προέκτασιν τῆς ὁδοῦ Κοραῆ ἦτοι τῆς φερουσῆς πρὸς τὸ ὑπουργεῖον τῶν Οἰκονομικῶν καὶ ἐστραμμένοι πρὸς τοῦτο ἐκφωνήσωμεν δυνατὰ λέξιν τινὰ ἢ βραχεῖαν φράσιν ἀκούομεν ταύτην ἐπαναλαμβάνομένην οἶονεἰ ὑπ' ἀνθρώπου εὑρισκομένου ἐν τῷ κήπῳ τοῦ ὑπουργείου τῶν οἰκονομικῶν, διότι τὰ ἡχητικὰ κύματα ἀντανακλῶνται ἐπὶ τῆς προσόψεως αὐτοῦ καὶ ἐπιστρέφουσι πρὸς τὸ σημεῖον τῆς ἀναχωρήσεώς των. Ἡ ἐκφωνουμένη λέξις ἢ φράσις δύναται νὰ περιέχῃ μέχρις ὅσῳ συλλαβῶν αἰτινες ἐπαναλαμβάνονται εὐκρινέστατα. Τὰ πειράματα ταῦτα πρέπει νὰ γίνωνται τὴν νύκτα ὅτε οἱ ποικίλοι θόρυβοι τῆς ἡμέρας δὲν παρακωλύουσι τὴν ἐπιτυχίαν αὐτῶν.

Ἐκάστη τῶν χορδῶν τοῦ τετραχορδου (violino), τῆς βραβίτου (violoncello), τοῦ κλειδοκυμβάλου ἢ οἰουδήποτε ἄλλου ἐγγόρδου ὄργάνου παράγει ἤχον διάφορον· αἱ λεπτότεροι χορδαί, αἰτινες δονοῦνται ταχύτερον, παράγουσιν ὀξύτερον ἢ ὑψηλότερον, αἱ δὲ παχύτεροι, αἰτινες δονοῦνται βραδύτερον παράγουσι βραδύτερον ἤχον. Ἐν γένει ἡ διαφορὰ τοῦ ὕψους τοῦ ἤχου προέρχεται ἐκ τῆς διαφόρου ταχύτητος μεθ' ἧς δονεῖται τὸ ἡχοῦν σῶμα· ὅταν αἱ δονήσεις εἶναι ταχύτεροι ὁ ἡχος εἶναι ὀξύτερος, ὅταν βραδύτεροι βαρύτερος.

Δυνάμεθα νὰ παραγάγωμεν ἤχους διαφόρου ὕψους διὰ ποτηρίων ἐκ τῶν στηριζομένων ἐπὶ ποδὸς ὑελίνου, πληροῦντες ταῦτα κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον ὕδατος καὶ κρούοντες αὐτὰ διὰ μικρᾶς ῥάβδου. Τὸ ποτήριον τὸ περιέχον τὸ ὀλιγώτερον ὕδωρ ἢ κενὸν ὕδατος θὰ παραγάγῃ τὸν βαρύτερον ἤχον, τὸ δὲ πληρέστερον τὸν ὀξύτερον. Δι' ἐπτὰ τοιούτων ποτηρίων περιεχόντων διάφορον ποσὸν ὕδατος δυνάμεθα νὰ παραγάγωμεν τοὺς ἐπτὰ ἤχους τῆς μουσικῆς κλίμακος, μεταβάλλοντες τὸ ἐν αὐτοῖς ποσὸν τοῦ ὕδατος καὶ νὰ παίζωμεν δι' αὐτῶν καὶ μικρὰ μουσικὰ τεμάχια.

Τὸ τετραχορδον καὶ ἡ βραβίτου ἔχουσιν ἀνὰ τέσσαρας χορδὰς παραγούσας τέσσαρας διαφόρους ἤχους. Πιέζοντες ὁμως τὰς χορδὰς αὐτὰς διὰ τῶν δακτύλων καὶ βραχύνοντες οὕτω τὸ ἐλευθέρως δονούμενον μέρος αὐτῶν δυνάμεθα νὰ παραγάγωμεν καὶ ἑτέρους ἤχους ἐφ' ἐκάστης τῶν χορδῶν ὀξύτερος τῶν ἀρχικῶν ἤχων αὐτῆς, διότι ἡ διὰ τῆς πίεσεως τοῦ δακτύλου βραχυνθεῖσα χορδὴ δονεῖται ταχύτερον.

Ἐκτὸς ὁμως τῶν ἤχων τούτων τῶν παραγομένων διὰ τῆς πίεσεως τῆς χορδῆς διὰ τοῦ δακτύλου, παράγονται καὶ ἕτεροι ἤχοι προσομοιάζοντες τῷ ἤχῳ τοῦ πλαγιαίου καὶ διὰ τοῦτο ὀνομαζόμενοι ἰταλιστὶ flautini γαλλιστὶ δὲ sons flutés. Οἱ ἤχοι οὗτοι παράγονται διὰ τῆς ἀπλῆς προσψύσεως τῆς χορδῆς εἰς ὠρισμένα αὐτῆς σημεία. Ὅταν σύρωμεν ἐπὶ τῆς χορδῆς τὰ

τοξάριον ἀφοῦ τεθῆ ἀπλῶς ὁ δάκτυλος εἰς τὸ μέσον αὐτῆς δὲν δονεῖται πλέον ἀλόκληρος ὡς μίξ χορδῆ, ἀλλὰ δονεῖται ὡς ἂν συνέκειτο ἐκ δύο τεμαχίων χωριζομένων ὑπὸ τοῦ δακτύλου, ὃ δὲ περχόμενος ἦχος εἶναι ἢ ὀγδόη (octave) τοῦ ἀρχικοῦ ἤχου τῆς χορδῆς. Ἐπίσης ὅταν στηρίξωμεν τὸν δάκτυλον εἰς τὸ $\frac{1}{4}$ τοῦ μήκους τῆς χορδῆς ἀπὸ τοῦ ἄκρου αὐτῆς ἢ χορδῆ δονεῖται ὡς ἂν συνέκειτο ἐκ τεσσάρων τεμαχίων. Τοῦτο δυνάμεθα ν' ἀποδείξωμεν διὰ τοῦ ἐξῆς πειράματος· θέτομεν τὸν δάκτυλον ἐπὶ τοῦ $\frac{1}{4}$ τῆς χορδῆς εἰς δύο δὲ ἕτερα σημεῖα αὐτῆς δύο μικρὰ τεμάχια χάρτου γωνιαδῶς κεκαμμένου οὕτω Λ , καὶ κρούομεν τὴν χορδὴν διὰ τοῦ τοξάριου· τὰ τεμάχια τοῦ χάρτου θ' ἀναπηδήσωσιν ἕνεκα τῶν δονήσεων τῆς χορδῆς καὶ θὰ καταπέσωσιν ἀπ' αὐτῆς. Ἄν ὅμως τὰ τεμάχια ταῦτα τοῦ χάρτου τεθῶσιν ἀκριβῶς εἰς τὸ μέσον τῆς χορδῆς καὶ εἰς τὰ $\frac{3}{4}$ τοῦ μήκους αὐτῆς μένουσιν ἀκίνητα καὶ μετὰ τὴν κρούσιν τῆς χορδῆς, τοῦτο ἀποδεικνύει, ὅτι τὰ σημεῖα, ἐφ' ὧν κεῖνται νῦν τὰ τεμάχια τοῦ χάρτου μένουσιν ἀκίνητα καὶ ὅτι δονοῦνται ἰδιαίτερος τὰ μεταξὺ τῶν σημείων τούτων τμήματα τῆς χορδῆς ἀπραλλάκτως ὡς ἂν εἴχομεν ἀντὶ μιᾶς τεσσαρᾶς χορδᾶς.

Ἄν ἐν τῷ ὄργανῳ τῷ παριστωμένῳ ὑπὸ τῆς εἰκόνας 22 τὸ ὁποῖον στηρίζομεν ἐπὶ τραπέζης διὰ τοῦ κοιλίου σφίξωμεν ὡς δεικνύει ἢ αὐτὴ εἰκὼν διὰ τοῦ κοιλίου β πλάκα ὑελίνην μεταξὺ αὐτοῦ καὶ τῆς ἐξερχούσης εἰς τὰ ἄκρα τῶν ὁποίων θέτομεν ἀνὰ ἓν τεμάχιον φελλοῦ καὶ μετὰ ταῦτα σύρομεν ἐπὶ τῆς κόψεως τῆς ὑελίνης πλακῆς τοξάριον τετραχόρδου ἢ βραβίτου παράγεται ἡχὸς τις. Ἄν ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας τῆς ὑελίνης πλακῆς σκορπίσωμεν λεπτὴν ἄμμον καὶ ἔπειτα σύρομεν τὸ τοξάριον κατὰ τὸ ἄκρον β (σχῆμα 23) τῆς κόψεως αὐτῆς ἐν ᾧ κραιοῦμεν τὸν δάκτυλον εἰς τὸ σημεῖον α παρατηροῦμεν ὅτι παράγεται ἡχος ὀξύτερος τοῦ πρώτου καὶ ἢ ἄμμος διατίθεται ἐπὶ τῆς πλακῆς ὡς παριστᾷ ἢ εἰκὼν 23. Τοῦτο δεικνύει ὅτι τὰ σημεῖα τῆς πλακῆς ἐφ' ἧς συνεκεντρώθη ἢ ἄμμος καὶ ἄτινα σχηματίζουσι δύο πρὸς ἀλλήλας καθετοὺς γραμμὰς ἔμειναν ἀκίνητα, ἢ δὲ πλάξ δονεῖται διηρημένη εἰς τέσσαρα μέρη ὑπὸ τῶν δύο καθετῶν γραμμῶν. Ἄν ἀντὶ νὰ σύρωμεν τὸ τοξάριον εἰς τὸ σημεῖον β τῆς πλακῆς κραιοῦντες τὸν δάκτυλον εἰς τὸ σημεῖον α σύρωμεν τὸ τοξάριον εἰς τὸ σημεῖον α κραιοῦντες τὸν δάκτυλον εἰς τὸ σημεῖον β σχηματίζονται ὑπὸ τῆς ἄμμου δύο διαγώνιοι τῆς τετραγώνου πλακῆς. Τὰ ἐν ταῖς εἰκόσι 24, 25 σχήματα λαμβάνει ἢ ἐπὶ τῆς πλακῆς ἄμμος ἂν σύρωμεν τὸ τοξάριον εἰς τὰ σημεῖα β, τῆς πλακῆς καὶ στηρίξωμεν δύο δάκτυλα τῆς ἑτέρας χειρὸς εἰς τὰ σημεῖα α α.

Κατὰ πάσας τὰς προηγουμένας περιπτώσεις ἢ ὑελίνη πλάξ ἦτο συνεσφιγμένη διὰ τοῦ κοιλίου κατὰ τὸ κέντρον αὐτῆς. Κατὰ τὰς ἀκολούθους περιπτώσεις, καθ' ἃς ἢ ἐπὶ τῆς πλακῆς ἄμμος λαμβάνει τὰ σχήματα τὰ ὑπὸ τῶν εἰκόνων 26—30 παριστάμενα, ἢ ὑελίνη πλάξ συσφιγγεται κατὰ

τὰ σημεῖα τὰ διακρινόμενα διὰ τοῦ μικροῦ λευκοῦ κύκλου, τὸ τοξάριον σύρεται ἐπὶ τῶν σημείων τῆς κόψεως τῆς πλακῆς τῶν διακρινομένων διὰ τῶν στοιχείων β οἱ δὲ δάκτυλοι στηρίζονται ἐπὶ τῶν σημείων τῶν φερόντων στοιχείων α. Ἴνα παραχθῆ τὸ σχῆμα τῆς ἄμμου τὸ παριστάμενον ὑπὸ τῆς εἰκόνας... ἀνάγκη νὰ στηριχθῆ εἰς δάκτυλος καὶ ἐπὶ τοῦ σημείου γ.

Τὸ ὄργανον τὸ παριστάμενον ὑπὸ τῆς εἰκόνας 22 καὶ δι' οὗ στηρίζεται ἢ πλάξ δύναται ν' ἀπλοποιηθῆ καὶ νὰ καταστῆ οὕτως ἢ κατασκευῆ αὐτοῦ εὐκολωτέρα, περιοριζόμενον μόνον εἰς τοὺς τρεῖς ἀνωτέρους ξυλίλους βραχίονας τοὺς ἔχοντας σχῆμα \square ὀκατώτερος τῶν βραχίονων τούτων στερεοῦται δι' ἡλῶν ἐπὶ τινος ξυλίνης τραπέζης. Ἄντὶ τοῦ ὄργανου τούτου δύναται τις νὰ μεταχειρισθῆ πρὸς στήριξιν τῆς πλακῆς τὰ ἐν πολλαῖς οἰκίαις ὑπάρχοντα πιεστήρια πρὸς τύπωσιν ἀντιτύπων ἐπιστολῶν· πρὸς τοῦτο τὴν πιεζομένην ὑελίνην πλάκα μεταξὺ τῶν δύο πλακῶν τοῦ πιεστήριου θέτοντες ἀνωθεν καὶ κάτωθεν τῆς ὑελίνης πλακῆς εἰς τὸ σημεῖον εἰς τὸ ὁποῖον θὰ συσφιγγθῆ ἀνὰ ἓν τεμάχιον φελλοῦ. Ἄντὶ τῆς ὑελίνης πλακῆς δύναται τις νὰ μεταχειρισθῆ μεταλλίνην πλάκα ἢ καὶ λεπτὴν ξυλίνην σκινίδα. Καθ' ἐκάστην τῶν ὑπὸ τῶν εἰκόνων παρισταμένων περιπτώσεων ἢ πλάξ παράγει ἕτερον ἦχον. Τὰ πειράματα ταῦτα δυνάμεθα νὰ ποιήσωμεν μεταχειριζόμενοι κυκλικὰς ἀντὶ τετραγώνων πλακῶν καὶ μεταβάλλοντες ὅτε μὲν τὸ σημεῖον τῆς συσφιγξέως ἢ τὸ σημεῖον τῆς κόψεως εἰς τὸ ὁποῖον θὰ σύρωμεν τὸ τοξάριον ἢ τὰ σημεῖα εἰς ἃ στηρίζομεν τοὺς δακτύλους προσπαθοῦντες δὲ νὰ ἐκλέγωμεν τοιαυτοτρόπως ἕκαστον τῶν σημείων τούτων ὥστε νὰ παράγεται ἡχος διὰ τοῦ τοξάριου. Τὰ σχήματα τὰ ὁποῖα ἐν τοῖς πειράμασι τούτοις λαμβάνει ὁ ἐπὶ τῶν πλακῶν ἄμμος ὀνομάζονται ἡχητικαὶ εἰκόνας τοῦ Chladni ὅστις πρῶτος παρήγαγεν αὐτάς.

E. A.

ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΑ

ΠΕΙΡΑΙΚΑΙ ΑΡΧΑΙΟΤΗΤΕΣ

α' Ὁ ἐκ τῶν Ἄλῶν παῖς

Πρὸ μνηῶν ἤδη δύο ὑπάρχει ἐν τῇ συλλογῇ Πειραιῶς μικρὸν μέρος μείζονος συμπλέγματος, ἰκανῶς καλὸν διὰ τε τὴν ἐργασίαν, τὴν ἐπιτυχῆ ἐκφρασίν, τὸν ὅλον σχηματισμὸν καὶ τὴν ἀναλογίαν καὶ ἀκρίβειαν τῆς τελῆς παραστάσεως καὶ τῶν κατὰ μέρος. Εἶνε ἔργον, οὐ πρῶτον μὲν ἀτρόπος τῆς ἐργασίας, μάλιστα ἐν τῇ ἀπὸ τοῦ ἱματισμοῦ εἰς τὸ σῶμα μεταβάσει, ἔπειτα ἢ ἐν τῇ θαλάσῃ ἀβλαβῆς διατήρησις, ἐκ πρώτης ὄψεως πικρῶν ὑπονοίας περὶ τῆς προελεύσεως τοῖς πρώτοις ἰδοῦσιν. Ἐπιμελε-

στέρα ὅμως και ἀκριβεστέρα ἐξέτασις, ἀναδεικνύουσα αὐτὸ ὡς οὐχὶ αὐτοτελές ἀλλ' ἄλλου μείζονος ἔργου συμπλήρωμα, κατὰ τοῦτο τοῦλάχιστον ἀποβάλλει πᾶσαν ὑπόνοιαν ὡς πρὸς τοὺς χρόνους, μάλιστα ἐπὶ τῆς διατηρήσεως τοῦ ἔργου στηριζομένην, ἣν διατήρησιν ἀποδοτέον τὸ πλεῖστον εἰς τὴν φύσιν τοῦ λίθου, ἐξ οὗ τὸ ἔργον πεποιήται.

Εἶναι δηλ. ὁ παῖς (πίν. Ζ'), περὶ οὗ εὐθὺς τότε ἐν σημειώσει μικρᾶ ἀνέφερον τὰ κυριώτατα, ὁ ἀνευρεθεὶς κατὰ τὸν καθαρισμὸν τοῦ τμήματος τοῦ λιμένας, τοῦ πρὸς τὸν σιδηροδρομικὸν σταθμὸν, γνωστοῦ ὑπὸ τὸ ὄνομα «Βοῦρος» ἢ «Αἰμὴν» (ἐσφακμένως δ' ὑπὸ τὴν ὀνομασίαν τῆς Ζέας παρὰ τοῖς εὐκόλως τὰ πάντα ὀνομαζομένοισιν) ἢ και ὑπὸ τὴν παλαιὰν τῶν Ἄλῶν ὀνομασίαν.

Τὸ πολλὴν ἔχον τὴν χάριτα ἀγαλμάτιον τοῦτο παριστάει παῖδα ἀνακλιμένον ἐπὶ τῆς ἀριστερᾶς χειρὸς ἢ τοῦ ἀριστεροῦ πήχεως ἄλλου τινὸς προσώπου μὴ περιωθέντος, ἄδελον ἢ ἀνδρὸς ἢ γυναικὸς· ἐκ τῆς ἐργασίας ὅμως και κατασκευῆς τοῦ σωζομένου τῆς χειρὸς ταύτης μέρους τείνει τις νὰ πιστεύσῃ μᾶλλον τὸ πρῶτον. Ἡ κεφαλὴ τοῦ παιδίου εἶναι ἐστραμμένη ἀριστερᾶ τῷ ὄρῳντι και ἄνω, ὡς προσβλέπουσα τὴν ὑποδοστᾶζουσαν αὐτὸ μορφήν. Κοσμεῖται δ' ἡ κεφαλὴ ὑπὸ πλουσίας κόμης, ἐπιμελῶς περὶ τὸ πρόσωπον διατεθειμένης και πρὸς τὰ ὄπισθεν εἰς καλοὺς βοστρύχους καταπιπτούσης, φαίνει δὲ λεπτὴ περίξ ἀναδεδεμένης, ὑφ' ἣν ὑπεισέρχονται πρὸς τὰ ἄνω και ὀπίσω στρεφόμενοι οἱ κατὰ τὸ μέτωπον βόστρυχοι.

Οἱ ὀφθαλμοὶ ζωηρότατα ἐξειργασμένοι εἰκονίζουσι λεπτὴν τινα τέρψιν και θυμηδίαν τοῦ παιδὸς ἐκ τῆς ὄψεως τοῦ πρὸ αὐτοῦ ὑποκειμένου· τὸ στόμα ὑπανοιγόμενον ἀφίνει νὰ διαφύγῃ λεπτοτάτη εὐχαριστήσεως ἔκφρασις, οἷα ἐπιχεῖται ἐπὶ τῆς ὄλης τοῦ παιδὸς μορφῆς. Ἐν γένει αἱ καμπύλαι τοῦ προσώπου δεικνύουσι πᾶσαι ζωὴν μετὰ τῆς ἀπαλότητος τῆς ἡλικίας ἀριστα ἐκδηλωμένης. Ἡ μόνη ἐπὶ τῆς κεφαλῆς βλάβη εἶναι ἡ μικρὰ κατ' ἄκρον τὴν ῥίνα ἀποτριβή.

Ὁ κορμὸς ὅλος κλίνει πρὸς τὰ ἀριστερὰ τοῦ ὄρῳντος ἀναπαυόμενος ἐπὶ τοῦ δεξιῦ μέρους τοῦ παιδὸς, φέρων ἐπιτυχέστατα διαγεγραμμένην εὐκαμψίαν και εὐλυγιστίαν και τὸ ἀπαλὸν τῶν κατὰ τοῦτο μελῶν. Τῶν ἄνω ἄκρων, ἀπὸ τοῦ βραχίονος ἀμφοτέρων, και ἐγγὺς τοῦ ὤμου ἀποκομμένων, τὸ μὲν δεξιὸν, φαίνεται, ὡς ἐκ τῆς φορᾶς αὐτοῦ, πρὸς τὴν φέρουσαν μορφήν διευθυνόμενον, πρὸς σῶμα δὲ τι κυλινδρικὸν τὸ ἕτερον, ἐγγὺς τοῦ ἀριστεροῦ ποδὸς κείμενον, ὃν δὲ πιθανῶς λείψανον κέρατος τῆς Ἀμαλθείας, ὡς τό τε ὅλον σχῆμα και ἡ μείωσις αὐτοῦ ἢ πρὸς τὰ κάτω δείκνυσι.

Τῶν κάτω ἄκρων, ἀμφοτέρων περιεκαλυμμένων ἀπὸ τῶν μηρῶν μέχρι τοῦ ταρσοῦ ὑπὸ ἱματίου πολυπτύχου ἐρριμμένου ἐπὶ τῶν μηρῶν αὐτῶν, ἀπὸ τοῦ δεξιῦ πρὸς τὸν ἀριστερόν, τὸ μὲν δεξιὸν ἀπὸ τοῦ γάνατος

και κάτω κάμπτεται πρὸς τὰ ὀπίσω, τὸ δὲ ἀριστερὸν ὀλίγον πλαγίως και πρὸ τοῦτου προβάλλει. Τῶν δ' ἄκρων ποδῶν ἐπὶ μὲν τοῦ πρὸς τὰ κάτω τείνοντος δεξιῦ εἶνε ἀποτετριμμένος ὁ μέγας και ὁ δεῦτερος δακτύλος, εἴτα δ' ἐν τῇ μετακομίσει ἀπεσπᾶσθη και μέρος τοῦ τρίτου σωζόμενον· ὁ δ' ἀριστερὸς ἄκρος ποδὸς εὐρέθῃ ἀποκεχωρισμένος ἀπὸ ἄκρου τοῦ μεταταρσίου, ἀποσπασθέντων και τῶν δακτύλων. Ἐπὶ τοῦ τόξου τοῦ μεταταρσίου τοῦ ποδὸς τοῦτου διατηρεῖται ἐξοχὴ τις μικρὰ, ἐκ τῶν ἀφιμένων ἐν τῇ κατασκευῇ λεπτῶν τινῶν μερῶν τῶν ἀγαλμάτων εἰς ὑποστήριξιν τούτων. Ἄδελον ὅμως ἐνταῦθα τί πρὸ τοῦ ποδὸς διήρχετο και πῶς διευθυνόμενον ἐπὶ τούτου ἐστηρίζετο.

Ὁ πήχυς τῆς χειρὸς, ἐφ' οὗ ὁ παῖς, ἀρκοῦντως ἰσχυρὸς, ὥστε νὰ δεχθῇ τις αὐτὸν μᾶλλον ὡς ἀνδρικόν, διασώζων κατὰ τὸ πρὸς τὰ ἀριστερὰ και τὸν ἀγκῶνα τέρμα αὐτοῦ μέρος τοῦ ἱματισμοῦ, ἀποκεκομμένου δὲ φέρων πάντας τοὺς τῆς ἄκρας χειρὸς δακτύλους, παρ' οὓς και ἐγγὺς τοῦ ἀριστεροῦ τοῦ παιδὸς μηροῦ στηρίζεται τὸ ἄνω σημειωθὲν ὡς λείψανον κέρατος τῆς Ἀμαλθείας κυλινδρικὸν σῶμα.

Εἰς τὸ αὐτὸ σύμπλεγμα ἀνήκουσι και πέντε τεμάχια ἐκ τοῦ ἱματίου κατὰ ταῦτὸ ἀνευρεθέντα και οὐχὶ τελείαν τὴν ἐξειργασίαν φέροντα.

Ὁ λίθος, ἐξ οὗ τὸ ἀγαλμάτιον, λευκόφαιος, εὐκόλως ἀποκοπτόμενος, ἔνεκα τῶν φλεβῶν τῶν ἀργυροχρόων ἃς φέρει και ὧν μία, ἡ κυριώτερη, διέρχεται κάτωθεν τοῦ ἀριστεροῦ μαστοῦ, διευθύνεται πρὸς τὸ ἀριστερὸν τῆς κοιλίας, κατέρχεται πρὸς τὸ αὐτὸ τοῦ ὑπογαστρίου και ἀπλοῦται ἐπὶ τῶν μηρῶν. Ἐκτὸς τῆς ἀποκοπῆς τῶν βραχιόνων και τῆς μικρᾶς ἀποτριβῆς τῆς ῥινὸς και τῆς ἐπὶ τῶν ποδῶν βλάβης, ἀποκεκομμένα τυγχάνουσι και τινες τῶν πτυχῶν κατὰ τὸν δεξιὸν πόδα, και τὸ αἰδοῖον ἰκανῶς ἀποτετριμμένον.

Τοιαύτη ἡ ὄλη τοῦ ἀγαλματίου παρὰστασις χάριτος οὐ σμικρᾶς ἀποπνεύουσα και ἔκφρασις και ζωὴν ἐνέχουσα και ἀκριβῶς τὴν παιδικὴν ἀποδίδουσα ἀφέλειαν. Δυσλόλος ὅμως ἐπὶ τούτου ὁ προσδιορισμὸς τῆς παραστάσεως, δυσχερὴς ἢ ἐρμηνεῖα ταύτης, ὡς ἐλλείποντος σημείου τινὸς ὠθοῦντος πρὸς τοῦτο. Ἀξία παρατηρήσεως ἐνταῦθα, μεθ' ὅλην τὴν ἀκριβείαν τοῦ λοιποῦ περιγράμματος και τὸ ἐπιμελὲς τῆς ἐργασίας ἢ ἀνακριβεία ἢ φαينوμένη ἐπὶ τῆς μεταβάσεως ἀπὸ τοῦ ἱματισμοῦ πρὸς τὸν σχηματισμὸν τοῦ σώματος τοῦ ἄλλου. Ἐκεῖ φαίνεται ὅπως συγκεχυμένη ἢ μεταβατικὴ γραμμὴ και οἶνει συνεχόμενον τῷ σώματι τὸ ἱμάτιον. Καταφανὲς δὲ τοῦτο ὑπάρχει μάλιστα ἐν τῇ ὄπισθεν κατὰ τὴν ὄσφην και ὑπὸ τοὺς γλουτοὺς καταπτώσει τοῦ ἱματίου. Κατ' ἐκείνο δὲ φαίνεται τὸ ἔργον ὡς δεόμενον τῆς τελευταίας ἐργασίας.

Τὸ μόνον ἀσφαλῶς ἐξαγόμενον ἐκ τῆς ὄλης ἐρεῦνης τῶν κατ' αὐτὸ εἶνε ὅτι δὲν διέμεινε μακρὸν ὑπὸ τὸ ὕδωρ χρόνον, (διότι ἐν και μόνον

ἕγνος τῆς ἐκεῖ ὑπάρξεώς του σώζει, ἄστρακον μικρὸν ἐπικολληθὲν ἐν τινε τῶν πτυχῶν τῶν κατὰ τὸν ἀριστερὸν πόδα) καὶ κατ' ἀκολουθίαν ὅτι πρὸ οὐ μακροῦ μετακομιζόμενον, τίς οἶδε πῶς, πῶθεν καὶ διατί, ἐρρίφθη ἐκεῖ καὶ περιεσώθη. Ἄλλ' ἐρρίφθη ὡς εἶχε τὸ ὄλον σύμπλεγμά ἢ μόνον τὸ ἀνευρεθὲν μέρος; Τὰ συνανευρεθέντα πέντε τεμάχια τοῦ ἱματίου μαρτυροῦσιν ὑπὲρ ταῦ πρώτου, δεικνύουσιν ὅτι καὶ τὸ ἄλλα μέρος ἐκεῖ ἐτάφη, ἂν ὅμως ὑπάρχη πλέον τι τοῦ λοιποῦ ἢ ἡρπάγη ἐκείθεν, ταῦτο ἀνάγκαι μόνῃ ἢ ἀκριβῆς τοῦ τόπου ἔρευνα νὰ δείξῃ.

β'. Εἰς πυραμιδοειδῆς λέθος.

Ὀλίγας μετὰ τὴν ἀνέλκυσιν τοῦ προσημειωθέντος ἀγαλματίου ἡμέρας ἀνέσυρον ἢ καθαριστικὴ τοῦ λιμένος μηχανὴ τεμάχιον λίθου σκληροτάτου μέλανος πυραμιδοειδοῦς, ὅμοιον πρὸς τὰ κατὰ τὸ στόμιον τοῦ λιμένος εὐρεθέντα προηγουμένως δέκα ἄλλα πλὴν ὀλίγω τι μεῖζον, μήκους 0, 93, πλάτους κατὰ μὲν τὰς δύο εὐρυτέρας πλευρὰς 0, 62, κατὰ δὲ τὰς στενωτέρας 0, 49. Τούτου μία τῶν ἐδρῶν ἐπιμελῶς εἰργασμένη αἰ δ' ἄλλα μόνον τὴν πρώτην ἐργασίαν ἐδέχθησαν. Ἀπὸ τῆς καλῶς ταύτης εἰργασμένης ἐδρας πρὸς τὴν ἀντίθετον ὑπάρχει ὀπὴ κυλινδρική μεῖζων τῶν δέκα προερευθεισῶν. Ἄνωθεν ἀπὸ τῆς εὐθῆ τετμημένης ἐπιφανείας δύο ὀπαὶ μικρὰ διήκουσι μέχρι τῶν ἄνω τοῦ κυλινδρικοῦ ἀναίγματος ἐν σχήματι Χ δισταυρούμεναι ὀλίγον πρὸ ταύτης. Αἱ ὀπαὶ αὗται εἶνε περιενδεδυμέναι ἔσωθεν μολύβδῳ ἐντὸς δ' ἀνευρέθη κόβις καὶ μικρὰ τεμάχια ξύλου κεκαυμένου. Τὸ ἄνοιγμα ἢ ἡ διάμετρος τῆς κυλινδρικής ὀπῆς τῆς ἀπὸ ἐδρας εἰς ἐδραν 0, 20, βαθμηδὸν ἐκατέρωθεν εἰς τὸ μέσον εἰς 0, 15 στενουμένη. Κατὰ δὲ τὴν ἄνω ἐπιφάνειαν πλάτος τῆς μὲν στενωτέρας πλευρᾶς εἶνε 0, 30 τῆς δὲ εὐρυτέρας 0, 44. Τὰ πυραμιδοειδῆ ταῦτα τεμάχια ὠνομάσθησαν ἄγκυραι· εἰς τί ὅμως ἀκριβῶς ἐχρησίμευον εἶνε δύσκολον νὰ δρῶσι, ἀφ' οὗ δὲν ἀνάγονται εἰς χρόνους καθ' οὓς δὲν ὑπῆρχον ἐν χρήσει σιδηραὶ τοιαῦται.

γ'. Δύο ἐνεπέγραφοι λέθοι.

1) Ἐν τῇ αὐλῇ τῆς οἰκίας τῆς χήρας Α. Φυτᾶλη ὑπάρχει λίθοςκυλινδρικοῦ σχήματος, χαμηλὸς, διαμέτρου 0,55 καὶ ὕψους 0,20, ἀποκεκομμένος τὸ ἡμισυ ἔως τοῦ ὕψους αὐτοῦ φέρων δὲ τέρμα πρὸς τὰ κάτω κυμάτιον μετὰ ταινίας. Ἐπὶ τοῦ σώματος τοῦ λίθου τούτου ὑπάρχει ἐπιγραφή γραμμασι ῥωμαϊκῶν χρόνων γεγραμμένη, διακεκομμένη ὑπὸ φθορᾶς πλὴν ἱκανῶς ἐνδεικτικῆ ὡς οὖσα μία τῶν ἐφηβικῶν καλουμένων ἢ δε :

[Φ]ΙΛΟΚ[ΡΑΤΗΣ]
ΜΙΚΑΛΙ[ΩΝ] ΟΥΦΛΥΕ[ΥΞ]
. ΑΡΙΣΤΟΥ ΕΙΤ[ΕΑ]ΙΟΣ
ΕΠΙΜ[Ε]ΝΗΣ [Α]ΛΕΞΑΝΔΡΟΥ ΛΕΥΚΟΝΟΕΥΞ
ΜΑ[Κ]ΡΩΝ [ΔΙΟ]ΝΥΞΟΔ[ΩΡ]ΟΥ ΕΙ[Ρ]ΙΧΕΥΞ
ΔΗ[ΜΗΤΡ]ΙΟΣ ΚΑΛΛΑΔΟΥ ΛΑΚΙΑΔΗΣ

ΠΑΙΔΟΤΡΙΒΟΥΝΤΟΣ ΑΚΕΞΙΔΟΣ ΕΚ ΚΟΛΩΝ[ΟΥ]

2) Ἐπὶ τεμαχίου λίθου σχήματος ὀρθογωνίου πρίσματος, οὗ αἱ μακρότεραι πλευραὶ φέρουσιν ἱκανὴν καμπυλότητα, μήκους 0,30, ὕψους 0,11 καὶ πάχους 0,05 εἰς δύο στίχους ἢ ἐξῆς ἐπιγραφῆ :

ΠΡΩΤΟΣ
ΔΑΥΝΙΟΣ

διὰ μεγάλων ῥωμαϊκῶν χαρακτήρων καθαρῶς ἀποτετυπωμένη, καὶ ἀνόθημα ἀπλοῦν οὖσα ἢ μάλλον εἰς ἀνάθημα ἀποβλέπουσα, ὡς ὅπως αὐτοτελής καὶ μὴ δεικνύουσα οἰκνότητε πρὸς ἕτερον σῶμα συνοχῆν, καθ' ὅσον πᾶσαι αἱ ὕψεις αὐτῆς καλῶς εἰσιν εἰργασμέναι, μάλιστα δὲ πατῶν ἢ τῆν ἐπιγραφὴν φέρουσα.

ΑΝΑΓΛΥΦΟΝ ΕΚ ΡΗΝΕΙΑΣ

Ἡ ἐν Πειραιεῖ συλλογὴ προσέθετο εἰς τὴν σειρὰν τῶν ἐπιτυμβίων λίθων ἐξ ὧν τὸ πλεῖστον ἀποτελεῖται μικρὰν ἀνάγλυφον στήλην ἐπιτυμβίαν (πίν. Η'), προσελθοῦσαν ἐξ ἀγορᾶς παρὰ τινος Ἀναστασίου Καμπανᾶ Μυκονίου, ὅστις, ὡς εἶπεν, εὔρεν αὐτὸ ἐν Ῥηνεῖα πρὸ πολλοῦ ξυλευόμενος. Ἡ ἐπιτυμβία αὕτη πλᾶξ ἔχει τι τὸ ἰδιόζον, οὐχὶ ὡς πρὸς τὴν τέχνην, διότι καὶ αὕτη καὶ τὰ γράμματα, ἅπερ φέρει, καὶ ὁ τύπος τῆς ἐπιγραφῆς δεικνύουσι σαφῶς ῥωμαϊκοὺς, καὶ δὴ καὶ τοὺς τελευταίους που χρόνους, ἀλλὰ διὰ τὸ σχῆμα αὐτῆς καὶ τὴν παράστασιν.

Εἶναι δηλ. τὸ ὄλον πλᾶξ σηκόμορφος μετ' ἀετώματος καὶ τῶν συνήθων κατὰ τὰ τρία ἀκρωτήρια ὀρθοκράμων, στενουμένη πρὸς τὰ ἄνω καὶ πολὺ πλατυτέρα πρὸς τὰ κάτω ὅπου εἰς κυμάτιον καὶ ταινίαν πλατεῖαν τερματίζεται. Ἐντὸς τοῦ ὑπὸ τὸ ἀέτωμα ἀδαθοῦς ἀποτελουμένου σηκοῦ, ἢ μάλλον ἐντὸς τοῦ πλαισίου καὶ κατὰ τὸ μέσον, ἵσταται παῖς χιτῶνα μόνον ποδήρη (μέχρι τῶν σφυρῶν καθικνούμενον) ἀναβεβλημένος, στηριζόμενος ἐπὶ τοῦ ἀριστεροῦ ποδὸς ὑποκάμπτων δὲ τὸν ἀριστερόν. Τὴν ἑτέραν τῶν χειρῶν, τὴν ἀριστεράν, τείνει πρὸς τὰ κάτω, σφάϊραν ταύτη ἔχων, διὰ δὲ τῆς ἑτέρας ἦν ἀνυψοῦ κρατεῖ ὑψηλὰ σταφυλὴν πρὸς ἣν ἀπὸ

ἀριστερῶν ἐρχόμενον πτηνὸν μεθ' ὀσμῆς διαβεβηκότας ἔχον τοὺς πόδας διευθύνεται μετὰ σφόδρα ἀνατεταμένον τοῦ λαίμοῦ. Ὁ παῖς φαίνεται ὡσεὶ παλίζων μετὰ τοῦ πτηνοῦ· οὐδεμία ὁμῶς ἔκφρασις ἐπὶ τοῦ προσώπου αὐτοῦ, οὐδεμία δεδικοιολογημένη κίνησις ἐπὶ τοῦ σώματος ὅπερ ἄλλως καλῶς ὀφειδῆπασε ὑπὸ τὸν χιτῶνα φαίνεται διαγεγραμμένον ἐν ὄλφ. Ὡς πρὸς τὸ κατὰ μέρος ὁμῶς οὐδεμία ἀκριβεία, οὐδεμία προσοχή.

Ἐν τῷ εὐρεῖ διαστήματι τῷ μεταξὺ τῆς κάτω γραμμῆς τοῦ πλακίστου τούτου καὶ τοῦ ἀπατεροματίζοντος κυματίου ὑπάρχει ἡ ἐπιγραφή ἢ δε, γράμμασι τῶν τελευταίων ῥωμαϊκῶν χρόνων :

Ζῶσα Θεοφράστου

Χρηστὲ Χαίρε

Τὸ ἀνάγλυφον καὶ τὸ περὶ αὐτὸ ἐμβάδον διατηρεῖ ἔτι ἔξη ἀνοικτοῦ κυανοῦ χρώματος δι' οὗ ἦτα ἐπιτεχρωσμένον. Κάτω δ' ἐπὶ τοῦ κυματίου καὶ ἐρυθροῦ.

Ἐν Πειραιεῖ, τῇ 15 Ἰουνίου 1884.

Ἰάκ. Χ. Δραγάτης.

ΕΙΔΗΣΕΙΣ

Ἡ περὶ τὴν ἐκκλησίαν τοῦ ἁγίου Ἐλευθερίου ἀνασκαφή, τὴν ὁποίαν ἀνηγγείλαμεν εἰς τὸ προηγούμενον ἡμῶν φυλλάδιον, ὅτι ἐξηκολούθησεν ἡ ἀρχαιολογικὴ ἐταιρεία, ἐπερατώθη τῇ 20 Ἰουνίου. Κατ' ἀρχὰς ἀνεσκάφη ὁ πρὸς ἀνατολὰς καὶ βορρᾶν τῆς ἐκκλησίας χώρος εἰς βάθος 2 μέτρων ὑπὸ τὴν βάσιν τοῦ ναοῦ, ἔπειτα δὲ ἠνοίχθη τάφρος βάθους 3 περίπου μέτρων κατὰ τὴν ἀκρὰν τῆς πλατείας τῆς Μητροπόλεως πρὸς τὴν ὁδὸν Πανδρόσου, ἐνθα κατὰ τὴν ἐγγύριον περὶ ἄσιν ἔκειτο ἡ ἐκκλησία τοῦ ἁγ. Γρηγορίου, ἥτις ὄντως ἀνευρέθη αὐτοῦ κειμένη. Τῆς ἐκκλησίας ταύτης ὁ Augustus Mommsen ἐν τῷ περὶ Χριστιανικῶν Ἀθηνῶν συγγράμματι αὐτοῦ μνημονεύει μόνον ἐκ τοῦ Κολμαρνικαοῦ τῶν Ἀθηνῶν πίνακος (ἴδε Aug. Mommsen Athenae Christianae σελ. 110, ἀριθ. 134 καὶ σελ. 13. 9.) ὥστε ἐκ τῆς ἀνασκαφῆς ταύτης ὠρίστη ἀκριβέστερον ἡ θέσις καὶ ἡ ἔκτασις τῆς ἐν λόγῳ ἐκκλησίας. Εὐρήματα ἐκ τῆς ἀνασκαφῆς ταύτης ἐκτὸς ἀρχιτεκτονικῶν τινῶν ἀσημάντων λειψάνων, χαλκῶν τινῶν Βυζαντιακῶν καὶ Ἑνετικῶν νομισμάτων καὶ ἐνὸς νεκρικοῦ ἐνεπιγράφου κιονίσκου τῶν κοινοτάτων φέροντος τὴν τρίστιχον ἐπιγραφὴν

ΜΑΛΘΑ[ΚΗ]
ΑΓΝΟΥ[ΞΙΑ]
ΘΕΟΞΕΝΟΥ

δὲν ἔχομεν ν' ἀναγγείλωμεν.

— Ἐν ταῖς ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν τοῦ ἐφόρου τῶν ἀρχαιοτήτων κ. Π. Καββαδίας ἐνεργουμέναις ἀνασκαφαῖς τῆς ἀρχαιολογικῆς ἐταιρείας ἐν Ἐπιδαύρῳ ἀνεσκάφη καὶ ἐκαθάρθη τὴ περὶ τὸ ἱερόν τοῦ Ἀσκληπιοῦ θέατρον. Τὸ θέατρον τοῦτο εἶναι τὸ μέγιστον καὶ σπουδαιότατον τῶν ἑλληνικῶν θεάτρων, διατηρεῖται δὲ καὶ ἐν καλλίστῃ καταστάσει οὕτως, ὥστε σήμερον ὑπὲρ τὰς 30 χιλιάδας θεατῶν δύνανται ἀνέτως νὰ καθήσωσιν ἐπὶ τῶν ἐδωλίων ὡς καὶ κατὰ τοὺς χρόνους τῆς ἀκμῆς αὐτοῦ. Τὸ κοῖλον ἀποτελεῖται ἐκ 52 σειρῶν ἐδωλίων, ὧν ἡ ἀνωτάτη ἔχει μέγεθος 212 μέτρων, καὶ διαίρεται διὰ μεγαλοπρεποῦς δρόμου (διαζώματος) εἰς ἀνώτερον καὶ κατώτερον τμήμα. Ἐν τῷ δρόμῳ τούτῳ ὑπῆρχον ἔνθεν καὶ ἔνθεν δύο σειραὶ θρόνων, ὧν σώζονται οἱ πλεῖστοι. Τρίτη δὲ σειρὰ ὑπάρχει περὶ τὴν ὀρχήστραν. Ὡκοδομήθη δὲ τὸ θέατρον τοῦτο κατὰ τὴν Ε' π. Χ. ἑκατονταετηρίδα ὑπὸ τοῦ ἐπιφανοῦς Ἀργείου καλλιτέχνου Πολυκλείτου καὶ ὑπερεῖχε διὰ τοῦ κάλλους του, κατὰ τὸν Παυσανίαν, ἅπαντα τὰ θεάτρα τῆς Ἑλλάδος, πρὸς τὸ μέγεθος δ' ὑπελείπετο μόνον τοῦ τῆς Μεγαλοπόλεως. Ἐν ταῖς ἀνασκαφαῖς δὲ ταύταις σπουδαιότατον καλλιτεχνικὸν εὐρημα ἐγένετο. Μετὰ τὴν ἀποπεράτωσιν τῆς ἀνασκαφῆς τοῦ κοίλου καὶ τῆς ὀρχήστρας εὐρέθη πρὸς τὸ μέρος τῆς σκηνῆς ἀκέφαλον ἀγάλμα τῆς Ὑγιείας. Τὸ ἔργον τοῦτο εἶνε ἀριστοτέχνημα τῆς Ε' ἑκατονταετηρίδος, καθ' ἃ ἐπιστῆλλει τῇ ἐταιρίᾳ δ. κ. Καββαδίας. Φέρει δ' ἡ θεὰ σανδάλια καὶ εἶνε ἐνδεδυμένη ποδῆρη χιτῶνα μετὰ διπλοῦδιου, μέχρι τῶν γονάτων περίπου κατερχομένου καὶ πλουσίας σχηματίζοντος πτυχᾶς, οὐσας ἐν τῷ ὄλφ καὶ τοῖς καθέκαστα ἀριστούργημα ἑλληνικῆς τέχνης.

— Τὸ ἐν τῷ ἀνακτορικῷ κήπῳ τῆς πόλεως ὠραϊότατον ψηφοθέτημα τῶν ῥωμαϊκῶν χρόνων κινδυνεύει νὰ καταστραφῇ ἐκτεθειμένον ἀπροφύλακτον εἰς τὰς προσβολὰς τῆς κακοκαιρίας, καὶ ἐν γένει παραμελούμενον. Ἡ ἀρχαιολογικὴ ἐταιρεία, βαρέως φέρουσα τὴν τοιαύτην κατάστασιν, ἀπεφάσισε ὅπως ἰδίᾳ δαπάνῃ ἀναλάβῃ νὰ ἐκτελέσῃ τὰ δέοντα ἔργα πρὸς διατήρησιν καὶ προφύλαξιν αὐτοῦ.

— Αἱ ἐν Τανάγρα ἀνασκαφαὶ ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν τοῦ ἐφόρου κ. Π. Σταματάκη διεκόπησαν προσωρινῶς ἕνεκα τῆς μεταβάσεως αὐτοῦ εἰς Σπάρτην πρὸς ἐπισκόπησιν τοῦ ἐκεῖ Μουσειοῦ.

— Λίαν προσεχῶς ἐπαναλαμβάνονται ἐν Δήλῳ αἱ ὑπὸ τῆς ἐν Ἀθήναις γαλλικῆς σχολῆς ἐκτελούμεναι ἀνασκαφαὶ περὶ τὸν ναὸν τοῦ Ἀπόλλωνος. Τὴν διεύθυνσιν τῶν ἀνασκαφῶν τούτων ἀνέλαβεν ὁ ἐκ τῶν μαθητῶν τῆς σχολῆς κ. Hauvette Besnault ἀντὶ τοῦ κ. Ὁμῶν τοῦ ἐξ ἀρχῆς διευθύναντος αὐτάς. Ὑπὸ τῆς ἡμετέρας κυβερνήσεως στέλλεται ἐπιθεωρητὴς ὁ ἐφορος τῶν ἀρχαιοτήτων κ. Π. Καββαδίας.

— Ἐνεκα τῆς εἰς Δῆλον ἀναχωρήσεως τοῦ ἐφόρου κ. Π. Καββαδία διακόπτονται αἱ ἐν Ἐπιδαύρῳ ἀνασκαφαὶ τῆς ἀρχαιολογικῆς ἐταιρείας. Εἰς

Ἐπίδαυρον δ' ἀπεσάλη πρὸς ἐξοσφάλισιν τῶν ἀνευρεθέντων ὁ ἔφορος κ. Φίλιος. Συνεπῶς ἡ ἐναρξίς τῶν ἐν Ἐλευσίνι ἀνασκαφῶν ἀνεβλήθη ἐπὶ τινα χρόνον.

— Ὁ κ. Κουμανούδης ἐδημοσίευσεν τὰ ἐξῆς ἐν τῇ «Παλιγγενεσίᾳ» :

«Κατ' αὐτὰς θεμελιουμένης ἐνταῦθα οἰκίας τινὸς πρὸς νότον τοῦ ἐκκλησιδίου τοῦ ἀγίου Ἐλευθερίου τοῦ παρὰ τὴν μητρόπολιν, εὑρέθησαν εἰς μέτριον βάθος πλάκες τινὲς μαρμαρίναι μεγάλαι καὶ παχεῖαι καὶ κίωνων δύο ἀρραβδῶτων σώματα καὶ ἄλλοι ὀγκώδεις λίθοι διαφόρων ἐποχῶν ἀνάμικτοι εἰς τὰ χρώματα, οἱ δὲ ἐντόπιοι λέγουσιν, ὅτι αὐτοῦ που ἦτο πρὸ ἐτῶν ἐκκλησίαι τοῦ Σωτῆρος. Ἐκ τῶν λίθων τούτων εἰς εἶναι εὐγεγέθη, τετραγωνικὸς ὑμήτιος καὶ ὄλως μὲν ἀκόσμητος ἀρχιτεκτονικῶς σώζων δὲ κατὰ τὴν ἐπάνω ποτὲ ἐπιφάνειάν του κοίλωμα πρὸς ὑποδοχὴν ἀναθήματος γλυπτοῦ, ἔχει δὲ ἐπὶ μιᾶς τῶν καθέτων ἐπιφανειῶν του ἐπιγραφὴν τοῦ Δ' πρὸ Χριστοῦ αἰῶνος, ἧς ἡ ἐπικεφαλὴ λέγει· «Αἰγνήδος πρυτάνεις ἀνέθηκαν οἱ ἐπὶ Νικομάχου ἀρχοντος στεφανωθέντες ὑπὸ τῆς βουλῆς καὶ τοῦ δήμου ἀρετῆς ἕνεκεν καὶ δικαιοσύνης». Ἐπονται εἰς τρεῖς στήλας καὶ μικροτέροις γράμμασι τὰ ὀνόματα τῶν στεφανωθέντων μετὰ τῶν πατέρων των, ἄνευ δὲ δημοτικῶν. Ταῦτα δὲν εὐκολύνθημεν ν' ἀντιγράψωμεν χθές, ὅτε εἶδομεν τὸν λίθον, ἕνεκα τῆς νῦν πλαγίως θέσεώς του καὶ ἄλλων δυσχερειῶν. Ὁ κτίζων τὴν οἰκίαν κ. Ἰω. Πικρὸς ὑποσχέθη νὰ παραχωρήσῃ τὸν λίθον εἰς τὰς δημοσίας ἡμῶν συλλογὰς καὶ τότε θὰ εἶναι δυνατὸν ν' ἀντιγραφῶσιν εὐκολώτερον καὶ τὰ πολλὰ κύρια ὀνόματα. Ὁ ἀρχὸν Νικομάχος γνωστὸν ὅτι ἦρξε τῷ 341 πρὸ Χριστοῦ.»

— Ἡ γαλλικὴ κυβέρνησις ἐξητήσατο ὅπως εἰς τὴν ἐνταῦθα Γαλλικὴν σχολὴν ἀνατεθῇ ἡ ἀνασκαφὴ τοῦ περὶ τοὺς ἀρχαίους Δελφούς χώρου. Συνεπῶς θέλει κατάρτισθῃ πρὸς τοῦτο σύμβασις ὁμοίᾳ τῇ τῆς Ὀλυμπίας, ἧτις θέλει ψηφισθῇ ὑπὸ τῆς βουλῆς.

— Ὁ κ. Ἰω. Πενταζίδης ὠνομάσθη μέλος τακτικὸν τοῦ γερμανικοῦ ἀρχαιολογικοῦ Ἰνστιτούτου.

— Ἐξεδόθη τὸ β'. τεῦχος τοῦ σ'. ἔτους τοῦ περιοδικοῦ τῆς ἐνταῦθα γερμανικῆς σχολῆς, περιεχόμενα δ' αὐτοῦ εἰσὶ τέδε: *Mordman*, Ἐπιγραφικὴ Κυζίκου. *Smith*, ἐκ Κωνσταντινουπόλεως καὶ μικρᾶς Ἀσίας. *Goussier* ἀνέγλυρον ἐκ Κλειτορίας. *Spür. H. Lampe*, Ἐπιγραφή ἐκ Χαλκίδος. *Fourtibatigler*, Μάρμαρα ἐκ τῆς Ἀκροπόλεως. *Oiegalc-Pichter*, περὶ τῶν νέων ἀνασκαφῶν ἐν τῇ Σαλαμῖνι τῆς Κύπρου. *Abel*, Βωμὸς ἐκ Σηστού, *Abel*, προσθήκαι εἰς τὸ α' ψήφισμα τῆς Λαμψάκου. Πρακτικὰ τῶν συνεδριάσεων. Ἐκλογαὶ μελῶν.

— Πρὸς τοῦτο περικοπῶνται αἱ ἐν Ἀλῆ ἀγὰ παρὰ τὸ ἀρχαῖον Γρύνειον διενεργούμεναι ἀνασκαφαὶ ἀρχαίων τάφων ὑπὸ τὴν ἐπίβλεψιν τοῦ ἐταίρου τῆς ἐνταῦθα γαλλικῆς σχολῆς κ. Σαλομῶντος Ράινχ.

— Ἐξῶθεν τῆς πύλης τοῦ Μουχαρέμ-βση ἐν Ἀλεξανδρείᾳ ἀνευρέθη

διὰ τυχαίας ἀνασκαφῆς ἀγαλμα θεοῦ Αἰγυπτίου ἐκ μέλανος μαρμαρίου. Διατηρεῖται δ' ἐν καλῇ καταστάσει πλὴν τῶν κνημῶν αἵτινες εἰσὶ τετραυραυμέναι.

— Ἐν τῇ βορείᾳ Μεσοποταμίᾳ ἀνευρέθησαν ἔχνη ἀρχαίαι βωμακτικῆς πόλεως, ἧτις ὑποτίθεται ὅτι εἶναι ἡ Σεργιόπολις.

— Ἡ ἐν Βερολίῳ ἀκαδημία τῶν ἐπιστημῶν ἐψηφίσατο τὸ ποσὸν δεκαπεντακισχιλίων μάρκων πρὸς ἔκδοσιν συστηματικῆν τῶν ἐν Ὀλυμπίᾳ ἀνευρεθεισῶν ἐπιγραφῶν.

— Τελευταίως εὑρέθη ἐν Πομπηεῖ ἀνασκαπτομένης οἰκίας τινὸς ἐν τῷ ἡ' διαμερίσματι τοῦ Θ'. τμήματος κομψότατος θαλαμισκὸς στολισμὸς βωμακτικῆς ματρῶνας. Ἐν τῷ θαλαμίσκῳ τούτῳ διασκευασμένῳ πολυτελέστατα δι' εἰκόνων καὶ ὑδρογραφημάτων εὑρηται κάτοπτρον ἐξ ὕλου λεῖτου χρώματος ἀμεθύστου προσηλωμένον ἐν τῷ τοίχῳ. Ὑάλινα κάτοπτρα ὀλίγα εὑρέθησαν μέχρι τοῦδε.

— Ὁ διευθυντὴς τῆς ἐν Ρώμῃ γερμανικῆς ἀρχαιολογικῆς σχολῆς διδάκτωρ Helbig ἀπεσάλη ὑπὸ τῆς γερμανικῆς κυβερνήσεως εἰς Τύνιδα ὅπως μελετήσῃ τὰ εἰρηπια τῆς ἀρχαίας Καρχηδόνας.

— Ἐν τῇ ἐν Παρισίοις ἀκαδημίᾳ τῶν ἐπιγραφῶν καὶ τῶν γραμμάτων ὁ κ. Σλουμβέργκερ παρουσίασε δύο περίεργα σφραγιστικὰ μνημεῖα τῆς κατὰ τοὺς μέσους αἰῶνας λατινικῆς ἐν Ἀνατολῇ κατοχῆς. Τὸ μὲν τούτων εἶναι μολυβδόβουλλον τοῦ ἡγεμόνος τῆς Ἀντιοχείας Renaud de Chatillon, ὅστις συλλαβῶν τὴν ἰδέαν νὰ κατακτήσῃ τὴν Μέκκην συνελήφθη ὑπὸ τῶν Σαρακηνῶν καὶ ἐφονεύθη τῷ 1187. Τὸ ἕτερον μνημεῖον εἶναι μῆτρα σφραγίδος ἄλλου τινὸς Chatillon ὀνόματι Γαλιτέρου, ἧτις εὑρέθη ἐν Κύπρῳ.

ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΟΣ ΣΥΛΛΟΓΟΣ ΠΑΡΝΑΣΣΟΣ

Τὴν 14 λήξαντος μηνὸς ἐγένοντο αἱ ἐξετάσεις τῆς πρακτικῆς δημοτικῆς σχολῆς τοῦ Συλλόγου ἐπὶ παρουσίᾳ τοῦ σεβαστοῦ μητροπολίτου, τοῦ κυρίου ὑπουργοῦ τῆς Παιδείας καὶ πολλῶν ἄλλων λογίων. Μέλη τῆς ἐξεταστικῆς ἐπιτροπῆς ὠρίθησαν ὑπὸ τῆς ἐφορείας τοῦ Συλλόγου οἱ κκ. Διονύσιος Λάτς ἀρχιμικροδότης, Ἄριστ. Σπυθάρχης καὶ Γ. Ζωλότας μέλη τοῦ Συλλόγου. Οἱ ἐξετασθέντες ἀνήκοντες εἰς τὰς μέχρι τοῦδε καταρτισθείσας δύο τάξεις, πρώτην καὶ δευτέραν, ἐξητάσθησαν εἰς τὰ ἱερὰ, τὰ ἑλληνικὰ, τὴν γραφὴν, ἀριθμητικὴν, πητριδογραφίαν, πρᾶγματογνωσίαν, μουσικὴν, ἀπαγγελίαν, διδασκαλίαν τῆς γλώτσης, γεωγραφίαν, πρακτικὴν οἰκονομίαν καὶ γυμναστικὴν. Ἐκ τῶν ἐξετασθέντων ἐβραβεύθησαν ἐκ μὲν τῆς β' τάξεως οἱ ἐξῆς :

Σταῦρος Σ. Οἰκονόμου	ἔτῶν	9	πατὴρ τυπογράφου
Νικόλαος Ἐλευθερίου	»	8	ὄρφανός
Βασίλειος Ῥοκκάς	»	10	»
Χρηστόδουλος Κλωστερίδης	»	13	πατὴρ γεωργοῦ
Ἰωάννης Ἀλεξάνδρου	»	10	» ἀξιωματικοῦ
Ἐμμανουὴλ Φραγκάκης	»	10	» ὑπαλλήλου
Δημήτριος Κορδαντζής	»	10	» παντοπώλου
Ἀλέξανδρος Λευκαδίτης	»	6	» πιλοποιοῦ
Ἀλέξιος Κυριαζής	»	11	ὄρφανός
Ἐκ δὲ τῆς α' οἱ ἐξῆς			
Νικόλαος Εὐστρατιάδης	ἔτῶν	7	πατὴρ μεσίτου
Ἀντώνιος Μάνσης	»	7	» ἐμπορίου
Ἰω. Παντελής	»	7	» στρατιωτικοῦ
Σπ. Θεοδώροπουλος	»	6	» ἑλληνοδιδασκάλου
Σπ. Λοβέρδος	»	7	» ἐμπορομεσίτου
Π. Καζάκος	»	6	» κτηματίου
Ἦρ. Καρατζῆς	»	7	» ἀρχικλητῆρος
Κ. Παπαγιαννάκης	»	8	» ἐμπορίου

Ἡ δὲ τελετὴ τῆς διανομῆς τῶν βραβείων ἐγένετο ἐπίσημως τὴν 21 τοῦ αὐτοῦ μηνὸς προσφωνήσαντος τοὺς παῖδας τοῦ κ. Ἄρ. Σπαθᾶκη. Τῇ αἰτήσει πολλῶν γονέων ἐξακολουθοῦσι τὰ μαθήματα καὶ τὸ θέρος ἐπὶ δύο πρωϊνὰς ὥρας.

Τὰ μαθήματα τῆς ἐν Ἀθήναις σχολῆς τῶν ἀπόρων παιδῶν διεκόπησαν ἕνεκα τοῦ θέρους ἀπὸ τῆς 15 τοῦ λήξαντος μηνός.

Ὁ ἐν Λονδίῳ κ. Patrick C. Leeki ἀπέστειλε τῷ συλλόγῳ διὰ τοῦ κ. Ἰω. Μαυρογορδάτου πέντε σώματα χρυσόδετα τῆς ἀγγλικῆς μεταφράσεως τοῦ Λουκῆ Ἀάρκ, ἵνα διανεμηθῶσι διὰ τοῦ Συλλόγου πρὸς τοὺς ἀριστέως παιδας ἐκ τῶν δημοσίων σχολείων κατὰ τὰς ἐξετάσεις εἰς τὴν ἀγγλικὴν γλῶσσαν.

Ἡ ἀμερικανικὴ ἐταιρία τῶν ἐπιστημῶν προσεκάλεσε τὸν σύλλογον εἰς τὸ προσεχῶς ἐν Μασσαχουσέτῃ τῇ πρωτοβουλίᾳ αὐτῆς γενησόμενον συνέδριον τῶν ἐπιστημῶν.

Ο ΕΚ ΤΩΝ ΑΛΩΝ ΠΑΙΣ

ΑΝΑΓΛΥΦΟΝ ΕΚ ΡΗΝΕΙΑΣ